STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00076

ALE VERK

Sholem Aleichem

Permanent preservation of this book was made possible by
Philip L. & Miriam G. Rothchild
in memory of
Dr. Samuel B. Ginsberg & Irene K. Ginsberg

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום־עליכם אין יאָהר 1895.

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

גאַנץ טביה דער מילכיגער

שלום-עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע — ניו יאָרק, 1920

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע . . . . יוני 1918
צווייטע אויפלאגע . . . . נאוועמבער 1918
דריטע אויפלאגע . . . . מערץ 1919
פערטע אויפלאגע . . . . מאי 1920

גאַנץ טביה דער מילכיקער

אינהאלט

קטנתי 9
דאָס גרויסע געווינס 15
אַ בוידעם 43
היינטיגע קינדער 67
האָדעל 95
חוה 121
שפּרינצע 143
טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל 167
לך־לך. 199
ותלקלקות 223

קטנתי

א בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר

געשריבען אין יאהר 1895.

קְטֹנְתִּי

(אַ בריוועל פון טביה דעם מילכיגען צום מחבר).

ל כ ב ו ד צו מיין געליעבטען טהייערען פריינד רב שלום־עליכם, גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פרנסה מיט אייער ווייב און קינדער, איהר זאָלט האָבען גרויס נחת וואו איהר וועט זיך קעהרען און ווענדען, אָמן סלה!

ק ט נ ת י ! — באַדאַרף איך אייך זאָגען מיט'ן לשון, וואָס יעקב אָבינו האָט געזאָגט אין דער סדרה „וישלח", בשעת ער האָט זיך געלאָזט גערן קעגען עשו'ן, להבדיל... נאָר טאָמער איז דאָס אפשר ניט אזוי גלייך, בעט איך אייך, פאַני שלום־עליכם, איהר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען, איך בין אַ פּראָסטער חי־רוקיים, איהר ווייסט אודאי מעהר פון מיר — וואָס איז דאָ וואָס צו רעדען? אין אַ דאָרף, משטיינס געזאָגט, מע ווערד פאַרגרעבט, ווער האָט צייט אריינקוקען אין אַ ספר, צי אָפּלערנען אַ פרשה חומש מיט רש"י, צי וואָס? אַ שטיקעל גליק, עס קומט דער זומער, פאַהרען זיך צענויף די יעהופּעצער נגידים קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, קאָן מען זיך באַגעגענען אַ מאָל מיט איין איידעלען מענטשען, האָרכען אַ גוט וואָרט. איהר מעגט מיר גלויבען, אַז איך דערמאָן מיך אָן יענע טעג, ווען איהר זענט געזעסען נעבען מיר אין וואַלד, אויסגעהערט מיינע נאַרישע מעשיות, איז ביי מיר גלייך, ווי איך זאָל פאַרדיענען מי יודע וויפיעל! איך ווייס ניט מיט וואָס איך האָב ביי אייך אזוי נושא חן געווען, איהר זאָלט זיך אָפּגעבען מיט אזאַ קליין מענטשעל, ווי איך, מיר שרייבען בריוועלעך גאָר,

און לאָ־כּל־שכּן אַרויסשטעלען מיין נאָמען אין אַ בוך, מאַכען פון מיר אַ גאַנצען שלש־סעודות, גלייך ווי איך וואָלט דאָ געווען מי יודע ווער, — מעג איך דאָך אודאי זאָגען: ק ט נ ת י!... אמת, איך בין אייך טאַקי אַ גוטער פריינד, לאָז מיר גאָט העלפען אַ הונדערט־חלק, וואָס איך ווינש אייך! איהר האָט, דאַכט זיך, גוט געזעהען, ווי אַזוי איך האָב אייך געדיענט נאָך אין די גוטע יאָהרען, בשעת איהר זענט נאָך געזעסען אויף דער גרויסער דאַטשע, — געדענקט איהר? — האָב איך אייך געקויפט אַ בהמה פאַר אַ פופ־ציגער, איז זי געווען אַ מציאָה פון אַ גנב פינף און פופציג. אַי, זי איז אויפ'ן דריטען טאָג גע'פגר'ט? בין איך ניט שולדיג: למאַי די אַנדערע בהמה, וואָס איך האָב אייך נעגעבען, איז אויך גע'־פגר'ט?... איהר ווייסט אַליין גאַנץ גוט, ווי אַזוי דאָס האָט מיך געקרענקט; איך בין דעמאָלט אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ! איך ווייס? דאַכט זיך, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען און אייך אויך, אם ירצה השם, אויפ'ן נייעם יאָהר, עס זאָל זיין, ווי זאָגט איהר, חדש ימינו כקדם... און מיר זאָל גאָט העלפען אין מיין פּרנסה, איך זאָל זיין געזונט מיט מיין פערדעל, להבדיל, און מיינע בהמות זאָלען זיך מעלקען אַזוי פיעל, אַז איך זאָל אייך קאָנען דיענען אויף ווייטער אויך מיט מיין קעז און פּוטער על צד היותר טוב, אייך און אַלע יעהופּעצער נגידים, גאָט זאָל זיי געבען הצלחה און פּרנסה און אַלדאָס גוטס מיט גרוים נחת. און אייך פאַר אייער טרחה, וואָס איהר זענט זיך מטריח פון מיינעטוועגען, און פאַר דעם כּבוד, וואָס איהר טהוט מיר אַז דורך אייער ביכעל, זאָג איך אייך נאָך אַ מאָל: ק ט נ ת י! פאַר וואָס קומט מיר אַזאַ שטריימעל, אַז אַ וועלט מיט מענטשען זאָלען פּלוצים געוואָהרע ווערען, אַז אויף יענער זייט בויבעריק, ניט ווייט פון אַנאַטעווקע, געפינט זיך אַ איד, וואָס הייסט ט ב י ה ד ע ר מ י ל כ י ג ע ר? נאָר מסתמא ווייסט איהר דאָך וואָס איהר טהוט, קיין שכל באַדאַרף איך אייך ניט לערנען, און ווי אַזוי צו שרייבען ווייסט איהר שוין אַליין, און ווייטער מיט'ן איבעריגען דאַרטען

פארלאז איך מיך שוין אויף אייער איידעלען כאראקטער, אז איהר וועט דארטען טהון אין יעהופּעץ פון מיינעטוועגען אלסדינג, עס זאל מיר פונ׳ם ביכעל עפּים ארוים א שטיקעל טובה צו מיין פרנסה. איך באדארף טאקי, כלעבען, איצטערט נויטיג האבען: איך רעכען, אם ירצה השם, אין גיכען אנהויבען טראכטען מכח חתונה מאכען א טאכטער; און אז גאט וועט שענקען, ווי זאגט איהר, דאס לעבען, איז אפשר טאקי צוויי מיט א מאל... דערווייל זייט מיר געזונט און האט א גליקליכען תמיד, ווי עס ווינשט אייך פונ׳ם גאנצען הארצען פון מיר אייער בעסטער פריינד

ט ב י ה.

יא, עיקר שכחתי! אז דאס ביכעל וועט פארטיג ווערען, און איהר וועט האלטען ביי שיקען מיר עפּים געלט, זאלט איהר מוחל זיין שיקען קיין א נ א ט ע ו ו ק ע, אויפ׳ן שוחט׳ס נאמען. איך האב דארטען צוויי מאל אין ווינטער יאהר־צייט: איין מאל אסיען־צייט, פאר „פּאקראווע“, און דאס אנדערע מאל ארום „נאווע־גאד“, — בין איך, הייסט דאס, דעמאלט א שטאדט־איד. און ווייטער, גלאט אזוי בריוולעך קאנט איהר שיקען צו מיר גלייך קיין בויבעריק, אויף מיין נאמען, בזה הלשון: פּערעדאט גאספּאדינו טעוועליו מאלאטשנאהא יעווריי.

דאָס גרויסע געווינס

אַ וואונדערליכע מעשה, ווי אַזוי טביה דער מילכיגער, אַ איד אַיין אָרעמאַן, אַ מטופל מיט קינדער, איז פּלוצים מיט אַ מאָל בעגליקט געוואָרען דורך אַ משונה־ווילדען פאַל, וואָס איז כדאי, מע זאָל דאָס בעשרייבען אין אַ ביכעל. — דערצעהלט פון טביה׳ן אַליין און איבערגעגעבען וואָרט ביי וואָרט.

געשריבען אין יאהר 1895.

דאָס גרויסע געווינס

מקימי מעפר דל,
מאַשפּות ירים אביון:
ער שטעלט אויף פון דער ערד דעם אָרעמאַן,
פונ'ם מיסט הויבט ער אויף דעם אביון.
(תהלים קי"ג, ז).

— **אַז ס'איז באַשערט** דאָס גרויסע געווינס, הערט איהר, פּאַני שלום־עליכם, קומט דאָס גלייך אין שטוב אַריין, ווי זאָגט איהר: ל מ נ צ ח ע ל ה ג ת י ת — אַז סע געהט לויפט עס; ס'איז גאָר נישטאָ דערבײַ קיין שכל מיט קיין בריה'שאַפטען. און טאָמער חלילה פאַרקעהרט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט אייך העלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי, ווי זאָגט איהר: א י ן ח כ מ ה ו א י ן ע צ ה נ ג ד אַ ש ל ע כ ט פ ע ר ד. אַ מענטש האָרעוועט, ווערד אויסגעריסען, האָטש נעם לעג זיך, שונאי ציון, און שטאַרב! פּלוצים, מע ווייסט ניט פון וואָס און פון וואַנען — עס פערדעלט פון אַלע זייטען, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: ר ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם; פאַרטייטשען באַדאַרף איך אייך ניט, נאָר דער פּשט דערפון איז אַזוי, אַז אַ איד, כל זמן שהנשמה בקרבי — עס שלאָגט זיך נאָך איין אָדער, טאָר ער נישט פאַרלירען דעם בטחון. איך האָב דאָס אַרויסגעזעהען פון זיך אַליין טאַקי, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט מיט מיר געפיהרט, מיט מיין איצטיגער פּרנסה: וואָרום ווי קום איך גאָר פאַרקויפען קעז און פוטער אין מיטען דרינען,

אַז מיין באָבע׳ס באָבע האָט קיינמאָל נישט געהאַנדעלט מיט קיין מילכיגס? ס׳איז בנאמנות כדאַי, איהר זאָלט אויסהאָרכען די גאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז׳ן סוף. איך וועל מיך צוזעצען אויף אַ ווײַלע אָט דאָ נעבען אייך אויפ׳ן גראָז, לאָז זיך דאָס פערדעל דערוויַיל עפּיס קייען, ווי זאָגט איהר: נ ש מ ת כ ל ח י — אויך אַ באַשעפעניש ביי גאָט.

בקיצור, דאָס איז געווען אָרום שבועות־צייט, דאָס הייסט, איך זאָל אייך ניט זאָגען קיין ליגען, אַ וואָך אָדער צוויי פאַר שבועות; און אפשר, האַ? אַ פּאָר וואָכען נאָך שבועות. פאַרגעסט נישט, ס׳איז שוין, פאַוואָלינקע, איך זאָל אייך זאָגען אַקוראַט, אַזוי גרויס ווי אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך, דאָס הייסט, פּונקט נייען יאָהר אָדער צעהן, און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק. איך בין דעמאָלט געווען, ווי איהר זעהט מיך אַטאָ, גאָר נישט דער, וואָס איצטער, דאָס הייסט, טאַקי דער אייגענער ט ב י ה, נאָר פאַרט נישט דער, ווי זאָגט איהר: די אייגענע יענטע, נאָר אַנדערש געשלייערט. דהיינו וואָס? איך בין געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ קבצן אין זיבען פּאָלעס, האָטש אפילו, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע ווידער צוריק, בין איך נאָך איצט אויך גאַנץ ווייט פון אַ נגיד. וואָס מיר פעהלט צו בראָצקי׳ן — מעגען מיר זיך דאָסביידע ווינשען פאַרדיענען דעם היינטיגען זומער ביז נאָך סוכות; נאָר וועדליג אַמאָל, בין איך היינט, הייסט דאָס, אַ איד אַ נגיד, מיט אַ פערד־און־וועגעלע איין אייגענס, מיט, קיין עין־הרע, בהמה׳לעך אַ פּאָר, וואָס מעלקען זיך, מיט נאָך איינע, וואָס האַלט אָט־אָט ביי אָפּקעלבען זיך. ס׳איז דאָ, ניט צו פאַרזינדיגען, קעז און פּוטער און סמעטענע פרישע אַלע טאָג, אייגענע האָרעוואַניע, וואָרום מיר אַלע אַרבייטען, קיינער זיצט ניט לעדיג. מיין ווייב זאָל לעבען מעלקט די בהמות, די קינדער טראָגען קריגלעך, שלאָגען פּוטער, און איך אַליין, ווי איהר זעהט אַטאָ, פאָהר מיר אָרויס אַלע פריה־מאָרגען אויפ׳ן מאַרק, געה דורך אַלע דאַטשעס אין בויבעריק, מע זעהט זיך מיט דעם, מיט יענעם, אַלע גרעסטע בעלי־בתים פון

יעהופּעץ, מע רעדט זיך דורך אַ ביסעל מיט אַ מענטשען, פיהלט מען, אַז מען איז אויך עפּיס אַ שטיקעל מענטש אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, נישט קיין הינקעדיגער שניידער; און ווער שמועסט שבת — בין איך דאָך גאָר אַ מלך, קוק אַריין אין אַ אידישען ספר, אַ פּרשה חומש, אַ ביסעל תרגום, תהלים, פּרק, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם — איהר קוקט מיך אָן, פּאַני שלום־עליכם, און טראַכט זיך אַודאי בשעת־מעשה אין האַרצען: „ע, אַט דער טביה איז דאָך עפּים טאַקי גאָר אַ איד וואָס קאַטאָרי!“...

בקיצור, וואָס־זשע האָב איך אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען? יאָ, בין איך, הייסט דאָס, דעמאָלט געווען, מיט גאָטס הילף, אַ ביטערער אָרעמאַן, געשטאָרבען, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט, מיט ווייב און קינדער דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, אַחוץ וועטשערע. געהאָרעוועט האָב איך ווי איין אייזעל, געשלעפּט קלעצער פון׳ם וואַלד צום וואָגזאַל אַ פולען וואָגען, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, פאַר צוויי גילדען אַ טאָג, און דאָס — ניט אַלע טאָג, און דערמיט געה האַלט אויס, קיין עין־הרע, אַזאַ שטוב מיט פּיקערס, זאָלען געזונט זיין, מיט, להבדיל, אַ פערד אויף קעסט, וואָס וויל נישט וויסען וואָס רש״י מאַכט, באַדאַרף קייען אַלע טאָג, גאָר אָהן אַ שום תירוץ. וואָס טהוט גאָט? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, אַ זן ומפרנס לכל — פיהרט דאָס וועלטעל קלוג, מיט שכל; זעהט ער, ווי איך מוטשע מיך דאָ אַזוי פאַר׳ן שטיקעל ברויט, מאַכט ער צו מיר: „דו מיינסט דאָך, טביה, אַז ס׳איז שוין אַחרי ככלות הכל — עק וועלט, דער הימעל איז אויף דיר געפאַלען? פע, ביזט אַ גרויסער נאַר! אָט וועסט דו זעהן, ווי אַזוי, אַז גאָט וויל נאָר, טהוט זיך דאָס מזל אויף אַ מינוט אַ דרעה נאָ ליעוואָ קרוגאָם און עס ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך; עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען אינ׳ם „ונתנה תוקף“: מ י י ר ו ם ו מ י י ש פ ל — ווער סע פאָהרט און ווער סע געהט צו פוס. דער עיקר איז — בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפען, נאָר האָפען. אַי וואָס? טאָמער ווערד מען דערוויי׳ל פאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּים

שטיקלעך אידען אויף דער וועלט, ווי זאָגט איהר, אתה בחרתנו — ניט אומזיסט איז אונז די וועלט מקנא... אָקעגען וואָס שמועס איך דאָס? איך שמועס עס אָקעגען דעם, ווי אַזוי גאָט האָט מיט מיר געפיהרט, טאַקי נאָר נסים ונפלאות, איהר מעגט דאָס הערכען.

ויהי היום, איין מאָל פאַר נאַכט פאָהר איך מיר אַזוי זומער־לעבען אין וואַלד, שוין צוריק אַהיים, אַהן די קלעצער; דער קאָפּ אין דער ערד, אויפ'ן הארצען וויסט און פינסטער; דאָס פערדעל, נעבאַך, קוים וואָס עס פּלאָנטעט מיט די פיס, חאַטש האַק, חאַטש בראַק. „קריך, זאָג איך, שלים־מזל, אין דער ערד אריין גלייך מיט מיר, ווייס אויך וואָס באַדייט אַ תענית אין אַ לאַנגען זומער־טאָג, אַז דו שטעהסט איין ביי טביה'ן פאַר אַ פערד!“ שטיל אַרום און אַרום, יעדער קנאַק פון דער בייטש רופט זיך אָפּ אין וואַלד; די זון זעצט זיך, דער טאָג — ער גוס'עט; די שאָטענס פון די ביימער ציהען זיך אויס לאַנג, ווי דער אידישער גלות; עס הויבט אָן ווערען פינסטערליך און שטאַרק סומנע אויפ'ן האַר־צען. פאַרשיעדענע געדאַנקען, מחשבות'ען קריכען אין קאָפּ אריין, אַלערליי געשטאַלטען פון מענטשען, שוין לאַנג געשטאָרבענע, קומען מיר אָקעגען; און דאַ דערמאָן איך מיך די היים — אַז אַך און וועה איז מיר! אין שטוב איז פינסטער, חושך; די קינדערלעך, זאָלען געזונט זיין, נאַקעט און באָרוועס, קוקען אַרויס נעבאַך אויפ'ן טאַטען, דעם שלים־מזל, טאָמער וועט ער ברענגען אַ ברויטעל אַ פרישׁ, און אפשר אַ בולקע אַהיים; און זי, די אַלטע מיינע, גע־וויינטליך אַ אידינע, וואָרטשעט: „קינדער באַדאַרף איך איהם האָבען, און נאָך זיעבען דערצו, חאַטש נעם, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, וואַרף זיי אַריין לעבעדיגערהייד אין טייך אַריין!“ גוט צו הערכען אַזעלכע דבורים? מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, ווי זאָגט איהר, אַ „בשר ודגים“, דעם מאָגען קאָן מען מיט קיין ווערטער ניט פאַרשטופּען; מע חאַפּט אַ שטיקעל הערינג, גלוסט זיך טיי, און צו טיי באַדאַרף מען צוקער, און צוקער, זאָגט איהר, איז ביי בראַצקי'ן. „פאַר'ן שטיקעל ברויט, זאָגט מיין ווייב

זאָל לעבען, וועט די קישקע, נישקשה, מוחל זיין, נאָר אָהן דעם גלעזעל טיי, זאָגט זי, בין איך אין דערפּריה גאָר אַ טוידטע; דאָס קינד, זאָגט זי, אַ גאַנצע נאַכט ציהט פון מיר די קליי!" און דערווייל איז מען דאַך עפּיס אַ איד אויף דער וועלט, מנחה איז טאַקי, ווי זאָגט איהר, ניט קיין ציעג, זי וועט ניט אַנטלויפען, נאָר דאַווענען דאַרף מען. מאַהלט אייך, דאָס שענע דאַווענען, וואָס קאָן שוין זיין, אַז פּונקט בשעת שטעלען זיך שמונה־עשרה, צעלאָזט זיך, מעשה־שטן, דאָס פערדעל משוגענערווייז; באַדאַרף מען לויפען נאָכ'ן וואָגען, איינהאַלטען די לייצעם און זינגען „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" — שען געשטאַנען שמונה־עשרה! און דאַ, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך דוקא דאַווענען געשמאַק, מיט האַרץ, טאָמער וועט ווערען גרינגער אויף דער נשמה...

בקיצור, איך לויף מיר אַזוי נאָכ'ן וואָגען און זאָג די שמונה־עשרה הויך. מיט אַ ניגון, ווי, להבדיל, ביי'ם עמוד: מ כ ל כ ל ח י י ם ב ח ס ד — דער דאָ טהוט טהון שפּייזען אַלע זיינע באַשעפעניש, ו מ ק י י ם א מ ו נ ת ו ל י ש נ י ע פ ר — אַפילו די וואָס ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל. אוי, טראַכט איך מיר, ליגט מען אין דער ערד! אוי ווערד מען אויסגעריסען! ניט אַזוי, ווי יענע, למשל, די יעהופּעצער נגידים מיין איך, וואָס זיצען אַ גאַנץ זומער אין בויבעריק אויף די דאַטשעס, עסען און טרינקען און באַדען זיך אין אַלדאָס גוטס. אוי, רבונו של עולם, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין, דאַכט זיך, אַ איד גלייך מיט אַלע אידען. גוואַלד, גאָטעניו, ר א ה נ א ב ע נ י נ ו — זעה, זאָג איך, באַטראַכט, ווי מיר האָרעווען, און נעם זיך אָן די קריוודע פון די אָרעמע לייט נעבאַך, וואָרום ווער דען וועט זיך אויף זיי אָרומקוקען, ווען ניט דו? ר פ א נ ו ו נ ר פ א — שיק אונז צו די רפואה, די מכה האָבען מיר שוין אַליין... ב ר ך ע ל י נ ו — בענטש אונז מיט אַ גוט יאָהר, עס זאָל זיין אַ גערעט אויף אַלע מינים תבואות, פון קאָרן און פון ווייץ און פון גערשטען; חאָטש אפילו, צוריס שמועסענדיג, וואָס וועט מיר, שלים־מזל,

ארויסקומען דערפון? אשטייגער, למשל, וואס קומט ארויס מיין פערדעל, להבדיל, צי האבער איז טייער, צי וואלוועל?... נאר, פע, גאט פרעגט מען קיין קשיות ניט, ובפרט א איד באדארף דאך אודאי אננעמען אלסדינג פאר גוטען און זאגען „גם זו לטובה", מסתמא הייסט גאט אזוי. ולמלשינים — זינג איך מיר ווייטער — ולמלשינים, און די „סטיקראטען", וואס זאגען, אז ס'איז ניטא קיין גאט אויף דער וועלט, וועלען האבען א שען פנים, אז זיי וועלען קומען אהין; זיי וועלען דאס אויסקרענקען מיט פראצענט, ווארום ער איז א שובר אויבים — א גוטער צאהלער, מיט איהם שפיעלט מען זיך ניט, מיט איהם באדארף מען געהן מיט גוטען, בעטען איהם, שרייען צו איהם: אב הרחמן — דערבארעמדיגער, הארציגער פאטער! שמע קולנו — הער צו אונזערע קולות, חוס ורחם עלינו — האב רחמנות אויף מיין וויב און קינדער, זיי זענען נעבאך הונגעריג! רצה — זאלסט באווילינען, זאג איך, דיין ליעב פאלק ישראל, ווי אמאל, אין בית־המקדש, נאך בשעת די כהנים מיט די לויים... פלוצים — סטוי! דאס פערדעל האט זיך אנידערגעשטעלט. איך חאפ אפ אויף דער גיך דאס שטיקעל שמונה־עשרה, איך הויב אויף די אויגען און טהו א קוק — עס קומען מיר אקעגען גלייך פון וואלד ארויס צוויי משונה־מאדנע נפשות, פארשטעלט און אנגעטהאן נישט ווי געוויינטליך. „גזלנים!" — איז מיר דורכגעפלויגען א געדאנק אין קאפ, און האב מיך אבער באלד פארחאפט צוריק: „פע, טביה, ביזט א שוטה! סטייטש, דו פאהרסט אין וואלד שוין אזוי פיעל יאהרען, ביי טאג און ביי נאכט, וואס איז דיר עפּיס פלוצים היינט איינגעפאלען גזלנים?" — וויא! מאך איך צום פערדעל און נעם זיך אז מיט הארץ און געב דעם א פאר שמיצלעך פון הינטען, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען.

— רב איד! הערט נאר, רב קרוב! — מאכט צו מיר איינע פון די צוויי נפשות מיט א קול פון א נקבה און ווינקט צו מיר מיט א פאטשיילע. — אנו, שטעלט זיך נאר אפ אויף א רגע'לע,

וואָרט־צו אַ ווייל־עטשקע, אַנטלויפֿט נישט, מע וועט אייך, חלילה, גאָר נישט טהון!

„אַהאַ, אַ ניטגוטער!“ — קלער איך מיר, און טאַקי באַלד זאָג איך צו זיך אַליין: „בהמה בצורת פערד! וואָס עפּיס פּלוצים איז מיטען דרינען רוחות מיט שדים?“ און שטעל אָפּ דאָס פערדעל. איך הויב אָן גוט איינצוקוקען זיך אין די צוויי נפשות: נקבות; איינע איין עלטערע מיט אַ זיידען טיכעל אויפ׳ן קאָפּ, די אַנדערע אַ יונגערע מיט אַ פּאַריק; ביידע רויט ווי פייער און שטאַרק פאַרשוויצט.

— אַ גוטען אָבענד, סקאַצעל קוממ! — מאַך איך צו זיי שטאַרק אויף אַ קול, כלומר׳שט איך גוטען מוטה. — וואָס איז אייער באַגעהר? אויב איהר מיינט עפּיס קויפען, וועט איהר ביי מיר נישט געפינען גאָר ניט, סיידען בויכוועהטיג אויף מיינע שונאים׳ס קעפּ, אָדער האַרצקלעהמעניש אַ פּולע וואָד, אָדער אַ ביסעל קאָפּדרעהעניש, טרוקענע שמערצען, נאַסע יסורים, סיפּקע צרות?...

— שאַ, שאַ! — מאַכען זיי. — זעה נאַר, ווי ער האָט זיך דאָס אַ ביסעל צעלאָזט! אַ אידען, אַז מע זאָטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז מען ניט זיכער מיט׳ן לעבען! מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נישט קויפען גאָר ניט, מיר האָבען נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון ביי אייך, אפשר ווייסט איהר, וואו איז דאָ ערגיץ דער וועג קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק? — מאַך איך און צעלאַך מיך כלומר׳שט. — עס האָט ביי מיר, זאָג איך, אַזאַ פּנים, פּונקט ווי איהר זאָלט מיך, אַשטייגער, פרעגען, צי ווייס איך, אַז מע רופט מיך טביה.

— אַזוי? מע רופט אייך טביה? אַ גוטען אָבענד אייך, רב טביה! מיר פאַרשטעהען ניט, וואָס איז דאָ — מאַכען זיי — דער געלעכטער? מיר זענען פרעמדע, פון יעהופּעץ זענען מיר, און וואָהנען דאָ אין בויבעריק אויף אַ דאַטשע, זענען מיר, זאָגען זיי, אַרויסגעגאַנגען אויף אַ מינוטקעלע שפּאַציערען, און דרעהען

זיך ארום אזוי אין דעם דאזיגען וואלד פאוואלינקע פון גאנץ פריה אז, בלאנזען און בלאנזען און קאנען ניט בשום־אופן זיך ארויפשלאגען אויפ'ן רעכטען וועג; דערוויילע, זאגען זיי, האבען מיר דערהערט עמיצער זינגט אין וואלד, האבען מיר לכתחילה געמיינט, א קשיא, אפשר איז דאס, חלילה, א גזלן? נאר נאכדעם, זאגען זיי, אז מיר האבען דערזעהען פון דער נאהענט, אז איהר זענט, דאנקען גאט, א איד, איז אונז געווארען א ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. הייגט פארשטעהט איהר שוין?

— הא־הא־הא, א שענער גזלן! — זאג איך. — איהר האט געהארכט אמאל, זאג איך, א מעשה מיט א אידישען גזלן, וואס איז אנגעפאלען אויף א דורכגעהער און געבעטען ביי איהם א שמעק טאבעקע? אויב איהר ווילט, זאג איך, קאן איך אייך דערצעהלען די מעשה.

— די מעשה — זאגען זיי — לאזט איבער אויף איין אנדערש מאל; איהר ווייזט אונז בעסער אז דעם וועג קיין בויבעריק.

— קיין בויבעריק? — זאג איך. — סטייטש, אט דאס איז דאך דער אמת'ער וועג קיין בויבעריק! איהר זאלט אפילו, זאג איך, נישט וועלען, מוזט איהר מיט דעם שליאך אנקומען גלייך קיין בויבעריק.

— וואס־זשע שווייגט איהר? — מאכען זיי צו מיר.

— וואס־זשע זאל איך, זאג איך, שרייען?

— ווי באלד אזוי, מאכען זיי צו מיר, קעהרט איהר שוין וויסען, איז עס נאך עפּיס וויים קיין בויבעריק?

— קיין בויבעריק, זאג איך, איז נישט ווייט, עטליכע ווערסט; דאס הייסט, זאג איך, א ווערסט פינף־זעכס אדער זיעבען, און אפשר טאקי אלע אכט.

— אכט ווערסט?! — האבען אויסגעשריגען ביידע ווייבער מיט א מאל, געבראכען די הענט און שיער נישט צעוויינט זיך אזש. — סטייטש, וואס רעדט איהר? איהר ווייסט וואס איהר רעדט? א ווערטעלע אויסצורעדען — אכט ווערסט?!

— נו, וואָס־זשע, זאָג איך, זאָל איך טהון? עס זאָל זיין אין מיר געווענדט, וואָלט איך דאָס געמאַכט אַ ביסעל קירצער; אַ מענטש באַדאַרף, זאָג איך, אַלסדינג אויספּראָבען אויף דער וועלט. אונטערוועגענס טרעפט זיך, אַז מע באַדאַרף, זאָג איך, שלעפּען זיך אין אַ בלאָטע אַרויף אַ באַרג, און נאָך ערב־שבת דערצו, דער רעגען שמייסט אין פּנים, די הענט קליאַנקען, דאָס האַרץ חלש'ט, און דאַ — טראַך! עס לאָפּנעט איין אַקס...

— איהר רעדט עפּיס גאָר ווי אַ דולער, — זאָגען זיי צו מיר, — איהר זענט גאָר נישט ביי די געדאַנקען, כלעבען. וואָס דערצעהלט איהר פּזמונות, בבא־מעשיות פון טויזענד־איין־נאַכט? מיר האָבען שוין קיין כח נים צו פּלאָנטען מיט די פים; אַ גאַנצען טאָג האָבען מיר, אחוץ אַ גלעזעל קאַווע מיט אַ פּוטער־בולקע, נאָך אין מויל נישט געהאַט, קוממ איהר צו געהן מיט אייערע מעשיות!

— אויב אַזוי, — זאָג איך — איז עפּיס אַנדערש; ווי זאָגט מען, קיין טאַנץ געהט נים פאַר'ן עסען. דעם טעם פון הונגער פאַרשטעה איך גאַנץ גוט, איהר באַדאַרפט מיר נישט דערצעהלען. עס קאָן זעהר שען זיין, זאָג איך, אַז איך האָב קיין קאַווע מיט קיין פּוטער־בולקע נישט אָנגעקוקט שוין פון אַ יאָהר... און אַזוי ווי איך רעד, שטעלט זיך מיר פאַר אַ גלעזעל הייסע קאַווע מיט מילך און מיט אַ פּוטער־בולקע אַ פרישע, מיט נאָך גוטע זאַכען... „שלים־מזל איינער, טראַכט איך מיר, ביזט מאַקי אַנדערש נישט געצויגען געוואָרען, נאָר אויף קאַווע מיט פּוטער־בולקעלעך? און אַ שטיקעל ברויט מיט הערינג ביזט דו קראַנק?“ און ער, דער יצר־הרע, נים געדאַכט זאָל ער ווערען, אויף־צו־להכעים קאַווע, אויף־צו־להכעים פּוטער־בולקע! איך הער דעם ריח פון קאַווע, איך פּיהל דעם טעם פון פּוטער־בולקע — פרישע, געשמאַקע, מחיה־נפשות!

— ווייסט איהר נאָר וואָס, רב טביה? — מאַכען צו מירביידע ווייבער. — טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַזוי ווי מיר שטעהען אַט־אַ־דאָ, זאָלען מיר זיך אַרויפּחאַפּען צו אייך אויפ'ן וואַגען, און

איהר טאקי אליין זאלט זיך מטריח זיין אונז אפפיהרען מחילה אהיים, קיין בויבעריק? וואס וועט איהר זאגען דערויף?

— סאַ משל, זאג איך, כחרס הנשבר; איך פאהר פ ו ן בויבעריק, און איהר דארפט ק י י ן בויבעריק! ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואסער?

— נו, איז וואס? — מאכען זיי. — ווייסט איהר ניט וואס מע טהוט? א איך א למדן גיט זיך איין עצה: ער פארקערעוועט דאס וועגעלע און פאהרט צוריק. האט קיין מורא נישט, רב טביה, זאגען זיי, זייט זיכער, אם ירצה השם, אז גאט וועט אונז ברענגען אהיים בשלום, ווינשען מיר זיך דאס אויסקרענקען, וואס איהר וועט צו אונז דערלעגען.

„עפּיס רעדען זיי מיט מיר תרגום־לשון! — טראכט איך מיר. — פארשטעלט, גאר נישט ווי געוויינטליך!“ — און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן זינען: מתים, מכשפות, לצים, פארשלעפּטע קרענק. — „שוטה בן פּיקהאלץ! — טראכט איך מיר. — וואס שטעהסט דו, ווי א פלאקען? חאפּ זיך ארויף אויפ'ן וואגען, ווייז דעם פערדעל א בייטש און מאך א ויברח!“ נאר מעשה־שטן האפּט זיך ארויס ביי מיר נישט ווילענדיג פונ'ם מויל:

— קריכט אין וואגען!

מיינע האבען דערהערט, זיך דוקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מארש אין וואגען אריין; איך נאך זיי אויף דער קעלני, פאר־קערעוועט דעם דישעל, שמיים דאס פערדעל: איינס, צוויי, דריי, פאשאל! — ווער, וואס, וועמען? א נעכטינער טאג! פונ'ם ארט וויל דאס ניט ריהרען, האטש נעם צעשנייד דאס אויף צווייען. „נו, טראכט איך מיר, היינט פארשטעה איך שוין, וואס דאס איז פאר ווייבער... דער גומער יאהר האט מיך נעטראגען זיך אפּשטע־לען אין מיטען דרינען, מאכען א שמועס מיט ווייבער!“... איהר פארשטעהט — פון איין זייט דער וואלד, דאס שטילקייט מיט'ן סומנעקייט, אקענען נאכט, און דא — די צוויי נפשות, כלומר'שט נקבות... דער כח־הדם ארבייט גאנץ געשמאק אויף אלע סטרונעס.

איך דערמאָן מיך אַ מעשה פון אַ בעל־עגלה, וואָס איז אַמאָל גע־פאָהרען אין וואַלד איינער אַליין און דערזעהען אויפן שליאַך ליגט אַ זעקעל האָבער. מיין בעל־עגלה האָט דערזעהען אַ זעקעל האָבער, האָט ער זיך ניט געפוילט, אַראָפּ פון׳ם וואָגען, געחאַפּט דאָס זעקעל האָבער אויף די פּלייצעס, זיך איינגעריסען דאָס געזונט, קוים אַרויפגעלעגט דאָס זעקעל האָבער אויפ׳ן וואָגען און — הלך לעולמו, פאַשאָל ווייטער. ער פאָהרט אָפּ אַקענען אַ ווערסט, ער טהוט זיך אַ חאַפּ צום זעקעל האָבער — נישט קיין זעקעל, נישט קיין האָבער; ס׳איז גאָר אַ ציגעל ליגט ביי איהם אין וואָגען, אַ ציגעל מיט אַ בערדעל; ער וויל זי אָנריהרען מיט דער האַנט, שטעלט זי איהם אַרויס אַ צונג אויף איין אַרשין, לאָזט אַרויס אַ משונה־ווילדען געלעכטער און ווערד פאַרשוואונדען...

— פאַר וואָס פאָהרט איהר שוין ניט? — מאַכען צו מיר די ווייבער.

— פאַר וואָס איך פאָהר שוין ניט? איהר זעהט דאָך, זאָג איך, פאַר וואָס: דאָס פערדעל וויל ניט דאַווענען, ס׳איז ניט אויפגעלעגט.

— ניט דעם מיט דער בייטש, מאַכען זיי, איהר האָט דאָך אַ בייטש.

— אַ דאַנק אייך, זאָג איך, פאַר דער עצה, גוט וואָס איהר האָט מיר דערמאָנט. דער חסרון, זאָג איך, וואָס מיין בחור שרעקט זיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען; ער איז שוין אַזוי געוואָהנט מיט דער בייטש, ווי איך מיט׳ן דלות, — זאָג איך צו זיי כלומר׳שט מיט אַ ווערטעל, און עס וואַרפט מיט מיר דאָס נייעניאַהריגע קדחת.

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך מאַריך זיין — איך האָב אויס־געלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדעל נעבאַך; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז נאָט האָט נעהאָלפען, עס האָט געריהרט פון׳ם אָרט, ו י ס ע ו מ ר פ י ד י ם — און מיר זענען אַוועק מיט׳ן

וואלד גלייך אונזער וועג. פאהרענדיג אזוי, פליהט מיר דורך אין קאפ גאר א נייע מחשבה: „אוי, טביה, ביזט דו א פערדאטש! ה ח י ל ו ת ל נ פ ו ל — ביזט געוועזן א קבצן, און וועסט בלייבען א קבצן. סטייטש, גאט האט דיר צוגעשיקט אזא באגעגעניש, וואס טרעפט איין מאל אין הונדערט יאהר, ווי אזוי באדינגסט דו זיך ניט לכתחילה, דו זאלסט וויסען מה־יקר — וואס וועסט דו האבען דערפאר? ווען מיר זאלען שמועסען הן על־פי יושר והן על־פי סאוועסט, הן על־פי מענשליכקייט והן על־פי דין און על־פי זאקאן, און אפילו על־פי וויים איך וואס, איז קיין עולה ניט, מע זאל דערביי עפּיס פארדיענען, און וואס טאקי ניט אפלעקען א ביינדעל, אז עס האט זיך שוין יא אזוי געמאכט? שטעל אפּ דאס פערדעל, דו בהמה, זאג זיי אזוי און אזוי, ברחל בתך הנאקעטע: „האב איך ביי אייך אזוי פיעל און אזוי פיעל, איז גוט, אלא ניט, בעטען מיר אייך, מחילה, אראפּ פונ׳ם וואגען!“ נאר צוריק קלער איך מיר: „ביזט טאקי א בהמה, טביה! דו ווייסט ניט, אז די פעל פונ׳ם בער טאר מען אין וואלד ניט פאר־קויפען, ווי זאגט דער גוי: ש ט ש ע נ ע פ א י מ א ו ו א ו ו ז ש ע ס ק ו ב ע“...

— למאי פאהרט איהר נישט א ביסעל גיכער? — זאגען די ווייבער און טארען מיך פון הינטען.

— וואס האט איהר, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט? פון איילעניש, זאג איך, קומט קיין גוטס ניט ארויס, — זאג איך און חאפּ א קוק מן־הצד אויף מיינע פארשווינדלער; דאכט זיך, ווייבער, ווי געוויינטליך, ווייבער: איינע מיט א זיידען טיכעל, די אנדערע מיט א פאריק; זיי זיצען און קוקען איינס אויפ׳ם אנדערע און שושקען זיך.

— נאך עפּיס ווייט? — פרעגען זיי מיך.

— נעהענטער, זאג איך, ווי פון דאנען אודאי ניט; אט באלד, זאג איך, האבען מיר א בארג־אראפּ מיט א בארג־ארויף;

נאַכדעם, זאָג איך, געהט ווידער אַ באַרג־אַראָפּ מיט אַ באַרג־אַרויף, און ערשט נאָכדעם, זאָג איך, האָבען מיר דעם גרויסען באַרג־אַרויף, און פון דאָרטען געהט שוין דער וועג גלייך, גלייך ביז בויבעריק...

— עפּים אַ שלים־מזל ! — רופט זיך אָן איינע צו דער אַנדער.

— אַ פאַרשלעפּטע קרענק ! — זאָגט די אַנדערע.

— אַ רעשטעל צו די צרות ! — זאָגט ווידער יענע.

— מיר שיינט, אַ משוגע'נער ! — זאָגט די אַנדערע.

„אודאי — טראַכט איך מיר — בין איך אַ משוגע'נער, אַז איך לאָז מיך פיהרען ביי דער נאָז !"...

— וואו וועט איהר זיך, אשטייגער, כדומה למשל, מיינע ליעבע ווייבער, הייסען אָפּוואַרפען ? — רוף איך מיך אָן צו זיי.

— וואָס הייסט, זאָגען זיי, אָפּוואַרפען ? וואָס איז פאַר איין אָפּוואַרפעכטס ?

— עס רעדט זיך אַזוי, זאָג איך, בעל־עגלה־שפּראַך ; אויף אונזער לשון הייסט דאָס : וואוהין וועט איהר זיך הייסען פאַר־פיהרען, אַז מיר וועלען קומען, זאָג איך, קיין בויבעריק, אם ירצה השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף, געזונט און שטאַרק, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען ? ווי זאָגט מען : בעסער צוויי מאָל פרעגען איידער איין מאָל בלאָנזען.

— אַ ? אַט דאָס מיינט איהר ? איהר וועט אונז, זאָגען זיי, מוחל זיין צופיהרען צו דער גרינער דאַטשע, וואָס ביי'ם טייך, פון יענער זייט וואַלד. ווייסט איהר וואו דאָס איז ?

— פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען ? — זאָג איך. — איך בין אין בויבעריק ווי ביי זיך אין דערהיים. לאָם איך פאַרמאָגען די אַלפים, זאָג איך, וויפיעל קלעצער איך האָב אַהינצו אַריינגעפיהרט. אָט ערשט פאַראַיאָהרען זומער, זאָג איך, האָב איך געשטעלט אויף דער גרינער דאַטשע צוויי קלאַפטער האָלץ מיט אַ מאָל ; דאָרט איז געזעסען איינער אַ גביר אַ גרויסער, פון יעהופּעץ, אַ מיליאָנ־

שטשיק פון אודאי א מאה אלף קארבען, און אפשר פון רי״ש אלפים!

— ער זיצט היינט אויך דארטען. — רופען זיך אן צו מיר בײדע װײבער און קוקען אײנס אויפ׳ם אנדערע און שושקען זיך און לאכען.

— שא, זאג איך, אז דער צער פון טראגען איז יא אזוי גרויס, קאן דאך געמאהלט זיין, אז איהר האט מיט איהם עפּיס א שטיקעל שייכות, — װאלט אפשר געװען, זאג איך, א סברא, איהר זאלט זיך דארט מטריח זיין, עפּיס א רעד טהון פון מיינעטוועגען, א שטיקעל טובה מיר, א פרנסה, א שטעלע, צי וויים איך וואס? איך קען, זאג איך, איינעם א יונגען מאן, ישראל הייסט ער, נים וויים פון אונזער שטעדטעל, געוועזן א גארנישט מיט א נישט; האט ער זיך דערשלאגען אהינצו, מע ווייסט נים פון וואנען און ווי אזוי — בקיצור, ער איז היינט א גאנצער יא־טעבי־דאם, פאר־דיענט אפשר צוואנציג קארבען א וואך, צי אפשר גאר פערציג, איך וויים? — לײט האבען גליק! צי, אשטיינער, וואס געהט־אפּ, זאג איך, אונזער שוחט׳ם איידעם? וואס וואלט פון איהם געװען, ווען ער לאזט זיך נים אוועק קיין יעהופּעץ? אמת, די ערשטע עטליכע יאהר איז ער גוט פארשווארצט געווארען, שיער נים גע־שטארבען פון הונגער. דערפאר אבער אצינד, חוץ זיין שאדען, הלואי אויף מיר געזאגט געווארען; ער שיקט שוין געלט אהיים. ער האט שוין חשק ארויסנעמען אהין זיין ווייב און קינדער, לאזט מען איהם דארט נים זיצען. אי איז דאך די קשיא: ווי אזוי זיצט ע ר? מוטשעט ער זיך טאקי... שאט, זאג איך, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך; אט האט איהר, זאג איך, דעם טייך, און אט איז די גרויסע דאטשע, — זאג איך און פאהר מיר אריין ברייטליך, מיט א ירגזון, גלייך מיט׳ן דישעל אין גאניק אריין. מע האט אונז גאר דערזעהען, איז געווארען ששון ושמחה, א גע־שריי, א געפּילדער: „אוי, די באבע! די מאמע! די מוהמע!... זיך געפונען דער שאדען! מזל־טוב!... גוואלד, וואו זענט איהר

געווען?... אַ גאַנצען טאָג אַהן קעפּ... צעשיקט פּאַטשט אויף אַלע וועגען... געמיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר וועלף, גזלנים, חס־ושלום! וואָס איז די מעשה?"...

— „די מעשה איז אַ שענע מעשה: געבלאָנזעט אין וואַלד, פאַרבלאָנזעט העט־ווייט, אפשר צעהן ווערסט. פּלוצים אַ איד... וואָס פאַר אַ איד?... אַ איד אַ שלים־מזל מיט אַ פערד און וועגעלע... קוים מיט צרות איינגעבעטען זיך"... „אַלע בייזע, וויסטע חלומות... אַליין גאָר אַהן אַ שומר?... אַ מעשה, אַ מעשה, באַדאַרפט בענטשען גומל"...

בקיצור, מע האָט אַרויסגעטראָגען לאָמפּען אויפ'ן גאַניק, געגרייט צום טיש און אָנגעהויבען טראָגען סאַמאָוואַרען הייסע, מיט בעקענס טיי, מיט צוקער, מיט איינגעמאַכטס, מיט פּיינקוכענס נוטע, מיט פּוטערגעבעקס פרישע, שמעקענדיגע, און נאָכדעם עסענס אַלערליי, די טייערסטע מאכלים, ייכלעך פעטע, מיט געבראָטענס, מיט געזונס אַ סך, מיט די בעסטע ווייִנען און נאַסטאַיקעס. איך בין נאָר געשטאַנען פון דערווייטענס און באַטראַכט, ווי אַזוי, קיין עין־הרע, מע עסט דאָס און מע טרינקט ביי די יעהופּעצער נגידים, קיין בייז אויג זאָל זיי ניט שאַדטען. „אַ משכון פאַרזעצען, טראַכט איך מיר, און אַ גביר זאָל מען זיין!" מיר דאַכט, איך ווייס? וואָס דאָ פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד וואָלט פאַר מיינע קינדער געגוג געווען אויף אַ גאַנצע וואָך, ביז שבת. גוואַלד, גאָטעניו, האַרציגער־געטרייער, דו ביזט דאָך עפּיס איין אל ארך אַפּים, אַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט, מיט חסד און מיט יושר, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט אַוועקגעבען איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? איינעם פּוטער־בולקעס, דעם אַנדערען מכות־בכורות? און צוריק אַבער באַטראַכט איך מיר: עט, ביזט אַ גרויסער נאַר, טביה, כלעבען, וואָס איז שייך, דו ווילסט א י ה ם זאָגען אַ דעה, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט? מסתמא, אַז ע ר הייסט אַזוי, באַדאַרף זיין אַזוי; אַ סימן האָט איהר, אַז ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך געווען אַנדערש. אַי.

וואס? פאר וואס זאל טאקי ניט זיין אנדערש? איז דער תירוץ: עבדים היינו — דערויף זענען מיר דאך עפּיס שטיקלעך אידען אויף דער וועלט. א איד באדארף לעבען מיט אמונה און מיט בטחון; ער באדארף גלויבען, ערשטענס, אז ס'איז דא א גאט אויף דער וועלט, און האפען אויף דעם, וואס לעבט אייביג, אז עס וועט זיך, מסתמא, אם ירצה השם, פארבעסערען...

— שא, וואו־זשע איז ערגיץ דער איד? — הער איך עמיצער זאגט. — שוין אוועקגעפאהרען דער שלים־מזל?

— חס ושלום! — רופט איך מיך אן פון דערווייטען. — וואס הייסט, איך וועל אוועקפאהרען גלאט אזוי, אהן א זייט־געזונט? שלום עליכם, זאג איך, א גוטען אבענד אייך, ברוכים היושבים, עסט געזונטערהייד, און לאז אייך וואויל באקומען!

— קומט־זשע אהער, מאכען זיי צו מיר, וואס שטעהט איהר דארטען אין דער פינסטער? לאמיר אייך אנקוקען חאטש, זעהען וואס פאר א פנים איהר האט. אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל בראנפען?

— א ביסעל בראנפען? אך, זאג איך, ווער זאגט זיך דאס אפּ פון א ביסעל בראנפען? ווי שטעהט דארטען אין פסוק: איזה „להיים" ואיזה למות — מאכט רש"י: גאט איז גאט און בראנפען איז בראנפען. לחיים! — זאג איך און האק אריין א כוסה. — לאז גאט געבען, זאג איך, איהר זאלט תמיד זיין רייך און האבען גרויס נחת; אידען, זאג איך, זאלען תמיד זיין אידען; גאט זאל זיי געבען, זאג איך, געזונט און כח, זיי זאלען קאנען אריבערטראגען די צרות.

— מה שמכם? — רופט זיך אן צו מיר דער גביר אליין, א שענער איד מיט א יארמעלקע. — פון וואנעט איז א איד, וואו זיצט איהר, וואס איז אייער פרנסה? זענט איהר א באווייבטער? האט איהר עפּיס קינדער, און וויפיעל קינדער?

— קינדער? — זאג איך. — ניט צו פארזינדיגען. אויב איט־ליכם קינד, זאג איך, איז ווערטה, ווי מיין גאלדע וויל מיך איינ־

רעדען, אַ מיליאָן, בין איך רייכער פֿונ׳ם גרעסטען גביר אין יעהופּעץ. דער חסרון, זאָג איך, וואָס אָרעם איז ניט רייך, קרום איז ניט גלייך, אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: ה מ ב ד י ל ב י ן ק ו ד ש ל ח ו ל — ווער עס האָט די קלינגערס דעם איז וואויל. געלט האָבען טאָקי די בראָצקים, און איך האָב טעכטער. און אַז מע האָט, זאָגט איהר, טעכטער, פֿאַרגעהט דער געלעכטער. נאָר גאָר נישט, גאָט איז אַ פֿאָטער. ער פֿיהרט אויס, דאָס הייסט, ער זיצט אויבען און מיר מוטשען זיך אונטען. מע האָרעוועט, מע שלעפּט קלעצער, אַ ברירה האָט מען? ווי די גמרא זאָגט: ב מ ק ו ם ש א י ן א י ש — איז אַ הערינג פֿיש. דער גאַנצער אומגליק איז — דאָס עסען. ווי מיין באָבע, עליו השלום, פֿלעגט זאָגען: „ווען דער פּיסק זאָל ליגען אין דער ערד, וואָלט דער קאָפּ געגאַנגען אין גאָלד“... האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, זאָג איך, עס איז ניטאָ קיין גלייכערס פֿון אַ קרומען לייטער און קיין קרומערס פֿון אַ גלייך וואָרט, ובפֿרט, זאָג איך, אַז מע מאַכט שהכל נהיה בדברו אויפֿ׳ן ניכטערען האַרצען.

— לאָז מען געבען דעם אידען עפּיס עסען! — רופֿט זיך אָן דער גביר, און עס ווערד באַשאַפֿען אויפֿ׳ן טיש פֿון כּל־מאמינים־שהוא: פֿיש, און פֿלייש, און געבראָטענס, און פֿערטלען עופֿ, און פּופּקעס מיט לעבערלעך אָהן אַ שעור.

— איהר וועט עפּיס עסען? — מאַכען זיי צו מיר. — געהט וואַשט זיך.

— אַ קראַנקען פֿרעגט מען, אַ געזונטען גיט מען; נאָר וואָס דען, זאָג איך, אַ דאַנק אייך. אַ ביסעל בראָנפֿען, זאָג איך, מהכתיתי, נאָר געהן זעצען זיך אָט דאָ מאַכען אַ גאַנצע סעודה, בשעת דאָרטען, אין דערהיים, מיין ווייב און קינדער, זאָלען געזונט זיין... אויב אייער גוטער ווילען וועט זיין...

בקיצור, מע האָט זיך, אַפּנים, געשטויסען וואָס איך מיין, און מע האָט מיר גענומען פּאַקען אין וואָגען אַריין איטליכער באַזונדער: דער אַ בולקע, דער פֿיש, דער געבראָטענס, דער אַ פֿערטעל

עוף, דער טיי און צוקער, דער א טעפעל שמאלץ, דער א סלאי איינגעמאכטס.

— דאס וועט איהר, מאכען זיי, ברענגען אהיים א מתנה פאר אייערע ווייב און קינדער. און אצינד זאגט, וויפיעל וועט איהר זיך הייסען באצאהלען פאר אייער טרחה, וואס איהר האט זיך מטריח געוועזן פון אונזערטוועגען?

— סא משל, זאג איך, וואס איז שייך, איך וועל מיר הייסען אנמעסטען? וויפיעל אייער גוטער ווילען וועט זיין, זאג איך, אזוי וועט איהר מיר באצאהלען. מיר וועלען דורכקומען, ווי זאגט ער, א רענדעל אראפ, א רענדעל ארויף. „שקראב וועט שוין שקראבע־דיגער ניט ווערען“...

— ניין, זאגען זיי, מיר ווילען הארכען פון אייך אליין, רב טביה! האט קיין מורא ניט, מע וועט אייך, חלילה, נישט קעפען.

„וואס טהוט מען דא? — טראכט איך מיר. — ס'איז שלעכט: זאל איך זאגען א קערבעל, איז איין עבירה, טאמער קאן איך נעמען צוויי. זאל איך זאגען צוויי, האב איך מורא, טאמער קוקען זיי מיך אן ווי א משוגענעם: פאר וואס קומט דא צוויי קארבען?“

— א דרייערעל!!!... — האט זיך ארויסגעכאפט ביי מיר פון'ם מויל, און צווישען עולם איז געווארען אזא געלעכטער, אז איך האב מיך שיער אין דער ערד באגראבען.

— האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, טאמער האב איך מיך ארויסגעחאפט מיט א ווארט; א פערדה, זאג איך, אויף פיער פיס, ספאטיקעט זיך, ובפרט א מענטש מיט איין צונג... עס איז גע־ווארען נאך א גרעסערער געלעכטער; מע האט זיך פשוט גע־האלטען ביי די זייטען לאכענדיג.

— לאז שוין זיין געצונג צו לאכען! — רופט זיך אן דער גביר און נעמט ארויס פון בוזעמקעשעני א גרויסען טייסטער און געהט און שלעפט ארויס פון'ם טייסטער — וויפיעל מיינט איהר, אשטייגער? אנו, טרעפט! — א צעהענערעל, א רויטס אזוי ווי פייער, איך זאל אזוי זיין געזונט מיט אייך אינאיינעם! — און

מאַכט אַזוי: „אַט דאָס האָט איהר פון מיר, און איהר, קינדער, גיט אײַך פון אײַער קעשעני וויפיעל איהר פאַרשטעהט".

בקיצור, וואָס טויג אײַך — עס האָבען אָנגעהויבען צו פליהען אויפ'ן טיש פינפערלעך און דרייערלעך און איינערלעך — הענט און פיס האָבען מיר געציטערט; איך האָב געמיינט, אַט פאַל איך חלשות.

— נו, וואָס שטעהט איהר? — מאַכט צו מיר דער גביר. — נעמט צענויף די עטליכע קערבלעך פונ'ם טיש און פאָהרט געזונטערהייד צו אײַער ווייב און קינדער.

— גאָט זאָל אײַך געבען, זאָג איך, כפל־כפלים, איהר זאָלט פאַרמאָגען צעהן מאָל, הונדערט מאָל אַזוי פיעל, איהר זאָלט האָבען אַלדאָס גוטס, מיט גרויס נחת! — און זשעבערע צענויף מיט ביידע הענט דאָס געלט — ווער געצעהלט? וואָס געצעהלט? — און שטופּ אין אַלע קעשענים. — אַ גוטע נאַכט, זאָג איך, אַ גוטען תמיד און זייט געזונט, און זאָלט האָבען, זאָג איך, גרויס נחת, איהר און אײַערע קינדער און קינד'ס קינדער און אײַער גאַנצע משפחה, — זאָג איך און לאָז מיך געהן צום וואָגען. רופט זיך אָן צו מיר די גביר'טע, יענע וואָס מיט'ן זיידען טיכעל:

— שטעהט נאָר אַ ווײַלע, רב טביה, פון מיר באַקומט איהר גאָר אַ באַזונדער מתנה; אם ירצה השם, מאָרגען קומט צו פאָהרען; איך האָב, זאָגט זי, אַ מאורע בהמה, געוועזען אַמאָל אַ טײַערע בהמה, פלעגט געבען פיער און צוואַנציג גלעזער מילך; היינט האָט זי פון אַ גוט אויג אויפגעהערט צו מעלקען זיך, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט...

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, זאָג איך, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, ביי מיר וועט זיך אײַער בהמה אי מעלקען, אי מילך געבען; מײַן אַלטע איז, קיין עין־הרע, אַזאַ בעל־הבית'טע, אַז פון גאָר ניט בראַקט זי לאַקשען, פון פינגער קאַכט זי זאַטירקעס, מיט נסים מאַכט זי שבת און מיט בוכענצים לעגט זי קינדער שלאָפען... האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, טאָמער האָב איך

מיך ארויסגעחאפּט מיט איין איבעריג וואָרט. א גוטע נאכט און א גוטען תמיד און זייט געזונט, — זאָג איך און לאָז מיך געהן. איך קום ארויס אין הויף צום וואָגען, איך טהו מיך א חאַפּ צום פערדעל — אוי־וועה, איין אומגליק, א צרה, א שלאק! איך קוק אויף אלע זייטען, והילד איננו — ניטא קיין פערדעל!

„נו, טביה, טראכט איך מיר, דו ביזט אין דער ארבייט!"... און עס קומט מיר ארויף אויפ'ן זינען א שענע מעשה, וואס איך האב אַמאָל געלייענט ערגיץ אין א ביכעל, ווי אַזוי „חברה" האבען דערטאַפּט אין דער פרעמד איין עהרליכען אידען, א חסיד, פאַר־נאַרט צו זיך הינטער דער שטאָדט אין פּאַלאַץ אריין, געגעבען איהם עסען און טרינקען, און נאכדעם פלוצים מיט א מאָל פארשוואונדען געוואָרען, איהם איבערגעלאָזט איינעם אליין מיט א נקבה; פון דער נקבה איז באַלד געוואָרען א חיה־רעה, פון דער חיה־רעה האָט זיך אויסגעלאָזט א קאַץ, און פון דער קאַץ — א פּיפּערנאָטער... „זעה נאָר, טביה, זאָג איך צו מיר אליין, צי מע פיהרט דיך ניט אין באָד אריין?!"

— וואָס באַברעט איהר זיך דאָרטען און וואס וואָרטשעט איהר? — פרעגט מען מיך.

— וואס איך באַברע מיך? — ענטפער איך. — אַז אַך און וועה איז מיר, זאָג איך, וואס איך לעב אויף דער וועלט; איך האב א שאָדען: דאס פערדעל מיינס...

— אייער פערדעל, מאַכען זיי צו מיר, איז אין שטאַל. זייט זיך מטריח אהינצו, אין שטאַל אריין.

איך קום אריין אין שטאַל און טהו א קוק: יאַ, ווי איך בין א איד! מיין בחור שטעהט זיך גאַנץ פיין צווישען די נגיד'ישע פערד, שטאַרק פארטיעפט אינ'ם קייען, רייבט דעם האבער גע־שמאַק, אויף וואס די וועלט שטעהט.

— הער נאָר, זאָג איך צו איהם, חכם מיינער, שוין צייט אהיים; מיט א מאָל צוחאַפּען זיך, זאָג איך, טאָר מען נישט; איין איבעריגער ביסען, זאָגט מען, קאָן פארשאַדען...

בקיצור, איך האָב איהם קוים איינגעבעטען, מחילה איינגע־שפּאַנט איהם אין וואָגען און האָב מיך געלאָזט אַהיים לעבעדיג־פריילין, געזונגען אַ „מלך־עליון" גאָר בגילופין. אויך מיין פערדעל איז געוואָרען גאָר נישט דאָס, וואָס פריהער; אַ נייע פעל אויף דעם אויסגעוואַכסען; שוין נישט געוואַרט אויף קיין בייטש, געלאָפען ווי אַ מזמור. געקומען אַהיים שוין שפּעטליך אין דער נאַכט, אויפגעוועקט מיין ווייב מיט אַ שמחה, אַ פרייד.

— אַ גוט יום־טוב, מאַך איך צו איהר, מזל־טוב דיר, גאָלדע!

— אַ וויסטער מזל־טוב דיר אַ פינסטערער, מאַכט זי, וואָס ביזט דו אַזוי יום־טוב'דיג, מיין טייערער ברויט־געבער? דו פאַהרסט דאָס פון אַ חתונה, צי פון אַ ברית, גאָלדשפּינער מיינער?

— עס איז אַ חתונה, זאָג איך, מיט אַ ברית! וואַרט אויס, מיין ווייב, אָט וועסט דו באַלד זעהען איין אוצר, זאָג איך; נאָר קודם־כל וועק אויף די קינדער, לאָזען זיי נעבאַך אויך געניסען, זאָג איך, פון די יעהופּעצער מאכלים...

— צי דו ביזט דול, צי דו ביזט חסר־דעה, צי דו ביזט גע־ריהרט, צי דו ביזט פונ'ם זינען? עפּיס רעדסט דו, ווי אַ משוגע'־נער, שונאי־ציון! — זאָגט צו מיר מיין ווייב און שעלט, לייענט די תוכחה, ווי געוויינטליך אַ אידינע.

— אַ אידינע, זאָג איך, בלייבט אַ אידינע; ניט אומזיסט זאָגט שלמה המלך, אַז צווישען טויזענד ווייבער האָט ער נים געפונען איינע אַ רעכטע. אַ גליק, כלעבען, וואָס ס'איז היינט גע־וואָרען אויס מאָדע צו האָבען אַ סך ווייבער, — זאָג איך און געה מיר אַרוים צו מיין וואָגען און טראָג אריין פון דאָרטען אַלע גוטע זאַכען, וואָס מע האָט מיר איינגעפּאַקט, און שטעל דאָס אַלסדינג אוים אויפ'ן טיש. מיינע חברה־לייט האָבען דערזעהען בולקעס, דערשמעקט פלייש, זענען זיי באַפאַלען דעם טיש, ווי די הונגעריגע וועלף נעבאַך; עס איז געוואָרען צווישען זיי אַ חאַפּעריי, די הענט האָבען געציטערט, די צייהן האָבען געאַרבייט; עס איז געווען, ווי אין פסוק שטעהט: ו י א כ ל ו — מאַכט רש"י: מע האָט גע־

קנאַקט ווי די היישעריקעז. טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען...

— נו, זאָג שוין, — מאַכט צו מיר מיין פּלונית'טע, — ביי וועמען איז דאָס געוועז איין אָרעם מאַהל־צייט, צי אַזוי אַ סעודה, און וואָס ביזט דו אַזוי האַפערדיג?

— האָב צייט, זאָג איך, גאָלדע, דו וועסט אַלץ וויסען. דו צעבלאָז נאָר, זאָג איך, דעם סאַמאָוואַר, און נאָכדעם וועלען מיר זיך אַרומזעצען אַלע אַרום טיש, זאָג איך, טרינקען צו גלעזלעך טיי, ווי עס געהער צו זיין. אַ מענטש, זאָג איך, לעבט איין מאָל אויף דער וועלט, נישט קיין צוויי מאָל, ובפרט, זאָג איך, אַז מיר האָבען שוין איצט אונזער אייגענעם אַ בהמה פון פיער און צוואַנציג גלעזער אַ טאָג; מאָרגען, אם ירצה השם, ברענג איך זי צו פיהרען. אַנו, גאָלדע, — מאַך איך צו איהר נאָכדעם, און האַפּ אַרויס דעם גאַנצען פּאַק סיגנאַציעס. — אַנו, זיי אַ בריה און טרעף וויפיעל געלט האָבען מיר דאָ?

איך טהו אַ קוק אויף מיין ווייב — זי איז אויס מענטש, טוידט ווי די וואַנט, קאָן קיין וואָרט נישט אויסרעדען.

— גאָט איז מיט דיר, גאָלדע סערדצע, זאָג איך, וואָס האָסט דו זיך אַזוי דערשראָקען? אפשר האָסט דו מורא, זאָג איך, טאָמער האָב איך דאָס גע'גנב'עט אָדער גע'גזל'ט? פּע, זאָג איך, מעגסט זיך שעמען! ביזט טביה'ס ווייב שוין אַזאַ צייט און קאָנסט אויף מיר איבערטראַכטען אַזאַ מעשה? נאַרעלע, זאָג איך, דאָס איז בשר געלט, פאַרדיענט עהרליך מיט מיין אייגענעם שכל און מיט מיין האָרעוואַניע; איך האָב, זאָג איך, מציל געוועז צוויי נפשות פון אַ גרויסער סכנה, זאָג איך, ווען ניט איך, גאָט ווייסט, וואָס עס וואָלט מיט זיי געוועז!...

בקיצור, איך האָב איהר דערצעהלט די גאַנצע מעשה, פון אלף ביז תיו, ווי אַזוי גאָט האָט דאָ מיט מיר געפיהרט אַרום און אַרום; און מיר האָבען זיך גענומען ביידע איבערצעהלען דאָס געלט נאָך

אַ מאָל און נאָך אַ מאָל — דאָרט איז געווען פּונקט צוויי מאָל ח"י און איינס איין איבעריגס, האָט איהר אַ קיימאַ־לן, הייסט דאָס, פון זיעבען און דרייסיג קאָרבען!... מיינע האָט זיך אַזש צע־וויינט.

— וואָס וויינסט דו, זאָג איך, נאַרישע אידינע?

— ווי אַזוי זאָל איך ניט וויינען, זאָגט זי, אַז עס וויינט זיך? אַז דאָס האַרץ איז פול, זאָגט זי, געהען די אויגען איבער. גאָט זאָל מיר טאַקי, זאָגט זי, אַזוי העלפען, ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז דו וועסט קומען מיט אַ גוטער בשורה. איך געדענק שוין ניט, זאָגט זי, די צייט, ווען די באָבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, זאָל מיר קומען צו חלום. איך ליג און שלאָף, פּלוצים חלום'ט זיך מיר אַ מעלקשעפעל, אַ פולס, ווי איין אויג; די באָבע צייטעל, עליו השלום, טראָגט דאָס מעלקשעפעל אונטער'ן פאַר־טוך, מע זאָל חלילה ניט געבען קיין גוט אויג, און די קינדער שרייען: מאַמע, מאַני!...

— חאַפּ נאָר ניט די לאָקשען פאַר שבת, זאָג איך, נשמה מיינע; לאָז די באָבע צייטעל האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, זאָג איך, ווייס איך נאָך ניט, צי מיר וועלען פון איהר עפּיס האָבען; נאָר אַז גאָט, זאָג איך, האָט געקאָנט טהון אַזאַ נס, אַז מיר זאָלען האָבען אַ בהמה, וועט ער מסתמא זעהען, אַז די בהמה זאָל זיין אַ בהמה... געב מיר בעסער איין עצה, גאָלדע סערדצע, וואָס טהוט מען מיט'ן געלט?

— אדרבה, מאַכט זי צו מיר, וואָס רעכענסט דו צו טהון, טביה, מיט אַזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע?

— אדרבה ואדרבה, זאָג איך, וואָס, רעכענסט דו, קאָנען מיר מאַכען, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ קאַפּיטאַל? — און מיר האָבען ביידע גענומען טראַכטען אהין, אהער, דאָס, יענץ, געבראַכען זיך דעם קאָפּ, אויסגערעכענט וואו ערגיץ אַ געשעפט אויף דער וועלט. יענע נאַכט האָבען מיר איבערגעהאַנדעלט מיט וואָס איהר ווילט:

געקויפט פערדלעך אַ פּאָר און באַלד טאַקי זיי פאַרקויפט מיט רוחים; געעפענט אַ באַקאַליינע קלייט אין בויבעריק, אויסגעפּאַר־קויפט די סחורה און באַלד געעפענט אַ שניטקראָם; געהאַנדעלט אַ שטיקעל וואַלד, געכאַפּט אַפּטרים-געלט עטליכע קערבלעך און אַנטלאָפן; געפּרובט אויסדינגען די אַנאַטעוועקער טאַקסע, גענומען דעם „פּראָיעקט", געמאַכט אַ ביסעל הלואה, אָפּגעגעבן דאָס געלט אויף פּראָצענט...

— משוגע מיינע שונאים! — רופט זיך אָן מיין ווייב. — דו ווילסט צעפּלעכטען די עטליכע גראָשענס, בלייבן מיט'ן בייטשעל?

— וואָס דען, זאָג איך, האַנדלען מיט ברויט און נאָכדעם בליי־בען אין אָנזעצער איז שענער? קאַרג, זאָג איך, ווערט היינט די וועלט ברייל-הדל פון ווייץ? גערה, זאָג איך, האָרד, וואָס אין אָדעס טהוט זיך!

— וואָס טויג מיר, זאָגט זי, אָדעס? מיינע אבות-אבותינו זענען דאָרט נישט געווען און מיינע קינדער וועלען דאָרט נישט זיין, כל-זמן איך לעב און די פיס טראָגען מיך.

— וואָס-זשע ווילסט דו? — זאָג איך.

— וואָס איך וויל? — זאָגט זי. — איך וויל, זאָלסט ניט זיין קיין לעקיש און נישט רעדען קיין נאַרישקייטען.

— אודאי, זאָג איך, ביזט דו איצטערט אַ חכמה, ווי זאָגט מען: אַז עס קומען די מאות, קומען די דעות, און אַז מען איז אַ פ ש ר רייך, איז מען ג ע ו ו י ס קלוג... ס'איז תמיד אַזוי!

בקיצור, מיר האָבען זיך עטליכע מאָל צעקריעגט און טאַקי באַלד איבערגעבעטען, און עס איז ביי אונז געבליבען דער פּלאַן, מיר זאָלען צו דער מאורע בהמה צוקויפען נאָך אַ בהמה אַ מעל־קעדיגע, וואָס גיט מילך...

וועט איהר דאָך מסתמא פרעגען אַ קשיא: וואָס עפּיס אַ בהמה, פאַר וואָס ניט קיין פערד? וועל איך אייך ענטפערען:

וואָס עפּיס אַ פערד, פאַר וואָס ניט קיין בהמה? בויבעריק איז דאָך איין ערטעל, וואָס עס קומען זיך צענויף אַהינצו אויף זומער אַלע יעהופּעצער נגידים אויף די דאַטשעס, און אַזוי ווי די יעהופּעצער לייט זענען אַלע זעהר איידעלע מענטשען, וואָס זענען געצויגען, מע זאָל זיי אַלסדינג ברענגען גרייטס, גלייך אין מויל אַריין: פון האָלץ און פון פלייש און פון אייער, היהנער, ציבעלעס, פעפער, פּעטרישקע, — פאַר וואָס־זשע זאָל זיך ניט געפינען איינער אַזעל־כער, וואָס זאָל זיך אונטערנעמען ברענגען זיי אַלע מאָל אין שטוב אַריין קעז און פּוטער און סמעטענע וכדומה? ווערליג די יעהופּעצער האַלטען פון דער אכילה און דאָס קערבעל איז ביי זיי, ווי זאָגט איהר, אַ ממזר, קאָן מען דאָך לייזען שען געלט און פאַר־דיענען דערביי טאַקי גראָב. דער עיקר, אַבי די סחורה זאָל זיין סחורה; און אַזאַ סחורה, ווי ביי מיר, קריגט איהר דאָך ניט אין יעהופּעץ אפילו. איך זאָל האָבען די ברכות מיט אייך אינאיינעם, וויפיעל מאָל גרויסע לייט, כריסטען, בעטען זיך ביי מיר, איך זאָל זיי ברענגען פרישע סחורה: „מיר האָבען געהאָרכט, זאָגען זיי, טעוועל, אַז דו ביזט איין אָרענטליכער מאַן, חאָטש דו ביזט אַ איד, אַ פּאַרך“... מיינט איהר, פון אידען וועט איהר האָרכען אַזאַ קאָמ־פּלימענט? ווי לאַנג קרענקען מיינע שונאים! קיין גוט וואָרט הערט מען נישט פון אונזערע אידעלעך. זיי ווייסען נאָר אַריינ־קוקען יענעם אין טעפּעל אַריין. מע האָט דערזעהען ביי טביה'ן אַ בהמה'לע איין איבעריגס, אַ ברישקע אַ נייע, — האָט מען אָנ־געהויבען ברעכען זיך די קעפּ: פון וואַנען און פון וואָס? צי האָנ־דעלט נישט דער דאָזיגער טביה מיט פאַלשע סיגנאַציעס? אָדער צי קאָכט ער נישט קיין ספּירט שטילערהייד, בשתיקה?... „האַ־האַ־האַ! ברעכט אייך, ברידערלעך, טראַכט איך מיר, די קעפּ געזונטערהייד!“... איך וויים ניט, צי איהר וועט מיר גלויבען — איהר זענט כמעט דער ערשטער, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע, ווי אַזוי און וואָס און ווען... נאָר, מיר דאַכט, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט. האָט קיין פאַראיבעל ניט, מע

באדארף איז זינען האבען, ווי זאגט איהר, עסק, אדער ווי אין פסוק שטעהט: כ ל ע ו ר ב ל מ י נ ה ו — איטליכער צו זיינעם. איהר צו אייערע ביכלעך, איך צו מיינע טעפלעך און צו מיינע קריגלעך... איין זאך וועל איך אייך בעטען, פאני: איהר זאלט מיך האטש ניט ארייַנשרייבען אין א ביכעל; און אז איהר וועט מיך ארייַנשרייבען, זאלט איהר האטש ניט ארויסשטעלען דעם נאמען מיינעם... זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד.

א בוידעם

געשריבען אין יאהר 1899.

אַ בוידעם

— **רבות מחשבות בלב איש** — אַזוי, דאַכט זיך, שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער הייליגער תורה? פאַרטייטשען דעם פסוק באַדאַרף איך אייך ניט, רב שלום־עליכם; נאָר בלשון אשכנז גערעדט, דאַס הייסט אויף פּראָסט אידיש איז דאָ אַ ווערטעל: „דאָס בעסטע פערד באַדאַרף האָבען אַ בייטש, דער קליגסטער מענטש — אַיין עצה“. אַקעגען וואָס זאָג איך עס, הייסט דאָס? אַקעגען זיך אַליין טאַקי, וואָרום אַז איך האָב שכל און קום אַריין צו אַ גוטען פריינד און דערצעהל איהם דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואָלט איך געווים ניט געהאַט אַזאַ מיאוס'ען פּסק. נאָר וואָס דען? **החיים והמות ביד הלשון** — אַז גאָט וויל שטראָפען אַ מענטשען, נעמט דאָס אָפּ ביי איהם דעם שכל. איך טראַכט מיר צו זיך אַליין וויפיעל מאָל: „באַרעבען נור, טביה, דו פערד איינער, ביזט דאָך עפּיס, זאָגט מען, יאָ נישט קיין נאַר, ווי קומסט דו זיך לאָזען פיהרען אין באָד אַריין, און נאָך אַזוי נאַריש? וואָס וואָלט דיר אָפּגעגאַנגען אַצינדערטאָ, למשל, ביי דיין שטיקעלע פּרנסה, קיין עין־הרע, מיט דיין ביסעל מילכיגס, וואָס האָט אַזאַ שם אויף דער וועלט, כלעבען, אומעדום, אין **בויבעריק**, אין **יעהופּעץ**, און וואו ניט? ווי פיין און ווי זים וואָלט דאָס געווען איצטערטאָ, ווען די קלינגערס, אַשטיינער, ליגען זיך שטילערהייד אין קאָסטען, ווייט באַגראָבען, קיין בן־אדם ווייסט דערפון, וואָרום ווערמען געהט דאָס אָן, איך בעט אייך, צי טביה האָט געלט, צי ניין? איך מיין טאַקי באמת. אַ סך האָט זיך די וועלט אינטערעסירט מיט איהם, אַז ער איז געלעגען, ניט היינט געדאַכט, נישט פאַר קיין אידען געדאַכט, נייען

איילעז איז דער ערד, געשטאָרבען דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער מיט ווייב און קינדער? ערשט נאָכדעם, אַז גאָט האָט זיך אַרומ־געקוקט אויף טביה'ן, איהם באַגליקט מיט אַ מאָל, און ער האָט זיך קוים־קוים דערשלאָגען צו אַ שטיקעל תכלית, אַנגעהויבען אַפּלעגען אַ קערבעל, איז מיט איהם געוואָרען פול די וועלט, און טביה איז שוין געוואָרען ר ב ט ב י ה גאָר — אַ קאַטאָוועס אַ ביסעל! עס האָבען זיך שוין אַרויסבאַוויזען גוטע פריינד אַ סך, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: כ ו ל ם א ה ו ב י ם כ ו ל ם ב ר ו ר י ם — אַז גאָט גיט מיט'ן לעפעל, געבען לייטען מיט'ן שעפעל. איטליכער באַזונדער קומט צו געהן מיט זיינעם: דער זאָגט אַ שניט־קראָם, דער אַ באַקאַליי, דער זאָגט אַ שטוב, אַ נחלה, איין אייביג געוועהר, דער קומט צו געהן — ווייץ, דער — וואַלד, דער — טאָרגעס... „ברידערלעך! — זאָג איך. — טשעפּעט זיך אָפּ! איהר האָט, זאָג איך, אַ ווילדען טעות; איהר מיינט, אַפּנים, איך בין בראָצקי? לאָמיר דאָס אָלע, זאָג איך, פאַרמאָגען, וואָס איך האָב ווינציגער פון שי"ן קאָרבען, און אַפּילו פון רי"ש, און אַפּילו פון ק"ן! יענעמס גוטס, זאָג איך, איז גרינג צו שאַצען; יעדען דאַכט זיך, אַז יענעמס לייכט זיך, קומסט צו נאָהענט, איז דאָס אַ מעשען קנעפּעל.

בקיצור, ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, טאַקי אונזערע אידע־לעך מיין איך, מע האָט מיר אַ גוט אויג געגעבען! אַ קרוב האָט מיר גאָט צוגעשיקט, עפּיס אַ שמעלקי, ווייס איך: מיין פערד'ס בייטש־שטעקעלע, ווי מע זאָגט. מנחם־מענדעל הייסט ער, אַ פליי־הער, אַ ברעכער, אַ לויפער, אַ דרעהער, אַ נעכטיגער טאָג, אויף קיין גוט אָרט זאָל ער ניט שטעהן! ער האָט מיך דערטאַפּט און פאַרדרעהט מיר מיין קאָפּ מיט חלומות, ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען. וועט איהר דאָך פרעגען: מ ה נ ש ת נ ה — ווי קום איך, טביה, צו מנחם־מענדלען? וועל איך אייך דערויף ענטפערען אַ תירוץ: ע ב ד י ם ה י י נ ו — ס'איז אַזוי באַשערט. הערט אַ מעשה:

איך קום צו פֿאָהרען קיין יעהופּעץ, תחילת ווינטער, מיט מיין ביסעל מילבּינגס — אַ פונט עטליכע און צוואַנציג פוטער פרישע פון פּוטערלאַנד, מיט אַ פּאָר שענע וואָרעטשקעס קעז, גאָלד און זילבער, לאָמיר זיך ביידע ווינשען אַזאַ יאָהר! דאָס פאָרשטעהט איהר דאָך שוין אַליין, אַז איך האָב מיין סחורה פאַרצוקערט, נישט געלאָזט זיך אַ לעק, איהר זאָלט זאָגען אויף אַ רפואה, קיין צייט געהאַט אפילו צו זיין ביי אַלע מיינע זומערדיגע קונים, די בויבער־ריקער דאַטשניקעס, וואָס קוקען אַרויס אויף מיר, ווי אויף משיח'ן, וואָרום אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי, אַייערע יעהופּעצער סוחרים מיין איך, ווי זיי קאָנען גאָר געבען אַזאַ שטיקעל סחורה, ווי טביה גיט; אייך באַדאַרף איך נישט דערצעהלען, ווי זאָגט דער נביא: י ה ל ל ד ז ר — גוטע סחורה לויבט זיך אַליין...

בקיצור, אויסגעפּאַרקויפט אינגאַנצען עד לפ״ק און אונטערגע־וואָרפען מיין פערדעל אַ ביסעל היי, געה איך מיר אַרויס אַזוי אין שטאָדט. אָ ד ם י ס ו ד ו מ ע פ ר — מען איז דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, גלוסט זיך אָנקוקען אַ וועלט, חאַפּען לופט, זעהען די אַנ־טיקלעך, וואָס יעהופּעץ שטעלט אַרויס אין די פענסטער, ווי אייַ־נער רעדט: מיט די אויגען נאַ, זעה, קוק, וויפיעל דו ווילסט, נאָר מיט די הענט — אַזאָס!... שטעהענדיג אַזוי ביי אַ גרויסען פענסטער מיט האַלבע פריאַלען און קערבלעך זילבערנע אַ סך מיט באַנקאָווע ביליעטען און מיט גלאַט סיגנאַציעס אָהן אַ שיעור, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: רבונו של עולם! ווען איך פאַר־מאָג חאָטש אַ צעהנט־חלק, וואָס אָט־דאָס־אַ באַטרעפט, וואָס וואָלט איך דעמאָלט געהאַט צו גאָט און ווער וואָלט געוועזן צו מיר גלייך? ראשית־חכמה וואָלט איך אַ שידוך געטהאָן מיט מיין עלטערער טאָכטער, געגעבען איהר ת״ק קאַרביצען נדן, אַחוץ כלה־מתנות, אַחוץ הלבשה מיט חתונה־הוצאות; דאָס פערד און וועגעלע מיט מיינע בהמה'לעך וואָלט איך פאַרקויפט, באַלד אַרויסגעפאָהרען אין שטאָדט אַריין, געקויפט איין אָרט אין מזרח־וואַנט, מיין ווייב זאָל לעבען אַ ביסעל פּערעל, און צדקה צעטהיילט, ווי דער שענסטער

בעל־הבית; געזעהען, דאָס בית־המדרש זאָל זיין געדעקט מיט אייזען, ניט עס זאָל שטעהן, ווי איצט, אָהן אַ דאַך, גרייט אַלע שעה אויף איינצופאַלען; איינגעפיהרט אַ שטיקעל תלמוד־תורה אין שטאָדט מיט אַ בקור־חולים, ווי אין אַלע לייטישע שטעדט, ניט אָרעמע לייט זאָלען וואַלגערען זיך אויף דער הוילער ערד אין בית־המדרש; יענקיל־שייגעץ וואָלט ביי מיר באַלד געוואָרען אויס גבאי אין חברה קדישא, געגוג שוין טרינקען בראַנפען און עסען פּופּקעס מיט לעבערלעך אויף קהל'ס חשבון!...

— שלום עליכם, רב טביה! — הער איך עמיצער זאָגט מיר פון הינטען. — וואָס מאַכט אַ איד? — איך דרעה מיך אויס און טהו אַ קוק, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַ באַקאַנטער! „עליכם־שלום, זאָג איך, פון וואַנעט איז אַ איד?“ — פון וואַנען? פון כתרילעווקע, מאַכט ער צו מיר, טאַקי אייער'ס אַ פריינדעל, דאָס הייסט, איך קעהר מיך אָן, זאָגט ער, מיט אייך אַ שני בשלישי. אייער ווייב גאָלדע, זאָגט ער, איז מיר איין אייגען גליעד־געשוועסטערקינד. „שאַט־זשע נור, זאָג איך, זענט איהר אפשר ניט ברוך־הערש לאה־דוואָסים איין איידעם?“ — כמעט ווי געטראָפען, מאַכט ער צו מיר: איך בין ברוך־הערש לאה־דוואָסים איין איידעם, און מיין ווייב הייסט שיינה־שיינדעל ברוך־הערש לאה־דוואָסים. היינט ווייסט איהר שוין? „שאַט־זשע נור, זאָג איך, אייער שוויע־גער'ס באַבע, שרה־יענטע, מיט מיין ווייב'ס מוהמע, פרומע־זלאַטע, זענען, דאַכט זיך, געווען אויב נישט קיין איינענע געשוועסטער־קינדער, און אויב איך האָב קיין טעות ניט, זענט איהר דער מי־טעלסטער איידעם ביי ברוך־הערש לאה־דוואָסים, נאָר וואָס דען, איך האָב פאַרגעסען ווי מע רופט אייך, אייער נאָמען, זאָג איך, איז ביי מיר אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ, מה שמכם? ווי אַזוי איז אייער אמת'ער נאָמען?“ מיך, זאָגט ער, רופט מען מנחם־מענדעל ברוך־הערש לאה־דוואָסים, אַזוי רופט מען מיך אין דער־היים, אין כתרילעווקע. „אויב אַזוי, מיין ליעבער מנחם־מענדעל, מאַך איך צו איהם, קומט דאָך דיר טאַקי שלום עליכם נאָר אויף

אייז אַנדער אופֿן! זאָג־זשע מיר, מיין טייערער מנחם־מענדעל, וואָס טהוסט דו דאָ, וואָס מאַכט די שוויעגער דיינע און דער שווער זאָל לעבען? ווי געהט דאָס דיר, זאָג איך, אין געזונט, און וואָס מאַכען עפּיס דיינע געשעפֿטען?" — עט, מאַכט ער, אין געזונט גאָט צו דאַנקען, מע לעבט; נאָר די געשעפֿטען, זאָגט ער, זענען עפּיס היינט ניט אַזוי פֿויגעלדיג. „גאָט וועט העלפֿען", מאַך איך און חאַפּ אַ קוק אויף זיינע מלבושים נעבאַך: אויסגעטריפּעט אין אַ סך ערטער, און די שטיוועל מחילה צעטרעטענט סכנות־נפשות... „נישקשה, גאָט, זאָג איך, וועט העלפֿען. עס וועט זיך מסתמא פֿאַר־בעסערען, ווי אין פּסוק שטעהט: ה כ ל ה ב ל — געלט, זאָג איך, איז קיילעכיג; היינט אַזוי, מאָרגען אַזוי, אַבי מע לעבט; דער עיקר, זאָג איך, איז בטחון, אַ איד באַדאַרף האָפֿען; אַי, מע ווערד זאָג איך, פֿאַרשוואַרצט? דערויף זענען מיר דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט, ווי זאָגט מען: ביזט דו אַ זעלנער, שמעק פּול־ווער. משל כחרס הנשבר — די גאַנצע וועלט, זאָג איך, איז אַ חלום... דו זאָג מיר בעסער, מנחם־מענדעל סערדצע, ווי קומסט דו אַהער, פּלוצים אין מיטען דערינען אין יעהופּעץ גאָר?" — וואָס הייסט, מאַכט ער, ווי איך קום אַהער? איך בין שוין היע, זאָגט ער, פּאַוואָלינקע, אַזוי גרויס, ווי אַ יאָהר אַנדערהאַלבען. „אַזוי גאָר? ביזט דו, הייסט דאָס, אַ היגער, זאָג איך, טאַקי אַ יעהופּעצער תושב?" — ש ש ש! — מאַכט ער צו מיר און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — שרייט נישט אַזוי הויך, רב טביה; אַ היגער, זאָגט ער, בין איך טאַקי, נאָר צווישען אונז, זאָגט ער, באַדאַרף עס בלייבען... איך שטעה און קוק איהם אָן טאַקי נור ווי אַ משוגע'נעם. „ביזט אַ בורח, זאָג איך, באַהאַלסט זיך אין יעהופּעץ אין מיטען מאַרק?" — פֿרעגט ניט, זאָגט ער, רב טביה, ס'איז רעכט; איהר זענט, אַפּנים, גאָר נישט באַקאַנט מיט די יעהופּעצער דינים און מנהגים... קומט, זאָגט ער, וועל איך אייך דערצעהלען, וועט איהר פֿאַרשטעהן, וואָס הייסט מען איז י אַ אַ היגער און נ י ש ט קיין היגער... און ער האָט מיר אַנגעהויבען

לייענען א צעטעל, א גאנצע מגילה, ווי אזוי מע ווערד דא אביסעל אויסגעריסען... „אט פאלג מיך, מנחם־מענדעל, פאהר זיך דורך צו מיר אין דארף אויף א טאג, וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער חאטש; וועסט זיין, זאג איך, א גאסט, און איין אנגעלעגטער דערצו, מיין אלטע וועט זיך מיט דיר מחיה זיין“.

בקיצור, איך האב ביי איהם גע׳פועל׳ט: מיר פאהרען איינאיינעם. געקומען א היים — א גדולה! א גאסט! איין אייגען גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד! א קליינינגקייט, ווי זאגט איהר: אייגענם איז ניט פרעמדם. עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה: וואס הערט זיך אין כתרילעווקע? וואס מאכט דער פעטער ברוך־הערש? וואס טהוט די מוהמע לאה־דוואסי? דער פעטער יוסיל־מנשה? די מוהמע דאבריש? און די קינדער זייערע וואס מאכען? ווער איז געשטארבען? ווער האט חתונה געהאט? ווער האט זיך גע׳גט? ווער איז געלעגען געווארען און ווער איז אויף דער צייט? „וואס טויג דיר, מיין ווייב, פרעמדע חתונות, זאג איך, מיט פרעמדע ברית׳ען? דו זעה בעסער, זאג איך, סע זאל זיין וואס צו נעמען אין מויל אריין. כ ל ד כ פ י ן י י ת י ו י צ ר ד — פאר׳ן עסען, זאג איך, געהט קיין טאנץ נישט. אויב, זאג איך, א בארשט, איז מה טוב, אלא ניט — מאכט ניט אויס, זאג איך, קנישעס, אדער קרעפלעך, מאנשקעס, צרות־קניידלעך, צי אפשר גאר, זאג איך, בליניצעס, ווערטליקעס, ווערטוטעז. עס מעג זיין, זאג איך, מעהר מיט א געריכט, אבי גיך“.

בקיצור, מע האט זיך געוואשען און גאנץ פיין פארביסען, ווי זאגט איהר: ו י א כ ל ו — מאכט רש“י: ווי גאט האט געבאטען. „פארביים, מנחם־מענדעל, מאך איך צו איהם, ס׳איז במילא, ווי זאגט דוד המלך, ה ב ל ה ב ל י ם, א נארישע וועלט און א פאלשע, און געזונט, אזוי פלעגט זאגען מיין באבע נחמה זכר לברכה, — געווען א קלוגע אידינע, א חכמה נפלאה — געזונט און פארגעניגען זאל מען זוכען אין שיסעל“... מיין גאסט נעבאך, די

הענט האָבען איהם אַזש געציטערט, האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען פון מיין ווייב׳ס מלאכה, געשוואָרען ביי אַלדאָס גוטס, אַז ער געדענקט שוין גאָר ניט די צייט, ווען ער זאָל עסען אַזאַ מילכיגס, אַזעלכע געראָטענע קנישעס מיט אַזוינע באַ׳טעמ׳טע ווערטוטען. „נאַרישקייטען, זאָג איך, דו זאָלסט פאַרזוכען, מנחם־מענדעל, איהר טייגעכץ, זאָג איך, אָדער אַ מאַהינע, וואָס זי מאַכט, וואָלסט דו דעמאָלט ערשט געוואוסט וואָס הייסט טעם גן־עדן אויף דער וועלט!“

בקיצור, אָפּגעגעסען און אָפּגעבענטשט, האָט מען זיך אַ ביסעל צערעדט איטליכער פון זיינעם, ווי געוויינטליך; איך — פון מיינע געשעפטען, ער — פון זיינע; איך — פון דעם, פון יענעם, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, ער — פון זיינע געשעפטען, דערצעהלט מעשיות פון אַדעס און פון יעהופּעץ, ווי אַזוי ער איז שוין געווען אַ מאָל צעהן, ווי זאָגט מען, „נאָ קאָני און פיר קאָנעם“, היינט אַ נגיד, מאָרגען אַ קבצן, און ווייטער אַ מאָל אַ נגיד און וויעדער אַ מאָל איין אביון; געהאַנדעלט מסחרים עפּיס אַלץ אַזעלכע, וואָס איך האָב אין מיין לעבען נישט געהערט, משונה־אומגעלומפּערטע: „האָס“ און „בעס“, און „אַקציעס־שמאַקציעס“, „פּאָטיווילעוו“, „מאַל־צעוו־שמאַלצעוו“, דער גוטער יאָהר ווייסט זיי דאָרטען, און חשבונות משוגענערווייז, צעהן טויזענד, צוואַנציג טויזענד — געלט ווי האָלץ! „איך זאָג דיר דעם אמת, מנחם־מענדעל, זאָג איך צו איהם, מילא דאָס, וואָס דו דערצעהלסט פון דיינע משא־ומתנ׳ס, איז דאָס אודאי אַ בריה׳שאַפט, מע באַדאַרף עס קאָנען; נאָר איין זאַך פאַרשטעה איך ניט: ווערליג איך קען, זאָג איך, דיין בחור׳טע, איז מיר, זאָג איך, אַ גרויס חדוש, וואָס זי לאָזט דיך אַזוי פליהען און קומט נישט צו דיר, זאָג איך, רייטענדיג אויף אַ בעזעם“. — ע! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — דאָס זאָלט איהר מיר, רב טביה, גאָר נישט דערמאַנען, איך האָב פון איהר אַזוי אויך, זאָגט ער, קאָלט און וואָרעם; איהר זאָלט האָרכען, זאָגט ער, וואָס זי שרייבט מיר, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז איך בין אַ צדיק. נאָר דאָס, זאָגט

ער, איז פון די קליינע זאכען, דערויף איז זי א ווייב, זי זאל מיך באגראבען. ס'איז פארהאן, מאכט ער, א סד איין ערגערע זאך: איך האב, פארשטעהט איהר מיך, מיין אייגענס א שוויעגער! איך באדארף אייך נישט דערצעהלען, זאגט ער, איהר קענט זי!... „עס קומט אוים ביי דיר, זאג איך, ווי עס שטעהט: ע ק ו ד י ם, נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — דאס הייסט, א מכה אויף א מכה און אויף דער מכה א בלאטער?“ — יא, מאכט ער, רב טביה, איהר זאגט דאס גאנץ גלייך; די מכה איז טאקי א מכה, נאר דער בלאטער, זאגט ער, אוי, דער בלאטער איז ערגער פון דער מכה!...

בקיצור, מיר האבען אזוי פאוואלינקע געפלאפעלט ביז העט־שפעט אין דער נאכט אריין; דער קאפ האט זיך מיר אזש גע־דרעהט פון זיינע מעשיות מיט די ווילדע געשעפטען מיט די טויזענדער, וואס פליהען ארויף און אראפ, און מיט'ן פארמעגען, וואס. בראצקי פארמאגט... עס האבען זיך מיר נאכדעם א גאנצע נאכט געפלאנטעט: יעהופעץ... האלבע פריאלען... בראצקי... מנחם־מענדעל מיט דער שוויעגער... ערשט אויף מארגען אין דער פריה האט ער אויסגעקוועטשט זיך: וואס איז? באשר אזוי ווי עס געהט, זאגט ער, ביי אונז אין יעהופעץ א שטיקעל צייט, וואס געלט איז בחשיבות גדול, און סחורה ליגט אין דער ערד, בכן, זאגט ער צו מיר, אצינדערט האט איהר ביד, רב טביה, האפען היבשע עטליבע גראשענס, און מיד, זאגט ער, וועט איהר ממש דערהאלטען ביי'ם לעבען, פשוט מחיה־מתים זיין, פון טוידט לעבעדיג. „רעדסט ווי א יונגעל, מאך איך צו איהם, מיינסט, אפנים, ביי מיר איז יעהופעצער געלטען, האלבע פריאלען? נארעלע, זאג איך, וואס מיר פעהלט צו בראצקי'ן, מעגען מיר זיך ווינשען, מיר זאלען דאס ביידע פארדיענען ביז פסח“. — יא, מאכט ער, דאס ווייס איך אליין; נאר איהר מיינט, זאגט ער, מע באדארף דערצו האבען גרויסע געלטען? איין הונדערטער, זאגט ער, ווען איהר גיט מיר אצינד, מאך איך אייך פון איהם אין דריי־פיער טאג צוויי הונדערט, דריי הונדערט, זעכס הונדערט, זיעבען הונדערט, און פאר וואס

ניט טאַקי אַלע טויזענד? „עס קאָן זעהר שען געמאַהלט זיין, זאָג איך, עס זאָל זיין, ווי אין פּסוק שטעהט: ק ר ו ב ל ש כ ר ו ר ח ו ק מ ק ע ש ע נ י. נאָר ווען, זאָג איך, איז דאָס געֿרעדט געוואָרען? אַז ס'איז דאָ וואָס איינצושטעלען; אָבער אַז ס'איז ניטאָ דער הונדערטער, קומט דאָך אויס, זאָג איך, ב ג פ ו י ב ו א ב ג פ ו י צ א — מאַכט רש"י: אַז מע לעגט אַריין קרענק, נעמט מען אַרויס קדחת". — עט נו, מאַכט ער צו מיר, א הונ־דערטער וועט זיך נאָך ביי אייך, רב טביה, געפינען; ביי אייער פּרנסה, זאָגט ער, מיט אייער נאַמען, קיין עין־הרע... „וואָס קומט, זאָג איך, אַרויס פון'ם נאָמען? א נאָמען איז אודאי זעהר א גוטע זאַך; נאָר וואָס דען? איך בלייב ביי'ם נאָמען, און געלט האָט טאַקי אַלץ בראָצקי... אויב דו ווילסט, זאָג איך, וויסען אַקוראַט, פאַרמאָג איך מיין אייגענס אַרום און אַרום קוים־קוים א הונדער־טער, האָב איך אויף איהם אַכטצעהן לעבער: ערשטענס, חתונה מאַכען א טאָכטער..." — הערסט דו, מאַכט ער, אָט דאָס מיינט דאָך טאַקי דער פּסוק! וואָרום ווען, זאָגט ער, קאָנט איהר, רב טביה, האָבען אַזאַ געלעגענהייט אַריינלעגען איין הונדערטער און אַרויס־נעמען, אם ירצה השם, אַזוי פיעל, אַז עס זאָל אייך, זאָגט ער, האָפּען אי אויף חתונה מאַכען קינדער, אי אויף עפּיס נאָך? און ס'איז אַוועקגעגאַנגען א נייער מזמור אויף דריי זייגער שעה, מיר געבען צו פאַרשטעהן, ווי אַזוי ער מאַכט פון א קערבעל דריי און פון דריי צעהן. מע נעמט, זאָגט ער, ראשית־חכמה, און מע טראָגט אַריין א הונדערטער און מע הייסט זיך, זאָגט ער, קויפען א צעהן שטיקלעך — איך האָב שוין פאַרגעסען, ווי אַזוי מע רופט דאָס — און מע וואַרט־צו עטליכע טעג ביז עס הויבט זיך אויף. שלאָגט מען א דיפּעש ערגיץ אַהין, מע זאָל דאָס פאַרקויפען און פאַר'ן געלט קויפען צוויי מאָל אַזוי פיעל; נאָכדעם הויבט זיך עס ווידער א מאָל, קלאַפּט מען ווידער א דיפּעש; אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס ווערד, זאָגט ער, פון'ם הונדערטער — צוויי, פון די צוויי — פיער, פון די פיער — אַכט, פון די אַכט — זעכצעהן, טאַקי ממש נסים

ונפלאות! פארהאן, זאגט ער, אין יעהופעץ אזעלכע, וואס זענען ערשט אט דא ניט לאנג ארומגעגאנגען אהן שטיוועל, געווען מעקלער, באהעלפערס, משרתים; היינט האבען זיי אייגענע הייזער, מויערען, זייערע ווייבער האבען צו טהון מיט די מאגענס — פאהרען קיין אויסלאנד זיך היילען... און אליין פליהען זיי ארום איבער יעהופעץ אויף גומעלאסטיקענע רעדלעד, פו־פו — דערקענען שוין נישט קיין מענטשען!...

בקיצור, וואס זאל איך אייך דא לאנג מאריך זיין? עס האט מיך אנגענומען א חשק ניט אויף קאטאוועס. א קשיה אויף א מעשה, טראכט איך מיר, אפשר איז ער דער גוטער שליח מיינער? אט האָרך איך דאך פארט, מענטשען ווערען גליקליך אין יעהופעץ מיט פינף פינגער, — וואס בין איך ערגער פון זיי? קיין ליגנער איז ער, דאכט זיך, נישט, ער זאל אויסטראכטען פונ׳ם קאפ אזעלכע פזמונות. טאמער טאקי, קלער איך מיר, טהוט זיך עס טאקי א דרעה, ווי זאגט איהר, אויף דער רעכטער זייט, און טביה ווערד חאטש אויף דער עלטער א שטיקעל מענטש? ביז וואנעט איז טאקי דער שיעור צו הארעווען, אויסגעריסען ווערען, כלעבען? טאג ווי נאכט וויעדער א מאל דאס פערד־און־וועגעלע און אבער א מאל קעז און פוטער. צייט, זאג איך, טביה, זאלסט שוין אפרוהען זיך, ווערען א בעל־הבית צווישען בעלי־בתים, קומען אין א בית־המדרש, ארייקוקען אין א אידישען ספר. אי וואס? טאמער חלילה, לא יעלה ולא יבוא, עס מאכט מיר לעמעל, דאס הייסט, מיט דער פוטער אראפ? למאי זאל איך בעסער ניט קלערען דאס אייגענע צוריק? — „הא? ווי אזוי זאגסט דו? — רוף איך מיך אן צו מיין אלטער. — ווי געפעלט דיר, אשטיינער, גאלדע, דער פלאן זיינער?“ — וואס זאל איך, מאכט זי, דערויף זאגען? איך וויים, זאגט זי, מנחם־מענדעל איז חלילה נישט קיין אבי־ווער, וואס זאל ביי דיר ווערען אויסנארען; ער איז, חס ושלום, ניט פון קיין שניידערס און פון קיין שוסטערס! ער האט, זאגט זי, זעהר א לייטישען טאטען, און א זיידען, זאגט זי, האט ער געהאט גאר א

צאַצקע, געזעסען יומם ולילה און בלינדערהייד געלערענט תורה. און די באַבע צייטעל, זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט, איז עפּיס אויך געווען, זאָגט זי, ניט קיין פּראָסטע אידינע... „ס'איז אַ משל צו חנוכה־ליכטלעך, זאָג איך, מע רעדט עסק, קומט זי צו געהן מיט דער באָבע צייטעל, וואָס האָט געבאַקען האָניג־לעקאַך, און מיט איהר זיידען, וואָס י צ אָ ה נ ש מ ת ו ב ג ל ע ז ע ל... אַ אידינע בלייבט אַ אידינע. נישט אומזיסט, זאָג איך, איז שלמה המלך אויסגע־פאָהרען די גאַנצע וועלט און נישט געפונען איין אידינע מיט אַ קלעפּקע אין קאָפּ“...

בקיצור, עס איז געבליבען, אַז מיר שליסען שותפות; איך לעג אַריין געלט, און מנחם־מענדעל — שכל, און וואָס גאָט וועט געבען איז דאָס אויף דערהאַלב. — גלויבט מיר, זאָגט ער, איך וועל מיט אַייך, רב טביה, אם ירצה השם, אויסהאַנדלען פיין, וואָס פיין הייסט, און וועל אַייך מיט גאָטס הילף געבען געלט און געלט און געלט! „אָמן, גם אתם, זאָג איך, פון דיין מויל אין גאָטס אויהערען. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך פאַרשטעה איך דאָ ניט: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? איך בין דאָ, דו ביזט דאָרט; געלט, זאָג איך, איז איין אַיידעלע מאַטעריע, פאַרשטעהסט דו מיך. האָב קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, איך מיין דאָ חלילה קיין אויבערקעפּלעך. גלאַט, ווי שטעהט דאָרט ביי אברהם אָבינו: ה ז ו ר ע י ם ב ד מ ע ה ב ר נ ה י ק צ ר ו — בעסער פריהער באַוואָהרענט איידער נאָכדעם באַוויינט“... — אַך! — מאַכט ער צו מיר. — אפשר מיינט איהר צעשרייבען זיך אויף פּאַפּיער? מיט'ן גרעסטען כבוד! — „שאַ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, איז אויך די אייגענע מעשה: ממה נפשך, ווען דו מיך וועלען קוילען, וואָס וועט מיר העלפען דאָס פּאַפּיער? ל א ו ע כ ב ר א ג נ ב א — נישט דאָס וועכסעל צאָהלט, דער מענטש צאָהלט, און אַז איך הענג שוין אויף איין פוס, זאָג איך, לאָם איך הענגען אויף ביידע“. — איהר מעגט מיר גלויבען, זאָגט ער, רב טביה, איך שווער אַייך ביי מיין הייליגע נאמנות, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען, ווי איך מיין

דא נישט קיין חכמות, חלילה אויסנארען ביי אייך, נאר פיין און ארענטליך, אם ירצה השם, זיך טהיילען אויף דערהאלב, גלייך אויף גלייך, חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונ־דערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט, מיר טויזענד, אייך טויזענד...

בקיצור, איך האב ארויסגענומען די עטליכע קערבלעך, דריי מאל איבערגעציהלט, די הענט האבען מיר בשעת־מעשה גוט גע־טרייסעלט זיך, צוגערופען די אלטע מיינע פאר איין עדות, איהם נאך א מאל קלאר געמאכט, וואס פאר א בלוטיג געלט דאס איז, און אוועקגעגעבען מנחם־מענדלען, איינגענייהט איהם אין בוזעם אריין, מע זאל דאס ביי איהם חלילה אונטערוועגענס נישט אוועק׳לקח׳ע־נען, און אפגערעדט מיט איהם, אז אם ירצה השם, לא־יאוחר פון נאך שבת׳דיגער וואך באדארף ער מיר למען־השם אריינשרייבען א בריוועל פון אלסדינג באריכות, זיך אפגעזעגענט מיט איהם פיין, שען, צעקושט זיך נאר פריינדליך, ווי געוויינטליך מיט איין איי־גענעם. געבליבען אליין נאך זיין אוועקפאהרען, האבען זיך מיר אנגעהויבען פארשטעלען אלערליי מחשבות און חלומות אויף דער וואהר, און אזעלכע זיסע חלומות, אז עס האט זיך מיר געוואלט, אז זיי זאלען זיך ציהען אייביג, קיינמאל נישט אויסלאזען זיך. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט אין מיטען שטאדט א שטוב א גרויסע, מיט בלעך געדעקט, מיט שטאלען, מיט קאמערען, קעמערלעך און שפיזארנעס מיט אלדאס גוטס, און א בעל־הבית׳טע מיט שליסעל דרעהט זיך ארום, דאס איז מיין ווייב גאלדע — גאר נישט צו דער־קענען זי, כלעבען: זי האט באקומען גאר איין אנדער פנים, א פנים פון א נגידית, מיט א גוידער און מיט א האלז פערעל; זי בלאזט פון זיך און שעלט די דיענסטען מיט טוידטע קללות. די קינדער מיינע דרעהען זיך ארום אלע מיט שבת׳דיגע קליידער, טהוען נישט קיין האנט אין קאלט וואסער. דער הויף איז פארפלייצט מיט עופות, גענז און קאטשקעס. אינווענינ אין שטוב לייכט זיך, אין

אויוועז פלאַקערט אַ פייער, עס קאָכט זיך ווערשערע, און דער סאַמאָוואַר זידט ווי אַ גזלן! ביי'ם טיש אויבען־אָן זיצט דער בעל־הבית אַליין, טביה הייסט דאָס, אין אַ חאַלאַט מיט אַ יאַר־מעלקע, אַרום איהם זיצען די פאַרנעמסטע בעלי־בתים פון שטאָדט און חנפ'ענען איהם: זייט־זשע מוחל, רב טביה... האָט קיין פאַראיבעל ניט, רב טביה... „אַי, קלער איך מיר בשעת־מעשה, אַ רוח אין געלט'ס טאַטענס טאַטע אַריין!..." — ווענען שעלטס דו דאָס אין טאַטען אַריין? — פרעגט מיך מיין גאָלדע. „קיינעם ניט, זאָג איך, איך האָב מיך אַ ביסעל פאַרטראַכט, מחשבות, חלומות, אַ נעכטיגער טאָג... זאָג מיר, גאָלדע סערדצע, מאַך איך צו איהר, דו ווייסט נישט מיט וואָס האַנדעלט ער, דער קרוב דיינער, מנחם־מענדעל מיין איך?" — וואָס עס האָט זיך מיר, זאָגט זי, געֿחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ! סטייטש, זאָגט זי, מע זיצט אָפּ מיט אַ מענטשען אַ גאַנץ מעת־לעת און מע רעדט און מע רעדט, לסוף קומסט דו צו געהן און פרעגסט ביי מיר מיט וואָס ער האַנדעלט?! עפּיס האָט איהר דאָך, זאָגט זי, געמאַכט אינ־איינעם אַ געשעפט, צי וועלכע גוטע יאָהר? „יאָ, זאָג איך, גע־מאַכט, זאָג איך, האָבען מיר, נאָר וואָס געמאַכט — דאָס וויים איך ניט, חאָטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ! ס'איז, פאַרשטעהסט דו מיך, נישטאָ ביי וואָס אָנצונעמען; נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, איינס צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן, זאָלסט זיך נאָר ניט זאָרגען, מיין ווייב, דאָס האַרץ זאָגט מיר צו גוטען, מיר וועלען, אם ירצה השם, אַזוי דאַכט זיך מיר, פאַרדיענען געלט, און אַ סך — זאָג־זשע אָמן און קאָך ווערשערע!"

בקיצור, עס געהט אַוועק אַ וואָך און צוויי און דריי — ניטאָ קיין בריעף פון מיין שותּף! איך בין אויס מענטש, געה אַרום אַהן אַ קאָפּ און וויים ניט וואָס צו טראַכטען. עס קאָן ניט זיין, קלער איך מיר, ער זאָל גלאַט אַזוי פאַרגעסען שרייבען אַ בריוועל; ער ווייסט גאַנץ גוט, ווי אַזוי מיר קוקען דאָ אַרויס. נאָר ווייטער

פליהט מיר דורך א געדאנק אין קאפ: וואס וועל איך איהם טהון, למשל, אז ער נעמט זיך דארט אראפ פון אויבען די גאנצע סמע־טענע און מיר זאגט ער, אז מע האט נאך גאר ניט פארדיענט? געה רוף איהם קנאק־ניסעל! עס קאן ניט זיין, מאך איך צו זיך אליין, סטייטש, היתכן?... איך באגעה מיך מיט א מענטשען טאקי־נאר ווי מיט איין אייגענעם, לאז דאס מיר אקעגען קומען וואס איך ווינש איהם, זאל ער מיר אפטהון אזא שפיצעל?! און ווידער פליהט מיר דורך גאר איין אנדערע מחשבה: מילא, ריוח יאק ריוח, איך בין איהם שוין מוחל דאס פארדיענסט. ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד ל י ה ו ד י ם — גאט זאל העלפען דאס קרן זאל חאטש זיין גאנץ! און עס ווערד מיר קאלט אין אלע אברים. „אלטער נאר! — זאג איך צו זיך אליין. — זיך גענייהט א בייטעל, דו טפש איינער, בהמה בצורת פערד! פאר דעם הונדערטער בעסער געווען קויפען זיך פערדלעך א פאר, אשר לא פערדלו אבותינו, און דאס וועגעלע איבערגעביטען אויף א נאטאטשאנקע מיט רעסארען"... — טביה, למאי טראכסט דו עפיס גאר ניט? — מאכט צו מיר מיינע. — „וואס הייסט, זאג איך, איך טראכט נישט? דער קאפ ווערד מיר אקערשט צעפאלען אויף שטיקלעך טראכטענדיג, זאגט זי צו מיר, למאי איך טראכט ניט!" — נישט אנדערש, מאכט זי, עס האט זיך אין וועג מיט איהם עפיס געטראפען: אדער גזלנים, זאגט זי, זענען איהם באפאלען און באנומען פון קאפ ביז פיס, אדער ער איז חלילה פארשלאפט געווארען, אדער נאר, אל תפתח פה, געשטארבען. — „וואס נאך, זאג איך, וועסט דו אויסטראכטען, נשמה מיינע? נא דיר גאר גזלנים, זאג איך, פלוצים אין מיטען דרינען!" און אליין טראכט איך מיר: א קשיה וואס מיט א מענטשען קאן זיך טרעפען אונטערוועגנס? „דו באדארפסט, זאג איך צו איהר, מיין ווייב, תמיד אויסלעגען צום ערגסטען!" — ער איז, מאכט זי, פון אזא משפחה; די מאמע זיינע, זאגט זי, זאל זיין א מליץ־יושר'טע, איז ניט לאנג געשטארבען נאך גאר א יונגע, און דריי שוועסטער, זאגט זי, האט ער געהאט, זאלען זיין

ווייט אפגעשיידט פון מיר, איז איינע נאך מיידעלווייז געשטארבען, די אנדערע האט דוקא, זאגט זי, חתונה געהאט, געהאפט א פאר־קיהלונג אין באד און איז געשטארבען, און די דריטע, זאגט זי, איז תיכף נאכ׳ן ערשטען קימפעט אראפ פונ׳ם זינען, זיך געמוטשעט־געמוטשעט און געשטארבען... „געשטארבען זאל לעבען, זאג איך, נאלדע, מיר וועלען אלע, זאג איך, שטארבען; א מענטש, זאג איך, איז געגליכען צו א סטאליר: א סטאליר לעבט און לעבט און שטארבט, און א מענטש לעבט און שטארבט“.

בקיצור, עס איז ביי אונז געבליבען, אז איך פאהר זיך דורך קיין יעהופעץ. סחורה אביסעל האט זיך דערווייל אין דער צייט צענויפגעקליבען, ס׳איז געווארען א היבש קרעמעל פון קעז און פון פוטער און פון סמעטענע, פרימא סחורה; מיינער האט איינ־געשפאנט דאס פערד־און־וועגעלע און — ויסעו מסוכות — מאכט רש״י: מארש קיין יעהופעץ. פאהרענדיג אזוי, מרה־שחורה׳דיג געוויינטליך, מיט א ביטער הארץ, ווי איהר קאנט זיך פארשטעלען, איינער אליין אין וואלד, נעהט מיר דורך דער כח־הדם און עס שטעלען זיך מיר פאר אלערליי מחשבות און געדאנ־קען. „עס וועט זיין שען, טראכט איך מיר, אז איך קום צו פאהרען און הויב אן נאכפרעגען אויף מיין פארשויו, זאגט מען מיר: מנחם־מענדעל? טע־טע־טע! שטארק אין די פעדערען, סמאלעט א וועלט, איין איינענעם מאווער, פאהרט אין קארעטעס, גאר ניט צו דערקענען! איך נעם מיך אן, טראכט איך מיר, מיט הארץ און לאז מיך צו איהם גלייך אין שטוב אריין. טפררו! — מאכט מען צו מיר ביי דער טיהר נאך און מע גיט מיר מיט׳ן עלענבויגען אין הארצען אריין. — שטופט זיך ניט אזוי, פעטער, דא שטופט מען זיך ניט. — „איך ביז, זאג איך, איין אייגענער, טאקי מיין ווייב׳ס א גליעד־גליעד־געשוועסטערקינד“. מזל־טוב אייך, זאגט מען מיר, שטארק אנגעלטיט; פון דעסטוועגען, זאגען זיי, מעגט איהר, ניש־קשה, צו־ווארטען אביסעל אט־אדא ביי דער טיהר, עס וועט אייך חלילה גאר ניט שאדטען... איך שטויס מיך אן, אז מע באדארף

עפּיס געבען, ווי זאָגט איהר: עולים ויורדים — אַז מע שמירט, פאָהרט מען, און לאָז מיך גלייך אַרויף צו איהם אַליין. — „גוט מאָרגען אייך, זאָג איך צו איהם, רב מנחם־מענדעל!“ ווער? וואָס? אין אומר ואין דברים — ער דערקענט מיך גאָר ניט! — וואָס דאַרפט איהר? — מאַכט ער צו מיר. איך פאַל שיער חלשות. — „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַני, איהר דערקענט שוין ניט, זאָג איך, קיין קרוב? טביה היים איך“. — אַ? — מאַכט ער. — טביה? עפּיס קענטליך דער נאָמען... „קענטליך? — מאַך איך צו איהם. — אפשר איז אייך קענטליך, זאָג איך, מיין ווייב'ס בלינצים, דערמאָנט זיך נאָר אַקאָרשט, מיט איהרע קני־שעס, צרות־קניידלעך, ווערטוטען?“... און צוריק פליהט מיר דורך אַ געדאַנק פּונקט קאַפּויר: איך קום אַריין צו מנחם־מענדלען, טראָגט ער מיר אַקעגען דעם ברייטען שלום־עליכם. — אַ גאַסט! אַ גאַסט! זיצט, רב טביה, וואָס מאַכט איהר עפּיס, וואָס מאַכט אייער ווייב? איך קוק שוין אַרום אויף אייך, איך וויל מיך מיט אייך צערעכענען. — און ער נעמט און שיט מיר אַן אַ פולע היטעל מיט האַלבע פּריאַלען. — דאָס, זאָגט ער, איז דאָס פאַרדיענסט, און דאָס קרן, זאָגט ער, בלייבט שטעהן; וויפיעל מיר וועלען פאַר־דיענען, וועלען מיר זיך טיילען אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך. חלק כחלק, חצי שלי וחצי שלך, מיר הונדערט, אייך הונדערט, מיר צוויי הונדערט, אייך צוויי הונדערט, מיר דריי הונדערט, אייך דריי הונדערט, מיר פיער הונדערט, אייך פיער הונדערט... אין געדאַנ־קען האָפּ איך אַ דרימעל און זעה נישט, ווי מיין בחור שלאָגט זיך דערווייל אַראָפּ פון'ם שליאַך אַז אַ זייט, פאַרטשעפּעט דאָס וועגעלע אַן אַ בוים, און עס דערלאַנגט מיר אַ זעץ פון הינטען, עס פליהען אַזש פונקען פון די אויגען. „גם זו לטובה, זאָג איך צו מיר אַליין, דאַנקען גאָט, וואָס האָטש ניט צעבראָכען קיין אַקס“...

בקיצור, געקומען קיין יעהופּעץ און קודם־כל אָפּגעזעצט דאָס ביסעל מילכיגס גיך און געשווינד, ווי געוויינטליך, לאָז איך מיך זוכען ז׳עם נפש מיינעם. איך דרעה מיך אַרום אַ שעה און צוויי און דריי,

והילד איננו — איך זעה איהם נישט! איך הויב אָן אָפּשטעלען מענטשען, נאָכפרעגען: „צי האָט איהר ניט געהערט, צי האָט איהר ניט געזעהען איינעם אַ אידען, וואָס הייסט מיט זיין ליעבען נאָמען מנחם־מענדעל?“ — אויב, זאָגען זיי, ער הייסט מנחם־מענדעל, מעג מען עסען פון זיין פענדעל, נאָר דאָס אַליין איז קאַרג, זאָגען זיי, מנחם־מענדעלס איז דאָ אַ סך אויף דער וועלט. — „איהר מיינט מסתמא, זאָג איך, זיין פאַרמעלי? לאָז מיך אַזוי וויסען בייז, זאָג איך, מיט אייך אינאיינעם, אַז בסך־הכל, זאָג איך, אויב איהר ווילט וויסען, רופט מען איהם אין דערהיים, אין כתרילעווקע הייסט דאָס, גאָר אויף זיין שוויעגער'ס נאָמען, מנחם־מענדעל לאה־דוואָסים; נאָר וואָס דאַרפט איהר מעהר, זאָג איך, זיין שווער איז שוין גאָר אַ באַטאַגטער איד, הייסט ער אויך אויף איהר נאָמען, ברוך־הערש לאה־דוואָסים, און אפילו זי אַליין, לאה־דוואָסי מיין איך, הייסט אויך לאה־דוואָסי ברוך־הערש לאה־דוואָסים. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?“ — פאַרשטעהן פאַרשטעהען מיר, זאָגען זיי, נאָר דאָס איז נאָך אַלץ נישט גענוג; וואָס איז זיין געשעפט, זאָגען זיי, מיט וואָס פאַרנעמט ער זיך, אייער מנחם־מענדעל? „מיט וואָס ער פאַרנעמט זיך? — זאָג איך. — ער האַנדעלט דאָ מיט האַלבע פּריאַלען, זאָג איך, עפּים בעס־מת, פּאָטיווילאָוו. קלאַפּט, זאָג איך, דיפּעשען ערגיץ אַהין, קיין פּעטערבורג, קיין וואַרשאַ“... — אַ? ! — מאַכען זיי צו מיר און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער. — מיינט איהר ניט אָט יענעם מנחם־מענדעל, וואָס האַנדעלט מיט יקנה"ז? געהט זייט מוחל אַריבער, זאָגען זיי, אַהינצו, אויף יענער זייט; דאָרט לויפען אַרום האָזען אַ סך, און אייערער אויך בתוכם... „מעהר מע לעבט, מעהר עסט מען, — טראַכט איך מיר, — נאַ דיר גאָר האָזען? יקנה"ז?“ איך געה אַריבער אַהין, אויף יענעם טראָטאַר — אידען, קיין עין־הרע, ווי אויף אַ יריד, ס'איז איין איינגשאַפּט, קוים וואָס איך שטופּ מיך דורך; מע לויפט, ווי די משוגעים, דער אַהין, דער אַהער, איינער איבער'ן אַנדערען, ס'איז איין עולם־התוהו, מע

רעדט, מע שרייט, מע מאכט מיט די הענט: פּאַטיווילאַוו... פּעסט, פּעסט!... געחאַפּט ביי'ם וואָרט... אַריינגערוקט איין אַדערויף... וועט זיך קראַצען... מיר קומט קאַרטאַזש... ביזט אַ גרויסער פערד... אַט צעשפּאַלט מען דיר דעם קאָפּ... שפּיי איהם אַן אין פּנים... זעה נאָר, געקוילעט די קאַפּאַטע... אַ שענער שפּעגעלאַנט... אָנ־זעצער!... משרת!... אין טאַטענס טאַטען!... עס האַלט כמעט ביי פּעטש. „ו י ב ר ח י ע ק ב, מאַך איך צו מיר אַליין, אַנטלויף, טביה, אַט האַפּסט דו אַ פּאַטש! נו, נו, קלער איך מיר, גאָט איז אַ פאָטער, שמואל־שמעלקי איז זיין דיענער, יעהופּעץ איז אַ שטאָדט און מנחם־מענדעל איז אַ פּאַרדיענער! אַט־אַ־דאַ־אַ, טראַכט איך, האַפּט מען גליקען, האַלבע פּריאַלען? אַט־אַ־דאָס־אַ הייסט ביי זיי מע מאַכט געשעפטען? אַז אַך און וועה איז דיר, טביה, מיט דיינע מסחרים!“

בקיצור, איך שטעל מיך אָפּ נעבען אַ גרויס פענסטער מיט אַרויסגעשטעלטע הויזען אַ סך און דערזעה דורך דעם אָפּשיין פונ'ם גלאָז מיין שמעיה בעל־פרנסה. עס האָט זיך מיר אָפּגעריסען אין הארצען, אַז איך האָב איהם דערזעהען. ס'איז מיר פּרחה־נשמתו געוואָרען! וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא און וואו איהר האָט אַ שונא — זאָלען מיר איהם דערלעבען זעהען אין אַזאַ הולך, ווי מנחם־מענדעל: וואָס מיר קאַפּאָטע? ווער מיר שטיוועל? און אַ פּנים — טאַטעניו, אַ שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. — „נו, טביה, כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — ביזט אין דער ערד, טראַכט איך מיר, מעגסט זיך שוין געזעגענען מיט די עטליכע גראָשענס, עס איז שוין, ווי זאָגט איהר: ל א ד ו ב י ם ו ל א י ע ר — ניט קיין סחורה, ניט קיין געלט, נאָר גלאַט אַזוי צרות“...

ער פון זיין זייט איז, אַפּנים, אויך שטאַרק מבולבל געוואָרען, מחמת מיר זענען ביידע געבליבען שטעהן ווי צוגעקאָוועט, נישט אויסצורעדען קיין וואָרט אפילו, און נאָר געקוקט און געקוקט, ווי

די האָהנען, זיך גלייך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: פאַרוויסט און פאַרפינסטערט זענען מיר ביידע געוואָרען, מיר מעגען ביידע נעמען טאָרבעס און געהן איבער די הייזער!... — רב טביה, — מאַכט ער צו מיר שטיל, קוים וואָס ער רעדט, און די טרערען וואַרגען איהם, — רב טביה! אַהן מזל, הערט איהר, זאָל מען גאָר, זאָגט ער, ניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט! איידער, זאָגט ער, אַזאַ לעבען... הענגען, זאָגט ער, גנאַטעווען!... און מעהר קאָן ער קיין וואָרט נישט רעדען. — „אודאי, מאַך איך צו איהם, ביזט דו ווערטה, מנחם־מענדעל, פאַר אַזאַ מעשה, מע זאָל דיך אַנידערלעגען אַט־אַ־דאַ, זאָג איך, אין מיטען יעהופעץ, און ברבוש גדול דיר אַריינצימבלען אַזוי פיעל, אַז דו זאָלסט דיך דערזעהען מיט דער באָבע צייטעל פון יענער וועלט. באַרעכען, זאָג איך, דו אַליין, וואָס האָסט דו געטהאָן? האָסט גענומען, זאָג איך, אַ גאַנצע שטוב מיט לעבעדיגע נפשות, צער־בעלי־חיים נעבאַך, גאָט די נשמה שולדיג, און האָסט זיי איבערגעקוילעט דעם האַלז אַהן אַ מעסער! גוואַלד, זאָג איך, מיט וואָס וועל איך קומען אַצינדערט אַהיים צו מיין ווייב און קינדער? אַדרבה, זאָג שוין דו אַליין, קוילער איינער, גזלן, רוצח!“ — אמת, — מאַכט ער צו מיר, אַנגעשפאַרט זיך צו דער וואַנט, — אמת, רב טביה, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען... „ד'ער גיהנם, זאָג איך, נאַר איינער, דער גיהנם איז דאָך קאַרג פון דיינעטוועגען!“ — אמת, זאָגט ער, רב טביה, אמת, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען; איידער אַזאַ לעבען, זאָגט ער, איידער אַזאַ לעבען, רב טביה... און לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ. איך שטעה און באַטראַכט איהם, דעם שלים־מזל, ווי ער שטעהט אַזוי דעם קאָפּ אַראָפּ, צוגעשפאַרט צום וואַנט, דאָס היטעל אויף אַ זייט, יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ — עס רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. „טאָ, זאָג איך, אַז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע ווידער צוריק, פאַרשטעהט מען גאַנץ גוט, דו ביזט אפשר אין דעם אויך גאָט די נשמה שולדיג; וואָרום לאָמיר באַרעכענען די זאַך אָרום און אָרום מיט אַ ממה־נפשך: איך זאָל קלערען, זאָג איך, אַז דיין שלעכטיג־

קיין האָט דאָס געטאָן, איז דאָך עס נאַריש, ביזט דאָך געווען, זאָג איך, אַ שותף גלייך מיט מיר, אַ מחצה־שכר'ניק. איך האָב אַריינגעלעגט געלט, דו האָסט געגעבן שכל, אַז אַך און וועה איז מיר! דיין מיין איז אודאי געווען, ווי זאָגט ער, לחיים ולא למות. אַי, עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם? מסתמא איז ניט באַשערט, ווי זאָגט איהר: אַ ל ת ת ה ל ל ב י ו ם מ ח ר — אַ מענטש טראַכט און גאָט לאַכט. למאי, זאָג איך, נאַרעלע, אַט האָסט דו מיין מסחר, איז, דאַכט זיך, גאָר אַ קאַראַנטע געשעפט, פון דעסטוועגען, אַז ס'איז באַשערט געווען, זאָג איך, ניט היינט געדאַכט, פאַר אַ יאָהרען אַסיען, עס זאָל זיך ביי מיר, ניט פאַר דיר געדאַכט, אַנידערלעגען אַ בהמה, אַ מציאה געווען אויף טרפה'ס אַ פופציגער, און טאַקי באַלד נאָך איהר אַ טעלעצע אַ רויטע, קיין צוואַנציג קערבלעך וואָלט איך פאַר איהר ניט גענומען, — נו, האָט דען עפּיס געהאָלפען דערביי חכמות? אַז כע נעהט ניט, זאָג איך, מאַכט קמץ־בית — מע! איך וויל דיך גאָר ניט פרעגען, זאָג איך, וואו איז מיין געלט; איך פאַרשטעה שוין אַליין, וואו מיין געלט שטעקט, מיין בלוטיג געלט, וועה און ווינד איז מיר! ס'איז אַריין אין אַ מקום קדושה, זאָג איך, ערגיץ אין אַ יקנה"זעל, אין אַ נעכטי־גען טאָג; און ווער איז שולדיג, ווען ניט איך אַליין, וואָס האָב מיך געלאָזט איינרעדען גרינגע פויגעלעך, שמינדריקעס, שמאָכטע־ליאָקעס? געלט, ברודער, באַדאַרף מען, זאָג איך, פאַרהאָרעווען, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען! פּעטש, זאָג איך, ביזט דו, טביה, ווערטה, פעטש ווי האָלץ!! נאָר וואָס העלפט איצטער מיין געשריי? ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: צ ע ק ה ה נ ע ר ה — שריי צעזעצטערהייד! שכל און חרטה — דיביידע זאַכען קומען תמיד צו שפּעט. ניט באַשערט, זאָג איך, טביה זאָל זיין אַ נגיד, ווי זאָגט איוואַן: נע בולאָ או מעקיטע הראָשע אי נע בודע*. מסתמא, זאָג איך, הייסט גאָט אַזוי. ה' נתן וה' לקח, מאַכט

---

* נישט געוועזען ביי מעקיטען קיין געלט און עס וועט ניט זיין.

רש"י — קום, ברודער, ווע‌לען מיר נעמען, זאָג איך, צו ביסלעך בראַנפען!"...

* * *

אַט אַזוי, פּאַני שלום־עליכם, האָט זיך אויסגעלאָזט פון אַלע מיינע חלומות אַ בוידעם! און איהר מיינט אפשר, אַז איך האָב מיך אַזוי שטאַרק גענומען צום האַרצען, וואָס איך האָב פאַרלאָרען מיין געלט? לאָם איך אַזוי ריין זיין פון שלעכטס! מיר ווייסען דאָך יאָ וואָס אין פּסוק שטעהט: לי הכסף ולי הזהב — געלט איז בלאָטע! דער עיקר איז דער מענטש, דאָס הייסט, אַז דער מענטש איז אַ מענטש. נאָר וואָס־זשע דען האָט מיך גע־קרענקט? דער חלום וואָס ער איז אַוועקגעגאַנגען. עס האָט זיך מיר געוואָלט, אוי האָט זיך געוואָלט, זיין אַ נגיד, חאָטש אויף אַ ווײַלע! נאָר עס העלפט דען דערביי חכמות? ווי זאָגט דער פּרק: בעל־כרחך אתה חי — מיט גוואַלד לעבסט דו און מיט גוואַלד צערייסט דו אַ פּאָר שטיוועל. דו, טביה, זאָגט גאָט, באַ־דאַרפסט אין זינען האָבען קעז און פּוטער, נישט קיין חלומות. אַי וואָס? בטחון? האָפענונג? אדרבה, וואָס מעהר צרות מעהר בטחון, וואָס מעהר קבצן מעהר האָפענונג. והראיה?... נאָר מיר דאַכט, איך האָב מיך היינט אַביסעל פאַררעדט; צייט פאַהרען, קלערען מכּח געשעפט, ווי זאָגט איהר, כל האדם כוזב — איטליכער האָט זיך זיינע מכּות. זייט מיר געזונט און האָט אַ גוטען תּמיד!

היינטיגע קינדער

.נעשריבען אין יאָהר 1899

היינטיגע קינדער

— אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: היינטיגע קינדער. בנים גדלתי ורוממתי — געה האָב זיי, ווער פאַרשוואַרצט, זיי זיך מפקיר פון זייערטוועגען, האַרעווע טאָג ווי נאַכט, וואָס איז? מע מיינט, טאָמער אַזוי און אפשר אַזוי, איטליכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פאַרמעגען. צו בראָצקי'ן, געווייינטליך, וועל איך ניט אנשלאָגען, נאָר איך זאָל מיך שוין איינגאַנצען אַראָפּלאָזען — בין איך אויך נישט מחויב, ווארום אַליין בין איך אויך נישט קיין אַביר ווער, כלעבען, און אַרויסקומען קומען מיר אַרויס, ווי מיין ווייב זאָל לעבען זאָגט, אויך נישט פון קיין שניידערס און ניט פון קיין שוסטערס, האָב איך גערעכענט, אַז איך וועל מיט מיינע טעכטער געווים אויסשפּיעלען. פאַר וואָס? ערשטענס, האָט מיך גאָט געבענשט מיט שענע טעכטער, און אַ שען פנים, זאָגט איהר דאָך אַליין, איז אַ האַלבער נדן. והשניית, בין איך דאָך עפּיס היינט, מיט גאָטס הילף, ניט דער טביה, וואָס אַמאָל, קאָן איך דאָך שוין גרייכען צום שענסטען שדוך אפילו אין יעהופּעץ, — הא, ווי זאָגט איהר? איז דאָך אָבער פאַרהאַן אַ גאָט אויף דער וועלט, אַיין אל רחום וחנון, וואָס באַווייזט זיינע גרויסע וואונדער און מאַכט מיט מיר זומער און ווינטער, אַרויף און אַראָפּ, מאַכט ער צו מיר: „טביה, רעד זיך נישט איין קיין נאַרישקייטען און לאָז זיך די וועלט פיהרען ווי זי פיהרט זיך!“... הערט וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפען אויף דער גרויסער וועלט, און ביי וועמען טרעפען זיך אַלע גליקען? ביי טביה שלים־מזל.

בקיצור, צו וואָס זאָל איך אייך מאריך זיין? איהר געדענקט דאָך מן הסתם, וואָס מיך האָט געטראָפען, ניט היינט געדאַכט, די

מעשה מיט׳ן קרוב מיינעם, מנחם־מענדעל ימח שמו וזכרו, ווי שען מיר האבען זיך אויסגעהאנדעלט אין יעהופּעץ, מיט די האלבע פּריאלען און מיט די פּאטאוויליוווער אקציעס, אזא יאהר אויף מיינע שונאים! איך האב דאס דענסטמאל איינגעלעגט די וועלט, וועה איז מיר! געמיינט, ס׳איז איין עק, אוים טביה און אוים מילכיגס! „נאר איינער! — זאגט צו מיר איינמאל די אלטע מיינע. — גענוג צו זיין פארזארגט, דו וועסט דערמיט גאר ניט מאכען! דו וועסט זיך נאר אפּעסען דאס הארץ, און גענוג. עלעהיי גזלנים זענען אויף אונז אנגעפאלען און צוגענומען... דו געה זיך בעסער דורך, זאגט זי, קיין אנאטעווקע, צו לייזער־וואלף דעם קצב, ער באדארף דיך, זאגט ער, נויטיג האבען". — וואס איז דארטען? וואס באדארף ער מיך אזוי נויטיג? אויב ער מיינט, זאג איך, די מאורע בהמה אונזערע, מעג ער נעמען א שטעקען און ארויסשלאגען זיך פונ׳ם קאפּ. — „וואס איז אזוינס? — מאכט זי צו מיר. — די מילך, וואס מע האט זיך אז פון איהר, מיט׳ן קעז און פּוטער?" — נישט צוליעב דעם, זאג איך, נאר גלאט אזוי; ערשטענס, איז פּשוט איין עבירה אזעלכעס אוועקגעבען אויף דער שחיטה, א צער־בעלי־חיים. ביי אונז שטעהט געשריבען אין דער הייליגער תורה... — „אבער גענוג דיר שוין, טביה! די גאנצע וועלט, זאגט זי, ווייסט, אז דו ביזט א איד פון תורה. פאלג מיך, א ווייב, געה זיך דורך צו לייזער־וואלפ׳ען. אלע דאנערשטאג, זאגט זי, ווען אונזער צייטעל קומט אין יאטקע אריין נאך פלייש, לאזט ער זי נישט לעבען; זאלסט זאגען, זאגט ער, דעם טאטען, ער זאל קומען צו געהן, איך באדארף איהם נויטיג האבען"...

בקיצור, מע באדארף פאלגען א מאל, ווי זאגט איהר, א ווייב אויך. בין איך מיך מיישב און לאז מיך איינרעדען און קום צו געהן צו לייזער־וואלפ׳ען קיין אנאטעווקע, א ווערסט דריי פון אונז, און טרעף איהם נישט מסתמא אין דער היים. — וואו איז ער ערגיץ? — טהו איך א פרעג א קארנאסע אידינע, וואס דרעהט זיך ארום אין שטוב. — „אין פּראיעקט, מאכט די קארנאסע, מע

קוילעט איין אכס פון גאנץ פריה אן, ער באדארף באלד אנקומען״...
איך דרעה מיך ארום איינער אליין אין שטוב און הויב אן צו באַ־
טראכטען לייזער־וואלפ׳ס בעל־הבתישקייט — קיין עין־הרע, א גוטס
אויף אלע מיינע ליעבע: א שאפע מיט קופער, מע ווייס זי ניט
אויסקויפען מיט קיין ק״ן קערבלעך, א סאמאוואר און נאך א
סאמאוואר, און א טאץ א מעשענע, און נאך איינע א ווארשאווער,
און לייכטער א פאר זילבערנע, און כוסות מיט כוסה׳לעך געגילטע,
און א חנוכה־לעמפעל א געגאסענס, און נאך זאכען, שמאכטעליא־
קעס אהן איין עק. רבונו של עולם! — טראכט איך מיר. — ווי
דערלעב איך אזא גוטס ביי מיינע קינדער זאלען געזונט זיין!...
אזא בר־מזל ווי דער קצב איז! גענוג וואס ער איז אזוי רייך,
באדארף ער האבען זיין אייגענס אינגאנצען צוויי קינדער, שוין
אויסגעגעבענע, און נאך בלייבען איין אלמן אויף דערצו!...
בקיצור, גאט האט געהאלפען, עס עפענט זיך די טהיר און עס
קומט אריין לייזער־וואלף אין כעס, מלא רציחה אויפ׳ן שוחט. ער
האט איהם גאר אומגליקליך געמאכט, פארשניטען איין אכס, א
דעמב די גרויס, פארחאפט זאל ער ווערען, איבער א קלייניגקייט
איהם טריפה געמאכט, געפונען א סרכה׳לע אויף דער לונג, ווי א
שפילקע־קעפעל די גרויס, איינגעזונקען זאל ער ווערען! — „גאט
העלף, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס איז די מעשה, וואס מע
קאן אייך גאר נישט דעררופען זיך? וואס מאכט א איד?״ —
וואס זאלען מיר מאכען, זאג איך; מע מאכט און מע מאכט און
מע האלט, זאג איך, נאך אלץ פון פארענט, ווי אין פסוק שטעהט:
ל א מ ע ו ק צ ד ו ל א מ ד ו ב ש ד — נישט קיין געלט, נישט
קיין געזונט, נישט קיין לייב און לעבען. — „איהר זינדיגט, רב
טביה, מאכט ער צו מיר, ווערליג אייך איז געוועזען אמאל, ניט
היינט געדאכט, זענט איהר דאך איצט, קיין עין־הרע, א גביר״. —
וואס מיר פעהלט, זאג איך, צו דעם, וואס איהר מיינט, מעגען מיר
דאסביידע פארמאגען... נאר גאר נישט, דאנקען גאט דערפאר.
ס׳איז פארהאן, זאג איך, א גמרא: „א ס כ ק ו ר ד א ד מ ס ק נ ת א

ד ק ר נ ו ס א ד פ ר ס מ כ ת א "... און אין האַרצען טראַכט איך מיר: זאָלסט אַזוי זיין מיט דער נאָז, קצב'ניאַק, ווי ס'איז גאָר פאַרהאַן אַזאַ גמרא אויף דער וועלט... „איהר זענט, מאַכט ער צו מיר, תמיד דאָ מיט דער גמרא; גוט איז אייך, רב טביה, אַז איהר קאָנט אין די קליינע אותיות. נאָר צו וואָס נוצט עס, זאָגט ער, חכמות, לומד'עריינו, לאָמיר בעסער שמועסען מכח אונזער געשעפט. זיצט, רב טביה", — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ געשריי: „לאָז זיין טיי!" — און עס וואַכסט אויס ווי פון אונטער דער ערד די קאָרנאָסע אידינע, חאַפּט דעם סאַמאָוואַר, ווי דער רוח דעם מלמד, און אַוועק אין קיך אַריין. — „אַצינד, מאַכט ער צו מיר, אַז מיר זענען דאָ אַליין, אונטער פיער אויגען, קאָנען מיר שמועסען עסק. די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי: איך האָב שוין מיט אייך, רב טביה, לאַנג געוואָלט רעדען, איך האָב צו אייך באַפוילען דורך אייער טאָכטער, וויפיעל מאָל געבעטען, איהר זאָלט זיך מטריח זיין; פאַרשטעהט איהר מיך, איך האָב געוואָרפען איין אויג..." — איך וויים, זאָג איך, אַז איהר האָט געוואָרפען איין אויג, נאָר ס'איז אומזיסט, זאָג איך, אייער טרחה, עס וועט נישט געהן, רב לייזער־וואָלף, עס וועט נישט געהן. — „פאַר וואָס עפּים?" — מאַכט ער צו מיר און קוקט אויף מיר ווי דערשראָקען. — פאַר שבת, זאָג איך, איך קאָן באַשטעהן, עס זאָל נאָך געדויערען אַ ביסעל, דער טייך ברענט נים. — „למאי, זאָגט ער, זאָלט איהר וואַרטען, אַז איהר קאָנט אויספיהרען באַלד?" — דאָס, זאָג איך, איז איינמאָל אַוועק; און והשו ּת, זאָג איך, איז גלאַט אַ רחמנות, אַ צער־בעלי־חיים. — „קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט אָנשטעלען, זאָגט לייזער־וואָלף מיט אַ געלעכטערעל, עמיצער זאָל זיין דערביי, וואָלט ער געמעגט שווערען, אַז זי איז ביי אייך איין־און־איינציגע! מיר דאַכט, איהר האָט זיי אָהן עין־הרע גענוג, רב טביה!"... — לאָזען זיי זיך שוין האַלטען, זאָג איך, ווער ס'איז מיר מקנא, דער לאָז אַליין נישט האָבען... — „מקנא? ווער, זאָגט ער, רעדט פון מקנא? אדרבה, זאָגט ער, ווייל זיי זענען ביי אייך אָהן עין־הרע געראָטענע,

דערפאַר וויל איד טאַקי, איהר פאַרשטעהט צי ניין? פאַרגעסט נאָר נישט, רב טביה, די טובה, וואָס אייד קאָן דורד דעם אַרויס־קומען!" — אַודאי, אַודאי, זאָג איד, פון אַייערע טובות, רב לייזער־וואָלף, קאָן טאַקי האַרט ווערען דער קאָפּ; ווינטער אַ שטיקעל אייז, דאָס ווייסען מיר שוין לאַנג, זאָג איד, נאָד פון אַמאָל... — „ע! — מאַכט ער צו מיר זיס־צוקערדיג. — וואָס גלייכט איהר, רב טביה, פון אַמאָל ביז היינט? *אַמאָל* איז געווען עפּיס אַנדערש, און *היינט* איז ווידער אַנדערש; עפּיס ווערען מיר דאָד שטיקלעך מחותנים, האַ?" — וואָס פאַר אַ מחותני'שאַפט? — זאָג איד. — „געוויינטליד, זאָגט ער, מחותנים!" — וואָס מיינט איהר, זאָג איד צו איהם, רב לייזער־וואָלף, פון וואָס רעדען מיר? — „אדרבה, זאָגט ער, זאָגט שוין איהר, רב טביה, פון וואָס רעדען מיר?" — וואָס הייסט, זאָג איד, מיר רעדען דאָד פון דער מאורע בהמה מיינע, וואָס איהר ווילט ביי מיר קויפען! — „חאַ־חאַ־חאַ! — מאַכט ער און ווערד צעגאָסען פאַר געלעכטער. — ס'איז נישקשה פון אַ בהמה, און נאָד אַ מאורע דערצו, חאַ־חאַ־חאַ!" — וואָס זשע דען האָט *איהר* געמיינט, רב לייזער־וואָלף? אדרבה, זאָגט, וועל איד אויד לאַכען. — „פון אַייער טאָכטער, מאַכט ער צו מיר, פון אַייער צייטלען רעדען מיר דאָד די גאַנצע צייט! איהר ווייסט דאָד, רב טביה, אַז איד בין, ניט פאַר אַייד געדאַכט, געבליבען אַיין אַלמן, האָב איד מיד מיישב געווען, וואָס באַדאַרף איד זוכען אין דער פרעמד דאָס גליק, נאָד האָבען צו טהון מיט שדכנים, רוחות און שדים, אַמעהר, אַט זענען מיר דאַביידע אויפ'ן אָרט, איד קען *אַייד*, איהר קענט *מיד*, דאָס קרן אַליין איז מיר אויד געפעלען, איד זעה זי אַלע דאָנערשטאָג ביי מיר אין יאַטקע, אַ פּאָר מאָל אַ רעד געטהאָן מיט איהר, ווייזט אויס, נישקשה, אַ שטילע, און איד אַליין בין, קיין עין־הרע, ווי איהר זעהט, אַ שטיקעל בעל־הבית, ס'איז דאַ אַ שטוב אַיין אייגענע, און קלייטלעד אַ פּאָר, און בעל־הבתישקייט, ווי איהר זעהט, נישט צו פאַרזינדיגען, און אַ ביסעל פעל אויפ'ן בוידעם אויד, און אַ ביסעל געלט אין קאַסטען

אויך; וואס באדארפען מיר, רב טביה, די ציגיינערשע שטיק, בריה'ן זיך, חכמה'ן זיך? אמעהר, נעמט מען און מע שלאגט־צו א האנט, איינס־צוויי־דריי, איהר פארשטעהט, צי ניין?"...

בקיצור, אז ער האט מיר אויסגערעדט אט־א־דאס־א, בין איך געבליבען זיצען אהן לשון, ווי איינער בשעת מע קומט און מע זאגט איהם אן פלוצים א בשורה. לכתחילה איז מיר אפילו דורכגעפלויגען א מחשבה: לייזער־וואלף... צייטעל... ער האט שוין אזוינע קינדער ווי זי... נאר באלד האב איך זיך אליין אפגעשלאגען: סטייטש, אזא גליק! אזא גליק! עס וועט דאך איהר זיין גוט, ווי די גאנצע וועלט! אי טאמער איז ער נישט אזא צעווארפענער פארשוין? איז דאס הײנטיגע יאהרען, פאר־קעהרט, די גרעסטע מעלה, ווי זאגט מען: א ד ם ק ר ו ב ל ע צ מ ו — אז מען איז גוט פאר יענעם, איז מען שלעכט פאר זיך. איין חסרון נור, וואס ער איז א ביסעל צו פראסטליך... נו, מילא, קאן דען איטליכער זיין א יודע־ספר? קארג פארהאן נגידים, פיינע מענטשען אין אנאטעווקע, אין מאזעפעווקע און אפילו אין יעהופעץ, וואס ווייסען נישט קיין צלם פאר קיין אלף; פון דעסטוועגען, אז ס'איז באשערט, לאם איך האבען אזא יאהר, וואס פאר א כבוד זיי האבען אויף דער וועלט, ווי אין פרק שטעהט: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — דאס הייסט, די תורה ליגט אין קאסטען און חכמה — אין קעשעני... — „נו, רב טביה, מאכט ער צו מיר, וואס שווייגט איהר?" — וואס זאל איך שרייען, זאג איך צו איהם כלומר'שט, ווי איך קוויינקעל מיך; דאס איז, רב לייזער־וואלף, פארשטעהט איהר מיך, אזא עניין, וואס מע באדארף איהם גוט באקלערען ארום און ארום; ס'איז עפּיס נישט קיין קאטאוועסעל, זאג איך, דאס ערשטע קינד ביי מיר! — „אדרבה, מאכט ער, ווייל ס'איז דאס ערשטע קינד ביי אייך; איהר וועט שוין, זאגט ער, נאכדעם, אם־ירצה־השם, קאנען חתונה מאכען די אנדערע טאכטער אויך, און שפעטער, מיט דער צייט, די דריטע, איהר פארשטעהט, צי ניין?" — אמן, גם אתם! — זאג איך. — חתונה מאכען איז

קײן קונץ נישט, דער אױבערשטער זאָל נאָר צושיקן, זאָג איך, אימליכן באַזונדער זײן זװוג... — „נײן, מאַכט ער, נישט דאָס מײן איך, רב טביה, איך מײן עפּיס אַנדערש גאָר, װאָרום קײן נדן, ברוך־השם, פאַר אײער צײטלען באַדאַרפט איהר שױן ניט, און אױסקלײדן זי צו דער חתונה, אַלץ װאָס אַ מײדעל באַדאַרף — דאָס נעם איך אױף זיך, און אײך, זאָגט ער, װעט מסתמא דערפון אױך עפּיס אַרײנפאַלן אין בײטעל אַרײן...“ — פּע, מאַך איך צו איהם, איהר רעדט דאָך עפּיס גאָר, איהר זאָלט מיר מוחל זײן, טאַקי װי אין יאַטקע! װאָס הײסט אין בײטעל אַרײן? פּע! מײן צײטעל איז חלילה נישט אַזעלכע, איך זאָל זי פאַרקױפען פאַר געלט, פּע־פּע! — „אַז פּע איז פּע, מאַכט ער צו מיר, איך האָב גע־מײנט אַדרבה, ואדרבה; נאָר אַז איהר זאָגט פּע, לאָז זײן פּע! אַז אײך איז ליעב, איז מיר ניחא! דער עיקר, זאָגט ער, עס זאָל זײן װאָס גיכער, איך מײן טאַקי באַלד, װי זאָגט ער, אַ ב ע ל־ה ב י ת ׳ ט ע אין שטוב אַרײן, איהר פאַרשטעהט, צי נײן?“... — מהכתיתי, זאָג איך, אין מיר איז קײן מניעה; מע באַדאַרף דאָך אָבער איבעררעדן מיט מײן פלונית׳טע, זאָג איך, אין אַזעלכע זאַכען, האָט זי די דעה, נישט קײן קלײניגקײט, װי רש״י מאַכט: ר ח ל מ ב כ ה ע ל ב נ י ה — אַ מאַמע איז אַ פּאַקרישקע. הײנט זי אַלײן, זאָג איך, צײטעל מײן איך, באַדאַרף מען אױך אַ פרעג טהון, װי זאָגט מען דאָס: אַלע מחותנים האָט מען מיט־גענומען אױף דער חתונה, און דעם חתן האָט מען געלאָזט אין דער הײם... — „בלאָטע, זאָגט ער, פרעגען באַדאַרף מען גאָר? דערצעהלען, רב טביה, קומען אַהײם און דערצעהלען אַזױ און אַזױ, און שטעלען אַ חופּה, אַ װאָרט און צװײ און אַ מאַהריטש!“ — זאָגט דאָס נישט, זאָג איך, זאָגט דאָס נישט, רב לײזער־װאָלף. אַ מײדעל איז נישט קײן אַלמנה חלילה. — „געװײנטליך, זאָגט ער, אַ מײדעל איז אַ מײדעל, ניט קײן אַלמנה, אָט דערפאַר טאַקי באַדאַרף מען, זאָגט ער, באַצײטענס דערפון רעדן, מחמת הלבשה, פאַרשטעהט איהר, דאָס־יענץ־לאַקש־בוידעם־ציבעלע. און דערװײלע,

זאגט ער, לאמיר, רב טביה, נעמען צו קאפלער לחיים, האָ, צי נײן?"... — מהכתיתי, זאג איך, פאר וואס ניט? וואס געהער זיך אן שלום צו מחלוקת? ווי זאגט ער: אדם איז א מענטש און בראנפען איז בראנפען. ס'איז פארהאן, זאג איך, ביי אונז א גמרא... און האק איהם אריין א גמרא, איינע און די אנדערע, א נעכטיגען טאג, פון שיר־השירים און פון חד־גדיא...

בקיצור, מיר האבען איינגענומען דעם ביטערען טראפען, ככתוב — ווי גאט האט געבאטען! די קארנאסע האט דערווײלע געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר, און מיר האבען געמאכט צו גלעזלעך פונש, פארבראכט גאר פריינדליך, געווינשעוועט, גע־שמועסט, געפלאפלעט אלץ פונ'ם שידוך, פון דעם און פון יענעם און ווידער א מאל פונ'ם שידוך. — איהר ווייסט דען, רב לייזער־וואלף, זאג איך, וואס פאר א בארליאנט דאס איז? — „איך ווייס, זאגט ער, גלויבט מיר, אז איך ווייס; איך זאל ניט וויסען, זאגט ער, וואלט איך גאר ניט גערעדט!" און מיר רעדען אזוי ביידע אינאײנעם. איך שריי: א בארליאנט, א דיי־מענט! איהר זאלט נאר וויסען, ווי אזוי זי צו שאנעווען, נישט ארויסבאווייזען דעם קצב... און ער: „האט קיין מורא ניט, רב טביה; וואס זי וועט עסען ביי מיר אין דער וואכען האט זי ביי אייך נישט געגעסען אים יום־טוב"... — עס, זאג איך, עסען איז אויך איין עסק? דער נגיד, זאג איך, עסט נישט קיין רענדלעך, דער ארעמאן עסט נישט קיין שטיינער; איהר זענט א פראסטער מענטש, זאג איך, פארשטעהט איהר ניט ווי צו שאצען איהר בריה'שאפט, איהר חלה־באקען, איהרע פיש, רב לייזער־וואלף, איהרע פיש! מע באדארף, זאג איך, האבען א זכיה... און ער ווידער: „רב טביה, איהר זענט, איהר זאלט מיר מוחל זיין, שוין אויסגעוועבט, רב טביה, איהר קענט נישט קיין מענטשען, רב טביה, איהר קענט מיך נישט!"... און איך ווידער: אויף איין וואג גאלד און אויף דער אנדערער צייטלען. הערט איהר, רב לייזער־וואלף, איהר זאלט אפילו פארמאגען אייערע, זאג איך,

רי״ש אלפים, זענט איהר אויך נישט ווערטה איהר פיאטע!... און ער ווידער: „גלויבט־זשע מיר, רב טביה, איהר זענט א גרויסער נאר, חאטש איהר זענט עלטער פון מיר!״...

בקיצור, מיר האבען, אפנים, אוועקגעשריגען אט־אזוי־א א היבשע ווײלע און זענען געווארען רעכט מבוסמ'דיג, ווארום אז איך בין געקומען אהיים, איז שוין געווען שפעטליך אין דער נאכט און די פיס זענען מיר געווען ווי געפענטעט... מיין ווייב זאל געזונט זיין האט אבער באלד דערקענט אין מיר, אז איך בין פאר־קנאקט, און האט מיר געגעבען א ווייסטען פעטשאטעק, ווי איך בין ווערטה. — שא, בייזער זיך ניט, גאלדע! — זאג איך צו איהר גאנץ פרייליך, און עס גלוסט זיך מיר אזש געהן טאנצען. — שריי ניט, נשמה מיינע, עס קומט אונז מזל־טוב! — „מזל־טוב? א ווייסטער מזל־טוב, זאגט זי, האסט שוין פארזינדיגט די מאורע בהמה, לייזער־וואלפען זי פארקויפט?״ — נאך ערגער! — זאג איך. — „אויסגעביטען, זאגט זי, אויף איין אנדערער? אפגענארט לייזער־וואלפען, א רחמנות נעבאך?״ — נאך ערגער! — זאג איך. — „נו, רעד שוין, זאגט זי, ווערטער, קוק אן, ווי מע באדארף ביי איהם קויפען א ווארט!״ — מזל־טוב דיר, גאלדע, זאג איך נאך א מאל, מזל־טוב אונז ביידען, אונזער צייטעל איז א כלה געווארען! — „אויב אזוי, זאגט זי, בייזט דו דאך טאקי גוט פארקלאפט, גאר נישט אויף קאטאוועס, רעדסט פונ'ם וועג! האסט, אפנים, געמאכט, זאגט זי, א רעכטע כוסה?״ — א כוסה, זאג איך, האבען מיר מיט לייזער־וואלפען געמאכט, און צו גלעזלעך פונש האבען מיר מיט לייזער־וואלפען גענומען, נאר ביי די געדאנקען, זאג איך, בין איך נאך. הנה זיי וויסען, גאלדע ברודער, אז אונזער צייטעל איז אין א גוטער, א מזל־דיגער שעה א כלה געווארען פאר איהם אליין, פאר לייזער־וואלפען! און איך האב איהר איבערגעגעבען די גאנצע מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי און וואס און ווען און פון אלץ, וואס מיר האבען גערעדט, נישט דורכגעלאזט קיין האר אפילו. — „הערסט דו, טביה, זאגט צו מיר מיין ווייב, גאט זאל

מיר טאקי אזוי העלפֿען וואו איך וועל מיך קעהרען און ווענדען, זאגט זי, ווי דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דאס, וואס לייזער־וואלף האט דיך גערופען, איז ניט אומזיסט. נאר וואס־זשע־דען? איך האב מורא געהאט דערפון צו טראכטען, טאמער חלילה לאזט זיך אוים א בוידעם. איך דאנק דיר, גאטעניו, זאגט זי, איך דאנק דיר, הארצעדיגער פאטער געטרייער, סע זאל טאקי נאר זיין אין א גוטער שעה, א מזל׳דיגער, זי זאל זיך עלטערען מיט איהם אין עושר און אין כבוד, ווארום פרומע־שרה, זאל זיין אפגעשיידט פון מיר, האט געהאט ביי איהם עפים ניט אזא גוטע וועלט; זי איז, זאל מיר מוחל זיין, נישט אקעגען נאכט דערמאנענדיג, געווען א אידינע איין אייגענעסענע, נישט געקאנט אויסקומען מיט קיינעם, נאר נישט דאס, וואס אונזער ציימעל, איהר צו לענגערע יאהר. א דאנק דיר, א דאנק דיר, גאטעניו! נו, טביה, זאגט זי, וואס האב איך דיר געזאגט, דו לעקיש איינער? באדארף זיך א מענטש זאר־גען? אז ס׳איז באשערט, זאגט זי, קומט דאס אליין אין שטוב אריין"... — דאס אודאי, זאג איך, ס׳איז דאך א בפירוש׳ער פסוק... — „וואס טויג מיר דיין פסוק, זאגט זי, מע באדארף זעהן גרייטען זיך צו דער חתונה; קודם־כל אויסרעכענען, זאגט זי, לייזער־וואלפען א צעטעל, וואס ציימעל באדארף האבען צו דער חתונה; מילא פון פאווילע, זאגט זי, איז נימא וואס צו רעדען. זי האט נאך ניט קיין פאדעם גרעט, זאלסט זאגען, א פאר זאקען אפילו. היינט, זאגט זי, מלבושים — איינס א זיידענס צו דער חופה און איינס א וועלענס אויף זומער, דאס אנדערע אויף ווינטער, און פלאטיעס א פאר, און קליידלעך אונטערשטע, און מאנטלען, זאגט זי, וויל איך, זי זאל האבען צוויי: איינעם א בארנוס מיט קעץ אויף אין דערוואכען, און איינעם א גוטען מיט שליאמעס אויף שבת; היינט עפים שטיוועלעך, מיט קולקעס, שטאליקעלע, א גארסעט, הענטשקעלעך, נאזטיכלעך, א זאנטיקעל און די איבעריגע זאכען דארטען, וואס א מיידעל באדארף האבען היינטיגע צייטען..." — ווי קומט דאס צו דיר, זאג איך, גאלדע סערדצע, דו

זאלסט גאר וויסען פון אזעלכע שמאכטעליאקעס? — „וואס איז? — זאגט זי. — איך בין נישט געווען צווישען מענטשען? צי איך האב אפשר ניט געזעהען ביי אונז אין כתרילעווקע, ווי אזוי מע געהט אנגעטהאן ביי לייטען? דו, זאגט זי, לאז מ י ד, איך וועל שוין אליין מיט איהם אלסדינג רעדען; לייזער־וואלף, זאגט זי, איז, נישקשה, א איד א נגיד, ער וועט מסתמא אליין אויך ניט וועלען, אז די גאנצע וועלט זאל האבען מיט איהם צו טהון; אז מען עסט חזיר, לאז חאטש רינען איבער דער בארד“...

בקיצור, מיר האבען אזוי אוועקגערעדט ביז'ן ווייסען טאג אריין. — נעם צענויף, זאג איך, מיין ווייב, דאס ביסעל קעז און פוטער און לאס איך פאהרען דערוויילע קיין בויבעריק; עס איז טאקי אלסדינג שען און פיין ארום, נאר דאס געשעפט, זאג איך, קאן מען נישט פארבויגען אויף א זייט, ווי שטעהט דארטען: ה נ ש מ ה ל ך — די וועלט איז אויך א וועלט. און גאנץ פריה, כלחוד השור, עס איז נאך געווען טונקעל, האב איך איינגעשפאנט דאס פערד־און־וועגעלע און בין אוועק קיין בויבעריק. געקומען קיין בויבעריק אויפ'ן מארק — אהא! (ס'איז דען פארהאן א סוד ביי אידען?) מע ווייסט שוין אלסדינג און מע שטעקט אפ מזל־טוב פון אלע זייטען: — „מזל־טוב אייך, רב טביה, ווען האבען מיר, אם ירצה השם, א חתונה?“ — מיט מזל זאלט איהר, זאג איך, לעבען, עס קומט אויס, ווי מע זאגט: דער טאטע איז נאך גאר נישט געבארען געווארען, איז שוין דער זוהן אויסגעוואכסען אויפ'ן דאך... — „בלאטע, זאגען זיי, עס וועט אייך גאר נישט העלפען, רב טביה, משקה מוזט איהר שטעלען; קיין עין־הרע אזא גליק, א שמאלץ־גרוב!“ — די שמאלץ רינט אויס, זאג איך, די גרוב בלייבט איבער. נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און פון חברה ניט אפשטעהן. אט פארטיג איך מיך אפ מיט אלע מיינע יעהופעצער בעלי־בתים, זאג איך, וועט זיין א גלעזעל משקה און פארבייסען, חי־געלעבט און איין עק, דאס הייסט: צ ה ל ה ו ש מ ח ה — הוליע קבצן!...

בקיצור, אפגעפּאַרטיגט זיך מיט מיין מסחר, ניד אָה געשווינד, ווי געוויינטליך, האָב איך גענומען מיט גוטע ברידער צו ביסלעך לחיים, צוגעווינשעוועט זיך איינס דעם אַנדערען, ווי עס געהער צו זיין, און איך האָב מיך אויפגעזעצט און בין אַוועק אַהיים לעבעדיג־פריילעך, גאָר בגילופין. פאַהרענדיג אַזוי אין וואַלד, זומער־לעבען, די זון באַקט, נאָר פון ביידע זייטען וואַלד דער שאָטען פון בוימער, דער ריח פון די סאָסנעס, מחיה־נפשות. ציה איך מיך אויס ווי אַ גראַף אין וועגעלע, לאָז נאָך מיין חברה־מאַן די לייצעס: געה שוין, זאָג איך צו איהם, זיי מוחל, אַליין, דער וועג דאַרף דיר שוין זיין באַקענט — און אַליין צעלאָז איך מיך אויף אַ קול און זינג מיר אַ ניגונ׳דעל. אויפ׳ן האַרצען איז עפּיס יום־טוב׳דיג; עס זינגט זיך שטיקלעך פון ימים נוראים: „ויאתיו", „וכל מאמינים שהוא" און פון „הלל". איך קוק מיר אַהין אַרויף, אין הימעל אַריין, און די געדאַנקען־מחשבות פּלאָנטען זיך דאָ, אויף דער ערד. השמים שמים — די הימלען זענען פאַר גאָט, והארץ — און די ערד, אַזוי טראַכט איך מיר, האָט ער אַוועקגעגעבען לבני אדם — צו די קינדער פון מענטשען, זיי זאָלען זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנט, זיך רייסען ווי די קעץ פאַר גרוים „ראַסקאַש", שלאָגען זיך פאַר גבאות, פאַר „ששי" און פאַר „מפטיר"... לא המתים יהללו יה, מכות פאַרשטעהען זיי, ווי מען באַדאַרף גאָט לויבען פאַר די טובות, וואָס ער טהוט מיט זיי. ואנחנו, אָבער מיר, אָרעמע לייט, איין טאָג אַ גוטען, אַז מיר האָבען, דאַנקען מיר און לויבען גאָט און זאָגען: אהבתי — איך האָב איהם ליעב גאָט, וואָרום ער הערט צו מיין קול און מיין געבעט, ער נויגט צו מיר זיין אויהער, בשעת אפפוני — עס רינגעלט מיך אַרום פון אַלע זייטען דלות, צרות, שלעק־פּורעניות׳ען: דאָס פאַלט אַ בהמה אין מיטען העלען טאָג, דאָס טראָגט אַז דער גוטער יאָהר אַ קרוב אַ שלים־מזל, אַ מין מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ, נעמט צו דאָס לעצטע חיות, און איך מיין שוין בחפזי: איין עק, די וועלט איז שוין געפאַלען, כל האדם כוזב — ניטאָ קיין אמת

אויף דער וועלט. וואס טהוט גאט? שיקט ער אריין לייזער־וואלפען א מחשבה, ער זאל נעמען מיין ציײטלען ווי זי שטעהט און געהט, דערום זאג איך צוויי מאל א ו ד ד — איך וועל דיך ליבען, גאטעניו, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף טביה'ן און געקומען מיר צו הילף. איך זאל האבען חאטש א שטיקעל נחת פון מיין קינד, אז איך וועל קומען צו איהר צוגאסט, אם ירצה השם, זי טרעפען א בעל־הבית'טע אויף אלעם גרייטען, פולע שאפעם מיט גרעט, פולע שפיזארנים מיט פסח'יגער שמאלץ און מיט איינגעמאכטס, פולע שטייגען מיט עופות, גענז און קאטשקעס... פלוצים צעלאזט זיך דאס פערדעל מיינס אראפ־א־בארג, און איידער איך הויב אויף דעם קאפ א קוק טהון, וואו איך בין אין דער וועלט, ליג איך שוין אויף דער ערד מיט אלע לעדיגע טעפלעך און קריגלעך, און דאס וועגעלע אויף מיר! קוים מיט צרות, מיט ליידען ארויסגעקראטשקעט זיך, און אויפגעשטאנען א צעבראכענער, א צע־הרג'עטער, לאז איך אוים מיין ביטער הארץ צום פערדעל. איינגעזונקען זאלסט דו ווערען! ווער האט דיך געבעטען, שלים־מזל, באווייזען א בריה'שאפט, אז דו קאנסט לויפען בארג־אראפ? האסט דאך מיך שיער, זאג איך, אומגליקליך געמאכט, דו אשמדאי! און איך האב איהם איינגעטהיילט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין. מיין בחור האט, אפנים, אליין פארשטאנען, אז ער האט דא פארשטיפט א מיאוסע מעשה, געשטאנען אראפגעלאזט די מארדע, חאטש מעלק איהם אוים. — חאפט דיך דער וואטענמאכער! — זאג איך צו איהם און מאך צורעכט דאס וועגעלע, נעם צענויף די כלים און הלך לעולמו — פאהר ווייטער. נישט קיין גוטער סימן, זאג איך צו זיך אליין; איך האב מורא, צי עס האט זיך נישט געטראפען אין דערהיים עפים א נייער אומגליק?...

כך הוה. איך פאהר־אפ נאך א ווערסט צוויי, שוין ניט ווייט פון דערהיים, דערזעה איך אין מיטען שליאך געהט גלייך אקעגען מיר א מענטש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה. איך פאהר־צו נעענטער, קוק מיך איין: ציײטעל!... איך וויים נישט פאר וואס,

נאר עס האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען, אז איך האב זי דערזעהען. איך שפּרינג אראפּ פון'ם וואגען: צייטעל, ס'איז דו? וואס טהוסט דו דא? פאלט זי מיר ניט אויפ'ן האלז מיט א געוויין? גאט איז מיט דיר, זאג איך, טאכטער מיינע, וואס וויינסט דו? — „אוי, זאגט זי, טאטע, טאטע!"... און באוואשט זיך מיט טרערען. עס איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען און פאר־קלעהמט ביי'ם הארצען. — וואס איז דיר, טאכטער, זאג מיר, וואס איז דיר געשעהען? — זאג איך צו איהר און נעם זי ארום, גלעט זי, האלז זי, קוש זי, און זי אין איין קול: — „טאטע, טאטע, הארציגער, געטרייער, זאגט זי, דעם דריטען טאג א שטיקעל ברויט, האב רחמנות, זאגט זי, אויף מיינע יונגע יאהר!"... און פארגעהט זיך פאר געוויין, קאן מעהר קיין ווארט נישט אויסרעדען. אז אך און וועה איז מיר, טראכט איך, איך שטוים מיך שוין, וואס דא איז! דער רוח האט מיך אוועקגעטראגען קיין בויבעריק! — וואס באדארף מען וויינען, זאג איך צו איהר און גלעט זי ביי'ם קאפּ, נארעלע, וואס באדארף מען וויינען? ממה־נפשך, זאג איך, ניין איז ניין, מע וועט דיר מיט גוואלד חלילה קיינער נישט אנהענגען א לונג און לעבער אויף דער נאז. מיר האבען, זאג איך, געמיינט דיין טובה טאקי, געוואלט ווי צום בעסטען. אלא ס'איז דיר ניט צום הארצען, וואס זאל מען טהון? מסתמא, זאג איך, איז ניט באשערט... — „א דאנק דיר, זאגט זי, טאטע, לאנג לעבען זאלסט דו", — און פאלט מיר ווידער אויפ'ן האלז און הויבט ווידער אן צו קושען מיך און וויינען, גיסען מיט טרערען. — אבער לאז שוין זיין גענוג געוויינט, זאג איך, הכל הבל — קרעפּלעך עסען קאן אויך נמאס ווערען; קריך, זאג איך, אין וואגען אריין און לאמיר פאהרען אהיים, די מאמע, זאג איך, וועט דארטען איבערטראכטען מי יודע וואס!

בקיצור, מיר האבען זיך ביידע אריינגעזעצט אין וואגען אריין, און איך האב אנגעהויבען איינצושטילען זי מיט רעד, אהין, אהער. די מעשה דערפון, זאג איך, איז דאך אזוי; מיר האבען, זאג איך,

דערבײ חלילה קײן שום שלעכטע מחשבה נישט געהאַט; גאָט איז יודע דעם אמת, מיר האָבן געוואָלט, ווי זאָגט ער, לעת־צרה באַוואָהרענען אַ קינד; אַ, עס לאָזט זיך נישט, מסתמא, זאָג איך, הײסט גאָט אַזוי; נישט באַשערט, זאָג איך, דיר, טאָכטער מײנע, קומען אויפ׳ן גרײטען, ווערען אַ בעל־הבית׳טע אויף אַלדאָס גוטס, און אונז אַ שטיקעל נחת דערלעבען, זאָג איך, אויף די עלטערע יאָהרען, פאַר אונזער האָרעוואַניע, זאָג איך, טאָג ווי נאַכט אין דער טאַטשקע אײנגעשפאַנט, קײן גוטע מינוט, נאָר דלות, נאָר דחקות, נאָר שלים־שלים־מזל אַרום און אַרום!... „אוי, טאַטע, זאָגט זי צו מיר ווידער מיט אַ געווײן, איך וועל מיך שטעלען, זאָגט זי, פאַר אַ דינסט, ליהם וועל איך טראָגען, ערד וועל איך גראָבען!"... — וואָס ווײנסט דו, נאַריש מײדעל, זאָג איך צו איהר, איך זאָג דיך דען עפּיס, נאַרעלע? צי איך האָב טענות צו דיר? גלאַט, זאָג איך, ס׳איז ביטער און פינסטער, רעד איך מיר אויס דאָס האַרץ, שמועס איך מיך אויס מיט איהם, מיט׳ן רבונו של עולם, ווי אַזוי ער פיהרט מיט מיר; ער איז, זאָג איך, אײן אַב־הרחמן, האָט רחמנות אויף מיר, פײנט זיך אויס קעגען מיר, זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, זאָג איך, רעכענט זיך, ווי מיט אַ טאַטען, און געה שרײ חי־וקיים! נאָר מסתמא, זאָג איך, באַדאַרף אַזוי צו זײן; ער איז אויבען, אין דער הויך, זאָג איך, און מיר זענען דאָ, אין דער ערד, טיעף, טיעף אין דער ערד, מוזען מיר זאָגען, אַז ער איז גערעכט און זײן משפט איז גערעכט. וואָרום אַז מיר זאָלען וועלען שמועסען טאַקי דאָס אײגענע ווידער צוריק, בין איך דען נישט קײן גרויסער נאַר? וואָס שרײ איך? וואָס פילדער איך? וואָס הײסט, זאָג איך, איך, קלײן ווערעמעל, וואָס פּויזשע אַרום דאָ אויף דער ערד, וואָס אַ מינדעסט ווינטעלע, אַז גאָט וויל נאָר, מאַכט פון מיר אַ תל־עולם אין אײן כהרף־עין, שטעל איך מיך אַרויס מיט מײן נאַרישען שכל און וויל איהם זאָגען דעות, ווי אַזוי צו פיהרען דאָס וועלטעל זײנס? מסתמא, אַז ער הײסט אַזוי, באַדאַרף זײן אַזוי, וואָס העלפט דאָ טענות? פערציג טעג, זאָג איך, אַזוי שטעהט

געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פערציג טעג פאַר דעם, איידער דאָס קינד ווערד באַשאַפען ביי דער מוטער אין בויך, קומט אַ מלאך און שרייט אוים: בת פלוני לפלוני, לאָז טביה׳ם טאָכטער נעמען געציל בן זרח׳ן, און לייזער־וואָלף דער קצב לאָז מוחל זיין פאַהרען ערגיץ אַנדערש זוכען זיך זיין גלייכען, זיינם וועט איהם נישט אַנטלויפען, און דיר, זאָג איך, לאָז גאָט צושיקען דיין זיווג, נאָר עפּים אַ רעכטס, און וואָס צום גיכסטען. אָמן, כן יהי רצון — זאָג איך, די מאַמע זאָל חאָטש אַזוי ניט שרייען, איך וועל שוין פון איהר האָפּען אַ גוטען פּסק!...

בקיצור, מיר זענען געקומען אַהיים, אויסגעשפּאַנט דאָס פערדעל און אַוועקגעזעצט זיך ביי דער שטוב אויפ׳ן גראָז עפּים צו־טראַכטען איין עצה, אויסקלערען פאַר מיין ווייב אַ מעשה פון טויזענד־איין־נאַכט, אַבי אַרוים פון אַ צרה. פאַרנאַכטליך, די זון זעצט זיך; זומער־לעבען, די זשאַבעס פון דערווייטען קוואַקען; דאָס פערדעל, געפּענטעט אויף צוויי פים, שטשיפּעט גראָז; די בהמה׳לעד, נאָר־וואָס געקומען פון דער טשערעדע, שטעהען איבער די ציבערם און וואַרטען, מען זאָל זיי אויסמעלקען; אַרום און אַרום דאָס גראָז שמעקט — נאָר אַ גן־עדן! איך זיץ מיר אַזוי און באַטראַכט דאָס אַלסדינג און קלער מיר בשעת־מעשה, ווי קלוג דער רבונו של עולם האָט דאָס באַשאַפען דאָס וועלטעל זיינם, אַזוי אַז איטליכם באַשעפעניש, פון׳ם מענטשען ביז להבדיל אַ בהמה, זאָל זיך פאַרדיענען זיין ברויט — אומזיסט איז נישטאָ! דו, בהמה, ווילסט זיך פרעסען — געה מעלק זיך, געב מילך, זיי מפרנס אַ איד מיט ווייב און קינדערלעך! דו, פערדעל, ווילסט קייען — לויף אַלע מאָל היין און צוריק מיט די טעפלעך קיין בויבעריק! און דעם־גלייכען דו, מענטש, להבדיל, ווילסט אַ שטיקעל ברויט — געה האָרעווע, מעלק די בהמות, טראָג זיך מיט די קריגלעך, שלאָג פוטער, מאַך קעז, שפּאַן דאָס פערדעל און שלעפּ זיך אַלע פריהמאָרגען קיין בויבעריק אויף די דאַטשעס, נויג זיך און בוק זיך צו די יעהופּעצער גבירים, שמייכעל צו זיי, חנפה זיי, קריך זיי איטליכען באַזונדער

אין דער נשמה אַרײַן, גיב אַכטונג, זײ זאָלן זײַן צופֿריעדן, חלילה נישט אָנריהרען זײ אין כבוד!... אַי, בלײַבט דאָך אַ קשיא: מ ה נ ש ת נ ה ? — וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז טביה באַדאַרף האָרעווען פֿון זײערטוועגען, אױפֿשטעהן גאַנץ פֿריה, ווען גאָט אַלײן שלאָפֿט נאָך, וואָס איז? בכדי זײ זאָלען האָבען פֿונקט צו דער קאַווע אַ פֿריש שטיקעל קעז און פֿוטער? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז איך בין מחויב אױסגעריסען ווערען צוליעב אַ שיטערען קרופּניק, אַ קאַליש מיט גרויפּען, און זײ, די יעהופּעצער נגידים, באַדאַרפֿען אויסרוהען די בײנער אויף די דאַטשעס, נישט טהון קײן האַנט אין קאַלט וואַסער און עסען דוקא געבראָטענע קאַטשקעלעך, און דוקא גוטע קנישעס, מלינצים מיט ווערטוטען? בין איך דען נישט אַזאַ איד, ווי זײ? וואָלט דען נישט געווען קײן יושר, כלעבען, אַז טביה זאָל זיך אָוועקזעצען האָטש אײן זומער אויף אַ דאַטשע? אַי, וואו וועט מען נעמען קעז און פֿוטער? ווער וועט מעלקען די בהמות? טאָקי זײ, די יעהופּעצער סטיקראַטען מײַן איך... און איך צעלאַך מיך אַלײן פֿון אַזאַ משוגענעם גע־דאַנק, ווי זאָגט די וועלט אַ ווערטעל: אַז גאָט זאָל הערכען די נאַראָנים, וואָלט די וועלט געהאַט אײן אַנדער פּנים... — „אַ גוטען אָבענד, רב טביה!“ — הער איך עמיצער רופֿט מיך אָן בײַ׳ם נאָמען. איך דרעה מיך אַרום, איך טהו אַ קוק — אַ באַקאַנטער: מ אָ ט ע ל ק אַ מ ז ו י ל, אַ שנײדער־יונג פֿון אַנאַטעווקע. — ברוך הבא, זאָג איך, סקאַצעל קומט, מען זאָל דערמאַנען משיח׳ן. זיץ, מאָטעל, אויף גאָטס ערד, זאָג איך, ווי קומסט דו פּלוצים אַהער? — „ווי איך קום? מיט די פֿיס“. — מאַכט ער צו מיר און זעצט זיך אַוועק נעבען מיר אויפ׳ן גראָז און קוקט אַהין, וואו מײַנע מײדלעך דרעהען זיך אַרום מיט די טעפּלעך און מיט די קריגלעך. — „איך קלויב מיך שוין לאַנג צו אײַך, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, נאָר איך האָב אַלץ קײן צײַט נים; אײן שטיקעל אַרבײַט אַרויסגעלאָזט, דאָס אַנדערע גענומען. איך בין מיר הײַנט אַלײן פֿאַר זיך אַ שנײדער. אַרבײַט איז פֿאַראַן, ברוך־השם, גענוג,

אלע שניידערס זענען פאַרוואָרפען מיט אַרבייט. ס'איז ביי אונז משך אַ זומער פון חתונות: בערעל פאַנפאַטש מאַכט חתונה; יוסעל שייגעץ מאַכט חתונה; מענדעל זאַאיקע מאַכט חתונה; יענקעל פיסקאַטש מאַכט חתונה; משה גאַרגעל מאַכט חתונה; מאיר קראַ־פעווע מאַכט חתונה; חיים לאַשעק מאַכט חתונה; און אפילו טריהובעכע די אלמנה מאַכט אויך חתונה!"— די גאַנצע וועלט, זאָג איך, מאַכט חתונה, נאָר איך איינער האַלט נאָך נישט דערביי; מסתמא בין איך נישט ווערטה ביי גאָט... — „ניין, מאַכט ער צו מיר און קוקט אַהין, וואו די מיידלעך זענען, איהר האָט אַ טעות, רב טביה; איהר זאָלט וועלען, וואָלט איהר אויך געהאַלטען איצט ביי חתונה מאַכען, עס ווענדט זיך נאָר אָן אייך"... — דהיינו, זאָג איך, וואו אַרום? אפשר מיינסט דו אַ שידוך פאַר מיין צייטלען? — „ווי געמאָסטען!" — מאַכט ער צו מיר. — האַטש עפּיס אַ רעכטען שידוך? — זאָג איך און טראַכט מיר בשעת־מעשה: עס וועט זיין שען, טאָמער מיינט ער לייזער־וואָלף דעם קצב!... „טשאַקענדיג און קנאַקענדיג!" — ענט־פערט ער מיר אויף שניידער־לשון און קוקט אַלץ אַהין, וואו די מיידלעך זענען. — פון וואַנען, למשל, איז דער שידוך דיינער, פרעג איך איהם, פון וואַסערע קאַנטען? אויב ער שמעקט מיט יאַטקע, זאָג איך, וויל איך גאָר ניט הערען, ניט זעהען! — „חס וחלילה, זאָגט ער, ער הויבט נישט אָן שמעקען מיט יאַטקע; איהר קענט איהם, רב טביה, זעהר גוט!"... איז דאָס האַטש, זאָג איך, עפּיס אַ גלייכע זאַך? — „נאָך אַ מין גלייך, זאָגט ער, גלייך צו גלייך איז נישט גלייך; ס'איז, ווי מע זאָגט, אגיל ואשמח — צוגעשניטען און אויפגעניידט!"... ווער־זשע איז דער שידוך, זאָג איך, לאָמיר הערען? — „ווער דער שידוך איז? — מאַכט ער און קוקט אַלץ אַהין. — דער שידוך איז, פאַרשטעהט איהר מיך, רב טביה, טאַקי איך אַליין"... ווי ער האָט דאָס מיר נאָר אויסגערעדט, אַזוי בין איך אונ־טערגעשפּרונגען, ווי אַ אָפּגעבריהטער, פון דער ערד, און ער נאָך מיר,

און אַזוי זענען מיר געבליבען שטעהן אײנער אַקעגען אַנדערען, אַנגעדראַדעלט, ווי די האָהנען. צי דו ביזט משוגע געוואָרען, זאָג איך צו איהם, צי דו ביזט גלאַט אַזוי אַראָפּ פון'ם זינען? ביזט אַליין דער שדכן, אַליין דער מחותן און אַליין דער חתן, דאָס הייסט, אַ אייגענע חתונה מיט אייגענע כלי־זמר! איך האָב נאָך, זאָג איך, אַזעלכעס נישט געהערט אין ערגיץ, אַז אַ בחור זאָל זיך אַליין רעדען אַ שידוך! — „דאָס, וואָס איהר זאָגט, רב טביה, מאַכט ער צו מיר, אַז איך בין משוגע, לאָזען אונזערע שונאים משוגע ווערען; איך בין נאָך, מעגט איהר מיר גלויבען, ביי אַלע געדאַנקען; מע באַדאַרף גאָר ניט זיין, זאָגט ער, משוגע, אַז מע זאָל וועלען אייער צייטלען; אַ סימן האָט איהר, אַז לייזער־וואָלף, וואָס איז דער גרעסטער נגיד ביי אונז אין שטאָדט, האָט זי געוואָלט נעמען ווי זי שטעהט און געהט... איהר מיינט, ס'איז אַ סוד? דאָס גאַנצע שטעדטעל ווייסט שוין!... און דאָס, וואָס איהר זאָגט, אַליין אָהן אַ שדכן, איז מיר אַ חידוש, זאָגט ער, אויף אייך; איהר זענט דאָך, רב טביה, עפּיס יאָ אַ איד וואָס קאָטאָרי קיין פינגער אין מויל באַדאַרף מען אייך נישט אַריינלעגען, איהר וועט אָפּבייסען... נאָר וואָס טויג לאַנגע שמועסען? די מעשה פון דער געשיכטע, זאָגט ער, איז אַזוי: איך און אייער טאָכטער צייטעל האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט שוין לאַנג, שוין העכער אַ יאָהר, אַז מיר זאָלען זיך נעמען“... אַ מעסער אין האַרצען, ווען עמיצער זעצט מיר אַריין, וואָלט מיר געווען אַ סך מעהר ניחא, ווי די דאָזיגע ווערטער: ערשטענס, ווי קומט ער, מאָטעל שניידער, צו טביה'ן פאַר איין איידעם? והשנית, וואָס איז דאָס פאַר דבורים: זיי האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, אַז זיי זאָלען זיך נעמען? — נו, און וואו בין איך? — רוף איך מיך אָן צו איהם. — עפּיס האָב איך אויך אַ שטיקעל דעה צו זאָגען אויף מיין קינד, צי מיך פרעגט מען שוין גאָר נישט? — „חס וחלילה, מאַכט ער, דערויף בין איך דאָך טאָקי געקומען צו אייך איבעררעדען, אַזוי ווי איך האָב דערהערט, אַז לייזער־וואָלף שדכנ'ט זיך צו אייער

טאכטער, וואס קאטאָרי שוין העכער אַ יאָהר אַז איך האָב זי ליעב...״ — ס׳אַ משל, זאָג איך, אַז טביה האָט אַ טאָכטער צייטעל, און דו הייסט מאָטעל קאַמזויל און ביזט אַ שניידער, היינט וואָס האָסט דו צו איהר, דו זאָלסט זי פיינד האָבען?... — „ניין, מאַכט ער, נישט דאָס מיין איך, איך מיין גאָר עפּיס אַנדערש, איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען, אַז איך האָב ליעב אייער טאָכטער, און אייער טאָכטער האָט מיך ליעב, שוין העכער אַ יאָהר, זיך געגעבען דאָס וואָרט מיר זאָלען זיך נעמען, האָב איך, זאָגט ער, עטליכע מאָל געוואָלט זיין ביי אייך איבעררעדען, נאָר אַלץ אָפּגעלעגט אויף שפּעטער, ביז איך וועל מיר צענויפשלאָגען עטליכע קערבלעך אויף אַ מאַשין, און נאָכדעם ערשט אויסקליידען זיך, ווי עס געהער צו זיין, ווארום אַ ליאָדע בחור׳על היינטיגע צייטען האָט צוויי קאָס־טיומען מיט עטליכע קאַמזוילען״... — טפו זאָלט איהר ווערען, מאַך איך צו איהם, מיט אייער קינדערשען שכל! און וואָס וועט איהר טהון נאָך דער חתונה — פאַרוואַרפען די צייהן אויף די בענטאַנעס, צי דו וועסט האָדעווען דיין וויב מיט קאַמזוילען?... — „ע, מאַכט ער צו מיר, אויף אייך איז מיר, רב טביה, אַ חידוש, איהר זאָלט אַזעלכעס זאָגען! איך מיין, אַז איהר האָט חתונה געהאַט, האָט איהר, דאַכט מיר, קיין אייגענעם מויער נאָך נישט געהאַט, פון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך... ממה־נפשך, וואָס עס וועט זיין מיט כל ישראל וועט זיין מיט רב ישראל... היינט בין איך דאָך אַ שטיקעל בעל־מלאכה אויך״...

בקיצור, וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג מאַריך זיין? ער האָט מיך איבערגערעדט, ווארום — לֹמאי זאָלען מיר זיך נאַרען, ווי אַזוי האָבען אַלע אידישע קינדער חתונה? אַז מע זאָל וועלען קוקען אויף די זאַכען, וואָלט אונזער גראַד קיינמאָל נישט באַדאַרפט חתונה האָבען... איין זאַך האָט מיר נאָר פאַרדראָסען און האָב דאָס נישט געקאָנט פאַרשטעהן בשום־אופן: וואָס הייסט, ז י י א ל י י ן האָבען זיך נעגעבען דאָס וואָרט? וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט געוואָרען? אַ בחור באַגעגענט זיך מיט אַ

מיידעל און זאגט צו אהר: ל א מ י ר ז י ך ג ע ב ע ן ד א ס ו ו א ר ט, א ז מ י ר ז א ל ע ן ז י ך נ ע מ ע ן... עפּים גלאט הפקר־ציבעלעס!... נאר אז איך האב א קוק געטהאן אויף מיין מאטלען, ווי ער שטעהט זיך אזוי, דעם קאפּ אראפּגעלאזט, ווי א זינדיגער מענטש, מיינט דאס גאנץ ערנסט, אהן שום חכמות דערביי צו האבען, האב איך מיך מיישב געווען: לאמיר זיך נאר גוט בארעכענען טאקי דאס אייגענע ווידער צוריק. וואס ברעקעל איך מיך אזוי און וואס מאך איך דא אנשטעלען? דער גרויסער מיוחס וואס איך בין, רב צאצעלעס איין איניקעל, צי די גוזמות נדן, וואס איך געב מיין טאכטער, צי די הלבשה איהרע, משטיינס געזאגט?... מאטעל קאמזויל איז טאקי א שניידער, ער איז אבער א גאנץ פיין בחור'על, א ארבייטס־יונג, קאן געבען א ווייב ברויט, און דערצו נאך א עהרליך יונגעל אויך, היינט וואס האב איך צו איהם? — טביה, זאג איך צו מיר אליין, מאך נישט קיין פוילע תנועות און זאג באם, ווי אין פּסוק שטעהט: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — לאז זיין מיט גליק!... יא, וואס טהוט מען אבער מיט מיין אלטער? איך וועל דאך פון איהר האבען, ווי זאגט ער, ב ס ו ס י ם ו ב ג מ ל י ם — אויף שיסעל און אויף טעלער! ווי אזוי פיהרט מען זי ארויף, אז עס זאל ביי איהר ווערען רעכט?... ווייסט דו גאר וואס, מאטעל? — רוף איך מיך אז צו מיין חתן. — דו געה דיר אהיים, איך וועל מיר דא דערווייל צורעכט מאכען אלץ, וואס מע באדארף, איבערשמועסען מיט דעם, מיט יענעם, ווי אין דער מגילה שטעהט: ו ה ש ת י ה כ ד ת — אלסדינג דארף זיין באטראכט. און אם ירצה השם מארגען, אויב דו וועסט ביז דעמאלט קיין חרטה נישט האבען, וועלען מיר זיך מסתמא זעהען... — „חרטה? — מאכט ער צו מיר. — איך וועל האבען חרטה? איך זאל ניט דערלעבען אוועקגעהן פון דעם ארט, עס זאל פון מיר ווערען, זאגט ער, א שטיין, א ביין!“... — צו וואס טויג דיר נאר דאס שווערען זיך, וואס דו שווערסט זיך, זאג איך איהם, אז איך גלויב דיר אהן א שבועה? געה געזונט, זאג איך, און א גוטע

נאכט, און לאזען זיך דיר חלומ'ען גוטע חלומות... און אליין לעג איך מיך אויך שלאפען, נאר עס נעמט מיך ניט קיין שלאף; דער קאפ ווערד מיר שיער ניט צעפאלען אויף שטיקלעך, טראכטענדיג אזא פלאן און אזא פלאן, ביז איך בין געפאלען אויף דעם רעכטען פלאן. וואס־זשע איז דער פלאן? אט וועט איהר הערען, ווי אזוי טביה פאלט אויף א גלייכס!

בקיצור, ארום האלבע נאכט, די גאנצע שטוב שלאפט געשמאק, דער חראפעט, דער פייפט, בין איך מיך מיישב און הויב אן צו שרייען נישט מיט מיין קול: גוואלד! גוואלד! גוואלד!... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מיין גוואלד האט זיך די גאנצע שטוב אויפגעחאפט, און פריהער פון אלעמען גאלדע. „גאט איז מיט דיר, טביה, מאכט זי צו מיר און טרייסעלט מיך, שטעה אויף, וואס איז דיר אזעלכס, וואס גוואלדעוועסט דו?"... איך עפען אויף די אויגען, קוק מיך ארום כלומר'שט אויף אלע זייטען און רוף זיך אן מיט א ציטערניש: — וואו איז זי ערגיץ? — „ווער איז? וועמען זוכסט דו?" — פרומע־שרה'ן, זאג איך, פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס איז דא נאר־וואס געשטאנען... — „דו רעדסט פון היטץ, מאכט צו מיר מיין ווייב, גאט איז מיט דיר, טביה! פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס, זאל זיין אפגעשיידט, איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט". — איך ווייס, זאג איך, אז זי איז געשטארבען, נאר זי איז אבער פארט געוועזן נאר־וואס, אט־דא ביי מיין בעט געווען, גערעדט מיט מיר, זי האט מיך אנגענומען, זאג איך, ביי'ם גארגעל, מיך געוואלט ווארגען!... — „גאט איז מיט דיר, טביה, וואס פלא־פעלסט דו? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — עס האט זיך דיר געקעהרט חלומ'ען א חלום; שפיי אוים דריי מאל און דערצעהל מיר וואס האט זיך דיר גע'חלום'ט, וועל איך דיר אויסלעגען צו גוטען". — לאנג לעבען זאלסט דו, גאלדע, מאך איך צו איהר, וואס דו האסט מיך אויפגעמונטערט, ווען ניט, וואלט איך פאר שרעק געקלאפירט אויפ'ן ארט. גיב מיר, זאג איך, א טרונק וואסער, וועל איך דיר דערצעהלען דעם חלום, וואס האט זיך מיר גע'חלום'ט.

נאר בעטען וועל איך דיך, גאלדע, זאלסט זיך נישט שרעקען און נישט איבערקלערען חלילה גאט ווייסט וואס, ווארום אין די הייליגע ספרים ביי אונז שטעהט געשריבען, אז נאר דריי חלקים פון א חלום קאן אמאל מקויים ווערען, און דאס איבעריגע איז בלאטע, שקרים וכזבים, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען... קודם־כל, זאג איך, האט זיך מיר גע'חלומ'ט, אז ס'איז ביי אונז א שמחה; איך וויים נים, צי א קנס־מאל, צי א חתונה. מענטשען א סך, אידען און ווייבער, דער רב און דער שוחט, היינט כלי־זמר... דערווייל עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין דיין באבע צייטעל עליו השלום... מיין ווייב האט דערהערט די באבע צייטעל, איז זי שוין געווארען טוידט ווי די וואנט און רופט זיך אן צו מיר: „ווי אזוי איז זי אויפ'ן פנים און אין וואס איז זי בעגאנגען אנגעטהאן?" — א פנים האט זי, זאג איך, אויף אלע אונזערע שונאים, געל אזוי ווי וואכס, און אנגעטהאן, געוויינטליך, אין ווייסען, אין תכריכים... „מזל־טוב! — מאכט צו מיר די באבע צייטעל. — איך האב נחת, וואס איהר האט אויסגעקליבען פאר אייער צייטלען, וואס זי טראגט מיין נאמען, אזא פיינעם חתן, א לייטישען; ער הייסט מאטעל קאמזויל, נאך מיין פעטער מרדכי, און חאטש ער איז א שניידער, פון דעסט־וועגען איז ער זעהר א עהרליך קינד..." — „פון וואנען, רופט זיך אן גאלדע, האט זיך צו אונז גענומען א שניידער? אין אונזער משפחה, זאגט זי, זענען פארהאן מלמדים, חזנים, שמשים, קברות־אידען, און גלאט אזוי ארעמע לייט, נאר נישט, חלילה, קיין שניידערס און נישט קיין שוסטערס"... — שלאג זשע מיך נישט איבער, גאלדע, זאג איך צו איהר, מסתמא ווייסט דיין באבע צייטעל בעסער פון דיר... אז איך האב דערהערט פון דער באבע צייטעל אזא מין מזל־טוב, רוף איך מיך אן צו איהר: וואס זאגט איהר עפים, באבעניו, אז צייטעל'ס חתן הייסט מאטעל און ער איז א שניידער, אז בסך־הכל הייסט ער לייזער־וואלף און ער איז נאר א קצב?... — „ניין, רופט זיך אן די באבע צייטעל נאך א מאל, ניין, טביה, דיין צייטעל'ס חתן הייסט טאקי נאר מאטעל, ער איז א שניידער, און מיט איהם

וועט זי זיך עלטערען, אם־ירצה־השם, אין עושר און אין כבוד"... רעכט, באבעניו, זאג איך צו איהר נאך א מאל, וואס־זשע טהוט מען מיט לייזער־וואלפ'ען? סטייטש, איך האב דאך איהם ערשט נעכ־טען געגעבען דאס ווארט!... — איך האב נאר אויסגערעדט די דאזיגע ווערטער, איך טהו א קוק — נישטא די באבע צייטעל! אויף איהר ארט איז אויסגעוואקסען פרומע־שרה לייזער־וואלפ'ס און מאכט צו מיר כהאי לישנא: „רב טביה! איך האב אייך געהאלטען תמיד פאר א עהרליכען, פאר א אידען מיט תורה, סטייטש, ווי קומט דאס, איהר זאלט טהון אזא זאך, איהר זאלט וועלען, אז אייער טאכטער זאל מיך ירש'ענען, זיצען אין מיין שטוב, האלטען מיינע שליסעל, אנטהון מיין מאנטעל, טראגען מיינע ציערונג, מיינע פערעל?"... וואס בין איך שולדיג, מאך איך צו איהר, אייער לייזער־וואלף האט אזוי געוואלט... „לייזער־וואלף? — מאכט זי צו מיר. — לייזער־וואלף וועט האבען א וויסטען סוף, און אייער צייטעל... א רחמנות נעבאך, רב טביה, אויף אייער טאכטער; מעהר ווי דריי וואכען וועט זי מיט איהם נישט לעבען; און אז עס וועט אויסגעהן די דריי וואכען, וועל איך קומען צו איהר ביי נאכט און וועל זי אננעמען ביי'ם האלז אט־אזוי־א..." און מיט די ווערטער, זאג איך, האט מיך פרומע־שרה אנגענומען ביי'ם גארגעל און האט מיך אנגעהויבען צו ווארגען אזוי, אז ווען ניט דו זאלסט מיך געוועקן אויפוועקען, וואלט איך שוין איצטער אנגע־שפארט ווייט־ווייט!... — „טפו־טפו־טפו! — מאכט צו מיר מיין ווייב און שפייעט אוים דריי מאל דריי. — אין טייך זאל דאס פאלען, אין דער ערד זאל דאס זינקען, אויף בוידעמס זאל דאס קלעטערען, אין וואלד זאל דאס רוהען, נאר אונז און אונזערע קינדער זאל דאס ניט שאדטען! א בייזער, א וויסטער, א פינסטערער חלום אויף דעם קצב'ם קאפ און אויף זיינע הענט און פיס! לאז ער זיין די כפרה פאר מאטעל קאמזויל'ס מינדסטען נאגעל, האטש ער איז א שניידער, ווארום אז ער הייסט נאך מיין פעטער מרדכי, איז ער געוויס נישט קיין געבארענער שניידער, און מסתמא אז די באבע עליו השלום

איז זיך מטריח פון יענער וועלט קומען אהער צו אפגעבען מזל־טוב, באדארפען מיר זאגען, סע זאל זיין אין א גוטער שעה א מזל׳דיגער, אמן סלה!״...

בקיצור, וואס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין? איך בין געווען שטארקער פון אייזען, אז איך האב יענע נאכט אויסגע־האלטען און בין נישט צעזעצט און צעשפרונגען געווארען, ליגענדיג אונטער דער קאלדרע, פאר געלעכטער... ב ר ו ך ש ל א ע ש נ י א ש ה — א אידינע בלייבט א אידינע... סע פארשטעהט זיך, אז אויף מארגען איז געווען ביי אונז דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם די חתונה, אויף גמרא־לשון: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א, און דאס פאר־פאלק, ברוך־השם, לעבט זיך גאנץ צו־פריעדען: ער איז זיך א שניידער, געהט ארום אין בויבעריק פון איין דאטשע אין דער אנדערער אננעמען ארבייט, און זי טאג ווי נאכט אין דער יאך, קאכט און באקט און וואשט און שמירט און טראגט וואסער, קוים־קוים דאס שטיקעל ברויט אין שטוב; איך זאל איהר נית ברענגען א מאל א ביסעל מילכיגס, א מאל עטליכע גראשענס, וואלט געווען גאר נישט גוט — און רעד מיט איהר, זאגט זי, אז ס׳איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, אבי, זאגט זי, איהר מאטעל זאל איהר זיין געזונט.— נו, געהט טענה׳ט מיט היינטיגע קינדער! עס קומט אויס, ווי איך האב אייך געזאגט פונ׳ם אנהויב: ב נ י ם ג ד ל ת י ו ר ו מ מ ת י — הארעווע פון קינדער׳ס וועגען, שלאג זיך קאפ אין וואנט, ו ה ם פ ש ע ו ב י — זאגען זיי, אז זיי פארשטעהען בעסער. ניין, זאגט אייך וואס איהר ווילט, היינטיגע קינדער זענען צו קלוג! נאר מיר דאכט, אז איך האב אייך היינט אנגעדולט א קאפ מעהר ווי אלע מאל. האט מיר קיין פאראיבעל נים, זייט מיר געזונט און האט אייך א גוטען תמיד!

ה אָ ד ע ל

געשריבען אין יאָהר 1904.

האָדעל

— איהר חידוש'ט זיך, פאַני שלום־עליכם, אויף טביה'ן, וואָס מע זעהט איהם נישט? ער האָט זיך, זאָגט איהר, שטאַרק אַ רוק געטהאָן, מיט אַ מאָל, זאָגט איהר, גרוי געוואָרען? עך־עך־עך! ווען איהר זאָלט וויסען מיט וואָס פאַר צרות, מיט וואָס פאַר וועהטיגען אַט דער טביה טראָגט זיך אַרום! ווי אַזוי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: אָדם יסודו מעפר וסופו לעפר — אַ מענטש איז שוואַכער פון אַ פליעג און שטאַרקער פון אייזען... טאַקי נאָר אַ באַשרייבונג מיט מיר! וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, איין אָנשיקעניש — מיך אויסמיידען טאָר עס נישט. פון וואַנען נעמט זיך עס, ווייסט איהר ניט? אפשר דערפון, וואָס בטבע בין איך אַ פתי יאַמין, וואָס גלויבט איטליכען אויף נאמנות? טביה פאַרגעסט, וואָס אונזערע חכמים האָבען אונז אָנגעזאָגט טויזענד מאָל: כבדהו וחשדהו; בלשון אשכנז הייסט עס: „נע וויר סאָבאָקי“... נאָר וואָס זאָל איך טהון, פרעג איך אייך, אַז ס'איז ביי מיר פאָרט אַזאַ טבע? איך בין, ווי איהר ווייסט, אַ גרויסער בעל־בטחון און האָב צו דעם וואָס לעבט אייביג קיינמאָל קיין טענות נישט. ווי אַזוי ער פיהרט, אַזוי איז גוט. ווארום פּרובט זיך, אדרבה, פאַרקעהרט, האָט יאָ טענות, וועט זיך אייך עפּים העלפען? אַז ווי באַלד מיר זאָגען אין די סליחות: הנשמה לך והגוף שלך, — הייגט וואָס ווייסט אַ מענטש און וואָס האָט ער פאַר אַ ווערדע? שטענדיג טענה איך אָבער מיט איהר, מיט מיינער הייסט דאָס: „גאָלדע, זאָג איך, דו זינדיגסט! פאַרהאָן, זאָג איך, ביי אונז אַ מדרש...“ „וואָס מיר מדרש, זאָגט זי, מיר האָבען, זאָגט זי, אַ טאָכטער אויף

חתונה צו מאַכען; און נאָך דער טאָכטער, קיין עין־הרע, געהען נאָך צוויי טעכטער; און נאָך די צוויי — נאָך דריי, קיין בייז אויג זאָל ניט שאַדען!"... — „עט, זאָג איך, ס'איז בלאָטע, גאָלדע! אונזערע חכמים, זאָג איך, האָבען דאָס אויך באַוואָהרענט; ס'איז פאַרהאַן, זאָג איך, דערויף אויך אַ מדרש..." לאָזט זי זיך ניט רעדען: „טעכטער, זאָגט זי, דערוואַכסענע, זענען אַליין אַ גוטער מדרש"... און געהט טענה'ט מיט אַ אידינע!

הקיצור, פון דעם זעהט איהר אַרויס, אַז ס'איז פאַרהאַן, ס'איז דאָ, קיין עין־הרע, ביי מיר סחורה אויף אויסצוקלויבען, און דוקא פיינע סחורה, ניט צו פאַרזינדיגען, איינע שענער פון דער אַנדערער. ס'איז ניט שייך, אַז איך אַליין זאָל לויבען מיינע קינדער, נאָר איך הער וואָס די וועלט זאָגט: „קראַסאַוויצעס!" און וועל־כולם די עלטערע, האָדעל רופט מען זי, די אַנדערע פון צייטלען, די וואָס האָט זיך פאַרקאַכט, אויב איהר געדענקט, אינ'ם חייט; איז זי שען, זאָג איך אייך, די אַנדערע טאָכטער מיינע, האָדעל מיין איך, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טאַקי ווי אין דער הייליגער מגילה שטעהט געשריבען: כ י ט ו ב ת מ ר א ה ה י א — שיינט ווי אַ שטיק גאָלד! און צו די צרות באַדאַרף זי נאָך האָבען אַ קאָפּ אויך, שרייבט און לייענט אידיש און רוסיש, און ביכלעך — ביכלעך שלינגט זי, ווי האַלעשקעס. וועט איהר דאָך פרעגען אַ קשיא: וואָס פאַר אַ מחותן איז טביה'ס טאָכטער מיט ביכלעך, אַז דער טאַטע איהרער האַנדעלט נאָר מיט קעז און מיט פּוטער? הערסט דו, אָט דאָס פרעג איך דאָך ביי זיי, ביי די פיינע בחורים הייסט עס, וואָס קיין הויזען, איך בעט איבער אייער כבוד, איז נישטאָ, און שטודירען גלוסט זיך זיי, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה: כ ו ל נ ו ח כ מ י ם — אַלע ווילען לערנען, כ ו ל נ ו נ ב ו נ י ם — אַלע ווילען שטודירען. פרעגט זיי: וואָס שטודירען? ווער שטודירען? זאָלען אַזוי ציגען וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען! אַז בסך־הכל לאָזט מען זיי דאָך גאָר ניט צו, ווי זאָגט ער: א ל ת ש ל ח י ד ך — אַ

קאַטע פון דער פוטער!... זאָלט איהר זעהען פון דעסטוועגען, ווי מע לערענט! און ווער? בעל־מלאכה'שע קינדער. פון שניידערס, פון שוסטערס, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען בכל אשר אפנה! מע לאָזט זיך אַוועק קיין יעהופּעץ, אָדער קיין אָדעס, מע וואַלגערט זיך אוים אויף אַלע בוידעמס, עסען עסט מען מכות מיט בכורות, און פאַרבייסען פאַרבייסט מען מיט קדחת, גאַנצע חדשים דורכאייננאַנד קוקט מען נישט אַז קיין שטיקעל פלייש אין די אויגען, מע לעגט זיך צענויף זעכס פאַרשווינדלעך אויף איין בולקע מיט אַ הערינג און ו ש מ ח ת ב ח ג ד — הוליע קבצן!...

בקיצור, האָט זיך איינער פון דער „חברה" פאַרהאַקט אין אונ־זער ווינקעל, עפּיס אַ שלים־מזל, נישט ווייט פון דאַנען, איך האָב געקענט דעם טאַטען זיינעם, ער איז געווען אַ פּאַפּיראָסניק און אַ קבצן, לאָז ער מיר מוחל זיין, אין זיעבען פאַלעס. מילא, בין איך אייך דערויף נישט אויסען, ווארום אַז דעם תנא רב יוחנן הסנדלר איז אַנגעשטאַנען צו נייהען שטיוועל, מעג איהם שוין, דאַכט זיך, אַנשטעהן צו האָבען אַ טאַטען, וואָס דרעהט פּאַפּיראָסען. פאַר־דריסען פאַרדריסט מיך נאָר איין זאַך: למאי זאָל זיך אַ קבצן גלוסטען לערנען, שטודירען? פּראַווּדאַ, דער גוטער יאָהר האָט איהם נישט גענומען, ער האָט אַ גוט קעפּעל, גאָר אַ גוט קעפּעל. פערטשיק הייסט ער, דער שלים־מזל, האָבען מיר איבערגעלעגט אויף אידיש: פעפערעל. ער זעהט טאַקי אויס ווי אַ פעפערעל. איהר זאָלט אַנקוקען — אַ ווערעריקעל, אַ קליינס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, נאָר ס'איז פול, מלא וגדוש, און אַ מויל — אש להבה, שוועבעל און פעך.

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, איך פאָהר איינמאָל אַהיים פון בויבעריק, אָפּגעזעצט דאָס ביסעל סחורה, אַ גאַנצען טראַנס־פּאָרט, קעז און פוטער און סמעטענע און שאר ירקות. זיץ איך פאַרטראַכט, ווי דער שטייגער איז, אין הימעל־זאַכען, פון דעם, פון יענעם, און פון די יעהופּעצער נגידים, וואָס עס געהט זיי, קיין עין־הרע, אַזוי גוט, און פון טביה'ן דעם שלים־מזל מיט

זיין פערדעל, וואס ווערען כל ימיו פארשווארצט, וכדומה נאך אזעלכע ענינים. זומער, די זון באקט, די פליעגען בייסען, און די וועלט ארום און ארום איז מחיה, גרוים, אפען, האטש הויב זיך אויף און פליה, האטש ציה זיך אוים און שווים!...

דערוויילע, איך טהו א קוק — א בחור'על שפאנט זיך מיט די רגלים איבער'ן זאמד, האלט א פעקעל אונטער'ן ארעם און שוויצט, פאכט מיט דער נשמה. „יעמוד החתן רב יאקעל בן פלעקעל! — זאג איך צו איהם. — זעץ דיך אויף, הער נאר, וועל איך דיך א ביסעל אונטערפיהרען, איך פאהר במילא לעדיג. ווי שטעהט דאר־טען, זאג איך, ביי אונז געשריבען: „דיין חבר'ס אייזעל אז דו באגעגענסט, איז עזוב תעזוב — דארפסט איהם נישט פארלאזען, היינט לא כל־שכן א מענטש"... לאכט ער, דער שלים־מזל, און לאזט זיך דוקא לאנג נישט בעטען און קריכט איין ווענעלע אריין. „פון וואנען, זאג איך, שפאנט דאס, למשל, א בחור'על?" „פון יעהופעץ". „וואס האט, זאג איך, אזא בחור'על, ווי דו, צו טהון אין יעהופעץ?" „אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, גיט אפ אקזאמענט". „אויף וואס, זאג איך, שטודיערט אזא בחור'על, ווי דו?" „אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט נאך אליין נית אויף וואס ער שטודיערט". „אם כן, זאג איך, וואס־זשע דולט זיך אזא בחור'על, ווי דו, אומזיסט דעם קאפ?" „זארגט זיך נישט, רב טביה, אזא בחור'על, ווי איך, זאגט ער, ווייסט שוין, וואס ער האט צו טהון". „זאג מיר נאר, זאג איך, ווי באלד, אז איך בין דיר שוין יא באקאנט, טא ווער ביזט דו, למשל?" „ווער איך בין? איך בין, זאגט ער, א מענטש". „איך זעה, זאג איך, אז נישט קיין פערד; איך מיין וועמענס ביזט דו?" „וועמענס, זאגט ער, זאל איך זיין? איך בין גאט'ס". „איך וויים, זאג איך, אז גאט'ס; עס שטעהט, זאג איך, ביי אונז געשריבען: כל החיה וכל הבהמה. איך מיין, זאג איך, פון וואנען שטאמסט דו, צי ביזט דו א אונזעריגער, צי אפשר פון דער ליטא?" „שטאמען, זאגט ער, שטאם איך פון אדם הראשונ'ען און אליין בין איך, זאגט

ער, אַ היגער, איהר קענט מיך". „ווער זשע, זאָג איך, איז דער טאַטע דיינער? לאָמיר שוין הערען!" „מיין טאַטע, זאָגט ער, האָט געהייסען פערטשיק". „טפו זאָלסט דו ווערען! האָסט דו, זאָג איך, באַדאַרפט אַזוי לאַנג מוטשען? ביזט דו, הייסט דאָס, פערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדעל?" „בין איך, זאָגט ער, פערטשיק דעם פּאַפּיראָסניק'ס אַ זוהנדעל". „און שטודירעסט, זאָג איך, אין די קלאַסען?" „און שטודירע, זאָגט ער, אין די קלאַ־סען". „נו־נו, מהכתיתי, זאָג איך, אָדם אַ מענטש, צפּור אַ פויגעל, קאַטשקע רוק זיך. זאָג זשע מיר, זאָג איך, תכשיט מיינער, פון וואָס, למשל, לעבסט דו, אַשטייגער?" „פון דעם, זאָגט ער, וואָס איך עס". „אַהאַ, זאָג איך, גאַנץ גוט; וואָס־זשע, זאָג איך, עסט דו?" „אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס מע גיט מיר". „איך פאַרשטעה, זאָג איך, ביזט נישט קיין איבערקלייבער: אַז ס'איז דאָ וואָס צו עסען, עסט דו, און אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו עסען, פאַרבייסט דו מיט אַ ליפּ און לעגסט זיך שלאָפען אַ ניכטערער. נאָר וואָס דען, זאָג איך, ס'איז אַלסדינג כדאי, אַבי שטודירען אין די קלאַסען, זאָג איך; גלייכסט זיך, זאָג איך, צו די יעהופּעצער נגידים, ווי אין פּסוק שטעהט: כולם אהובים, כולם ברורים"... אַזוי זאָג איך צו איהם מיט אַ פּסוק און מיט אַ מדרש, ווי טביה קאָן. מיינט איהר דאָך, אַז ער שווייגט מיר אָפּ, פערטשיק הייסט עס? „ניט דערלעבען, זאָגט ער, וועלען די נגידים, אַז איך זאָל זיך צו זיי גלייכען! איך האָב זיי, זאָגט ער, אין דער ערד!" „ביזט מיר עפּיס שטאַרק, זאָג איך, אויפגעטראָגען, זאָג איך, אויף די נגידים? איך האָב מורא, זאָג איך, אויב זיי האָבען זיך ניט צעטיילט, זאָג איך, מיט דיין טאַטענ'ס ירושה". „זאָלט איהר טאַקי ווּיסען, זאָגט ער, אַז איך און איהר און מיר אַלע, קאָן זיין, האָבען אַ גרויסען חלק ביי זיי אין דער ירושה"... „ווייסט דו וואָס, זאָג איך, לאָזען שוין דיינע שונאים רעדען פאַר דיר. איך זעה אַרויס, זאָג איך, נאָר איין זאַך, אַז דו ביזט אַ יונגעל נישט קיין פאַרפאַלענער און די צונג באַדאַרף מען דיר נישט פּיקען; אויב

דו וועסט, זאג איך, האבען צייט, קאנסט דו זיך ארײנחאפען צו מיר היינט אויף דער נאכט, וועלען מיר א ביסעל שמועסען, און טאקי, בדרך הליכה, חאפען מיט אונז א וועטשערע"...

אודאי האט זיך מײנער נישט געלאזט איבער'חזר'ען די ווערטער און איז געקומען צו גאסט, געטראפען אקוראט צום סמיטשיק, בשעת דער בארשט איז געשטאנען אויפ'ן טיש און די מילכיגע קנישעס אין אויוון האבען זיך נאך געפרעגעלט. „דו האסט, זאג איך צו איהם, א לעבעדיגע שוויעגער; קאנסט זיך, זאג איך, געהן וואשען, און אז ניט, קאנסט דו, זאג איך, עסען אומגעוואשען, איך בין ניט גאט'ס סטראפטשע, זאג איך, מיך וועט מען אויף יענער וועלט פאר דיר ניט שמייסען". אזוי שמועס איך מיך אוים מיט איהם, און פיהל, אז עס ציהט מיך עפּיס צו דעם דאזיגען מענטשעל, וואס — ווייס איך אליין ניט, נאר עס ציהט; איך האב ליעב, פארשטעהט איהר, א מענטשען, וואס מע קאן מיט איהם רעדען א ווארט; א מאל א פסוק, א מאל א מדרש, א מאל א שטיקעל חקירה אין הימעל־זאכען, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע. אט אזא מענטש איז טביה. פון יענער צייט אן האט מיין בחור אנגעהויבען ארײנקומען צו מיר כמעט אלע טאג. אפגעפארטיגט זיך מיט די „שטונדען", פלעגט ער קומען צו מיר זיך אפּרוהען און א ביסעל פארברענגען. מאהלט אייך, אז אד און וועה איז געוועזן צו איהם מיט זיינע שטונדען אינאיינעם, אז בסך־הכל, דארפט איהר וויסען, ביי אונז דער גרעסטער נגיד איז געוואוינט צו צאהלען גאנצע ח"י גילדוינים, אי דאס, זאל דער לעהרער איהם העלפען לייענען דעפעשען, שרייבען אדרייסים און טאקי פאלגען א גאנג אויך, פאר וואס נישט? א בפירוש'ער פסוק: ב כ ל ל ב ב ך ו ב כ ל נ פ ש ך —, עסט דו ברויט, דארפסט דו וויסען פאר וואס. א שטיקעל גליק האטש, וואס געגעסען האט ער, אייגענטליך, ביי מיר, און דערפאר האט ער אונטערגעקנעלט מיט מיינע טעכטער, ווי זאגט ער: ע י ן ת ח ת ע י ן — א פאטש פאר א פאטש; און אט אזוי איז ער געווארען ביי אונז אין שטוב א גאנצער בן־בית,

די קינדער האָבען איהם אונטערגעטראָגען אַ גלעזעל מילך, און מיין אַלטע האָט אַכטונג געגעבען, ער זאָל האָבען אַ העמד אויפ׳ן לייב מיט אַ פּאָר זאָקען גאַנצע — און טאַקי דעמאָלט האָבען מיר דאָס איהם געקרוינט מיט׳ן נאָמען „פּעפּערעל“, איבערגעמאַכט, הייסט דאָס, אויף אידיש פון פּערטשיק, און מע קאָן זאָגען, אַז מיר האָבען איהם אַלע ליעב געקריגען עפּיס גאָר ווי איין אייגענעם, מחמת בטבע איז ער, דאַרפט איהר וויסען, דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, אַ פּשוט׳ער, אַ פּראָסטער חי־וקיים הייסט דאָס, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס — הפקר ציבעלעס...

פאַר איין זאַך נאָר האָב איך איהם פיינט געהאַט: פאַר זיין פּאַרפּאָלען ווערען. פּלוצים פלעגט ער זיך אויפהויבען, אוועקגעהן, און ו ה י ל ד א י נ נ ו — נישטאָ פּעפּערעל! „וואו ביזט דו געווען, מיין טייערער שפּיעל־פויגעל?“ שווייגט ווי אַ פיש... איך וויים נישט, ווי אַזוי איהר — איך האָב פיינט אַ מענטשען מיט סודות; איך האָב ליעב, ווי זאָגט ער: ו י ד ב ר — גערעדט און ו י א מ ר — געזאָגט. דערפאַר האָט ער אָבער אַ מעלה: צערעדט ער זיך שוין, איז מ י ב א ש ו מ י ב מ י ם — פאַר פייער און פאַר וואַסער. אַ פּיסק — ניט געדאַכט זאָל ער ווערען! רעדט על ה׳ ועל משיחו, און אויף „ננתקה“... און דער עיקר טאַקי — אויף „ננתקה“... מיט פּלאַנען אַלץ אַזעלכע ווילדע, קרומע, משוגע׳נע געננ, עפּיס אַלסדינג לאַקירדע, פאַפעריק, מיט די פיס אַרויף. למשל, אַ נגיד, קומט אויס, נאָך זיין משוגע׳נעם, פאַרקעהר־טען שכל, איז אַפּגעפּרעגט, און א קבצן איז, פאַרקעהרט, אַ גאַנצער צימעס, און ווער שמועסט אַ בעל־מלאכה — דער איז גאָר דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל, טייערער פון חרוסת, מחמת יגי׳ע כפּיך, זאָגט ער, דאָס איז דער עיקר. „פון דעסטוועגען, זאָג איך, צו געלט, זאָג איך, קומט דאָס נישט?“ ווערד ער מלא כעס און וויל מיר איינדרינגען, אַז געלט איז אַ שחיטה פאַר דער וועלט; פון געלט, זאָגט ער, נעמען זיך אַלע פאַלשקייטען אויף דער וועלט, און אַלסדינג, זאָגט ער, וואָס סע טהוט זיך אויף דער וועלט, טהוט

זיך עס נישט על־פי יושר. און ער ברענגט מיר צעהנטוויזענד ראיות און משלים, וואס קלעפּען זיך ביי מיר, ווי איין ארבעס צו דער וואנט... „קומט אויס, נאך דיין משוגע'נעם שכל, זאג איך, אז דאס, וואס מיין בהמה מעלקט זיך, און דאס, וואס מיין פערדעל פאהרט, איז אויך נישט על־פּי יושר?"... וכדומה נאך אזעלכע קלאץ־קשיות פרעג איך איהם און שטעל איהם אפּ, ווי זאגט ער, ע ל כ ל ד ב ר י ש י ר ו ת ו ת ש ב ח ו ת — אויף יעדען טריט, ווי טביה קאן! מיין פעפערעל אבער קאן אויך, נאך א מין קאנען! הלואי וואלט ער אזוי נישט קאנען ווי ער קאן! און האט ער עפּיס אויפ'ן הארצען, אזוי זאגט ער דאס ארויס! איינ־מאל זיצען מיר אזוי פארנאכט ביי מיר אויף דער פריזבע און חקירה'ן אלץ מכח די דאזיגע ענינים, פילאזאפיע הייסט עס. רופט ער זיך אן צו מיר, פעפערעל הייסט עס: „איהר ווייסט, רב טביה? איהר האט טעכטער, רב טביה, זעהר גערא‏טענע". „טאקי באמת? — זאג איך. — א דאנק דיר פאר דער בשורה; זיי האבען, זאג איך, אין וועמען גערא‏טען צו זיין". „איינע, זאגט ער צו מיר ווייטער, די עלטערע, די איז גאר, זאגט ער, א בר־דעת, א פאלנע מענטש". „איך וויים עס אהן דיר, זאג איך, דאס עפּעלע, זאג איך, פאלט נישט וויים פונ'ם בוימעלע". אזוי זאג איך צו איהם, און דאס הארץ, געוויינטליך, וואכסט פאר תענוג, ווארום וואסער פאטער, איך בעט אייך, האט נישט ליעב, אז מע לויבט איהם זיינע קינדער? געה זיי א נביא, אז פון אזא מין לויבעניש וועט גאר ארויסשפּרינ־גען א פארקאכעניש, זאל גאט שומר ומציל זיין! איהר מעגט דאס הארכען.

בקיצור, ויהי ערב ויהי בוקר — געווען איז דאס צווישען טאג און נאכט, אין בויבעריק טאקי, פאהר איך מיר אזוי מיט מיין וועגעלע איבער די דאטשעס, שטעלט מיך עמיצער אפּ. איך טהו א קוק — ס'איז אפרים דער שדכן. אפרים דער שדכן, דארפט איהר וויסען, איז זיך א איד א שדכן, ווי אלע שדכנים, פארנעמט זיך, הייסט דאס, מיט שידוכים. דערזעהט ער מיך, אפרים הייסט עס,

אין בויבעריק און שטעלט מיך אפ: „זייט־זשע מוחל, רב טביה, איך דארף אייך עפּיס, זאגט ער, זאגען". „מהכתיתי, אבי א גוטס", זאג איך און שטעל־אפּ דאס פערדעל. „איהר האט, זאגט ער, רב טביה, א טאכטער!" „איך האב, זאג איך, זיעבען, זאלען געזונט זיין". „איך וויים, זאגט ער, אז איהר האט זיעבען, איך האב אויך זיעבען". „האבען מיר, זאג איך, אינאיינעם אזוי גרוים ווי פערצעהן". „בקיצור, ווערטלעך אויף א זייט, זאגט ער; די מעשה, רב טביה, דערפון, זאגט ער, איז אזוי: איך בין דאך, ווי אייך איז ידוע, א איד א שדכן, האב איך, זאגט ער, פאר אייך א חתן. נאר א חתן — פון חתנלאנד א חתן, טאקי פערווע שבפערווע!" „דהיינו, זאג איך, וואס ווערד אנגערופען ביי אייך א חתן פון חתנלאנד, פערווע שבפערווע? אויב, זאג איך, א חייט, אדער א סנדלר, אדער א מלמד, מעג ער, זאג איך, זיצען דארט, און איך, זאג איך, ר י ו ח ו ה צ ל ה י ע מ ו ד — מיין גלייכען וועל איך מיר געפינען, מ מ ק ו ם א ח ר , ווי דער מדרש, זאג איך, זאגט..." „ע, זאגט ער, רב טביה, איהר הויבט שוין אן מיט אייערע מדרשים? מיט אייך, זאגט ער, רעדען, באדארף מען זיך גוט אונטערגארטלען! איהר פארשיט, זאגט ער, די וועלט מיט מדרשים. איהר הערט בעסער אוים, זאגט ער, וואס פאר א מין שידוך אפרים דער שדכן איז א בעלן אייך פארצולעגען; איהר זאלט, זאגט ער, נאר הארכען און שווייגען". אזוי מאכט ער צו מיר, אפרים הייסט דאס, און נעמט און לייענט מיר אוים א צעטעל — וואס זאל איך אייך זאגען? טאקי עפּים קפּריסין. ראשית, איז דאס ארט זעהר א שען ארט, א טאטענס א קינד, זאגט ער, ניט קיין „חאץ־דרגא". און דאס, דארפט איהר וויסען, איז ביי מיר דער עיקר. ווארום איך בין אליין אויך ניט אבי ווער; ביי מיר אין דער משפּחה זענען פארהאן אלערליי, ווי זאגט ער: ע ק ו ד י ם , נ ק ו ד י ם ו ב ר ו ד י ם — פארהאן פּראסטע מענטשען, פארהאן בעלי־מלאכות און פארהאן בעלי־בתים. היינט איז ער א יודע־נגן, וואס פארשטעהט אין די קליינע אותיות. און דאס איז ביי מיר אודאי נישט פון די קליינע

זאכעז, ווארום א גראבעז יונג האב איך דאך פיינט, ווי חזיר! ביי מיר איין עם־הארץ איז ערגער טויזענד מאל פון א הולטיי; איהר מעגט אייך געהן אהן א היטעל, און אפילו מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף, אבי איהר ווייסט וואס רש"י מאכט, זענט איהר שוין פון מיינע לייט. אט אזא איך איז טביה... היינט איז ער, זאגט ער, רייך, אנגעשטאפט מיט געלט, פאהרט ארוים, זאגט ער, מיט א קארעטע, מיט א פאר ברענענדיגע סוסים, עס געהט אזש א רויך!... נו, מהכתיתי, טראכט איך מיר, דאס איז אויך נישט פון די גרויסע חסרונות. איידער א קבצן, איז שוין גלייכער א נגיד, ווי זאגט ער: יאה עניות אליש ראל — גאט אליין האט אויך פיינט א קבצן. א סימן האט איהר, אז גאט זאל ליעב האבען א קבצן, וואלט א קבצן קיין קבצן נישט געוועז. „נו, לאמיר הערעז ווייטער", זאג איך. „ווייטער, זאגט ער, וויל ער מיט אייך א שידוך טהון, ער געהט אוים, ער חלש'ט, זאגט ער, דאס הייסט נישט נאך אייך — נאך אייער טאכטער חלש'ט ער, ער וויל א שענע וויל ער"... „אזוי? — זאג איך. — לאז ער זיין פאר איהר די כפרה. ווער, זאג איך, איז ער, דער אנטיק אייערער: א בחור? איין אלמן? א גרוש? א שווארץ־יאהר? „ער איז א בחור, זאגט ער, א בחור, אפילו אין די יאהרען שוין, נאר א בחור". „ווי אזוי־זשע, זאג איך, איז דער הייליגער נאמען זיינער?" וויל ער מיר נישט זאגען, האטש בראט איהם. „ברענגט זי, זאגט ער, צו פיהרען קיין בויבעריק, וועל איך אייך נאכדעם, זאגט ער, זאגען". „וואס הייסט, זאג איך, איך זאל זי ברענגען צו פיהרען? ברענגעז, זאג איך, ברענגט מען צו פיהרען א פערד, זאג איך, אויפ'ן יריד, אדער א בהמה צו פארקויפען"...

בקיצור, די שרכנים, ווייסט איהר דאך, קאנען איבעררעדען א וואנט. ס'איז געבליבען, אז אם ירצה השם נאך שבת ברענג איך זי צו פיהרען קיין בויבעריק. און אלערליי גוטע, זיסע מחשבות קומען מיר אויף די געדאנקען, און איך שטעל מיר שוין פאר מיין האדלען, ווי זי פאהרט אין א קארעטע מיט א פאר ברענענדיגע סוסים, און

די וועלט איז מיר מקנא, נים אזוי אויף דער קארעטע מיט די סוסים, ווי אויף די טובות, וואס איך טהו דער וועלט דורך מיין טאכטער די נגידית, העלף־אוים די נעפאלענע מיט א גמילות־חסד, וועמען א כף־הא׳ער, וועמען א פופציגער און וועמען א הונדערטער, ווי זאגט איהר, יענער האט אויך א נשמה... אזוי טראכט איך מיר, פאהרענדיג פארנאכטליך, צוריקוועגס אהיים, און שמיים דאס פערדעל און שמועס מיך דורך מיט דעם אויף פערדיש לשון: „לסוסתי, זאג איך צו דעם, וויא! אנו, מאך נאר, זאג איך, מיט די רגלים א ביסעלע גיכער, באקומסט דו דיין פארציע האבער, ווארום אין קמח אין תורה — שטעהט ביי אונז געשריבען — אז מע שמירט נים, פאהרט מען נים“...

און ווי איך רעד מיר דא אזוי מיט מיין פערדעל, זעה איך, פון וואלד ארוים שניידט זיך א פארעל, צוויי מענטשען, ניכר, א זכר מיט א נקבה. געהן געהען זיי נאהענט, הארט איינער צום אנדערען, און מע רעדט עפים זעהר געשמאק. ווער קאן דאס זיין פלוצים אין מיטען דרינען? — קלער איך מיר און קוק מיך איין דורך די פייעריגע ריטער פון דער זון. — איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס׳איז פעפערעל! מיט וועמען־זשע געהט ער דאס, דער שלים־מזל, אזוי שפעט? איך פארשטעל מיך מיט דער האנט פון דער זון און קוק מיך איין נאך שטארקער: ווער איז די נקבה׳קע? אוי! דאכט זיך, האדעל? יא, ס׳איז זי, ווי איך בין א איד, ס׳איז זי!... אזוי? אט דאס האט מען אזוי געשמאק געלערענט גראמאטיקעס, געלייענט ביכלעך? ! אוי, טביה, ביזט דו א בהמה! — אזוי טראכט איך מיר, און שטעל־אפ דאס פערדעל און רוף זיך אן צו מיינע לייט: „א גוטען אבענד אייך, זאג איך, וואס הערט זיך עפים מכח מלחמה? ווי קומט איהר, זאג איך, פלוצים נאר אהער? אויף וועמען קוקט איהר דא ארויס? אויפ׳ן נעכטיגען טאג?“... דערהערט אזא מין ברוך־הבא, איז מיין פארעל געבליבען שטעהן, ווי זאגט ער, לא בשמים ולא בארץ, דאס הייסט: נישט אהין, נישט אהער, מחילה צעדרעהט און רויט־

ליך אויפ'ן פנים... געשטאנען אזוי א פּאר מינוט אָהן ווערטער, לאזט מען אראפּ די אויגען, נאָכדעם הויבט מען אָן קוקען אויף מיר, איך אויף זיי, זיי ביידע איינס אויף דאָס אַנדערע.

„נו? — זאג איך. — עפּיס באַטראַכט איהר מיך, זאָג איך, גלייך אַזוי ווי איהר האָט מיך שוין לאַנג נישט געזעהען. איך בין, דאַכט מיר, דער אייגענער טביה, זאג איך, וואָס געוועזען, נישט גע־מינערט אַ האָר". אזוי מאַך איך צו זיי האַלב פאַרדראָסיג און האַלב אויף קאַטאָוועס. רופט זיך אָן צו מיר די טאָכטער מיינע, האָדעל הייסט דאָס, און ווערד נאָך רויטער ווי פריהער: „טאַטע, אונז קומט מזל־טוב"... „מזל־טוב אייך, זאָג איך, מיט מזל זאָלט איהר לעבען. וואָס איז די מעשה? איהר האָט געפונען, זאָג איך, איין אוצר אין וואַלד? צי איהר זענט נאַר־וואָס נצול געוואָרען, זאָג איך, פון אַ גרויסער סכנה?" „אונז קומט, זאָגט ער, מזל־טוב, מיר זענען חתן־כלה". „וואָס הייסט, זאָג איך, איהר זענט חתן־כלה?" „חתן־כלה, זאגט ער, ווייסט איהר נישט וואָס הייסט? חתן־כלה הייסט, זאָגט ער, איך בין איהר חתן, זי איז מיין כלה". אזוי מאַכט ער צו מיר, פּעפּערעל הייסט דאָס, און קוקט מיר דוקא גלייך אין די אויגען אַריין. איך קוק איהם אָבער אויך גלייך אין די אויגען אַריין און מאַך צו איהם: „ווען איז געוועזען ביי אייך, זאָג איך, דאָס קנס־מאָל? און פאַר וואָס האָט איהר נישט גערופען מיך אויך אויף דער שמחה? איך קעהר מיך, דאַכט זיך, אָן דאָ אַ שטיקעל מחותן, צי ניין?"... איהר פאַרשטעהט, איך לאַך און ווערעם עסען מיך, טאַטשען מיין לייב. נאַר גאַר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע, טביה האָט ליעב אויסהאָרכען ביז'ן סוף... רוף איך מיך אָן צו זיי: „איך פאַרשטעה ניט — אַ שידוך אָהן אַ שדכן, אָהן תנאים?" „וואָס דאַרפען מיר, מאַכט ער, פּעפּערעל הייסט דאָס, שדכנים? מיר זענען שוין לאַנג, זאָגט ער, חתן־כלה". „אזוי? גאָט'ס נסים! וואָס־זשע האָט איהר, זאג איך, געשוויגען ביז אָהער?" „וואָס זאָלען מיר, זאָגט ער, שרייען? מיר וואָלטען אייך היינט אויך נישט דערצעהלט, נאַר אַזוי ווי מיר האָלטען אין גיכען ביי צעשיידען

זיך, איז בײַ אונז געבליבן, מיר זאָלן שטעלן פריהער'ט אַ חופה"... דאָס האָט מיך שוין פאַרדראָסן, ווי זאָגט איהר: ב א ו מ י ם ע ד נ פ ש — דערלאַנגט אין בײַן אַרײַן! מילא, וואָס ער זאָגט: חתן־כלה — איז נאָך צו דערלײַדן, ווי שטעהט דאָרטן געשריבן: אַ ה ב ת י — ער וויל זי, זי וויל איהם. אָבער חופה? וואָס איז דאָס פאַר ווערטער: שטעלן אַ חופה? עפּיס תרגום־לשון!... ווײַזען ווײַזט אויס, אַז מײַן חתן האָט פאַרשטאַנען, אַז איך בין פון דער מעשה אַ ביסעל מטושטש; רופט ער זיך אָן צו מיר: „פאַרשטעהט איהר, רב טביה, די מעשה דערפון איז אַזוי: איך האַלט בײַ אָפּפאָהרען פון דאַנען". „ווען פאָהרסט דו?" „אין גיכען". „וואוהין, אַשטײגער?" „דאָס קאָן איך אײַך, מאַכט ער, נישט זאָגען, ס'איז, זאָגט ער, אַ סוד"... איהר הערט? ס'איז אַ סוד! ווי געפעלט דאָס אײַך, אַשטײגער? קומט צו געהן אַ פעפערעל, אַ קלײנס, אַ שוואַרץ, אַ פאַרזעהעניש, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ חתן, וויל שטעלן אַ חופה, האַלט בײַ אַוועקפאָהרען און זאָגט ניט וואוהין! קאָן ניט צעזעצט ווערען די גאַל? „מילא, זאָג איך צו איהם, אַ סוד איז אַ סוד; בײַ דיר איז גאָלע סודות... גיב מיר אָבער צו פאַרשטעהן, ברודערל, אָט דאָס: דו ביזט דאָך אַ מענטש, זאָג איך, פון סאַמע יושר און ביזט אײַנגעטונקען אין מענטשליכקײט פון אויבען ביז אַראָפּ, — ווי קומט דאָס, זאָג איך, צו דיר, אַז דו זאָלסט פּלוצים אין מיטען דרינען צונעמען בײַ טביה'ן אַ טאָכטער און מאַכען זי פאַר אײַן עגונה? אָט דאָס הייסט בײַ דיר יושר? מענטשליכקײט? אַ שטיקעל גליק, זאָג איך, וואָס דו האָסט מיך נישט באַ'גנבה'ט, אָדער אונטערגעצונדען"... „טאַטע! — זאָגט זי צו מיר, האָדעל הייסט דאָס. — דו ווייסט גאָר ניט, ווי גליקליך מיר זענען, איך און ער, וואָס מיר האָבען דיר אויסגעזאָגט פונ'ם סוד. ס'איז בײַ אונז, זאָגט זי, אַראָפּ אַ שטײן פונ'ם האַרצען. קום אַהער, לאָמיר זיך צעקושען". און נישט לאַנג געטראַכט, חאַפּען זײ מיך אַרום בײדע, זי פון אײן זײט, ער פון דער אַנדערער זײט, און מע הויבט מיך אָן קושען

און האַלזען, זיי מיך און איך זיי, און פון גרויס אימפעט, אַפנים, זיי ביידע צווישען זיך דאַוואַי קושען זיך! אַ באַשרייבונג, זאָג איך אייך, אַ טעיאַטער מיט זיי! „טאָמער וואָלט שוין געווען, זאָג איך, גענוג קושען זיך? צייט עפּיס רעדען מכח תכלית". „מכח וואָסער תכלית?" זאָגען זיי. „מכח נדן, זאָג איך, מלבושים, הוצאות־החתונה, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעם, ציבעלע"... „מיר דאַרפען נישט, זאָגען זיי, גאָר נישט ניט, נישט קיין לאָקשען, נישט קיין בוידעם, נישט קיין ציבעלעס". „וואָס־זשע דען, זאָג איך, דאַרפט איהר יאָ?" „מיר דאַרפען, זאָגען זיי, נאָר חופּה וקדושין"... איהר הערט ווערטער?...

בקיצור, איך וועל אייך ניט מאריך זיין, עס האָט מיר געהאָלפען, ווי דער פאַר־אַ־יאָהריגער שניי — מע האָט געשטעלט אַ חופּה. אַלץ הייסט אַ חופּה! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט אַזאַ חופּה, ווי טביה'ן שטעהט אָן. אויך מיר אַ חופּה!... אַ שטילע חתונה... אַך און וועה!... און דערצו איז נאָך פאַרהאַן אַ ווייב, ווי זאָגט איהר: אויף אַ מכה אַ בלאָטער. מוטשעט זי, איך זאָל איהר נאָר זאָגען, וואָס איז דאָס עפּיס אַזוי האַפּ־לאַפּ, בחפזונ'דיג? גו, נעהט גיט צו פאַרשטעהן אַ אידינע, אַז סע ברענט! וואָס טויג אייך, איך האָב איהר געמוזט אָפּטאָקען פון דרך־שלום וועגען אַ ליגען הגדול הגבור והנורא, אַ מעשה מיט אַ ירושה, אַ רייכע מוהמע פון יעהופּעץ, נעכטיגע טעג — אַבי זי זאָל מיך לאָזען צו־רוה. און טאַקי באותו היום, דאָס הייסט אַ פאָר שעה נאָך דער שענער חופּה, שפּאַן איך איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און מיר זעצען זיך אויף זאַלבעדריט, דאָס הייסט: איך און זי און ער, דער געניידעם מיינער, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מאַרש צום באַהן קיין בויבעריק. זיצענדיג אַזוי מיט מיין פאַרפאָלק אין וועגעלע, האָב איך מיר אַ קוק מן הצד אויפ'ן דאָזיגען פאָרעל און טראַכט מיר: וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען און ווי מאָדנע שען ער פיהרט זיין וועלטעל! און וואָס פאַר מיני משונה נפשות, ווילדע ברואים, עס געפינען זיך ביי איהם! אָט האָט

איהר אייך א פאר־פאלק נאר־וואס פון דער נאדעל ארויס: פאהרט ער אוועק, דער גוטער יאהר ווייסט איהם וואוהין, און זי בלייבט איבער דא — און מע זאל דאס לאזען אפילו א טרער, חאטש פון יוצא וועגען! נאר גאר נישט, טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האט צייט, קוקט און שווייגט, וואס וועט דא זיין... זעה איך עפים א פאר יונגע לייטלעך, גוטע כתריליקעס, מיט אויסגעטראמענע שטיוועל, זענען ארויסגעקומען אויפ'ן באהן זיך געזעגענען מיט מיין שפיעל־פויגעל. איינער פון זיי איז געגאנגען עפים ווי א שייגעץ, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט'ן העמדעל איבער די הויזען, און האט עפים געשושקעט זיך מיט מיינעם שטילערהייד. „זעה נאר, טביה, טראכט איך מיר, צי האסט דו זיך ניט אריינגעחאפט דא צווישען חברה פערד־גנבים, בייטעל־שניידערס, שלעסער־ברעכער, אדער פאלשע מאנעטשיקעס?“...

פאהרענדיג צוריק מיט מיין האדלען פון בויבעריק אהיים, קאן איך מיך נישט איינהאלטען און זאג איהר ארויס דעם דאזיגען געדאנק גאנץ אפענטליך. צעלאכט זי זיך און וויל מיך איינרעדען, אז ס'איז לויטער פיינע מענטשלעך, עהרליכע, לעצט־עהרליכע לייט, וואס זייער גאנץ לעבען איז נאר פון יענעמס וועגען, זיך האבען זיי נישט אין זינען, אפילו אין דער לינקער פיאטע... „אט א יענער, זאגט זי, וואס מיט'ן העמדעל, דער איז נאר א טאטענס א קינד; ער האט, זאגט זי, אוועקגעווארפען רייכע טאטע־מאמע אין יעהופעץ, וויל נישט נעמען ביי זיי קיין צעבראכענעם גראשען“. „אזוי? גאט'ס וואונדער! — זאג איך. — טאקי זעהר א פיין בחור'על, כלעבען! צום העמדעל, וואס ער געהט איבער די הויזען, מיט די לאנגע האר, ווען גאט העלפט איהם נאך א הארמאניע, אדער א הונט זאל איהם נאכלויפען פון הינטען, דעמאלט האט דאס שוין גאר דעם זיעבעטען חן!“... אט אזוי רעכען איך זיך אפ מיט איהר שוין פאר איהם אויך, און לאז אויס מיין גאנץ ביטער הארץ, הייסט דאס, צו איהר נעבאך... און זי? גאר נישט! א י ז א ס ת ר מ ג ד ת — מאכט זיך תמ'עוואטע. איך איהר: „פעפערעל“, און

זי מיר: „טובת־הכלל, ארבייטער, נעכטיגע טעג"... „וואס טויג מיר, זאג איך, אייער טובת־הכלל מיט אייער ארבייטער, אז עס געהט־צו ביי אייך בסוד? פארהאן, זאג איך, א שפּריכוואָרט: וואו א סוד, דארט איז א גנבה... אמעהר זאג מיר גלייך, וואס איז ער געפאהרען, פעפערל, און וואוהין?"... „אלסדינג יא, זאגט זי, נאר דאס נישט. פרעג זיך, זאגט זי, בעסער נישט נאך; גלויב מיר, זאגט זי, וועסט מיט דער צייט אליין אלסדינג וויסען. וועסט, אם ירצה השם, הערען, און אפשר אין גיכען, פיעל נייעס, פיעל גוטס!"... „אמן, הלואי, זאג איך, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען. נאר אונזערע שונאים, זאג איך, זאלען אזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי איך הויב אן צו פארשטעהן, וואס דא טהוט זיך ביי אייך און וואס באדייט די שפּיעל!"... „אט דאס איז טאקי, זאגט זי, דער אומגליק, וואס דו וועסט דאס ניט פארשטעהן". „וואס־זשע, ס'איז אזוי טיעף? מיר דאכט, זאג איך, אז איך פארשטעה, מיט גאט'ס הילף, גרעסערע זאכען"... „דאס לאזט זיך ניט, זאגט זי, פארשטעהן מיט'ן שכל אליין, דאס דארף מען, זאגט זי, פיהלען, פיהלען מיט'ן הארצען"... אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און דאס פנים ביי איהר בשעת־מעשה פלאמט און די אויגען ברענען. ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, די טעכטער מיינע! פארקאכען זיי זיך אין עפּיס, איז מיט הארצען און מיט לייב און לעבען און מיט'ן גוף און מיט דער נשמה!

בקיצור וועל איך אייך דערצעהלען, עס געהט אוועק א וואך און צוויי און דריי און פיער און פינף און זעכס און זיעבען — א י ן ק ו ל ו א י ן כ ס ף — נישטא ניט קיין בריעף, ניט קיין ידיעה. „פארפאלען, זאג איך, פעפערל!" — און האפּ א קוק אויף מיין האדלען. נעבאך קיין טראפּען בלוט נישטא אין פּנים, זוכט־אויף אלע מאל איין אנדער שטיקעל ארבייט אין שטוב, וויל, וויזט אויס, פארגעסען דורך דעם די גרויסע צרות איהרע, נאר, איהר זאלט זאגען, זי זאל דאס איהם אפילו דערמאנען! שא, שטיל, גלייך ווי ס'איז גאר קיין מאל נישט געווען קיין פעפערל אויף

דער וועלט! נאָר איין מאָל טרעפט זיך אַ מעשה, איך קום צו פאָהרען אַהיים, איך זעה — מיין האָדעל איז ׳פאַרווײנט, געהט אַרום מיט אַנגעשוואָלענע אויגען. הויב איך מיך אָן צו דערפרעגען, ווער איך געוואָהר, אַז דאָ איז נישט לאַנג געווען עפּיס איינער אַ שלים־מזל מיט לאַנגע האָר און גע׳סוד׳עט זיך עפּיס מיט איהר, מיט האָדלען הייסט עס. „אַהאַ! — טראַכט איך מיר. — דאָס איז יענער חברה־מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפען רייכע טאַטע־מאַמע און האָט אַראָפּגעלאָזט דאָס העמדעל איבער די הויזען"... און נישט לאַנג געטראַכט, רוף איך אַרויס מיין האָדלען פון שטוב אין הויף אַרויס און טהו זי אַ חאַפּ גלייך אויף דער ווענטקע: „זאָג מיר נאָר, טאָכטער, האָסט שוין פון איהם אַ גרוס?" „יאָ". „וואו איז ער ערגיץ, דיין באַשערטער?" „ער איז, זאָגט זי, ווייט". „וואָס טהוט ער?" „ער זיצט!" „ער זיצט?" „ער זיצט"... „וואו זיצט ער? פאַר וואָס זיצט ער?" — שווייגט זי. קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און שווייגט. „זאָג מיר נאָר, זאָג איך, טאָכ־טער מיינע, ווערליג איך פאַרשטעה, זיצט ער נישט פאַר קיין גנבה; פאַרשטעה איך ניט דעם שכל, אַז ווי באַלד קיין גנב ניט און קיין שווינדלער ניט, הייגט פאַר וואָס־זשע זיצט ער, פאַר וואָסערע מעשים טובים?"... שווייגט זי — אין אסתר מגדת... האָב איך מיך מיישב געווען: זאָגסט ניט, דאַרף מען ניט; ער איז דאָך דיין שלים־מזל, ניט מיינער. אַ שענע ריינע כפּרה! נאָר אינווענינ אין האַרצען טראָג איך אַ וועהטיג, איך בין פאָרט אַ פאָטער, ווי מיר זאָגען אינ׳ם דאַוונען: כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — אַ פאָטער בלייבט אַ פאָטער.

בקיצור, געווען איז דאָס הושענא־רבה אויף דער נאַכט. יום־טוב איז ביי מיר אַ מנהג, איך רוה מיך אָפּ, און אויך דאָס פערדעל רוהט זיך ביי מיר אויס, ווי אין דער תורה שטעהט געשריבען: א ת ה — דו, ו ש ו ר ד — און דיין ווייב, ו ח מ ו ר ד — און דיין פערדעל... און אַגב איז שוין אין בויבעריק כמעט נישטאָ וואָס צו טהון: טהוט מען אַ בלאָז מיט׳ן שופר, אַזוי צעלויפען זיך אַלע

דאטשניקעס, ווי די מייז אין אַ הונגער, און בויבעריק ווערד אַ פּוסטקע. דעמאָלט האָב איך ליעב צו זיצען אין דערהיים, ביי זיך אויף דער פּריזבע. פאַר מיר איז עס דאָס בעסטע שטיקעל צייט. די טעג זענען געשענקטע. די זון באַקט שוין ניט, ווי אַ קאַלכ־אויוועז, נאָר זי גלעט מיט אַ מין ווייכקייט, מחיה נפשות. דער וואַלד איז אַלץ נאָך גרין, די סאָסנעס הערען ניט אויף צו שמעקען מיט סמאָלע, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דער וואַלד קוקט יום־טוב'דיג, ווי גאָט'ס אַ סוכה, אַ סוכה פון גאָט. אָט דאָ, טראַכט איך מיר, האַלט גאָט סוכות; דאָ, ניט אין שטאָדט, וואו סע טאַרעראַמט, און מענטשען לויפען הין און הער, פּינען מיט דער נשמה, יאַגען זיך נאָכ'ן שטיקעל ברויט, און מע הערט נאָר געלט און געלט און געלט!... און ווער שמועסט אויף חער נאַכט, הושענא־רבה, למשל, — איז דאָך גאָר אַ גן־עדן: דעמאָלט איז דער הימעל בלוי, די שטערען פּינקלען, שעמערירען, בייטען זיך, פּינטלען, ווי, להבדיל, אַ מענטש מיט די אויגען; און אַמאָל, מאַכט זיך, פליהט דורך אַ שטערן פייל אוים'ן בויגען, לאָזט איבער נאָך זיך אויף אַ רגע'לע אַ גרינעם פּאַס — דאָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ שטער־רענדעל, געפאַלען עמיצענס מזל. וואָרום וויפיעל שטערען, אַזוי פיעל מזלות... אידישע מזלות... „עס זאָל חאָטש ניט זיין מיין פינסטער מזל", — טראַכט איך מיר, און עס קומט מיר אויפ'ן געדאַנק האָדעל. שוין פון עטליכע טעג, אַז זי איז עפּיס ווי אויפ־געמונטערט, לעבעדיגער געוואָרען, גאָר איין אַנדער פּנים באַקומען. עמיצער האָט איהר געבראַכט אַ בריוועל, אַפּנים, פון איהם טאַקי, פון איהר שלים־מזל. ווילען ווילט זיך מיר זעהר וויסען, וואָס ער שרייבט איהר, נאָר פרעגען וויל איך נישט; זי שווייגט, שווייג איך אויך, פּתח שין שאַ! טביה איז נישט קיין אידינע; טביה האָט צייט...

דערווייל, אַזוי ווי איך טראַכט פון האָדלען, קומט זי אָן. האָדעל הייסט עס, זעצט זיך צו נעבען מיר אויף דער פּריזבע, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און רופט זיך אָן צו מיר שטילערהייד:

„הערסט דו, טאַטע? איך דאַרף דיר עפּיס זאָגן: היינט געזעגנען מיר זיך אָפּ מיט דיר... אויף שטענדיג“...

אַזוי זאָגט זי צו מיר שטיל, קוים וואָס מע הערט, און קוקט אויף מיר מיט אַ מאָדנעם מין קוק, מיט אַזאַ קוק, וואָס איך וועל איהם אייביג נישט פאַרגעסען. און בשעת־מעשה פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ: „זי וויל זיך טרינקען“... וואָס איז מיר אײַנגעפאַלען טרינקען? ווייל עס האָט זיך געטראָפען, ניט דאָ געדאַכט, אַ מעשה: אַ מיידעל נישט ווייט פון אונז האָט זיך פאַרקאַכט אין אַ דאָרף־שייגעץ און האָט זיך צוליעב דעם דאָרף־שייגעץ... איהר ווייסט דאָך שוין וואָס. איז די מאַמע פאַר צרות קראַנק געוואָרען און איז געשטאָרבען, און דער טאַטע האָט זיך אויסגעבראַכט, געוואָרען אַ קבצן. און דער דאָרף־שייגעץ האָט זיך מיישב געווען און האָט חתלירע געהאַט פאַר איין אַנדערע. איז זי אַוועקגעגאַנגען צום טייך, דאָס מיידעל הייסט דאָס, און האָט זיך אַרײַנגעוואָרפען אין וואַסער אַריין און האָט זיך דערטרונקען...

„וואָס הייסט, זאָג איך, דו געזעגענסט זיך אָפּ מיט מיר אויף שטענדיג?“ — אַזוי מאַך איך צו איהר און קוק אַראָפּ, זי זאָל ניט זעהען, ווי איך בין טוידט. „דאָס הייסט, זאָגט זי, איך פאָהר, זאָגט זי, אַוועק, מאָרגען, זאָגט זי, גאַנץ פריה, מיר וועלען זיך שוין מעהר קיין מאָל ניט זעהען... קיין מאָל ניט“...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר געוואָרען אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה. דאַנקען גאָט חאָטש דערפאַר, טראַכט איך מיר, ווי זאָגט ער: ג ם ז ו ל ט ו ב ה — עס קאָן זיין ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט... „וואוהין, למשל, פאָהרסט דו, אויב איך האָב, זאָג איך, די זכיה צו וויסען?“ „איך פאָהר, זאָגט זי, צו איהם“. „צו איהם? — זאָג איך. — וואו איז ער דען אַצינדערט?“ „לעת־עתה, זאָגט זי, זיצט ער נאָך; נאָר אין גיכען שיקט מען איהם אַוועק“. „פאָהרסט דו, הייסט דאָס, זיך געזעגענען מיט איהם?“ — אַזוי זאָג איך צו איהר און מאַך זיך תמ'עוואַטע. „ניין, זאָגט זי, איך געה איהם נאָך גלייך אַהין“. „אַהין? — זאָג

איך. — ווער איז געווען דער אהין? ווי אזוי הייסט דאס ארט?״ „מע ווייסט נאך נישט אקוראט, זאגט זי, ווי אזוי דאס ארט הייסט, נאר ווייט איז דאס זעהר, זאגט זי, ווייט מיט סכנת־נפשות״...

אזוי זאגט זי צו מיר, האדעל הייסט עס, און עס מאהלט זיך מיר אויסעט, אז זי רעדט דאס מיט גדלות, מיט גרויסקייט, גלייך ווי ער וואלט דא אפגעטהאן עפּיס אזעלכס, וואס סע קומט איהם דערפאר א מעדאל פון א פוד אייזען!... וואס ענטפערט מען איהר, למשל, אויף אזא זאך? פאר אזא זאך נעמט א פאטער און בייזערט זיך אוים אויף א קינד, שענקט א פאר פעטש, אדער ער בייטעלט אוים אלע בייזע וויסטע חלומות. טביה איז אבער ניט קיין אידינע. איך געה מיט דעם גאנג, אז כעס איז עבודה־זרה. רוף איך מיך אן צו איהר מיט א פסוק, ווי געוויינטליך: „איך זעה ארויס, זאג איך, טאכטער מיינע, אז דו ביזט מקיים, ווי אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען: ע ל כ ן י ע ז ב — ווארפסט אוועק, זאג איך, צוליעב א פעפערעל, טאטע־מאמע, זאג איך, און לאזט זיך אוועק אין איין ארט, וואס מע ווייסט ניט וואו, ערגיץ אין די מדבריות, אפנים, אויפ׳ן פארגליווערטען ים, דארט, וואו אלכסנדר מוקדון, זאג איך, איז געפאהרען אויפ׳ן אקרענט און פארבלאנזעט אויף א ווייטער וויספע, זאג איך, צווישען ווילדע מענטשען, ווי איך האב געלייענט, זאג איך, אמאל אין א מעשה־ביכעל״...

אזוי זאג איך צו איהר האלב קאטאוועס און האלב מיט כעס, און דאס הארץ בשעת־מעשה וויינט. נאר טביה איז נישט קיין אידינע. טביה האלט זיך איין. און זי, האדעל הייסט עס, פאלט נישט אראפ ביי זיך; ענטפערט מיר אפ על ראשון ראשון, און שטיל, נישט געהאפט, און באטראכט. טביה׳ס טעכטער קאנען רעדען...

און חאטש איך האלט דעם קאפ אראפ און די אויגען צו, פון דעסטוועגען דאכט זיך מיר, אז איך זעה זי, האדלען הייסט דאס, איך זעה — איהר פנים איז פונקט אזוי ווי די לבנה, בלאס און מאט, און דאס קול איהרס, מאהלט זיך מיר אוים, איז עפּיס ווי

פאַרדומפּען, ציטערט... זאָל איך איהר, אַשטייגער, פּאַלען אויפ׳ן האַלז, בעטען, חלש׳ען פאַר איהר, זי זאָל נישט פאַהרען? ווייס איך, אַז ס׳איז אַרויסגעוואָרפען. ימח שמם זאָלען זיי ווערען, טאַקי די טעכטער מיינע, — פאַרקאַכען זיי זיך אין עמיצען, איז מיט׳ן גוף און מיט דער נשמה און מיט׳ן האַרצען און מיט לייב און לעבען!

בקיצור, מיר זענען אַפּגעזעסען אַזוי אויף דער פּריזבע אַ היבשע שטיק צייט, לאָז זיך אייך דאַכטען, כמעט די גאַנצע נאַכט. מעהר געשוויגען ווי גערעדט, און דאָס, וואָס מיר האָבען גערעדט, איז אויך געווען כמעט ווי נישט גערעדט, האַלבע ווערטער... זי האָט גערעדט, און איך האָב גערעדט. איך פרעג זי נאָר איין זאַך: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, אַ מיידעל זאָל נעמען און חתונה האָבען פאַר אַ בחור צוליעב דעם, זי זאָל איהם קאָנען נאָכגעהן ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר? ענטפערט זי מיר: „מיט א י ה ם איז אַלץ איינס, אפילו אין אַלדי שוואַרצע יאָהר"... גיב איך איהר, געוויינטליך, צו פאַרשטעהן מיט׳ן שכל, ווי נאַריש דאָס איז. גיט זי מיר צו פאַרשטעהן מיט א י ה ר שכל, אַז איך וועל דאָס קיינמאָל ניט פאַרשטעהן. ברענג איך איהר אַ משל מיט אַ הוהן, אַ קוואָקע, וואָס האָט אויסגעזעסען קאַטשקעלעך. די קאַטשקעלעך האָבען זיך נאָר אויפגעהאַפּט אויף די פיסלעך, האָבען זיי זיך גע־לאָזט אויפ׳ן וואַסער, און די קוואָקע נעבאַך קוואָקעט. „וואָס, זאָג איך, וועסט דו זאָגען, זאָג איך, דערויף, טאָכטער לעבען?" „וואָס, זאָגט זי, זאָל איך דערויף זאָגען? ס׳איז אוודאי אַ רחמנות, זאָגט זי, אויף דער קוואָקע; נאָר צוליעב דעם, זאָגט זי, וואָס די קוואָקע קוואָקעט, זאָלען די קאַטשקעלעך ניט שווימען?"... איהר פאַרשטעהט דבורים? טביה׳ס טאָכטער רעדט נישט גלאַט...

און דערווייל די צייט שטעהט נישט. עס הויבט שוין אָן צו שאַריען אויף טאָג. די אַלטע אין שטוב וואָרטשעט. זי האָט שוין עטליכע מאָל געשיקט זאָגען, אַז ס׳איז שוין צייט מאַכען נאַכט, און געזעהען, אַז עס העלפט זיך נישט, האָט זי אַרויסגעשטעקט

דעם קאָפּ דורכ'ן פענסטער און מאַכט צו מיר, מיט אַ שענעם יברכך, געוויינטליך: „טביה! וואָס טראַכסטו דו זיך?" „לאָז זיין שטיל, זאָג איך, גאָלדע, ווי אין פּסוק שטעהט: למה רגשו! האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אַז ס'איז היינט הושענא־רבה? הושענא־רבה, זאָג איך, ווערד אונז אָנגע'חתמ'עט דאָס גוטע קוויטעל, הושענא־רבה דאַרף מען זיין אויף. פאָלג מיך, גאָלדע, זאָג איך, דו נעם, זיי מוחל, צעבלאָז נאָר דעם סאַמאָוואַר, זאָג איך, און לאָז זיין טיי, און איך וועל געהן דערווייל שפּאַנען דאָס וועגעלע. מיר פאָהרען מיט האָרלען צום באַהן". און ווי דער שטייגער איז, טאָג איך איהר אָפּ אַ שפּאָגעל־נייעם ליגען, אַז האָרעל פאָהרט אוועק קיין יעהופּעץ, און פון דאָרטען נאָך ווייטער, אַלץ מכח יענעם עסק, מכח דער ירושה הייסט דאָס, און עס קאָן געמאָהלט זיין, זאָג איך, אַז זי זאָל שוין דאָרטען בלייבען איבער'ן גאַנצען ווינטער, און אפשר איבער'ן ווינטער מיט'ן זומער מיט נאָך אַ ווינטער; לכן דאַרף מען איהר, זאָג איך, מיטגעבען צידה לדרך, אַ ביסעל גרעט, אַ קליידעל, אַ פּאָר קישענס, ציכלעך, דאָס, יענץ און שאר־ירקות.

אַזוי קאָמאַנדעווע איך און זאָג אַז, ס'זאָל נישט זיין קיין געוויינען, ס'איז הושענא־רבה אויף דער וועלט. „הושענא־רבה, זאָג איך, טאָר מען ניט וויינען, ס'איז אַ בפירוש'ער דין!" הערט מען דאָך מיך מיט'ן דין מסתמא, ווי די קאַץ, און מע וויינט דוקא יאָ, און אַז סע קומט צום געזעגענען זיך, ווערד אַ יללה, אַלע וויינען — די מאַמע, די קינדער, און טאָקי זי אַליין, האָדעל הייסט דאָס, און על כולם, אַז ס'איז געקומען צו דער עלטערער טאָכטער מיינע, צייטעל מיין איך (אויף יום־טוב קומט זי צו מיר מיט איהר באַשערטען, מיט מאָטעל קאָמזויל), האָבען זיך ביידע שוועסטער אַ וואָרף געטהאָן איינע דער אַנדערער אויפ'ן האַלז — מע האָט זיי קוים אָפּגעריסען...

נאָר איך איינער האָב מיך געהאַלטען שטאָהל און אייזען; דאָס הייסט, עס ר'עדט זיך נאָר אַזוי — שטאָהל און אייזען; איני־

וועניג קאַכט, ווי אַ סאַמאָוואַר, נאָר יענעם אַרויסבאַווייזען — פּע! טביה איז דאָך נישט קיין אידינע... דעם גאַנצען וועג קיין בויבע־ריק שווייגט מען, און אַז מיר האַלטען שוין נישט ווייט פון דער באַהן, רוף איך מיך אָן צו איהר, זי זאָל מיר זאָגען דאָס לעצטע מאָל, וואָס פאַרט האָט ער געטהאָן אַזעלכס, פּעפּערעל הייסט דאָס?... „איטליכע זאַך, זאָג איך, באַדאַרף דאָך האָבען עפּיס אַ טעם“... ווערד זי אַנגעצונדען און שווערט מיר מיט כל השבועות שבעולם, אַז ער איז ריין, ווי גין־גאָלד. „ער איז, זאָגט זי, אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי פאַר זיך אָהרט איהם נישט, דאָס גאַנצע מהועכ׳ זיינס איז נאָר, זאָגט זי, יענעמ׳ס טובה, דער וועלט׳ס טובה — און דער עיקר פאַר יגיע־כפּים׳ניקעס, די בעלי־מלאכות“ — און גערהט זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס דאָס הייסט! „זאָרגט ער זיך, זאָג איך צו איהר, הייסט דאָס, פאַר דער וועלט? למאַי־זשע, זאָג איך, זאָרגט זיך נישט די וועלט פאַר איהם, אַז ער איז יאָ אַזאַ וואוילער בחור? זאָלסט איהם חאָטש לאָזען גרוסען, זאָג איך, דעם אַלכּסנדר מוקדון דיינעם, זאָלסט איהם זאָגען, זאָג איך, אַז איך פאַרלאָז מיך אויף זיין יושר, ער איז דאָך אַ מענטש פון סאַמע יושר, זאָג איך, אַז ער וועט מיין טאָכטער מסתמא נישט פאַר־פּיהרען, און שרייבען אַמאָל, זאָג איך, אַ בריוועל דעם אַלטען טאַטען“...

און אַזוי. ווי איך רעד, פאַלט זי מיר נישט פּלוצים אויפ׳ן האַלז און הויבט נישט אָן צו וויינען? „לאָמיר זיך, זאָגט זי, געזעגענען. זיי געזונט, טאַטע, גאָט ווייסט, זאָגט זי, ווען מיר וועלען זיך זעהען!?“... איין עק! אָט דאָ האָב איך מיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטען... עס איז מיר געקומען אויפ׳ן געדאַנק, פאַרשטעהט איהר, טאַקי די אייגענע האָדעל, בשעת זי איז נאָך געווען אַ ברעקעל... אַ קינד הייסט דאָס... זי געהאַלטען אויף די הענט... אויף די הענט געהאַלטען... האָט קיין פאַראיבעל נישט, פּאַני, וואָס איך האָב מיך... מעשה אידינע... איהר זאָלט וויסען, הערט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ האָדעל, דאָס איז!... איהר זאָלט זעהען די

בריוולעך, וואס זי שרייבט... ס'איז א האדעל פון גאט!... זי איז
ביי מיר אט־א־דא־א, איז זי ביי מיר... טיעף, טיעף... איך קאן
עס אייך אזוי פיעל נישט ארויסגעבען... . . . .

. . . .

ווייסט איהר וואס, פאני שלום־עליכם? לאמיר בעסער רעדען
פון עפּיס פרייליכערס: וואס הערט זיך עפּיס מכח דער חלירע
אין אדעס?...

חוה

נעשריבען אין יאַנואַר 1906.

חַוָה

— הודו לה׳ כי טוב — ווי אזוי גאט פיהרט, אזוי איז גוט. דאס הייסט, עס באדארף זיין גוט, ווארום פרובט זייט א חכם און מאכט בעסער! אט האב איך געוואלט זיין א קלוגער, געדרעהט דעם פסוק אהער, געדרעהט דעם פסוק אהין, געזעהען, עס העלפט נישט, האב איך צוגענומען די האנט פונ׳ם הארצען און האב געזאגט צו זיך אליין: טביה, ביזט א נאר! דו וועסט די וועלט נישט איבערמאכען. דער אויבערשטער האט אונז גע־געבען צער־גידול־בנים, איז די טייטש: פון קינדער האט מען צרות און מע מוז דאס אננעמען פאר ליעב. אט, למשל, האט זיך מיין עלטערע טאכטער, צייטעל הייסט עס, פארקאכט אינ׳ם חייט מאטעל קאמזויל, האב איך עפּיס צו איהם? אמת, ער איז טאקי א פּראסטער נפש, פארשטעהט נישט אזוי שטארק דריבניטשקע, די קליינע אותיות, הייסט עס, נאר וואס קאן מען טהון? די גאנצע וועלט, ווי זאגט איהר, קאן דאך ניט זיין געבילדעט! דערפאר איז ער איין עהרליך מענטשעל און הארעוועט נעבאך מיט׳ן בלוטיגען שווייס. זי האט שוין מיט איהם, איהר זאלט אנקוקען, קיין עין־הרע, א פולע שטוב מיט פּופּקעס, און ביידע ווערען זיי פארשווארצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאגט זי, אז ס׳איז איהר, קיין עין־הרע, גוט ווי די וועלט, עס קאן גאר, זאגט זי, ניט זיין בעסער. איין שטיקעל חסרון נאר, וואס ס׳איז קיין ברויט נישטא... עד כאן הקפה א׳ — דאס האט איהר אייך נומער איינס. נו, און פון דער צווייטער טאכטער, פון האדלען הייסט דאס, באדארף איך אייך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט שוין. זי האב איך פארשפּיעלט, פארלארען אויף אייביג! גאט ווייסט,

אויב מיינע אויגען וועלען זי אַמאָל זעהען, סיידען אויף יענער וועלט שויז, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר... רעד איך פון איהר, פון האָדלען הייסט עס, קאָן איך נאָך עד־היום נישט קומען צו זיך, ס'איז איין עק פון מיין לעבען! פאַרגעסען, זאָגט איהר? ווי קאָן מען פאַרגעסען אַ לעבעדיגען מענטשען? ובפרט אַזאַ קינד, ווי האָדעל? איהר זאָלט זעהען די בריוולעך, וואָס זי שרייבט צו מיר, קאָן מען צעגעהן. עס געהט זיי, שרייבט זי מיר, דאָרטען זעהר גוט. ער זיצט, און זי פאַרדיענט. זי וואַשט גרעט און לייענט ביכלעך און זעהט זיך מיט איהם אַלע וואָך, און האָט, זאָגט זי, אַ האָפענונג, אַז עס וועט זיך דאָ, ביי אונז, איבערקאָכען, עס וועט אויפגעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען איהם אומקעהרען צוריק מיט נאָך אַ סך אַזעלכע, ווי ער, און דעמאָלט וועלען זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעמען צו דער רעכטער אַרבייט און איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פּיס אַרויף. נו? ווי געפעלט דאָס אייך? גוט? הא?... וואָס־זשע טהוט אָבער דער רבונו־של־עולם? ער איז דאָך, ווי זאָגט איהר, איין אל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טביה, אַט מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פאַרגעסען אָן אַלע דיינע צרות!“... און כך הוה, איהר מעגט דאָס האָרכען. קיין אַנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלט, וואָרום דער וועהטיג איז גרויס און דער בזיון איז נאָך גרעסער! נאָר, ווי שטעהט דאָרט ביי אונז געשריבען: המכסה אני מאברהם — פאַר אייך איז דען פאַרהאַן ביי מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצעהל איך אייך. נאָר וואָס דען? איין זאַך וועל איך אייך בעטען: צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען. איך זאָג אייך נאָך אַ מאָל: דער וועהטיג איז גרויס, נאָר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך גרעסער!

בקיצור, ווי אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — גאָט האָט געוואָלט אַ טובה טהון טביה'ן, געהט ער און בענטשט איהם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּיעלטע, געראָטענע, קלוגע און

שענע, פרישע, געזונטע, איך זאג אייך — סאסנעס! אוי, הלוואי וואלטען זיי בעסער געווען מיאוס'ע פאסקודניצעס, וואלט אפשר געווען בעסער פאר זיי און געזינטער פאר מיר. ווארום וואס קומט ארויס, איך בעט אייך, פון א גוט פערדעל, אז סע שטעהט אין שטאל? וואס קומט ארויס פון שענע טעכטער, אז מע ליגט פארשטעקט מיט זיי אין א העק און מע קוקט נישט אן קיין לעבעדיגען מענטשען, אחוץ אנטאן פאפערילע, דעם גויישען ראש־הקהל פון דארף, און דעם שרייבער חוועדקע גאלאגאן, א הויכער גויעץ מיט א פאטלע און מיט לאנגע שטיוועל, און דעם גלח, ימח שמו וזכרו. איך קאן נישט הערען דעם נאמען זיינעם, נישט מחמת דעם, וואס איך בין א איד און ער איז א גלח; אדרבה, מיר זענען זעהר גוט באקאנט צווישען זיך שוין א שאק מיט יאהרען, דאס הייסט, אויף קיין שמחות איינס צום אנדערען געהט מען נים, און גוט־יום־טוב בעטען אודאי נים; גארנישט, מהכתיתי, מע באגעגענט זיך, גוט־מארגען, גוט־יאהר, וואס הערט זיך עפיס אויף דער וועלט? אריינלאזען זיך מיט איהם אין ווייטע דרכים האב איך פיינט, ווארום באלד עפיס, הויבט זיך אן א סדרה: אייער גאט, אונזער גאט. לאז איך מיך נים און שלאג איהם איבער מיט א גלייכווערטעל און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א פסוק; שלאגט ער מיך איבער מסתמא און זאגט, אז א פסוק ווייסט ער גלייך מיט מיר, און אפשר נאך בעסער, און הויבט אן צו זעצען אויף אויסוועניג אונזער חומש, ווי געוויינטליך, א גוי: „בערעשיט בארא אלאקים“ — אלע מאל, אלע מאל דאס אייגענע. שלאג איך איהם איבער מסתמא און זאג איהם, אז ס'איז פארהאן ביי אונז א מדרש. „א מדרש, זאגט ער, ווערד שוין אנגערופען ת ל ־ מ ו ד, און ת ל ־ מ ו ד האט ער פיינט, וויל ת ל ־ מ ו ד איז, זאגט ער, לויטער שווינדעל“... ווער איך דאך מסתמא רעכט אין כעס און הויב איהם אן אויסצו'לאמר'ען וואס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט איהר, אז עס אהרט איהם עפים? גארנישט; קוקט אויף מיר און לאכט, און קעמט זיך בשעת־מעשה די בארד. נישטא, הערט איהר, קיין ערגערס אויף

דער וועלט, ווי אז איהר זידעלט א מענטשען, מאכט איהם מיט דער בלאטע גלייך, און ער שווייגט. אין אייך ווערד די גאל צעפיקעט, און יענער זיצט און שמייכעלט! דעמאלט האב איך דאס ניט פארשטאנען, נאר אצינד וויים איך, וואס דאס שמייכעל האט באדייט...

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים, ארום פארנאכט־ליך שוין, באגעגען איך דעם שרייבער הווערקע שטעהט אין דרויסען מיט מיין חוה, די דריטע טאכטער מיינע, די צווייטע פון האדלען הייסט עס. מיך דערזעהענ, האט זיך מיין בחור געגעבען א דרעה־אויס, אראפגענומען פאר מיר דאס היטעל און אוועק. רוף איך מיך אן צו מיין חוה'ן: „וואס האט דא געטהאן חוועדקע?" זאגט זי: „גארניט"... זאג איך: „וואס הייסט גארניט?"... זאגט זי: „מיר האבען געשמועסט"... זאג איך: „וואס פאר א מחותן ביזט דו מיט חוועדקען?"... זאגט זי: „מיר זענען באקאנט שוין פון לאנג"... זאג איך: „מזל־טוב דיר מיט דיין באקאנטשאפט! א שענער חבר חוועדקע!"... זאגט זי צו מיר: „דו קענסט איהם דען? דו ווייסט דען ווער ער איז?"... זאג איך צו איהר: „ווער ער איז, וויים איך ניט, כ'האב זיין יחוס־בריעף ניט געזעהען; נאר פארשטעהן פארשטעה איך, אז ער דארף שטאמען פון סאמע גדולים; דער טאטע זיינער, זאג איך, האט געמוזט זיין אדער א פאסטוך, אדער א סטרוזש, אדער אזוי א שיכור"... רופט זי זיך אן צו מיר, חוה הייסט עס: „וואס זיין טאטע איז געווען וויים איך ניט און וויל ניט וויסען, ביי מיר זענען אלע מענטשען גלייך; נאר אז ער אליין איז א מענטש ניט קיין געוויינליכער — דאס וויים איך פאר געוויס"... „דהיינו, זאג איך, וואס פאר א מין סארט מענטש איז ער? לאם איך הערען"... „איך וואלט דיר, זאגט זי, געזאגט, ווערסט דו ניט פארשטעהן. חוועדקע, זאגט זי, דאס איז דער צווייטער גארקי"... „דער צווייטער גארקי? — זאג איך. — ווער־זשע איז געווען, זאג איך, דער ערשטער גארקי?"... „גארקי, זאגט זי, דאס איז היינט כמעט דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט"... „וואו זיצט ער, זאג איך, דער תנא דיינער, וואס

איז זיין געשעפט און וואס פאר א דרשה האט ער גע'דרשנ'ט?"... מאכט זי צו מיר: „דער גארקי — דאס איז א באריהמטער שרייבער, א שריפטשטעלער, א מענטש, הייסט דאס, וואס מאכט ביכער, און א טייערער, א זעלטענער, איין עהרליכער מענטש, שטאמט אויך פון פראסטען שטאנד, נישט געלערענט אין ערגיץ, נאר פון זיך אליין... אט דאס איז זיין בילד"... אזוי מאכט זי צו מיר, חוה הייסט עס, און נעמט ארויס פון קעשענע א פארטרעטעל און ווייזט דאס מיר. „אט דאס איז ער, זאג איך, דער צדיק דיינער, רב גארקי? איך וואלט געמעגט שווערען, אז איך האב איהם ערגיץ געזעהען, זאג איך, אדער ביי דער באהן טראגען זעק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער"... „איז דאס ביי דיר, זאגט זי, א חסרון, זאגט זי, אז א מענטש הארעוועט מיט זיינע אייגענע הענט? דו אליין הארעוועסט דען ניט? און מיר הארעווען נים?" „יא, יא, זאג איך. ביזט גערעכט, זאג איך, ס'איז א בפירוש'ער פסוק ביי אונז: י ג י ע כ פ י ד כ י ת א כ ל — אז דו וועסט ניט הארעווען, וועסט דו ניט עסען... נאר פון דעסטוועגען, זאג איך, פארשטעה איך ניט, וואס האט דא צו טהון חוועדקע? איך וואלט בעסער, זאג איך, געוועז צופריעדען, ווען דו זאלסט זיין באקאנט מיט איהם פון דער ווייטען; דו באדארפסט ניט פארגעסען, זאג איך, מ א י ן ב א ת ו ל א ן א ת ה ה ו ל ך — ווער ביזט דו און ווער איז ער"... מאכט זי צו מיר: „גאט האט באשאפען אלע מענטשען גלייך"... „יא, יא, זאג איך, גאט האט באשאפען אדם הראשונ'ען נאך זיין געשטאלט; מע טאר אבער ניט פארגעסען, אז איטליכער דארף זוכען זיין גלייכען, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: א י ש כ מ ת נ ת י ד ו"... „איין אנטיק! — זאגט זי צו מיר. — אויף אלסדינג האסט דו א פסוק! אפשר געפינט זיך, זאגט זי, ביי דיר א פסוק וועגען דעם, וואס מענטשען, זאגט זי, האבען גענומען און האבען זיך אליין, זאגט זי, איינגעטיילט אויף אידען און גויים, אויף בעלי־בתים און קנעכט, אויף פריצים און בעטלערם?"... „טע־טע־טע! — זאג איך. — ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פארפאהרען, טאכ־

טער, אין אלף השישי אריין!" און איך גיב איהר צו פארשטעהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט משׁשׁת ימי בראשית. פרעגט זי מיך: „למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?"... זאג איך: „דערפאר, וואס אזוי האט גאט באשאפען זיין וועלט"... זאגט זי: „למאי האט גאט אזוי באשאפען זיין וועלט?"... זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז אין לדבר סוף — א מעשה אהן אייז עק!"... זאגט זי מיר: „דערויף האט דאך אונז גאט געגעבען א פארשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות"... זאג איך: „ביי אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קרייהען ווי א האהן, זאל מען זי באלד אוועקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: הנותן לשכוי בינה". — „טאמער וואלט אפשר נאר געווען גענוג זיך צו גארגלען דארטען? — רופט זיך אן מיין גאלדע פון שטוב ארויס. — דער בארשט, זאגט זי, שטעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה, און ער זינגט גאר זמירות!"... „אט האסט דו דיר, זאג איך, די אנדערע טעג יום־טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט: שבעה דברים בגולם — א אידינע האט אין זיך נייען מאס רעד. מע רעדט תוד־זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!"... רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכיגער בארשט, זאגט זי, איז אפשר אזא תוד־זאך, ווי אלע דיינע תוד־זאכען"... „מזל־טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א נייעם פילאזאף, גלייך פון אונטער'ן אויווען ארויס! קארג, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפגעקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס ווייב אויך אנגעהויבען פליהען דורכ'ן קוימען אין הימעל אריין!"... „אז ס'איז יא, זאגט זי, געקומען צו רעד הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!"... ווי געפעלט אייך, אשטייגער, אזא מין ברוך־הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?...

בקיצור, לאמיר, ווי זאגט איהר, איבערלאזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח, ימח שמו וזכרו!

איינמאָל פאַרנאַכט פאָהר איך מיר אַהיים מיט די לעדיגע קריגלעך און האָלט שוין בײ'ם אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין, באַגעגען איך איהם פאָהרען מיט זיין אייזערנער געקאָוועטער ברישקע, טרייבט אַז אַליין מיט זיין כבוד די פערדלעך, און די צעקעמטע באָרד זיינע איז צעשמיסען פונ'ם ווינט. „צו דיין קאָפּ, טראַכט איך מיר, אַ שען באַגעגעניש!“... „אַ גוטען אָוונד! — מאַכט ער צו מיר. — האָסט מיך ניט דערקענט, זאָגט ער, צי וואָס?“ „ווען איך רייך ווערען, זאָג איך צו איהם און נעם אַראָפּ דאָס היטעל און וויל פאָהרען ווייטער. מאַכט ער צו מיר: „שטעה אַ ווײלע, טעוועל, וואָס האָסט דו קיין צייט ניט? איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען אַ צוויי ווערטער“. „אָך, זאָג איך, אַבי נאָר עפּיס גוטס, איז מהכתיתי, און אויב נישט, מעג דאָס, זאָג איך, בלייבען אויף איין אַנדערש מאָל“... „וואָס הייסט, זאָגט ער, ביי דיר איין אַנדערש מאָל?“... „איין אַנדערש מאָל, זאָג איך, הייסט ביי מיר, ביז משיח וועט קומען“... „משיח, מאַכט ער צו מיר, איז דאָך שוין געקומען“... „דאָס האָב איך שוין געהערט, זאָג איך, פון דיר ניט איין מאָל; דו זאָג מיר נאָר, פעטערל, עפּיס נייעס“... „אָט דאָס, זאָגט ער, מיין איך טאַקי דיר זאָגען; איך וויל מיט דיר שמועסען, זאָגט ער, טאַקי פון דיר אַליין, דאָס הייסט, פון דיין טאָכטער“... דאַ האָט מיר באַלד אַ טיאָכקע געטהאָן דאָס האַרץ: וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט מיין טאָכטער? און איך רוף מיך אָן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאָג איך, זענען חלילה נישט אַזעלכע, וואָס מע זאָל דאַרפען פאַר זיי רעדען; זיי קאָנען שוין, זאָג איך, אַליין באַשטעהן זייער שטעדטעל“... „דאָס איז אָבער, מאַכט ער, אַזאַ מין עניין, וואָס זי אַליין קאָן נישט רעדען, עס מוז רעדען איין אַנדערער, מחמת דאַ האַנדעלט זיך וועגען אַ תוך־זאַך, זאָגט ער, טאַקי וועגען איהר תכלית“... „ווען גערהט עס אָן, זאָג איך, דער תכלית פון מיין קינד? מיר דאַכט, זאָג איך, אַז ווי באַלד מע שמועסט פון תכלית, בין איך מיין קינד אַ פאָטער ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, צי ניין?“... „אמת, זאָגט ער, דו ביזט דיין קינד

אַ פּאַטער; דו ביזט אָבער, זאָגט ער, אויף דיין קינד אַ בלינדער, דיין קינד, זאָגט ער, רייסט זיך אין איין אַנדער וועלט אַריין, און דו פאַרשטעהסט זי ניט, אָדער דו ווילסט זי ניט פאַרשטעהן"... „אויב איך פאַרשטעה זי ניט, זאָג איך, אָדער איך וויל זי ניט פאַרשטעהן — דאָס איז איין אַנדער זאַך; וועגען דעם, זאָג איך, קאָנען מיר אַ ביסעל שמועסען; נאָר וואָס קעהר זיך דאָס אָן, פאָטערעל, מיט דיר?"... „עס קעהר זיך, זאָגט ער, מיט מיר אָן זעהר שטאַרק, זאָגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות"... „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אין דיין רשות?"... „דאָס הייסט, זי איז איצטער אונטער מיין השגחה", מאַכט ער און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און צעקעמט זיך די שענע צעלאָזטע זקנה. טהו איך מסתמא אַ שפּרונג־אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער ד י י ן השגחה? מיט וואָס פאַר אַ רעכט?" — זאָג איך און פיהל, אַז איך הויב אָן אַריין אין כעס. מאַכט ער צו מיר גאַנץ קאַלט־בלוטיג מיט אַ שמייכעלע: „נאָר ניט געהיצט זיך, טעוועל! פּאַוואָלי וועלען מיר, זאָגט ער, די זאַך זיך איבערלעגען. דו ווייסט, איך בין דיר, זאָגט ער, חלילה קיין שונא נישט, האָטש דו ביזט אַ איד; דו ווייסט, זאָגט ער, אַז איך האַלט פון אידען, און עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף זיי פאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבען זיך איינגעשפּאַרט און ווילען ניט פאַרשטעהן, אַז מע מיינט דאָס פון זייער טובה וועגען"... „פון טובות, זאָג איך, זאָלסט דו מיט מיר, פאָטערעל, איצטער נישט רעדען, מחמת איטליכם וואָרט, וואָס איך העהר פון דיר אַצינד, איז פאַר מיר אַ טראָפּען סם־המות, זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצען אַריין. אויב דו ביזט מיר אַזאַ גוטער פריינד, ווי דו זאָגסט, וועל איך פון דיר בעטען נאָר איין טובה: מיין טאָכטער זאָלסט דו לאָזען צו־רוה"... „ביזט אַ נאַרישער מענטש, מאַכט ער צו מיר, עס וועט דיין טאָכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהן; עס שטעהט איהר איצטער פאַר אַ גליק, זאָגט ער; זי נעמט, זאָגט ער, אַ חתן — אויף מיר אַזאַ יאָהר"... „אָמן! — זאָג איך כלומרשט מיט אַ געלעכטערעל, און אין האַרצען

ברענט אַ גיהנם! — ווער איז ער, למשל, דער חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה, זאָג איך, צו וויסען?"... „דו דאַרפסט איהם קענען, זאָגט ער, ער איז זעהר אַ בראַווער, איין אָרענטליך מענטשעל, און גאַנץ פיין געבילדעט, אפילו פון זיך אַליין, און איז פאַרקאַכט אין דיין טאָכטער, און וויל מיט איהר חתונה האָבען און קאָן נישט, ווייל ער איז נישט קיין איד"... „חוועדקע!"... — טראַכט איך מיר, און עס טהוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַריין אַ מאָדנע היץ, און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שוויים, קוים וואָס איך זיץ איין אויפ'ן וועגעלע. נאָר אַרויסבאַווייזען דאָס פאַר איהם — נישט דערלעבען וועט ער דאָס! און איך נעם דאָס פערדעל פאַר די לייצעס, טהו דאָס אַ שמיצעל פון אונטען אַרויף, און הלך משה מרדכי — פּאַשאַל אַהן אַ זיי־געזונט אַהיים... איך קום צו פאָהרען אַהיים, אַי־אַי־אַי, איין איבערקעהרעניש! די קינדער ליגען מיט די פּנים'ער אין די קישענס און וויינען, מיין גאָלדע איז מעהר אויף יענער וועלט איידער אויף דער וועלט... איך זוך חוה'ן, וואו איז חוה? — נישטאָ חוה!... פרעגען וואו איז חוה, וויל איך נישט. איך פאַר־שפּאַר שוין פרעגען, אַז אַך און וועה איז מיר! און איך פיהל דעם טעם פון חבוט־הקבר, און עס ברענט אין מיר אַ פייער, איך ווייס נּיט אויף וועמען... איך וואָלט עפּיס נאָר גענומען און זיך אַליין אויסגעפּאַטשט... און איך צעשריי מיך אויף די קינדער און לאָז אויס מיין ביטער האַרץ צום ווייב. איך קאָן מיר קיין אָרט נישט געפינען. געה איך אַרויס אין שטאַל צום פערד, דעם געבען עסען, און טרעף דאָס שטעהן אַריבערגעפּוציוועט מיט איין פוס אויף יענער זייט קלאָץ. חאַפּ איך אַ שטעקען און הויב דעם אָן איינ־טיילען, שיילען די פעל, ברעכען די ביינער: „פאַרברענט זאָלסט דו ווערען, שלים־מזל מיינער! זאָלסט דו אַזוי לעבען, ווי איך האָב פון דיינעטוועגען אַ האָבערעל אפילו! צרות, אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבען, שלעק, מיט אַנגסטען, מיט מכות, מיט בכורות!"...

אַזוי רעד איך צום פערדעל און באַטראַכט מיך אָבער באַלד, אַז ס'איז אַ צער־בעלי־חיים, גאָט די נשמה שולדיג, וואָס האָב איך

צו דעם? און איך שיט דעם אונטער א ביסעל געהאקטע שטרוי און זאג דעם צו, אם ירצה השם, שבת ווייזען א האא אין סידור, און קום אריין צוריק אין שטוב אריין, באגראב זיך און ליג אין געהאקטע וואונדען, און דער קאפ — דער קאפ ווערד מיר שיער צעשפרונגען, טראכטענדיג און קלערענדיג און לערנענדיג דעם פשט, וואס זאל דאס באדייטען? „מה פשעי ומה חטאתי — מיט וואס האב איך, טביה, פארזינדיגט מעהר פון דער גאנצער וועלט, וואס מע באשטראפט מיך מעהר פון אלע אידען? אוי, רבונו־של־עולם, רבונו־של־עולם! מה אנו ומה חיינו — ווער בין איך אזוינס, וואס דו טראגסט מיך אויפ'ן קאפ כסדר, האסט מיך אין זינען און לאזט נישט אויס וואו ערגיץ א שלאק, א צרה, איין אנשיקעניש?!“...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי, ליגענדיג אויף הייסע קויהלען, הער איך, ווי מיין ווייב נעבאך קרעכצט, רייסט אויס א שטיק הארץ. „גאלדע, זאג איך, דו שלאפסט?“... „ניין, זאגט זי, וואס איז דען?“... „גארנישט, זאג איך, מיר זענען גוט אין דער ערד; אפשר ווייסט דו, זאג איך, איין עצה, וואס טהוט מען?“... „פרעגסט ביי מיר, זאגט זי, עצות, אז אך און וועה איז מיר? א קינד שטעהט אויף, זאגט זי, אין דערפריה, א געזונטע, א שטארקע, טהוט זיך אן, זאגט זי, פאלט מיך ארום קושען און האלזען און וויינען און זאגט נישט וואס; איך האב געמיינט, זי איז חלילה פונ'ם זינען! פרעג איך זי: „וואס איז דיר, טאכטער?“ זאגט זי גאר נישט און חאפט זיך ארויס אויף א ווײלע צו די בהמות און ווערד פארשוואונדען. איך ווארט א שעה, איך ווארט צוויי, איך ווארט דריי — וואו איז חוה? נישטא חוה! רוף איך מיך אן צו די קינדער: „אנו, טהוט נאר א שפרונג אויף א מינוטקעלע צום גלח“... „פון וואנען, זאג איך, האסט דו געוואוסט, גאלדע, אז זי איז ביי'ם גלח?“... „פון וואנען האב איך געוואוסט? — זאגט זי. — אז אך און וועה איז מיר! וואס איז, זאגט זי, איך האב קיין אויגען ניט? צי איך בין איהר קיין מאמע ניט?“... „אז דו

האסט אויגעז, זאג איך, און דו ביזט איהר א מאמע, וואס־זשע האסט דו געשוויגען און האסט ניט געזאגט מיר?“... „דיר זאל איך זאגען? ווען ביזט דו אין דערהיים? — זאגט זי. — און אז איך זאג דיר, הערסט דו מיך דען? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק; פארהאקסט דעם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ“...

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע הייסט עס, און איך הער, ווי זי וויינט אין דער פינסטער... א ביסעל איז זי געדעכט, טראכט איך מיר, ווארום וואס פארשטעהט א אידינע? און עס טהוט מיר וועה אויף איהר דאס הארץ, איך קאן נישט הערען, ווי זי קרעכצט און ווי זי וויינט. רוף איך מיך אן צו איהר: „זעהסט דו, גאלדע, ביזט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויף אלסדינג א פסוק; איך מוז דיר דערויף אויך ענטפערען מיט א פסוק; עס שטעהט ביי אונז געשריבען, זאג איך, כ ר ח ם א ב ע ל ב נ י ם — א טאטע האט ליעב א קינד. פאר וואס שטעהט ניט, זאג איך, כ ר ח ם א ם ע ל ב נ י ם — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? ווייל א מאמע איז ניט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנ־דערש רעדען מיט א קינד. אט וועסט דו זעהען, זאג איך, אם ירצה השם, מארגען זעה איך מיך מיט איהר“... „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו זיך קאנען זעהען מיט איהר, און מיט איהם אויך. ער איז א מענטש, זאגט זי, ניט קיין שלעכטער, חאטש א גלח, נאר אויף א מענטשען האט ער, זאגט זי, רחמנות. דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו די פיס, אפשר וועט ער רחמנות האבען“... „ווער, זאג איך, דער כומר, ימח שמו?... איך זאל מיך בוקען, זאג איך, צום גלח? ביזט משוגע, זאג איך, צי חסר־דעה? א ל ת פ ת ח פ ה ל ש ט ן, זאג איך, — ניט דערהארען וועלען דאס מיינע שונאים!“... „א! זעהסט דו? עס הויבט זיך אן, זאגט זי, מיט דיר!“... „וואס דען, זאג איך, האסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאזען פיהרען פון א אידינע? איך וועל, זאג איך, לעבען מיט דיין ווייבערשען שכל?“... אט אין אזעלכע שמועסען געהט אוועק

ביי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דעם ערשטען קרעה פונ׳ם האהן, הויב איך מיך אויף, דאוועז־אפ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אוועק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף אריין. ווי זאגט איהר, א אידינע איז טאקי א אידינע, נאר וואהין דען האב איך געזאלט געהן? אין דער ערד אריין?...

בקיצור, געקומען צו איהם אין הויף אריין, באגעגענען מיך די כלבים זיינע מיט א שענעם גוט־מארגען און ווילען מיר צו־רעכט מאכען די קאפאטע און פארזוכען די ליטקע פון מיינע אידישע פיס, צי זיי זענען עפים גוט פאר זייערע הינטישע צייהן?... א גליק, וואס כ׳האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פארשטעהן דעם פסוק לא יחרץ כלב לשונו — נעחיי סאבאקא דאראם נע ברעשע, דאס הייסט: לאז א הונט ניט בילען אומזיסט... אויף זייער געשריי מיט מיין געפילדער איז ארויסגעלאפען דער גלח מיט דער גלח׳טע, קוים צעטריבען די פרייליכע חאליאסטרע און אריינגערופען מיך אין שטוב אריין, מיך אויפגענומען פאר זעהר א שענעם גאסט, געוואלט שטעלען פון מיינעטוועגען דעם סאמאוואר. זאג איך, אז דער סאמאוואר איז לאו דוקא, איך האב מיט איהם עפים צו רעדען, זאג איך, אונטער פיער אויגען. האט זיך דער כומר אנגעשטויסען, וואס איך מיין, האט א וואונק געטהאן צו זיין פלונית׳טע, זי זאל מוחל זיין צומאכען די טהיר פון יענער זייט — און איך בין צוגעטראטען צום ענין גלייך, אהן שום הקדמות, ער זאל מיר זאגען קודם, צי גלויבט ער אין גאט?... און נאכדעם זאל ער מיר זאגען, אויב ער פיהלט דעם טעם, וואס הייסט צעשיידען א טאטען מיט א קינד, וואס מען האט דאס ליעב?... און ווייטער זאל ער מיר זאגען, וועלכס הייסט נאך זיין שכל א מצוה און וועלכס הייסט איין עבירה?... און נאך א זאך וואלט איך וועלען, ער זאל מיר קלאר מאכען: וואס פאר א פנים האט ביי איהם א מענטש, וואס חאפט זיך אריין צו יענעם אין שטוב אריין און וויל מאכען איין איבערקעהרעניש, איבערשטעלען די בענקלעך, מיט די טישלעך, מיט די בעטען?...

אודאי בלייבט ער זיצען געפלעפט און מאכט צו מיר: „טעוועל, זאגט ער, ביזט א קלוגער מענטש, זאגט ער, און נעמסט און שטעלסט אוועק, זאגט ער, מיט א מאל אזוי פיעל שאלות און ווילסט, זאגט ער, איך זאל דיר ענטפערען אין איין קלאפ? האב צייט, זאגט ער, איך וועל דיר ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון“... „ניין, זאג איך צו איהם, דו וועסט מיר, פאטערעל געטרייהער, נישט ענטפערען דערויף קיינמאל נישט. ווייסט דו, פאר וואס? ווייל אלע דיינע מחשבות ווייס איך פון פריהער. דו ענטפער מיר, זאג איך, בעסער דערויף: איך האב נאך א האפענונג צו זעהען מיין קינד צוריק, אדער ניין?“... חאפט ער זיך אויף: „וואס הייסט — צוריק? דיין טאכטער וועט חלילה גארנישט געשעהן, אדרבה!“... „איך ווייס, זאג איך, איך ווייס, איהר ווילט זי מאכען גליקליך! איך רעד נישט פון דעם, זאג איך; איך וויל וויסען, וואו איז ערגיץ מיין קינד, און צי קאן איך זיך מיט איהר זעהען?“... „אלסדינג יא, מאכט ער צו מיר, נאר דאס נישט“... „אט אזוי זשע רעד, זאג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים! זייט געזונט, זאג איך, און לאז דיר גאט באצאהלען, זאג איך, בכפל־כפלים!“...

און איך קום צו געהן אהיים און טרעף מיין גאלדע ליגט צענויפגעקוטשעבורעט, ווי א שווארצער קנויל, אין בעט און האט שוין מעהר קיין טרערען ניט אין די אויגען. רוף איך מיך אן צו איהר: „שטעה אויף, מיין ווייב, טהו אויס, זאג איך, די שיך, און לאמיר זיך אוועקזעצען שבעה, אזוי ווי גאט האט געבאטען, ד׳ נ ת ן ד׳ ל ק ח — מיר זענען נישט די ערשטע, מיר זענען נישט די לעצטע. עלעהיי, לאז זיך אונז אויסדאכטען, זאג איך, אז מיר האבען קיינמאל נישט געהאט קיין חוה, אדער לאז זיך אונז דאכטען, זאג איך, עלעהיי האדעל, וואס איז אוועק פון אונז הינטער די הרי־חושך, גאט ווייסט, אויב מיר וועלען זי אמאל זעהען... גאט, זאג איך, איז איין אל רחום וחנון, ער ווייסט וואס ער טהוט!“...

אזוי רעד איך מיר אויס דאס הארץ און פיהל, אז די טרערען שטיקען מיך, שטעהען מיר, ווי א ביין אין האלז. נאר טביה איז

ניט קיין אידינע, טביה האַלט זיך איין! מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי, וואָרום, ערשטענס, דער בזיון!... והשנית, ווי קאָן איך זיך איינהאַלטען, אַז מע פאַרלירט לעבעדיגערהייד אַזאַ קינד, אַזאַ בריליאַנט, וואָס איז אַזוי איינגעבאַקען אין האַרצען אי ביי מיר, אי ביי דער מוטער, כמעט מעהר ווי אַלע קינדער, איך ווייס ניט פאַר וואָס? אפשר דערפאַר, וואָס זי האָט קינדווייז זעהר אַ סך געקרענקט, איבערגעטראָגען אויף זיך כל הצרות שבעולם; מיר זענען אַמאָל אויסגעזעסען איבער איהר גאַנצע נעכט, עטליכע מאָל אָפּגעשריגען, פשוט אָפּגעשריגען פון׳ם טוידט, אָפּגע׳חיה׳טשעט, ווי מע חיה׳טשעט אָפּ אַ קליין צעטראָטען היהנדעלע, וואָרום אַז גאָט וויל, מאַכט ער פון טוידט לעבעדיג, ווי מיר זאָגען אין הלל: ל א א מ ו ת כ י א ח י ה — אַז ס׳איז ניט באַשערט שטאַרבען, שטאַרבט מען ניט... און אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס זי איז אַ גוט קינד, אַ געטרייעס, האָט אונז פון תמיד אָן ליעב געהאַט ביידען דאָס חיות מיט דער נשמה. אַ די קשיא: ווי קומט דאָס, זי זאָל אונז אַזעלכס טהון? איז, ערשטענס, אונזער מזל אַזוי. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר — איך גלויב אין השגחה. והשנית, איז דאָס אַ קליפה, איין אָפּגעטהאַנענע זאַך, הערט איהר, אַ מין כישוף! איהר מעגט אייך לאַכען פון מיר, און איך זאָג אייך, אַז איך בין גאָר ניט אַזאַ גראָבער נאַר, איך זאָל גלויבען אין שרעטעלעך, לצים, דאָמעוויקעס וכדומה אַזעלכע שטות׳ערייען; נאָר אין כישוף, זעהט איהר, גלויב איך, וואָרום וואָס דען איז דאָס, אַז ניט קיין כשוף? אָט וועט איהר הערען ווייטער, וועט איהר אַליין אויך זאָגען דאָס אייגענע...

בקיצור, אַז די הייליגע ספרים זאָגען: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, איז דאָס נישט אומזיסט. ס׳איז גאָר נישטאָ די מכה אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיך ניט פאַרהיילען, און אַזאַ צרה, וואָס מע זאָל זי נישט פאַרגעסען. דאָס הייסט, פאַרגעסען פאַרגעסט זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טהון? א ד ם כ ב ה מ ה נ ד מ ה — אַ מענטש באַדאַרף

אַרבּייטען, האָרעוועז, פאַרשוואַרצט און אויסגעריסען ווערען צוליעב דעם שטיקעל ברויט. מיר האָבען זיך גענומען, וואָס טויג אייך, אַלע צו דער אַרבּייט, מיין ווייב און קינדער צו די קרינגלעך, איך צום פערד־און־וועגעלע, און עולם כמנהגו — די וועלט בּלייבּט ניט שטעהן. אנגעזאָגט האָב איך אייך שטוב, אַז חוה לא יזכר ולא יפקד — נישטאָ חוה! אויסגעמעקט — און שויין! און כ'האָב מיר צענויפגעשלאָגען אַ ביסעל מילכיגס, פרישע סחורה, און האָב מיך געלאָזט קיין בּויבּעריק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בּויבּעריק — אַ שמחה, א גדולה: וואָס מאַכט אַ איד רב טביה? פאַר וואָס זעהט מען אייך ניט? „וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איך. — ס'איז חדש ימינו כקדם — דער אייגענער שלים־מזל, וואָס פריהער; אַ בּהמה'לע, זאָג איך, איז בּיי מיר געפאַלען“... „וואָס איז די מעשה, זאָגען זיי, וואָס מיט אייך טרעפען זיך אַלע נסים?“ און דער עולם פרעגט מיך אויס, איטליכער בּאַזונדער, וואָס פאַר אַ בּהמה'לע איז בּיי מיר געפאַלען? וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט? און וויפיעל בּהמה'־לעך איז מיר נאָך געבּליבען? און מע לאַכט, מען איז פריילעך, ווי, געוויינטליך, נגידים מאַכען זיך לוסטיג איבער אַיין אָרעמאַן, אַ שלים־מזל, נאָכ'ן עסען, אַז ס'איז גוט אויפ'ן האַרצען און אין דרויסען איז שען און הייס און גרין, און עס גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אָבער אַ מענטש, וואָס לאָזט זיך טרייבען קאַטאָוועס. אַ קרענק וועט בּיי מיר יענער וויסען, וואָס בּיי מיר אויפ'ן האַרצען טהוט זיך! און אָפּגעפאַרטיגט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די לעדיגע קרינגלעך אַהיים, איבּער'ן וואַלד, לאָז־אָפּ דאָס פערדעל, ס'זאָל זיך געהן פּאַוואָלי און חאַפּען בּגנבה אַ שטשיפּעל גראָז, און אַליין פאַרטיעף איך מיך אין מיינע מחשבות און גע־דאַנקען, טראַכט־איבּער פון וואָס איהר ווילט: פונ'ם לעבּען און פונ'ם טויטט, פון דער וועלט און פון יענער וועלט, און וואָס איז אַזעלכס וועלט, און וואָס לעבּט אַ מענטש, וכדומה אַזעלכע זאַכען, בּכדי איך זאָל מיר צעשלאָגען די רעיונות, דאָס הייסט, איך זאָל

נישט קלערען פון איהר, פון חוה'ן הייסט עס. און ווי אויף צו להכעיס, קריכט מיר אין קאפ אריין דוקא זי, חוה הייסט עס. זי קומט מיר אקעגען מיט איהר געשטאלט, הויך און שען און פריש, ווי א סאסנע, אדער גאר ווי זי איז נאך געווען א קליינינקע, א קראנקעטשקע, א פגירה'לע, ווי איין עופה'לע ביי מיר אויף די הענט, דאס קעפעל ארויפגעווארפען אויף מיינע פלייצעס: „וואס ווילסט דו, חוה'לע? געבען דיר א שטיקעלע פאפע? א ביסעלע מאני?"... און איך פארגעס אויף א ווײלע, וואס זי האט אפגע־טהאן, און עס ציהט מיר צו איהר דאס הארץ, און די נשמה נאגט, בענקט נאך איהר... נאר דערמאן איך מיך, און עס געהט מיך איבער דער כח־הדם, און א פייער צינדט זיך אן ביי מיר אין האר־צען אויף איהר און אויף איהם און אויף דער גאנצער וועלט און אויף זיך אליין, פאר וואס איך קאן זיך נישט פארגעסען אויף קיין מינוט; פאר וואס זאל איך זי נישט קאנען אויסמעקען, ארויס־רייסען פונ'ם הארצען? זי האט דאס דען ביי מיר נישט פאר־דיענט? דערויף טאקי דארף טביה זיין א איך שבאיד, כל ימיו פארשווארצט ווערען, אקערען מיט דער נאז די ערד, מגדל זיין קינדער, בכדי זיי זאלען נאכדעם נעמען מיט איין מאל און אפ־רייסען זיך מיט גוואלד, אפפאלען, ווי א שישקע. פונ'ם בוים, און פארטראגען ווערען מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך?... אט, למשל, — אזוי קלער איך מיר, — וואכסט א בוים, א דעמב אין וואלד, קומט צו געהן א נפש מיט א האק, נעמט אפ א צווייג און נאך א צווייג און נאך א צווייג — וואס איז דער בוים אהן די צווייגען, משטיינס געזאגט? נעם שוין בעסער, דו בן־אדם, און האק אונטער דעם בוים איינגאנצען — און איין עק לאז דאס האבען. צו וואס זאל סטארטשען א נאקעטער דעמב אין וואלד?!...

און אזוי ווי איך טראכט מיר אזוי די דאזיגע מחשבות, דער־פיהל איך פלוצים, אז מיין פערדעל האט זיך אפגעשטעלט — סטאפ! וואס איז דאס? איך הויב אויף די אויגען, איך טהו א קוק — חוה!... די אייגענע חוה, וואס פריהער, נישט געמינערט

א האַר, אַפילו די מלבושים נישט איבערגעביטען!... דאָס ערשטע, וואָס קומט מיר אויף די געדאַנקען — איז אַראָפּשפּרינגען פון וואָגען און אַרומחאַפּען זי קושען... נאָר באַלד טהוט מיך צוריק אַ ציה אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביזט דו, אַ אידינע?“ און איך טהו אַ ציה דאָס פערדעל: „וויאָ, שלים־מזל!“ — און נעם מיך רעכטס. איך טהו אַ קוק — מיינע אויך רעכטס, מאַכט עפּיס צו מיר מיט דער האַנט, ווי איינער רעדט: „שטעה אַ ווײלע, איך דאַרף דיר עפּיס זאָגען“... און עס טהוט זיך מיר אַ ריס־אָפּ אינווענינ און אַ צופּ בײ׳ם האַרצען, און איך לאָז־אָפּ הענט און פיס; אַט־אַט טהו איך אַ שפּרונג־אַראָפּ פונ׳ם וואָגען! נאָר איך האַלט מיך איין, טהו אַ ציה דאָס פערדעל און יעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויף מיר משונה־ווילד, דאָס פּנים טוידט... וואָס טהוט מען? — טראַכט איך מיר. — זאָל איך בלייבען שטעהן, צי איך זאָל פאָהרען ווייטער? און איידער איך קוק מיך נאָך אַרום — אַהאַ, זי האַלט שוין דאָס פערדעל בײ׳ם צוים און מאַכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבען, אויב דו ועסט זיך ריהרען פונ׳ם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אוים פריהער, טאַטע־פאָטער!“... „ע! — טראַכט איך מיר. — ווילסט מיך נעמען מיט גוואַלד? ניין, נשמה מיינע! ווי באַלד אַזוי, איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דיינעם“... — און דאַוואַי שמייסען דאָס פערדעל אויף וואָס די וועלט שטעהט. און מיין פערדעל פאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת־מעשה מיט די אויהערען. „וויאָ, זאָג איך צו דעם. אַ ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוק נישט, חכם מיינער, אַהין, וואו מע דאַרף ניט“... און אַליין, מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טהון, חאַטש איין קוק טהון אַהין, אויף יענעם אָרט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?... נאָר ניין, טביה איז ניט קיין אידינע. טביה ווייסט, ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט׳ן שטן מקטרג...

בקיצור, איך וויל אייך נישט מעהר, ווי זאָגט ער, מאריך ימים זיין, איין עבירה אייער צייט. אויב ס׳איז מיר באַשערט געווען

חבוט־הקבר, בין איך שוין געווים דערמיט אפגעקומען, און דעם טעם פון גיהנם מיט כף־הקלע, מיט די אלע איבעריגע געברענטע ליידען, וואס ווערען באשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, פרעגט מיך, וועל איך אייך זאגען! דעם גאנצען וועג, וואס איך פאהר, ווייזט מיר אויס, אז זי לויפט מיר נאכ'ן וואגען און שרייט: „הער מיך אויס, טאטע־פאטער!“... און עס פליהט מיר דורך א געדאנק: „טביה! דו שטעלסט אויף זיך צו־פיעל! וואס וועט דיך אהרען, אז דו וועסט זיך אפשטעלען אויף א ווייליע, אויסהערען וואס וויל זי? אפשר האט זי דיר צו זאגען אזעלכס, וואס דו דארפסט דאס וויסען? אפשר, א קשיא אויף א מעשה, האט זי חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק? אפשר ליגט זי ביי איהם אין דער ערד און בעט ביי דיר, דו זאלסט איהר העלפען ארויס פון גיהנם?... אפשר און אפשר און נאך א סך אזעלכע אפשר'ס פליהען מיר דורך אין קאפ, און זי שטעלט זיך מיר פאר אלס א קינד, און איך דערמאן מיך אנ'ם פסוק „כרחם אב על בנים“ — נישטא קיין שלעכט קינד ביי א טאטען, און איך פייניג מיך, און איך זאג אויף זיך אליין, אז איך בין א ס ו ר ל ר ח ם — נישט ווערטה, וואס די ערד טראגט מיך! וואס? קאכסט דו, דו משוגע'נער עקשן? וואס טאראבאנעסט דו? נעם, דו אכזר איי־נער, פארקערעווע דאס וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר איבער, זי איז דיין קינד, נישט קיינעמס!... און עס קריכען מיר אין קאפ אריין משונה־מאדנע מחשבות און געדאנקען: וואס איז דאס אזעלכס איד און וואס איז נים איד?... און פאר וואס האט גאט באשאפען אידען און נים אידען?... און אז גאט האט שוין יא באשאפען אידען און נים אידען, פאר וואס־זשע זאלען זיי זיין אזוי אפגעטיילט איינם פון דאס אנדערע, נישט קאנען אנקוקען איינם דאס אנדערע, גלייך ווי דער איז פון גאט און יענער איז נים פון גאט?... און עס פארדריסט מיך, למאי איך בין נישט אזוי קלאר, ווי אנדערע, אין ספרים און אין ביכער, איך זאל קאנען גע־פינען דערויף עפּיס א רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צעשלאגען די

רעיונות, הויב איך אן אויף א ניגון: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה! איך דאווען, הייסט דאס, מנחה אויף א קול און מיט א ניגון, אזוי ווי גאט האט געבאטען. נאר וואס קומט ארויס פונ'ם דאווענען און פונ'ם זאגען, אז אינווענינג אין הארצען זינגט זיך איין אנדער ניגון: „ח־ו־ה! ח־ו־ה! ח־ו־ה!“... און וואס איך זינג העכער דעם „אשרי“, זינגט זיך מיר „חוה“ נאך העכער, און וואס מעהר איך וויל זי פארגעסען, אזוי מעהר און אזוי שארפער שטעהט זי מיר פאר די אויגען, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער איהר קול, ווי זי רופט צו מיר: „הער מיך אויס, טאטע־פאטער!“... און איך פארשטעל מיר די אויהערען, איך זאל זי ניט הערען, און איך מאך צו די אויגען, איך זאל זי ניט זעהען, און איך זאג די שמונה־עשרה און הער ניט, וואס איך זאג, און שלאג זיך אשמנו און ווייס ניט, פאר וואס, און מיין לעבען איז צערודערט, און אליין בין איך צערודערט, און זאגען זאג איך ניט קיינעם פון מיין באגעגעניש, און רעד נישט מיט קיינעם פון איהר, און פרעג זיך ניט נאך אויף איהר ביי קיינעם, האטש איך ווייס, איך ווייס גאנץ גוט, וואו זי איז און וואו ער איז און וואס זיי טהוען, נאר א מכה וועט ביי מיר עמיצער וויסען. ניט דערלעבען וועלען דאס מיינע שונאים, אז איך זאל מיך פאר עמיצען באקלאגען. אט אזא מענטש איז טביה!...

איך וואלט א בעלן געווען וויסען, צי אלע מאנסבילען זענען אזוי, צי נאר איך בין אזא משוגע'נער? אשטייגער, כדומה למשל, אמאל טרעפט זיך... איהר וועט ניט לאכען פון מיר? איך האב מורא, איהר וועט לאכען פון מיר... אמאל טרעפט זיך, איך טהו מיך אן אין דער שבת'דיגער קאפאטע, און לאז מיך צו דער באהן, און בין שוין גרייט זיך אויפזועצען פאהרען אהין, צו זיי, איך ווייס, וואו זיי זיצען... איך געה־צו צום קאסיר און הייס מיר געבען א בילעט. פרעגט ער מיך: וואוהין? זאג איך: קיין יעהופעץ... זאגט ער: אזא שטאדט איז ביי מיר נישט פארהאן... זאג איך: בין איך ניט שולדיג... און איך קעהר מיך אום צוריק אהיים,

טהו אוים די שבת׳דיגע קאפאטע און נעם מיך צוריק צו דער ארבייט, צום ביסעל מילכיגס און צום פערד־און־וועגעלע, ווי שטעהט דארטען: א י ש ל פ ע ל ו ו א ד ם ל ע ב ו ד ת ו — דער שניידער צו דער שער און דער שוסטער צום ווארשטעט... איא, איהר לאכט פון מיר? וואס האב איך אייך געזאגט? איך וויים אפילו, וואס איהר טראכט; איהר טראכט זיך: „אט דער טביה איז טאקי עפּים נאר א חושים!"... דעפאר רעכען איך, אז ע ד כ א ן א ו מ ר י ם ב ש ב ת ה ג ד ו ל — ס׳זאל זיין היינטיגס מאל גענוג, הייסט עס... זייט מיר געזונט און שטארק און שרייבט בריוולעך. נאר למען־השם, ניט פארגעסען, וואס כ׳האב אייך גע־בעטען: אז ס׳זאל זיין פּתח שין שא, איך מיין, איהר זאלט ניט מאכען דערפון קיין ביכעל. און אויב עם וועט אייך אויסקומען שרייבען, זאלט איהר שוין שרייבען פון איין אנדערען, ניט פון מיר; און מיר פארגעסט, ווי אין פסוק שטעהט: ו י ש כ ח ה ו — אוים טביה דער מילכיגער...

שפרינצע

געשריבען אין יאהר 1907.

שפרינצע

— אייך קומט א גרויסען, א ברייטען שלום־עליכם, פאני שלום־
עליכם, — עליכם ועל בניכם! א שאק מיט יאהרען, אז מיר האַ־
בען זיך ניט געזעהען! וועה־וועה, וויפיעל וואסערען עס זענען
אפגעלאפען! וויפיעל אנגסטען מיר ביידע און כל ישראל זענען
אויסגעשטאנען אין די עטליכע יאהר: א קעשעניוו, א קאסנעטוציע,
מיט פאגראמען, מיט צרות, מיט שלעק — אך טי רבונו־של־עולם,
גאטעניו נאש!... מיר איז נאר א חידוש אויף אייך, האט קיין
פאראיבעל ניט, וואס איך וועל אייך זאגען, איהר זענט דאך נישט
גערוקט אויף א האר, קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טהוט אבער א קוק
אויף מיר: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — איך בין נאך ניט אלט
קיין זעכציג, און זעהט, ווי ווייס טביה איז געווארען! ס'א ווער־
טעלע צער־גידול־בנים, וואס מע האט פון קינדער! און ווער האט
נאך אזוי פיעל צער־גידול־בנים פון קינדער וויפיעל איך? מיך
האט געטראפען א נייער שלאק מיט מיינע א טאכטער שפרינצע,
וואס געהט איבער אלע צרות, וואס איך האב ווען איבערגעהאט
ביז אהער, און זעהט, פון דעסטוועגען, גארנישט, מע לעבט, ווי
שטעהט דארטען: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — חאטש ווער
צעזעצט, שונאי־ציון, זינגענדיג דאס ליעדעל:

וואס טויג מיר מיין לעבען, וואס טויג מיר מיין וועלט,
אז כ'האב נישט קיין מזל, אז כ'האב נישט קיין געלט?...

בקיצור, ווי אזוי שטעהט דארט אין פרק: ר צ ה ה ק ד ו ש
ב ר ו ך ה ו א ל ז כ ו ת — גאט האט געוואלט א טובה טהון
זיינע אידען, האט מען אנגעשיקט אויף אונז איין אומגליק, א צרה,
א קאסנעטוציע! אי, א קאסנעטוציע! עס איז געקומען מיט א

מאל א מהומה אויף אונזערע נגידים, א לויפעניש פון יעהופעץ קיין אויסלאנד, כלומרשט אין די ווארעמע בעדער, נערוועו, זאלץ־בימלער, נעכטיגע טעג... און ווי באלד מע צעפאהרט זיך פון יעהופעץ, איז בויבעריק מיט איהר לופט און מיט איהר וואלד און מיט איהרע דאטשעס טיעף־טיעף אין דער ערד, ווי מיר זאגען אין ברוך־שאמר: ב ר ו ך מ ר ח ם ע ל ה א ר ץ... נאר וואס דען? ס'איז דאך אבער דא א גרויסער גאט אויף דער וועלט, וואס גיט אכטונג אויף זיינע ארעמע לייט נעבאך, זיי זאלען זיך נאך א ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האבען מיר געהאט א זומער — אי־אי־אי! איז מען זיך צענויפגעלאפען צו אונז קיין בויבעריק פון אדעס, און פון ראסטאוו, און פון קאטערינעסלאוו, און פון מאהליוו, און פון קער־שעניוו אלפי אלפים נגידים, גבירים אדירים! אפנים, אז דארט איז די „קאנסטיטוציע" נאך שטארקער, ווי ביי אונז אין יעהופעץ, ווארום מע לויפט, מע הערט ניט אויף צו לויפען. אי, די קשיא: וואס לויפען זיי עפים צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפען צו זיי? ס'איז שוין ביי אונז געווארען, ברוך־השם, אזא מנהג, אז עס קומט די צייט, וואס מע הויבט אן רעדען פון פאג־ראמען, הויבען אידען אן צו לויפען פון איין שטאדט אין דער אנדערער, ווי אין פסוק שטעהט: ו י ס ע ו ו י ח נ ו, ו י ח נ ו ו י ס ע ו — איז די טייטש: פאהר דו צו מיר, וועל איך פאהרען צו דיר... דערווייל איז בויבעריק, וואס אהרט אייך, געווארען א כרך, אנגעפאקט מיט מענטשען, ווייבער און קינדער, און קינדער האבען ליעב פיקען, און מילכיגס דארף מען, און וואו קריגט מען מילכיגס, אז ניט ביי טביה'ן? וואס טויג אייך, טביה איז ארייין אין דער מאדע. פון אלע זייטען: טביה און טביה! רב טביה, אהער! רב טביה, צו מיר! אז גאט וויל, וואס פרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, ערב־שבועות איז דאס געווען, קום איך צו פאהרען מיט א ביסעל מילכיגס צו איינער פון מיינע קונה'טעס, א יונגע אלמנה און א רייכע פון קאטערינעסלאוו, וואס

איז געקומען צו פּאַהרען מיט איהר זוהנדעל, אַראַנטשיק הייסט ער, קיין בויבעריק אויפ'ן זומער; און דאָס פאַרשטעהט איהר דאָך אַליין, אַז דאָס ערשטע באַקאַנטשאַפט איהרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מע האָט מיר גערעקאָמאַנדירט, זאָגט זי, די אַלמנה הייסט דאָס, אַז ביי אַייך איז דאָס בעסטע מילכיגס“. „ווי קאָן דאָס זיין אַנדערש? — זאָג איך צו איהר, צו דער אַלמנה הייסט דאָס. — ניט אומזיסט, זאָג איך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאָמען לאָזט זיך הערען, ווי אַ שופר, איבער דער גאַנצער וועלט, און אויב איהר ווילט, זאָג איך, וועל איך אַייך דערצעהלען, וואָס עס זאָגט דערויף דער מדרש“. שלאָגט זי מיך איבער, די אַלמנה הייסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז אַיין אַלמנה, און איז אין די זאַכען, זאָגט זי, נישט געניט. זי ווייסט ניט, מיט וואָס מען עסט דאָס... דער עיקר, זאָגט זי, אַז די פּוטער זאָל זיין פריש, און דער קעז זאָל זיין געשמאַק... נו, געהט רעדט מיט אַ נקבה!...

בקיצור, איך האָב אָנגעהויבען אַריינקומען צו דער קאַטערינע־סלאַווער אַלמנה, וואָס אַהרט אַייך, צוויי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, פּינקטליך, ווי אַ לוח, אַראָפּגעטראָגען דאָס ביסעל מילכיגס, גאַרנישט אָנגעפרעגט זיך, צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, געוואָרען ביי איהר אַ היימישער מענטש, ווי גע־וויינטליך, אָנגעהויבען זיך צוקוקען, ווי אַזוי עס פיהרט זיך ביי איהר, אַריינגעשמעקט אין קיך אַריין, געזאָגט אַ פּאָר מאָל, וואָס איך האָב געפונען פאַר נויטיג צו זאָגען, דאָס ערשטע מאָל, געוויינטליך, געכאַפּט אַ פּסק פון דער דיענסט, איך זאָל זיך ניט מישען, ניט אַריינקוקען אין פרעמדע טעפּ, דאָס אַנדערע מאָל האָט מען זיך צו מיינע ווערטער צוגעהערט, און דאָס דריטע מאָל טאַקי געהאַלטען זיך מיט מיר אַיין עצה, וואָרום זי האָט אַרויסגעזעהען, די אַלמנה הייסט דאָס, ווער טביה איז. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט מיר אַנטפּלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — אַראַנ־טשיק! סטייטש, ער איז שוין אַ בחור פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר, זאָגט זי, און ווייסט נאָר פערדלעך, נאָר לאַסיפּעדען, נאָר

חאַפּען פישלעך, און ווייטער, זאָגט זי, ווייסט ער גאָרנישט! ער וויל נישט הערען, זאָגט זי, פון געשעפט, פון געלט; ס'איז איהם געבליבען פון זיין טאַטען, זאָגט זי, אַ שענע ירושה, כמעט אַ מי־ליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, אַריינשמעקען! עס ווייסט נאָר אויסברענגען, זאָגט זי, איין אַפּענע האַנט ביי איהם! „וואו איז ער. זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אַהער צו מיר, איך וועל מיך מיט איהם אַ ביסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען אַ ביסעל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש“... לאַכט זי: „וויים איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער אַ פערדעל, ניט קיין מדרש!“...

בתוך כך, אזוי ווי מיר רעדען אַזוי, ו י ב ו א ה י ל ד — קומט אַז דער בחור, אַראַנטשיק הייסט דאָס, אַ בחור'ען אַ סאָסנע, אַ געזונטער יונגאַטש, בלוט און מילך, און אַ ברייטען פּאָס טראָגט ער, איך בעט איבער אייער כבוד, אויף די הויזען, מיט אַ זייגערעל אַריינגעשטעקט אָט דאָ אין גאַרטעל, מיט פּאַרקאַטשעטע אַרבעל אַריבער די עלענבויגענס. „וואו ביזט דו געוועזן?“ פרעגט איהם די מוטער. „זיך געשיפּט מיט אַ שיפעל, זאָגט ער, געחאַפּט פיש“... „אַ ״יענע עובדה, זאָג איך, פאַר אַזאַ בחור'על, ווי איהר; דאַרט אין ןר היים וועט מען אייך צעטראָגען, זאָג איך, די ביינער, און איהר דאָ וועט חאַפּען פישלעך!“ איך טהו אַ קוק אויף מיין אַלמנה — רויט ווי אַ צוויק, אַלערליי פאַרבען. זי האָט געוויס גע־רעכענט, אַז איהר בן וועט מן הסתם אַננעמען מיך פאַר'ן קאַלנער ביד חזקה אַחת, און וועט מיר געבען באותות ובמופתים שתים — צוויי פּעטש הייסט עס, און וועט מיך אַרויסוואַרפען כחרם הנשבר. בלאָטע! טביה האָט פאַר אַזעלכע זאַכען קיין מורא ניט! איך, אַז איך האָב עפּיס, זאָג איך!

כד הוה. מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז ער נאָר אַפּגעטראָטען אַ ביסעל, פאַרלעגט די הענט אַרונטער, מיך באַטראַכט פון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פיס, אַרויסגעלאָזט עפּיס אַ מאָדנעם פייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי

צעלאכט, אז מיר ביידע האבען מורא געהאט, צי איז דער בחור חלילה ניט משוגע געווארען אויף א מינוט? און וואס זאל איך אייך זאגען — מיר זענען פון דעמאלט אן געווארען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פריינד! איך מוז אייך זאגען: מיר איז דער בחור געפעלען וואס ווייטער אלץ מעהרער; אפילו א שארלאט און איין אויסברענגער, און א האנט שוין צו איין אפענע, און א שטיקעל חושים דערצו. למשל, באגעגענען איין ארעמאן, ארייג־לעגען די האנט אין קעשענע, ארויסנעמען און אוועקגעבען, נישט געצעהלט. ווער טהוט עס?... אדער אראפנעמען פון זיך א גוטען פאליטא, א גאנצען, א נייעם, און אוועקגעבען יענעם — אז מע שמועסט א חושים׳דיגער!... א גאט׳ס רחמנות געווען אויף דער מוטער! זי פלעגט זיך מיר קלאגען: וואס טהוט מען? און בעטען מיך, איך זאל מיט איהם א ביסעל שמועסען. האב איך איהר צוליעב געטהאן: וואס וועל איך איהר זשאלעווען? עס קאסט מיך געלט? און איך האב מיך אוועקגעזעצט און איך האב איהם דערצעהלט מעשיות, געבראכט משלים, געריבען פסוקים, גע־האקט מדרשים, אזוי ווי טביה קאן. און ער האט דוקא ליעב געהאט מיך אויסהערען, אויספרעגען, ווי אזוי איך לעב, ווי אזוי איך פיהר מיך אין דער היים? „איך וואלט א בעלן געווען, זאגט ער, זיין ביי אייך א מאל, רב טביה!“... זאג איך צו איהם: „אז מען איז א בעלן זיין ביי טביה׳ן, נעמט מען, זאג איך, און מע פאהרט זיך דורך אמאל צו מיר אין חוטאר אריין; איהר האט דאך, זאג איך, בעננג פערדלעך, מיט לאסיפעדען. פאר נויט, זאג איך, זענט איהר ניט קליין זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס׳איז ניט ווייט, זאג איך, מע דארף נאר דורכשניידען, זאג איך, דעם וואלד“... „ווען, זאגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קאן מען טרעפען, זאג איך, אין דער היים נאר שבת, אדער יום־טוב. שאט, זאג איך, ווייסט איהר וואס? אט האבען מיר, אם ירצה השם, איבעראכטאג פרייטאג שבועות; אויב איהר ווילט, זאג איך, מאכען א שפאציער צו אונז אין חוטאר אריין, וועט אייך מיין ווייב, זאג איך, מכבד זיין מיט

מילכיגע בלינצעס אזעלכע, אשר לא בלינצו אבותינו במצרים!" פרעגט ער מיך: „וואס הייסט דאס? איהר ווייסט דאך, זאגט ער, אז איך בין אויף פסוקים שוואך"... „איך וויים, זאג איך, אז איהר זענט שוואך; איהר זאלט געווען, זאג איך, לערנען אין חדר, אזוי ווי איך, וואלט איהר, זאג איך, אויך געוואוסט מה דקאמרי רביצין"... לאכט ער און מאכט צו מיר: „גוט, איהר האט מיך, זאגט ער, פאר א גאסט; איך קום, זאגט ער, צו אייך, רב טביה, דעם ערשטען טאג שבועות, מיט א פאר באקאנטע, אויף בלינצעס, נאר איהר זאלט זעהן, זיי זאלען זיין, זאגט ער, הייס!" „אש להבה, זאג איך, מ ן ה ש פ ה ו ל ח ו ץ — פון דער סקאווערדע גלייך אין מויל אריין!"... און איך קום צו פאהרען אהיים און רוף מיך אן צו מיינער: „גאלדע, זאג איך, מיר האבען געסט אויף שבועות!" זאגט זי: „מזל־טוב דיר, ווער זענען זיי?" זאג איך: „דאס וועסט דו וויסען שפעטער; דו גרייט נאר צו אייער, זאג איך, קעז און פוטער איז דא, ברוך־השם, גענוג; וועסט מאכען בלינצעס, זאג איך, פאר דריי פארשוין, נאר אזעלכע פארשוינען, זאג איך, וואס האלטען פון דער אכילה און הויבען נישט אן צו וויסען, זאג איך, וואס רש"י מאכט"... „אודאי, זאגט זי, שוין צו־געטשעפעט זיך א שלים־מזל פון הונגעריגען לאנד?" „ביזט א בהמה, זאג איך, גאלדע! ערשטענס, וואלט נישט געווען, זאג איך, אזא אומגליק, ווען מיר זאלען חלילה אנהאדעווען, זאג איך, איין ארעמאן מיט שבועות'דיגע בלינצעס; והשנית, זאג איך, זיי וויסען, זונתי היקרה, הצנועה והחסידה מרת גאלדע שתחיה, אז איינער פון אונזערע שבועות'דיגע געסט וועט זיין דער אלמנה'ס זוהנדעל, זאג איך, אט דער, וואס מע רופט איהם אראנטשיק, איך האב דיר דער־צעהלט פון איהם". „אויב אזוי, זאגט זי, איז עפּים אנדערש"... דער כח פון מיליאנען! אפילו מיין גאלדע, אז זי דערשמעקט געלט, ווערד זי גאר איין אנדער מענטש. ס'איז אזא וועלט, וואס זאלט איהר קלערען? ווי שטעהט דארטען איז הלל: כ ס ף ו ז ה ב מ ע ש י י ד י א ד ם — געלט באגראבט א מענטשען...

בקיצור, ס'איז געקומען דער ליכטיגער גרינער יום־טוב שבועות, ווי שען, ווי גרין, ווי ליכטיג און ווארעם ביי מיר אין הוטאר איז, אז עס קומט שבועות, באדארף איך אייך ניט דערציילן. דער גרעסטער גביר ביי אייך וואלט זיך ווינשען האבען אזא בלויען הימעל, מיט אזא גרינעם וואלד, מיט אזעלכע שמעקענדיגע סאסנעס, מיט אזא מחיה'דיגען גראז, פאשע פאר די בהמה'לעך, וואס שטעהען און קייען און קוקען אייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „גיט אונז נאר אלע מאל אזא גראז, קיין מילך וועלען מיר אייך ניט זשאלעווען!"... ניין, זאגט אייך, וואס איהר ווילט, גיט מיר די בעסטע פרנסה, איך זאל ארויספאהרען פון דארף אין שטאדט אריין, וועל איך מיט אייך ניט בייטען. וואו האט איהר אין שטאדט אזא הימעל? ווי זאגען מיר אין הלל: ה ש מ י ם ש מ י ם ל ה' — ס'איז א הימעל פון גאט!... אין שטאדט, אז איהר פארדרייסט דעם קאפ, וואס זעהט איהר? א מויער, א דאך, א קוימען, אבער וואו האט איהר דארט אזא בוים? און טאמער האט זיך פארוואלגערט ערגיץ ביי אייך א בוימעלע, האט איהר דעם אנגעטהאן פון אויבען א קאפאטע!... הכלל, זיי האבען זיך גאר־נישט געקאנט אפוואונדערען, מיינע געסט, אז זיי זענען געקומען צו מיר שבועות אין הוטאר אריין. אנגעקומען זענען זיי, אלע פיער בחורים, רייטענדיג אויף פערדלעך, סוסים איינס און איינס! און ווער שמועסט אראנטשיק — איז געזעסען אויף א פערדעל, זאג איך אייך, א סוס, איין אמת'ער מערין! איהר קויפט איהם ניט פאר קיין דריי הונדערט קארבען! „ברוך הבא, געסט! — זאג איך צו זיי. — לכבוד שבועות, זאג איך, זענט איהר דאס געקומען רייטענדיג? נישקשה, זאג איך, טביה איז נישט פון די גרויסע צדיקים, און אז מע וועט אייך, זאג איך, אם ירצה השם, שמייסען אויף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהון... עי, גאלדע! זעה נאר, עס זאלען זיין פארטיג די בלינצעס, און לאז מען, זאג איך, ארויסטראגען דעם טיש אהערצו אין דרויסען ארויס, איך האב, זאג איך, אין שטוב גארנישט וואס צו ווייזען פאר די געסט... עי,

שפּרינצעו! טייבעלו! ביילקעו! וואו זענט איהר דאָרט? ריהרט זיך!"... אָט אַזוי קאָמאַנדעווע איך מיט די קינדער, און עס ווערד אַרויסגעטראָגען אַ טיש, מיט בענקלער, מיט אַ טישטוך, מיט טעלער, לעפלען, גאָפּלען, זאַלץ, — און טאַקי באַלד נאָך דעם קומט אָן גאָלדע מיט די בלינצעס, הייסע, זודיגע, פון דער סקאָווערדע, מחיה'־דיגע, פעטע, כצפּיחית בדבש! און מיינע אורחים קאָנען זיך גאָר־נישט אָפּלויבען פון די בלינצעס...

„וואָס שטעהסט דו, זאָג איך צו גאָלדען, נעם, זאָג איך, חזר איבער דעם פּסוק נאָך אַ מאָל, ס'איז היינט, זאָג איך, שבועות, דאַרף מען, זאָג איך, זאָגען צוויי מאָל „אודך"! און מיין גאָלדע פוילט זיך ניט, פּילט אָן דעם פּאָלומעסעק נאָך אַ מאָל, און שפּרינצע דערלאַנגט די בלינצעס צום טיש. פּלוצים, איך טהו אַ קוק אויף מיין אַראַנטשיקען, איך זעה, ער האָט זיך פאַרקוקט אויף מיין שפּרינצען — ער לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון איהר! וואָס האָט ער אויף איהר אָזעלכס דערזעהען?... „עסט, זאָג איך צו איהם, פאַר וואָס עסט איהר נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „וואָס דען טהו איך?" „איהר קוקט, זאָג איך, אויף מיין שפּרינצען"... ווערד אַ געלעכטער, אַלע לאַכען, און מיין שפּרינצע לאַכט אויך. און ס'איז אַלעמען פריילין, אַלעמען גוט — אַ גוטער, אַ פריילינכער שבועות אויף אַלעמען!... געה טרעף, אַז פון דער פריילינכקייט וועט זיך אויס־לאָזען אַ צרה, אַ שלאָק, אַ יללה, אַ גאָט'ס שטראָף אויף מיין קאָפּ, פאַרוויסט און פאַרפינסטערט ביז איך געוואָרען!... נאַר עט! אַ מענטש איז אַ נאַר! אַ מענטש אַ בר־דעת טאָר זיך ניט צולאָזען צום האַרצען און דאַרף פאַרשטעהן, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי באַ־דאַרף צו זיין, וואָרום ווען עס זאָל באַדאַרפען זיין אַנדערש, וואָלט דאָך עס ניט געווען אַזוי ווי עס איז! זאָגען מיר דען ניט אין תהלים: ה ש ל ך ע ל ה' — פאַרלאָז דיך נאָר אויף גאָט, ער וועט שוין מאַכען אַזוי, אַז דו זאָלסט ליגען טיעף, נייען איילען אין דער ערד, און באַקען בייגעל, און נאָך זאָגען: גם זו לטובה! הערט, וואָס עס קאָן זיך פאַרלויפען אויף

א וועלט, נאר מיט קאפ, ווארום דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בוקר — איינמאל פארנאכט קום איך צו פאהרען אהיים א צעבראטענער פונ׳ם טאג און איין אויסגעמוטשעטער פונ׳ם ארומלויפען איבער די דאטשעס אין בויבעריק, טרעף איך ביי מיר אין דרויסען ביי דער שטוב צוגעצוימט צו דער טהיר א באקאנט פערד, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס׳איז אראנטשיק׳ס סוס, דער מעריין, וואס איך האב איהם דעמאלט אפגעשאצט אין דריי הונדערט קארבען. געה איך צו צום סוס און דערלאנג איהם מיט איין האנט א פליאסק פון הינטען און מיט דער אנדערער האנט א קראץ פון פארענט אין האלז און א טרייסעל איבער דער גריווע. „ידידי, זאג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואס טהוסט דו דא?" דרעהט ער אוים צו מיר די חנ׳עווריגע מארדע און טהוט א קוק אויף מיר מיט די קלוגע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס פרעגט איהר מיך? פרעגט מיין בעל־הבית"... און איך קום אריין אין שטוב און טהו א נעם מיין ווייב: „זאג מיר נור, גאלדע קרוין, וואס טהוט דא אראנטשיק?" ענטפערט זי מיר: „פון וואנען זאל איך וויסען? ער איז דאך פון דיינע לייט!" „וואו איז ער ערגיץ?" „ער איז, זאגט זי, געגאנגען מיט די קינדער אין וועלדעל אויפ׳ן שפאציער"... „וואס איז פלוצים גאר פאר א שפאציער?" — זאג איך צו מיין ווייב און הייס מיר געבען עסען. אפגעגעסען, באטראכט איך מיך: „וואס ביזט דו, טביה, אזוי אויפגעטראגען? אז א מענטש קומט צו דיר צו גאסט, באדארף מען זיין אזוי אנגערודערט? אדרבה"... און ווי איך טראכט מיר אזוי, איך טהו א קוק — מיינע מיידלעך געהען מיט׳ן חברה־מאן, האלטען אנגעריסענע קוויטען, פריהער געהען די צוויי יונגערע, טייבעל און ביילקע, און הינטען — מיין שפרינצע מיט אראנטשיקען... „גוטען אבענד!" „גוט יאהר!" מיין אראנטשיק שטעהט מיר אזוי עפים מאדנע, גלעט דאס פערד, האלט א גרעזעל אין מויל און רופט זיך אן צו מיר: „רב טביה! איך וויל מיט אייך מאכען א געשעפט.

לאָמיר זיך בייטן מיט די פערדלעך". „איהר האָט נישט געפונען, זאָג איך, פון וועמען צו לאַכען?" מאַכט ער צו מיר: „ניין, איך מיין דאָס ערנסט". „אַזוי, זאָג איך, איהר מיינט דאָס ערנסט? וויפיעל, למשל, קאָסט אייער סוס?" „אין וויפיעל, זאָגט ער, שאַצט איהר איהם?" „איך שאַץ איהם, זאָג איך, איך האָב מורא, אויב ניט דריי הונדערט קאַרבוינים, און אפשר מיט אַ סמיטשיק". צע־לאַכט ער זיך און זאָגט, אַז ער קאָסט מעהר פון דריי מאָל אַזוי פיעל, און רופט זיך אָן צו מיר: „נו? מאַכען מיר אַ בייט?" מיר איז דער שמועס ניט געפעלען: וואָס הייסט, ער וועט אויס־בייטען זיין סוס אויף מיין שלים־מזל!... זאָג איך צו איהם, אַז ער זאָל אָפּלעגען דאָס געשעפט אויף אַיין אַנדערש מאָל, און איך פרעג איהם אין אַ שפּאַס: צי איז ער טאַקי צוליעב דעם געקומען? אויב אַזוי, איז אַיין עבירה, זאָג איך, די הוצאות... ענטפערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אַייך, אייגענטליך, מכח אַיין אַנדער זאַך; זייט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר אַ ביסעל שפּאַציערען". וואָס פאַר אַ שפּאַציער איז דאָס אויף איהם אָנגעקומען? — טראַכט איך מיר, און לאָז מיך געהן מיט איהם צום וועלדעל צו. די זון האָט זיך לאַנג געזעצט, דאָס גרינע וועלדעל זעהט שוין אויס טונקעל, די זשאַבעס פון דער גרעבלי קראַקען, און דאָס גראָז שמעקט מהיה נפשות! אַראַנטשיק געהט און איך געה, ער שווייגט און איך שווייג. נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טהוט אַ הוסט און מאַכט צו מיר: „רב טביה! ווי וואָלט איהר, אַשטייגער, געזאָגט, ווען איך זאָל אַייך זאָגען, אַז איך האָב ליעב אַייער שפּרינצע און אַז איך וויל זי נעמען פאַר אַ כלה?" „וואָס איך וואָלט גע־זאָגט? — זאָג איך. — איך וואָלט געזאָגט, אַז מע זאָל אַ משוגע'נעם אויסמעקען און אַייך אַריינשטעלען"... קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?" זאָג איך: „אָט דאָס הייסט!"... זאָגט ער: „איך פאַרשטעה אַייך ניט". זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איהר זענט נים איבעריג קלוג, ווי אין פסוק, זאָג איך, שטעהט: ח כ ם ע י נ י ו ב ר א ש ו, דאָס מיינט: אַ קלוגען זאָגט מען

אויפ'ן וואונק, א נאר גיט מען מיט'ן שטעקען"... מאכט ער צו מיר ווי ברוגז'ליך: „איך רעד צו אייך פראסט, און איהר ענטפערט מיר מיט חכמות און ביט פסוקים!" זאג איך: „איטליכער חזן זינגט אזוי, ווי ער קאן, און יעדער בעל־דרשן דרשנ'ט פון זיינעט־וועגען; אויב איהר ווילט וויסען, וואס פאר א בעל־דרשן איהר זענט, רעדט איבער פריהער מיט אייער מוטער, זי וועט אייך שוין, זאג איך, קלאר מאכען אקוראט"... „האלט איהר מיך, זאגט ער, אפנים, פאר א יונגעלע, וואס דארף זיך אנפרעגען ביי דער מאמע?"... „געוויס, זאג איך, דארפט איהר זיך אנפרעגען ביי דער מאמע, און די מאמע וועט אייך געוויס זאגען, אז איהר זענט א חושים, און וועט זיין גערעכט"... „און וועט זיין גערעכט?" — מאכט ער. „געוויס, זאג איך, וועט זי זיין גערעכט, ווארום וואס פאר א חתן זענט איהר, זאג איך, פאר מיין שפרינצען? וואס פאר א גלייכען איז מיין שפרינצע צו אייך? און דער עיקר, זאג איך, וואס פאר א מחותן בין איך מיט אייער מוטער?"... „אויב אזוי, מאכט ער צו מיר, האט איהר שוין, רב טביה, א גרויסען טעות! איך בין נישט קיין יונגעלע פון אכצעהן יאהר, און זוך נישט קיין מחותנים פאר מיין מוטער, און וויים ווער איהר זענט, און ווער אייער טאכ־טער איז, און זי געפעלט מיר, און אזוי וויל איך, און אזוי וועט דאס זיין!"... „האט קיין פאראיבעל נים, זאג איך, וואס איך שלאג אייך איבער; איך זעה, זאג איך, אז מיט איין צד זענט איהר שוין פארטיג; זענט איהר, זאג איך, באוואהרענט אויך מיט'ן אנדערען צד?"... זאגט ער צו מיר: „איך וויים ניט, וואס איהר מיינט"... זאג איך: „איך מיין דאס די טאכטער מיינע, שפרינצען מיין איך, צי האט איהר שוין, זאג איך, מיט איהר עפים גערעדט, און וואס, זאג איך, זאגט זי?"... ווערד ער אזוי ווי בעלעדיגט און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „וואס פאר א פראגע איז דאס? געוויס האב איך, זאגט ער, מיט איהר גערעדט, און ניט איין מאל — עטליכע מאל, איך קום, זאגט ער, אהער אלע טאג"... איהר הערט? ער קומט אהער אלע טאג, און איך וויים נישט!... „בהמה בצורת

מענטש! באַדאַרף מען דאָך דיר געבען קייען שטרוי, טביה! אַז דו וועסט זיך לאָזען אַזוי פיהרען אין באַד אַריין, וועט מען דאָך דיך קויפען און פאַרקויפען, דו פערדאַטש איינער!"... אַזוי טראַכט איך מיר און גאָה מיט אַראַנטשיקען צוריק, און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט מיין חברה, חאַפּט זיך אַרויף אויפ'ן סוס, און הלך משה מרדכי — מאַרש קיין בויבעריק...

אַצינד וועלען מיר, ווי זאָגט איהר דאָס אין אייערע ביכלעך, איבערלאָזען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה, צו שפּרינצען הייסט עס... „זאָג מיר, טאָכטער, וואָס איך וועל דיך פרעגען, זאָג איך: דערצעהל מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראַנ־טשיק האָט מיט דיר אָפּגעשמועסט מכח אַזאַ זאַך, זאָג איך, גאָר אהן מיין וויסען?"... ענטפערט עפּיס אָט דער בוים? אַזוי ענט־פערט זי! געוואָרען רויטליך, אַראָפּגעלאָזט די אויגען, ווי אַ כלה, אנגענומען אַ פולען מויל מיט וואַסער — און שאַ!... באַ! — טראַכט איך מיר. — ווילסט ניט רעדען איצט, וועסט דו רעדען שפּעטער אַ ביסעל... טביה איז ניט קיין אידינע; ער האָט צייט! און איך וואַרט איבער אַ ווייל, ווי זאָגט מען, יבוא יומה, און טשאַטעווע אוים די מינוט, וואָס איך בלייב מיט איהר אַליין, און רוף מיך אָן צו איהר: „שפּרינצע, זאָג מיר, וואָס איך וועל דיך פרעגען: קענסט דו איהם האַטש, אָט דעם אַראַנטשיקען?"... זאָגט זי: „געוויס קען איך איהם"... „ווייסט דו, זאָג איך, אַז ער איז אַ סווישטשון?"... פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ סוויש־טשון?" זאָג איך איהר: „אַ פּוסט ניסעל, וואָס מע פּייפט"... זאָגט זי: „האָסט אַ טעות, אַרנאָלד איז אַ גוטער מענטש"... „ער הייסט שוין, זאָג איך, ביי דיר אַרנאָלד, ניט אַראַנטשיק דער שאַר־לאַטאַן?" זאָגט זי: „אַרנאָלד איז ניט קיין שאַרלאַטאַן, אַרנאָלד האָט אַ גוט האַרץ; אַרנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין אַ שטוב פון פאַרדאַרבענע מענטשען, זאָגט זי, וואָס וויסען נאָר געלט און געלט"... „אַזוי, זאָג איך, ביזט דו שוין, שפּרינצע, אויך געוואָרען איין אויפ־געקלערטע פילאָזאָפקע און האָסט שוין אויך פיינט געקריגען געלט?"...

בקיצור, איך זעה ארוים פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין ביי זיי וויטליך, און חאפען צוריק איז שוין א ביסעל צו שפעט, ווארום איך קען מיינע לייט. טביה'ס טעכטער, האב איך אייך געזאגט שוין אמאל, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען, אז זיי קלעפען זיך איין אין א מענטשען, איז מיט'ן גאנצען לעבען, מיט'ן חיות, מיט דער נשמה! און איך טראכט מיר: „שוטה! למאי זאלסט דו וועלען זיין, טביה, מעהר חכם פון דער גאנצער וועלט? אפשר איז דאס א גאט'ס זאך? אפשר איז דאס באשערט, אז דוקא דורך אט דער שטילינקער שפרינצע זאלסט דו געהאלפען ווערען, באַלוינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפ און וועהטיגען, וואס דו האסט ביז אהער איבערגעטראגען, האבען א גוטען עלטער, און אויך וויסען אמאל פון א לעבען אויף דער וועלט? אפשר איז דיר באשערט האבען א טאכטער א מיליאנשטשיצע? וואס איז? סע שטעהט דיר ניט אן?... וואו שטעהט דאס געשריבען, אז טביה דארף זיין אייביג א קבצן, אייביג ארומשלעפען זיך מיט'ן פערדעל און מיט קעז און פוטער צוליעב די יעהופעצער נגידים, זיי זאלען האבען וואס צו פרעסען?... ווער ווייסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געווארען פון אויבען, אז איך זאל אויף דער עלטער עפים מתקן זיין אויף דער וועלט, ווערען א בעל־צדקה און א בעל־מכנים־אורח, און אפשר גאר אוועקזעצען זיך מיט אידען לומדים און לערנען תורה?"... וכדומה אזעלכע רייכע, גאלדענע מחשבות קריכען איין קאפ אריין, ווי אין „יהי כבוד" שטעהט געשריבען: ר ב ו ת מ ח ש ב ו ת ב ל ב א י ש — זאגט א גוי, להבדיל: „דאוריען דאומקאיאו באַגאטיעט!"... און איך קום אריין אין שטוב אריין און איך נעם אוועק מיין אלטע און מאך מיט איהר א שמועס: „וואס וואלט זיין, כדומה למשל, זאג איך, ווען אונזער שפרינצע זאל זיין א מיליאנשטשיצע?" פרעגט זי מיך: „וואס הייסט דאס א מיליאנשטשיצע?"... זאג איך: „א מיליאנשטשיצע הייסט א מיליאנשטשיקס א ווייב"... פרעגט זי מיך: „וואס הייסט א מיליאנשטשיק?" זאג איך איהר: „א מיליאנשטשיק הייסט א מענטש,

וואס פארמאגט א מיליאן"... פרעגט זי מיך: „וויפיעל איז דאס א מיליאן?" זאג איך: „אז דו ביזט אזא בהמה און ווייסט ניט, וויפיעל איז א מיליאן, היינט וואס האב איך מיט דיר וואס צו רעדען?"... זאגט זי: „ווער בעט דיך, זאלסט רעדען?" — איז זי אויך געגאנגען.

בקיצור, עס געהט אוועק א טאג, איך קום צו פאהרען אהיים: „געוועזן אראנטשיק?" — ניין, נישט געוועזן... עס געהט אוועק נאך א טאג: „געוועזן דער בחור?" — ניין, נישט געוועזן... איך זאל אריינגעהן צו דער אלמנה מיט איין אויפרעדע, פאסט מיר ניט; איך וויל ניט, אז זי זאל מיינען, אז טביה שלאגט זיך נאכ'ן שידוך... און אגב האב איך געפיהלט, אז איהר באדארף עס זיין כ ש ו ש נ ה ב י ן ה ח ו ח י ם — ווי א פינפטער ראד צום וואגען. הגם איך פארשטעה ניט, פאר וואס? באשר איך האב ניט קיין מיליאן? האב איך דאך איצטער א מחותנת'טע א מיליאנשטשיצע! און זי וועמען האט פאר א מחותן? — א אידען איין ארעמאן, א קבצן, א טביה דעם מילכיגען; היינט ווער איז מעהר יחוס, איך צי זי?... איך וועל אייך זאגען דעם ריינעם אמת, איך האב אנגעהויבען וועלען דעם שידוך, נישט אזוי צוליעב דעם שידוך, ווי צוליעב נצחון אליין. „א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין, די יעהופּעצער גבירים, לאזען זיי וויסען, ווער טביה איז!... ביז אהער האט מען מעהר ניט געהערט נאר בראצקי און בראצקי, גלייך ווי די איבעריגע זענען גאר קיין מענטשען ניט!"...

אזוי טראכט איך מיר, פאהרענדיג אהיים פון בויבעריק, און קום אהיים, געהט מיר מיינע אקעגען מיט א גדולה: „א שליח, איין ערל איז נאר־וואס געווען פון בויבעריק, פון דער אלמנה, זאלסט למען־השם באלד קומען צו פאהרען אהין, עס מעג זיין אויף דער נאכט, זאלסט דו שפאנען דאס פערדעל און קומען צו פאהרען, מע דארף דיך דארט זעהר נויטיג האבען!"... „וואס האט זיי, זאג איך, אזוי אנגעשפארט? וואס האבען זיי, זאג איך, אזוי קיין צייט ניט?" און איך חאפּ א קוק אויף מיין שפרינצען — זי שווייגט,

נור די אויגען איהרע רעדען, אוי, רעדען זיי! קיינער פארשטעהט ניט איהר הארץ, אזוי ווי איך... איך האב די גאנצע צייט מורא געהאט, א קשיא אויף א מעשה, טאמער לאזט זיך אויס דערפון א בוידעם, האב איך אויף איהם, אויף דעם אראנטשיקען, אויסגערעדט וואס איך האב געקאנט, אז ער איז אזוי, און ער איז אזוי — איך האב אבער געזעהען, אז ס'איז איין ארבעס אין וואנט, מיין שפרינצע געהט אויס ווי א ליכט. האב איך איינגעשפאנט צוריק מיין פערד־און־וועגעלע און האב מיך געלאזט שוין פארנאכטליך קיין בויבעריק. פאהרענדיג אזוי, טראכט איך מיר: „וואס קאנען זיי מיך רופען מיט אזא מין אימפעט? וועגען א ווארט? וועגען א קנס־מאל? וואלט ער דאך געקאנט קומען צו מיר, דאכט זיך, דערוויילי בין איך דער אבי הכלה!" און איך אליין צעלאך מיך פון דעם געדאנק: וואו איז דאס געהערט געווארען אין דער וועלט, אז דער נגיד זאל געהן צום קבצן? סיידען ס'זאל שוין ווערען עק וועלט, משיח'ס צייטען, אזוי ווי די יונגע לייטלעך, די ווייסע־חברה'ניקעס, ווילען מיך איינרעדען, אז באלד וועט קומען א צייט, וואס דער נגיד מיט'ן קבצן וועלען זיין גלייך, שלי שלך, שלך שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הפקר ציבעלעס! דאכט זיך, א קלוגע וועלט — און אזעלכע בהמות! ער־ער־ער!...

מיט די דאזיגע געדאנקען בין איך אנגעקומען קיין בויבעריק און פארפאהרען גלייך אויף דער דאטשע צו דער אלמנה, אוועק־געשטעלט דאס פערדעל, — וואו איז די אלמנה? נישטא קיין אלמנה! וואו איז דער בחור? — נישטא קיין בחור! ווער־זשע האט מיך גערופען? „איך האב אייך גערופען!" — אזוי מאכט צו מיר א קיילעכיג געפאקט אידעל מיט איין אויסגעפליקט בערדעל און מיט א גראבער גאלדענער קייט אויפ'ן בייכעל. „ווער־זשע, זאג איך, זענט איהר?" זאגט ער: „איך בין דער אלמנה'ס א ברודער און אראנטשיק'ס א פעטער... מע האט מיך, זאגט ער, ארויסגערופען מיט א דעפעש פון קאטערינעסלאוו, און איך בין נאר־וואס געקומען צו פאהרען"... „ווי באלד אזוי, נאט־זשע אייך

אפּ שלום", — זאָג איך און זעץ מיך אַוועק. דערזעהענדיג, אַז איך האָב מיך אַוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאָג איך: „אַ דאַנק, איך זיץ שוין. וואָס־זשע מאַכט איהר, זאָג איך, ווי אַזוי איז ביי אייך, זאָג איך, די קאָסנעטוציע?" ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט ניט, צעלעגט זיך אויף אַ וויעגשטוהל, די הענט אין די קעשענעס, שטעלט אַרויס די גאָלדענע קייט מיט'ן בייכעל און מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייך רופט מען, דאַכט זיך, טביה?"... „יאָ, זאָג איך, צו דער תורה, אַז מע רופט מיך אויף, רופט מען מיך אויף: „יעמוד ר ב טביה ברב שניאור זלמן"... „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, רב טביה, וואָס איך וועל אייך זאָגען. וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? לאָמיר, זאָגט ער, געהן גלייך צום ענין, געשעפט הייסט עס"... „מהכתיתי, זאָג איך, שלמה המלך האָט שוין לאַנג געזאָגט: ל כ ל ז מ ן — ווען מע דאַרף רעדען געשעפט, איז געשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ געשעפטס־מאַן"... „דאָס זעהט מען, זאָגט ער, אַז איהר זענט אַ געשעפטס־מאַן, דערפאַר וויל איך טאַקי מיט אייך רעדען סוחר'יש; איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, אָבער אָפען געשמועסט, וויפיעל וועט דאָס אונז קאָסטען אַרום און אַרום?... אָבער אָפען געשמועסט!"... „אויב, זאָג איך, אָפען געשמועסט, ווייס איך ניט, וואָס איהר רעדט"... „רב טביה! — מאַכט ער צו מיר נאָך אַ מאָל און וויל נישט אַרויסנעמען די הענט פון די קעשענעס. — איך פרעג אייך, זאָגט ער, וויפיעל וועט אונז קאָסטען אַרום און אַרום די חתונה?" „עס ווענדט זיך, זאָג איך, וואָס פאַר אַ חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט אַ גרויסאַרטיגע חתונה, ווי אייך שטעהט אָן, בין איך, זאָג איך, ניט אים שטאַנד"... שטעלט ער אָן אויף מיר אַ פּאָר עינים און מאַכט צו מיר אַזוי: „אָדער איהר מאַכט זיך תמ'עוואַטע, אָדער איהר זענט טאַקי אַ תם... האָטש אפילו, זאָגט ער, איהר זעהט ניט אויס פון קיין תם, וואָרום איהר זאָלט זיין, זאָגט ער, אַ תם, וואָלט איהר ניט אַריינגעשלעפּט, זאָגט ער, מיין פּלימעניק אין אַ בלאָטע, איהם פאַרבעטען צו זיך כלומרשט אויף שבועות'דיגע בליג־

צעס, איהם אונטערגעשטעלט דאָרט אַ שען מיידעל, צי יאָ אַ טאָכ־טער, צי ניט קיין טאָכטער, איך געה ניט אריין, זאָגט ער, אַזוי ווייט, און זי האָט זיך איהם פאַרליובעט, זאָגט ער, דאָס הייסט, זי איז איהם געפעלען, נו, און ער איהר אודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך וועל אייך ניט זאָגען, זאָגט ער, עס קאָן זיין, זי איז איין אָרענטליך קינד און מיינט דאָס נעבאַך ערנסט, איך געה נישט אַזוי ווייט... איהר טאָרט אָבער ניט פאַרגעסען, זאָגט ער, ווער א י ה ר זענט און ווער מ י ר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער, אַ איד אַ בר־דעת, ווי קאָנט איהר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזען אַזעלכעס, אַז טביה דער מילכיגער, וואָס פיהרט אונז קעז און פּוטער, זאָל ער זיין אונזער מחותן?... אַי, זיי האָבען זיך, זאָגט ער, געגעבען איינס דאָס אַנדערע דאָס וואָרט? וועלען זיי דאָס נעמען צוריק! קיין גרויס אומגליק, זאָגט ער, שטעהט ניט דערביי. טאָמער דאַרף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם אַרויסלאָזען פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם. אַ מיידעל איז נישט קיין בחור, זאָגט ער. צי אַ טאָכטער, צי ניט קיין טאָכטער, זאָגט ער, איך וויל גאָר אַזוי ווייט נישט אריינגעהן", זאָגט ער... „רבונו־של־עולם! — טראַכט איך מיר — וואָס וויל דער איד?"... און ער הערט נישט אויף צו רעדען איבער מיין קאָפּ: איך זאָל גאָר ניט דענקען, זאָגט ער, טאָמער וועט מיר געראָטען מאַכען אַ סקאַנדאַל, אויספּויקען אומעדום, אַז זיין פּלימעניק, זאָגט ער, האָט זיך גע'שדכ'ענט צו טביה דעם מילכיגענ'ס טאָכטער... און איך זאָל זיך אַרויסשלאָגען פונ'ם קאָפּ, זאָגט ער, אַז זיין שוועסטער איז אַ מענטש, וואָס קאָטאָרע מע קאָן פון איהר פּאָמפּען געלט... מיט גוטען, זאָגט ער, מהכתיתי, קאָן מען, זאָגט ער, נעמען ביי איהר עטליכע קערבלעך; עלעהיי, זאָגט ער, אַ נדבה... מען איז דאָך, זאָגט ער, מענטשען, וואָס קאָטאָרע, מע דאַרף אַמאָל אויס־העלפען אַ מענטשען...

בקיצור, איהר ווילט וויסען, וואָס איך האָב איהם געענטפערט? איך האָב איהם, אַז אַך און וועה איז מיר, גאָר נישט געענטפערט.

ס'איז מיר געווען, ווי זאָגט איהר, ת ד ב ק ל ש ו נ י — עס האָט מיר ווי אַפּגענומען דאָס לשון! איך האָב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו דער טהיר — און נישטאָ מיך!... ווי פון אַ שרפה האָב איך מיך אַרויסגעכאַפּט, ווי פון אַ טורמע!... עס האָט מיר געזשומעט אין קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען און געטורקעט אין די אויהערען די ווערטער פון דעם אידען: „אַפּען געשמועסט"... „אַ טאָכטער, ניט קיין טאָכטער"... „איין אַלמנה אויף צו פּאַמפּען"... „עלעהיי אַ נדבה"... און בין צוגעגאַנגען צו מיין פערד־און־וועגעלע, אַריינגעלעגט דאָס פּנים אין בריטשקע אַריין און — איהר וועט ניט לאַכען פון מיר? — אַז איך האָב מיך צעוויינט, האָב איך געוויינט און געוויינט! און אַז איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און געזעסען אויף דער בריטשקע און איינגעטיילט מיין פערדעל נעבאך וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין, האָב איך ערשט דעמאָלט געפרעגט ביי גאָט אַ קשיא, אַזוי ווי איוב האָט אַמאָל געפרעגט: וואָס האָסט דו, גאָטעניו, אַזעלכם דערזעהען אין דעם אַלטען איוב'ן, וואָס דו לאָזט איהם ניט אָפּ אויף קיין מינוט? ס'איז שוין מעהר ניטאָ קיין אידען אויף דער וועלט? און איך קום צו פאָהרען אַהיים, טרעף איך מיין חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, פריילִיך. מען עסט וועטשערע, נאָר איין שפּרינצע איז נישטאָ. „וואו איז שפּרינצע?" — פרעג איך. „וואָס הערט זיך, זאָגען זיי מיר, וואָס האָט מען דיך גערופען?" זאָג איך נאָך אַ מאָל: „וואו איז שפּרינצע?"... ענטפערען זיי מיר נאָך אַ מאָל: „וואָס הערט זיך?"... זאָג איך: „גאָרניט, וואָס זאָל זיך הערען? ס'איז, דאַנקען גאָט, שטיל, פון פּאַגראָמען הערט מען ניט"... ביי די ווערטער קומט אַן שפּרינצע, טהוט מיר אַ קוק אין די אויגען אַריין, זעצט זיך אַוועק צום טיש, גלייך ווי ניט זי מיינט מען, ניט פון איהר רעדט מען... אויפ'ן פּנים ביי איהר קאָן מען נישט דערקענען גאָרנישט, נאָר דאָס שטילקייט איהרס איז שוין צו פיעל, חוץ לדרך הטבע... היינט געפעלט מיר ניט דאָס זיצען איהרס פאַרטראַכט און דאָס פאָלגען איהרס, וואָס מע הייסט איהר; זאָגט

מען איהר: זיץ — זיצט זי; זאָגט מען איהר: עס — עסט זי; הייסט מען איהר געהן — געהט זי; און אַז מע טהוט זי אַ רוף, טהוט זי זיך אַ וואָרף... איך קוק אויף איהר, און עס פּאַרקלעהמט מיר דאָס האַרץ, און עס ברענט אין מיר אַ פייער — אויף וועמען ווייס איך ניט... אַך טי רבונו־של־עולם, אלהינו נאָש! פאַר וואָס שטראָפסט דו מיך אַזוי, פאַר וועמענס זינד?!

בקיצור, איהר ווילט וויסען דעם סוף? אַזאַ סוף וויל איך נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא, און מע טאָר עס גאָר ניט ווינשען, וואָרום די קללה פון קינדער איז די ערגסטע קללה פון דער תוכחה! פון וואַנען ווייס איך, אַז מיך האָט עמיצער נישט פאַרשאָלטען מיט קינדער? איהר גלויבט ניט אין די זאַכען? וואָס־זשע דען איז דאָס? אדרבה, לאָמיר הערען פון אייך... נאָר צו וואָס נוצען אונז חקירות? אַמעהר, הערט דעם סוף, וואָס איך וועל אייך דער־צעהלען. איינמאָל פאַרנאַכט פאָהר איך אַהיים פון בויבעריק מיט אַ גוט האַרץ: באַרעכענט נאָר דעם פאַרדראָס, דעם בזיון; הייגט דעם רחמנות פון קינד!... און די אַלמנה, וועט איהר פרעגען? און דער זוהן? — ווער מיר אַלמנה? וואָס מיר זוהן? אַוועקגע־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט! ס'איז אַ בושה אויסצו־זאָגען: ס'איז געבליבען שטעהן ביי מיר אויף זיי אַ שטיקעל חוב פאַר קעז און פּוטער... נאָר איך רעד נישט פון דעם, מסתמא האָ־בען זיי פאַרגעסען... איך רעד פון'ם געזעגענען זיך: אַוועק־פאָהרען און אפילו זיך ניט געזעגענט!... וואָס דאָס קינד נעבאַך האָט איבערגעטראָגען — דאָס האָט ניט געוואוסט קיין בן־אדם, אחוץ מיר, וואָרום איך בין אַ טאַטע, אַ טאַטענס האַרץ פיהלט... טאָמער מיינט איהר, אַז זי האָט מיר געזאָגט אפילו אַ חצי דבור? באַקלאָגט זיך? אָדער געוויינט אַ מאָל? ע! קענט איהר דאָך ניט טביה'ס טעכטער! שטיל, אין זיך, איינגעגאַנגען, געצאַנקט ווי אַ ליכט! וועז־ניט־ווען אַרויסגעחאַפּט זיך מיט אַ זיפץ, נאָר אַזאַ מין זיפץ, וואָס רייסט אַרויס אַט אַזאַ שטיק האַרץ! הכלל, פאָהר איך מיר אַזוי מיט מיין פערדעל אַהיים, פאַרטיעפט אין

טרויעריגע מחשבות און געדאנקען, פרעג קשיות בייׄם רבונו־של־עולם און ענטפער מיר אליין. און עס אהרט מיך שוין ניט אזוי אויף גאט — מיט גאט האב איך מיך שוין ווי עס איז איבערגע־בעטען; מיך אהרט אויף מענטשען: למאי זאלען מענטשען זיין אזוי שלעכט, אז זיי קאנען זיין גוט? פאר וואס זאלען מענטשען פארביטערען דאס לעבען אי יענעם, אי זיך, אז זיי האבען ביך לעבען זיס און גליקליך? געשיקט זיך עס, אז גאט האט באשאפען דעם מענטשען צוליעב דעם, ער זאל אפקומען אויף דער וועלט?... וואס האט דאס איהם גענוצט?... מיט אזעלכע געדאנקען פאהר איך אריין צו מיר אין חוטאר אריין, און דערזעה פון דער ווייטען, ביי דער גרעבלי, איז איין אנגעלויף פון מענטשען, גויים, גויעס, שיקסעס, שקצים און קליינע שקצים׳לעך אהן א שעור. וואס קאן דאס זיין? קיין שרפה ניט; מסתמא א דערטרונקענער, עמיצער האט זיך געבאדען ביי דער גרעבלי און געפונען דעם טוידט. קיינער ווייסט ניט, וואו דער מלאך־המות ווארט אויף איהם, ווי מיר זאגען אין „ונתנה תוקף״... פלוצים זעה איך מיין גאלדע לויפט, די שאל צעלאזט, די הענט ארויסגעשטעלט אויף צופויהער, און פאר איהר מיינע קינדער, טייבעל און ביילקע, און אלע דריי מיט א געשריי, מיט א יללה, מיט א יאמער: „טאכטער! שוועסטער! שפרינצע!״... אראפגעשפרונגען פון דעם וואגען, ווייס איך ניט, ווי אזוי איך בין ניט צעשפרונגען געווארען, און אז איך בין צו־געלאפען צום טייך, איז שוין געווען נאך אלע היומ׳ס...

— —

וואס האב איך אייך געוואלט פרעגען?... יא! האט איהר געזעהען ווען א געטרונקענעם? קיין מאל נישט?... א מענטש, אז ער שטארבט, שטארבט ער מייסטענטיילס מיט צוגעמאכטע אויגען... ביי א געטרונקענעם זענען די אויגען אפען — ווייסט איהר נישט דעם שכל, פאר וואס דאס איז?... האט קיין פאראיבעל נישט, איך האב ביי אייך צוגענומען צייט, און אליין איז מען אויך געבונדען: מע דארף געהן צום פערדעל און מע מוז צעפיהרען דאס ביסעל

סחורה. די וועלט איז אויך א וועלט. מע מוז אין זינען האבען א קערבעל אויך — און פארגעסען וואס ס'איז געווען. ווארום דאס, וואס די ערד דעקט צו, מוז, זאגט מען, פארגעסען ווערען, און אז מען איז א לעבעדיגער מענטש, קאן מען די נשמה ניט אויסשפייען. עס העלפט ניט קיין חכמות, און מיר מוזען זיך אומקעהרען צוריק צום אלטען פסוק, אז כל זמן שהנשמה בקרבי, איז פאהר ווייטער, טביה!... זייט מיר געזונט, און אז איהר וועט מיך דערמאנען, זאלט איהר מיך ניט דערמאנען צו בייזען.

טביה פאַהרט

קיין ארץ-ישראל

דערצעהלט פון טביה דעם מילכיגען, פאַהרענדיג אין באַהן.

געשריבען אין יאָהר 1909.

טביה פאָהרט קיין ארץ־ישראל

— סקאַצעל קומט! וואָס מאַכט אַ איד, רב שלום־עליכם? אַט אַ גאַסט! אפילו נישט געֿחלומ׳ט זיך! נאָט־זשע אייך אָפּ שלום־עליכם. איך האָב מיר אָבער אַלץ געטראַכט און געטראַכט: וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט איהם נישט אַזאַ צייט, ניט אין בויבעריק, ניט אין יעהופּעץ? אַ קשיא, וואָס סע מאַכט זיך: אפשר האָט ער אָפּגעזאָגט די עטליכע גילדען און אַריבערגעפּעקעלט זיך אַהין, וואו מע עסט ניט קיין רעטאַך מיט שמאַלץ? און צוריק טראַכט איך מיר: געשיקט זיך עס, ז י י זאָלען טהון אַזאַ נאַרישקייט? ז י י זענען דאָך עפּיס אַ מענטש אַ בר־דעת, כּלעבען! נו, דאַנקען השם־יתברך, וואָס מע זעהט זיך געזונט, ווי שטעהט דאָרט אין פּסוק: ט ו ר א ב ט ו ר א — אַ מענטש מיט אַ מענטשען... איהר קוקט מיך אָן, פּאַני, גלייך, ווי איהר וואָלט מיך נישט דערקענט? דאָס בין איך, אייער אַלטער גוטער פריינד טביה. א ל ת ס ת כ ל ב ק נ ק ן — קוקט נישט, וואָס אַ איד געהט אין אַ נייער קאַפּאָטע. דאָס איז דער אייגענער שלים־מזל טביה, וואָס אַמאָל, נישט געמינערט אַ האָר; נישמעהר, מע טהוט זיך אָן שבת׳דיג, זעהט מען אויס אַ ביסעל דאַסיגער, מעשה נגיד, ווארום, אַז מע פאָהרט אַרויס צווישען מענטשען, קאָן מען אַנדערש ניט, ובפרט, אַז מע פאָהרט אַזאַ ווייטע נסיעה, קיין ארץ־ישראל, אַ קלייניגקייט? איהר קוקט מיך אָן און טראַכט זיך, ווי קומט דאָס אַזאַ קליין מענטשעלע, ווי טביה, וואָס האָט כּל־ימיו געהאַנדעלט מיט מילכיגס, זאָל גאָר האָבען אַזאַ השגה, וואָס קאָן זיך פאַרגינען אויף דער עלטער סיידען אַ מין בראַצקי? גלויבט מיר, פּאַני שלום־עליכם, ס׳איז כ ו ל ו מ ו ק ש ה —

דער פסוק איז רעכט אַרום און אַרום. רוקט נאָר אַוועק, זייט מוחל, אייער טשעמאָדאַנטשיקעל אַ ביסעל אַהין, וועל איך מיך אַוועקזעצן אַקעגן אייך און וועל אייך דערציילן אַ מעשה, וועט איהר האָרכען, וואָס גאָט קאָן.

בקיצור, איך מוז אייך זאָגען קודם כל הקודם׳ס, אַז איך בין געבליבען, ניט פאַר אייך געדאַכט, איין אַלמן, געשטאָרבען גאָלדע מיינע, עליו השלום. געווען אַ אידינע אַ פּראָסטע, אַהן חכמות, אַהן אויבערקעפּלער, נאָר אַ גרויסע צדיקות. לאָז זי זיך מיהען דאָרט פאַר איהרע קינדער, זי איז גענוג אויסגעשטאַנען צוליעב זיי, און טאָקי אפשר איבער זיי געגאַנגען פון דער וועלט, נישט געקאָנט אַריבערטראָגען, וואָס זיי זענען זיך צעקראָכען איינער קיין ליסי, דער אַנדערער קיין סטריסי. „משטיינס געזאָגט, זאָגט זי, וואָס איז מיין וועלט, זאָגט זי, אַז ווי באַלד, זאָגט זי, נישט קיין קינד און נישט קיין רינד? להבדיל, אַ בהמה, זאָגט זי, בענקט אויך, זאָגט זי, אַז מע אַנטוועהנט, זאָגט זי, פון איהר דאָס קעלבעל“... אַזוי זאָגט זי צו מיר, גאָלדע הייסט עס, און וויינט בעת־מעשה מיט ביטערע טרערען. און איך זעה, אַז די אידינע געהט־איין פון טאָג צו טאָג, ווי אַ ליכט, רעד איך איהר אויס מסתמא דאָס האַרץ פאַר רחמנות און איך זאָג צו איהר אַזוי, זאָג איך: „עט, זאָג איך צו איהר, גאָלדע סערדצע, פאַרהאַן אַ פסוק, זאָג איך, א ם כ ב נ י ם א ם כ ע ב ד י ם — ווי מיט קינדער, אַזוי איז אַהן קינדער, זאָג איך. מיר האָבען, זאָג איך, אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און אַ גוטען גאָט, און אַ שטאַרקען גאָט, זאָג איך, נאָר פון דעסטוועגען, זאָג איך, לאָם איך האָבען די ברכות, וויפיעל מאָל דער רבונו־של־עולם, זאָג איך, טהוט־אָפּ אַ שטיקעל אַרבייט, מעגען שוין, זאָג איך, די שונאים האָבען אַזאַ יאָהר“... איז זי דאָך אָבער, זאָל מיר מוחל זיין, אַ נקבה, מאַכט זי צו מיר: „דו זינדיגסט, טביה, מע טאָר נישט, זאָגט זי, זינדיגען“. „אָט האָסט דו דיר, זאָג איך, איך זאָג דען עפּיס, זאָג איך, שלעכטס? איך געה דען חלילה, זאָג איך, קעגען דעם אויבערשטענס גענג, זאָג איך? וואָרום ווי באַלד, זאָג איך,

אַז ער האָט, זאָג איך, באַשאַפֿען אַזוי שען זיין וועלטעל, זאָג איך, אַז קינדער זענען נישט קיין קינדער, זאָג איך, און טאַטע־מאַמע זענען בלאָטע, זאָג איך, ווייסט ער דאָך מסתמא, וואָס ער האָט צו טהון"... פאַרשטעהט זי נישט וואָס איך רעד און ענטפֿערט מיר בוידעם: „איך שטאַרב, זאָגט זי, אַוועק, טביה, ווער וועט דיר קאָכען וועטשערע?"... אַזוי מאַכט זי צו מיר שטיל און קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען, אַז אפילו אַ שטיין קאָן עס ריהרען. טביה איז דאָך אָבער נישט קיין אידינע, ענטפֿער איך איהר אָפּ מיט אַ ווערטעל, און מיט אַ פּסוק, און מיט אַ מדרש, און מיט נאָך אַ מדרש: „גאָלדע, זאָג איך, ביזט מיר געוועזן, זאָג איך, געטריי אַזוי פֿיעל יאָהרען, וועסט דו מיך אויף דער עלטער, זאָג איך, נישט מאַכען צום נאַר", זאָג איך, און טהו אַ קוק אויף מיין גאָלדען — פֿיזעם! „וואָס איז דיר, זאָג איך, גאָלדע?" „גאָר נישט", מאַכט זי צו מיר, קוים־קוים וואָס זי רעדט. ע! איך זעה, די שפּיעל איז פֿאַר'ן טייוועל, נעם איך און שפּאַן איין דאָס פֿערדעל און פֿאָהר אַוועק אין שטאָדט אריין און ברענג אַראָפּ אַ דאָקטאָר, דעם בעסטען דאָקטאָר. איך קום צו פֿאָהרען אַהיים — טע־טע־טע! מיין גאָלדע ליגט שוין אויף דער ערד מיט אַ ליכטעל צוקאָפּענס און זעהט אויס, ווי אַ בערגעל ערד האָט מען צענויפֿגעשאַרט און איבערגעדעקט מיט שוואַרצען, און איך שטעה און טראַכט מיר: „כ י ז ה כ ל ה א ד ם — אַט דאָס איז דער סוף פֿונ'ם מענטשען? אַך טי, רבונו־של־עולם, וואָס דו טהוסט אָפּ מיט דיין טביה'ן! וואָס וועל איך איצטער טהון אויף דער עלטער, פֿאַרפֿינסטערט בין איך געוואָרען?" און אַזוי האָב איך געגעבען אַ פֿאַל־צו צו דער ערד... נאָר געה שריי חי וקיים! הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אַז מע זעהט פֿאַר זיך דעם טויטס, מוז מען ווערען איין אַפּיקורס און מע הויבט אָן נאָכצוקלערען, מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס איז איינגאַנצען אַט די וועלט מיט די גלגלים, וואָס זיי דרעהען זיך, מיט די באַהנען, וואָס לויפֿען משוגע'נער־ווייז, מיט דעם גאַנצען טאַרעראַם אַרום און אַרום, און

אפילו בראָצקי מיט זיינע מיליאָנען -- הכל הבל, גאָרנישט שבגאָרנישט!

בקיצור, איך האָב איהר געדונגען אַ קדיש, גאָלדע׳ן עליו השלום, באַצאָהלט פאַר אַ גאַנץ יאָהר פריהער. אַ ברירה האָב איך געהאַט, אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט, נישט געגעבען מיר קיין זכרים, נאָר נקבות, נאָר טעכטער און טעכטער, קיין גוטער איד זאָל זיי נישט קענען! איך ווייס נישט, צי אַלע אידען ווערען אַזוי פאַרשוואַרצט מיט זייערע טעכטער, צי נאָר איך בין אַזאַ פינסטערער שלים־מזל, וואָס איך האָב צו זיי קיין גליק נישט? דאָס הייסט, צו די טעכ־טער אַליין האָב איך גאָרנישט, און גליק איז ביי גאָט. וואָס זיי ווינשעוועןמיר — מעג עס מיר אָנקומען חאָטש האַלב. אדרבה, זיי זענען שוין צו געטריי, און וואָס „צו" איז איבעריג. אָט נעמט, למשל, די מיזינקע מיינע, ביילקע רופט מען זי. וואָס ווייסט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ קינד? איהר קאָנט דאָך מיך, ברוך־השם, ווי זאָגט איהר, פון אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך און ווייסט, אַז איך בין נישט דער טאַטע, וואָס קאַטאָרי זאָל זיך אָוועקזעצען אַפּלויבען זיינע קינדער, גלאַט אַזוי אין טאָג אַריין. נאָר אַז ס׳איז געקומען צו רעד פון מיין ביילקען, מוז איך אייך זאָגען נישט מעהר, ווי שלשה דברים — צוויי ווערטער: זינט גאָט האָט האַנדעלט מיט ביילקעס, האָט ער נאָך אַזאַ ביילקע נישט באַשאַפען. מילא פון שענקייט שמועסט מען נישט. טביה׳ס טעכטער, ווייסט איהר אַליין, האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר די שענסטע קראַסאַוויצעס. נאָר זי, ביילקע הייסט עס, וועט זיי אַלע פאַרשטעקען אין גאַרטעל. אַז מע שמועסט יפיפית — איז דאָך נים שייך! אָקעגען מיין ביילקען מוז מען טאַקי זאָגען מיט די ווערטער פון אשת חיל: שקר החן — איך רעד נישט פון שענקייט, איך רעד פון כאַראַקטער רעד איך. גאָלד, גין־גאָלד, זאָג איך אייך! פון תמיד אַז בין איך ביי איהר געווען דאָס אויבערשטע פון דער מילך, נאָר פון זינט מיין גאָלדע עליו השלום איז, איהר צו לענגערע יאָהר, נפטר געוואָרען, איז דער טאַטע געוואָרען ביי איהר — דאָס

שוואַרצאַפּעל פון׳ם אויג! קיין שטויב נישט דערלאָזען זאָל אויף מיר פאַלען. איך האָב שוין געזאָגט צו זיך אַליין: דער רבונו־של־עולם איז, ווי מיר זאָגען אינ׳ם וכל מאמינים שהוא: ו מ ק ד י ם ר ח מ י ם ל ר ו ג ז — ער שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה. נישמעהר, ס׳איז שווער צו וויסען, וועלכס איז ערגער, די רפואה, אָדער די מכה? געה זיי אַ נביא און טרעף, אַז ביילקע וועט צו־ליעב מיר נעמען און פאַרקויפען זיך פאַר געלט און אַפּשיקען דעם טאַטען אויף די עלטערע יאָהרען קיין ארץ־ישראל! מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אַזוי. זי איז אין דעם אַזוי שולדיג, פּונקט אַזוי ווי איהר. אינגאַנצען איז דאָ שולדיג ער, איהר אויסדערוועהלטער, איך וויל איהם ניט שעלטען, אַ קאַזאַרמע זאָל אויף איהם אייג־פאַלען! און אפשר, אַז מיר זאָלען וועלען גוט באַטראַכטען, גריבלען זיך אַ ביסעל טיעפער, קאָן זיין, אַז איך אַליין בין דאָ מעהר חייב פון אַלעמען, ווארום ס׳איז דאָך אַ בפירוש׳ע גמרא: ח י י ב א ד ם... נאָר ס׳איז שען, כלעבען, אַז איך דאַרף אייך דערצעהלען, וואָס די גמרא זאָגט!

בקיצור, איך וויל אייך נישט לאַנג האַלטען. ס׳איז אַוועקגע־גאַנגען אַ יאָהר און אַ יאָהר, מיין ביילקע איז אויסגעוואַכסען, גע־וואָרען, קיין עין־הרע, אַ מיידעל צו לייטען, און טביה טהוט זיך זיין געשעפט, ווי תמיד, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע פיהרט ער אָפּ דאָס ביסעל מילכיגס זומער קיין בויבעריק, ווינטער קיין יעהופּעץ, אַ מבול זאָל אויף דעם קומען, ווי אויף סדום! אַנקוקען קאָן איך נישט אָט די דאָזיגע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט אַליין, ווי די מענטשען, און ניט אַלע מענטשען, נאָר איין מענטש — אפרים דעם שדכן, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אריין! אָט וועט איהר אומיסטנע הערען וואָס אַ איד אַ שדכן טהוט אָפּ.

ויהי היום, קום איך צו פאָהרען איינמאָל ארום חצי אלול קיין יעהופּעץ מיט מיין ביסעל סחורה. איך טהו אַ קוק — ו י ב ו א ה מ ן — אפרים דער שדכן געהט! איך האָב אייך אַמאָל דער־צעהלט פון איהם. אפרים איז אפילו אַ איד אַ איינגעגעסענער,

נאר אז מע דערזעהט איהם, מוז מען זיך אפשטעלען — אט אזא מין כח האט אין זיך אט דער איד... „העי נאר, חכם מיינער, זאג איך צו מיין פערדעל, שטעה א ווײלע, וועל איך דיר געבען עפּיס קייען". און איך שטעל־אפּ אפרים דעם שדכן און געב איהם אפּ שלום און מאך מיט איהם א שמועס מן הצד: „וואס הערט זיך עפּיס מכח פּרנסה?" טהוט ער א געשמאקען זיפץ און מאכט צו מיר: „ס'איז ביטער!"... זאג איך: „דהיינו?" זאגט ער: „נישטא וואס צו טהון"... זאג איך: „לחלוטין?" זאגט ער: „לחלוטין!"... זאג איך: „וואס איז די מעשה?"... זאגט ער: „די מעשה איז, וואס שידוכים ווערען שוין היינט נים געשלאסען מעהר אין דערהיים"... זאג איך: „וואו דען ווערען זיי היינט געשלאסען?" זאגט ער: „דארטען ערגיץ, אין אויסענלאנד"... זאג איך: „וואס־זשע זאל טהון אזא איד, ווי איך, למשל, וואס מיין זיידענס באבע איז דארט קיינמאל נישט געווען?"... זאגט ער צו מיר און דערלאנגט מיר א שמעק טאבעקע: „פאר אייך האב איך, רב טביה, א שטיקעל סחורה דא אויפ'ן ארט"... זאג איך: „דהיינו?"... זאגט ער: „א אידינע איין אלמנה אהן קינדער מיט ק"ן קערבלעך, געוועזן א קעכין אין אלע גרעסטע הייזער"... קוק איך איהם אן און זאג צו איהם: „רב אפרים, פאר וועמען מיינט איהר דאס א שידוך?" זאגט ער: „פאר וועמען זאל איך מיינען? פאר אייך"... זאג איך: „אלע בייזע ווילדע חלומות זאלען אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ!" און נעם און דערלאנג מיין פערד א שמיצעל און וויל פאהרען ווייטער. מאכט צו מיר אפרים: „האט קיין פאראיבעל נים, רב טביה, אפשר האב איך אייך פוגע בכבוד געוועזן. זאגט־זשע מיר, וועמען דען האט א י ה ר געמיינט?" זאג איך: „וועמען דען זאל איך מיינען, אז נים מיין מיזינקע?"... טהוט ער א שפרונג־אפּ, דערלאנגט זיך א פאטש אין שטערן: „שא! גוט וואס איהר האט מיך דערמאנט, לאנג לעבען זאלט איהר, רב טביה!" זאג איך: „אמן, גם אתם, דערלעבט איהר אויך ביז משיח וועט קומען. נאר וואס איז מיט אייך, זאג איך, אזוי די

גדולה?"... זאָגט ער: „ס'איז גוט, רב טביה, ס'איז אויסגעצייכענט גוט, עס קאָן שוין גאָר בעסער נישט זיין אין דער גאַנצער וועלט!"... זאָג איך: „דהיינו, וואָס איז די גוטסקייט?"... זאָגט ער: „איך האָב פאַר אייער מיזינקע אַ גלייכס, אַ גליק, אַ הויפּט־טרעפער, אַ גביר, איין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי, אַ פּאָדראָטשיק איז ער און הייסען הייסט ער פּדהצור!"... זאָג איך: „פּדהצור? אַ קענטליכער נאָמען פון חומש"... זאָגט ער: „וואָס מיר חומש? וואָס מיר חומש? ער איז אַ פּאָדראָטשיק, אָט דער פּדהצור, ער בויעט הייזער, מויערען, בריקען, געווען אין יאַפּאָניע ביי דער מלחמה, געבראַכט אַ ממון מיט געלד, פאָהרט ארוים מיט ברע־נענדיגע סוסים, מיט קאַרעטעס, מיט לאַקייען ביי דער טהיר, מיט אַ בעדעל ביי זיך אינווייניג אין שטוב, מיט מעבעל פון פּאַריזש, מיט אַ בריליאַנטענעם רינג אויף דער האַנט, נאָך גאָר נישט קיין אַלטער מאַן, אַ בחור, איין אמת'ער, אַ „חאָלאָסטאָי", פּרימאָ! און זוכען זוכט ער אַ שען מיידעל, מעג זיין ווער זי איז, אַ נאַקעטע, אַ באָרוועסע, אבי אַ יפת־תואר!"... „טפּררו! — זאָג איך צו איהם. — אַז איהר וועט אַזוי פליהען, זאָג איך, אַהן אַ פּאַפּאַס, וועלען מיר פאַרפאָהרען מיט אייך, רב אפרים, קיין האָצעקלאָץ. אויב איך האָב קיין טעות נישט, זאָג איך, האָט איהר מיר אַמאָל געהאַט גערעדט דעם איינענעם שידוך, זאָג איך, פאַר מיין עלטערע טאָכטער, פאַר האָדלען", זאָג איך... דערהערט פון מיר די דאָזיגע ווערטער, אַז ער כאַפּט זיך נים, אפרים הייסט עס, ביי די זייטען און הויבט אָן צו לאַכען, איך האָב געמיינט, דער איד וועט באַקומען די פּאָפּלעקציע. „אַהאָ, זאָגט ער, איהר האָט זיך דערמאָנט, זאָגט ער, אַ מעשה, אַז מיין באָבע איז געלעגען געוואָרען מיט'ן ערשטען קינד! יענער האָט אַנגעזעצט נאָך פאַר דער מלחמה און אַנטלאָפען קיין אַמעריקע!"... „זכר צדיק לברכה, זאָג איך, אפשר וועט דער אויך, זאָג איך, אַוועק אַהין?" ווערד ער אויסער זיך, דער שדכן הייסט עס: „וואָס רעדט איהר דאָס, רב טביה? יענער איז גע־ווען, זאָגט ער, אַ פייפער, אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, און

דער איז אַ פּאַדראַטשיק, זאָגט ער, פון דער מלחמה, מיט געשעפטן, מיט אַ קאַנטאָר, מיט מענטשן, מיט... מיט... מיט"... וואָס זאָל איך אייך זאָגן, דער שדכן האָט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער האָט מיך אַראָפּגענומען פון'ם וואָגן און ער האָט מיך אָנגענומען ביי די לאַצן און האָט מיך אַזוי לאַנג געטרייסעלט, ביז ס'איז צוגעגאַנגען אַ גאָראָדאָוואָי און האָט אונז ביידען געוואָלט אָפּפירען אין קאַטשומענט אַריין. אַ שטיקעל גליק, וואָס איך האָב מיך דערמאָנט אין'ם פּסוק: לנכרי תשיד — מיט פּאָליציע דאַרף מען וויסן, ווי אַזוי צו האַנדלען...

בקיצור, למאי זאָל איך אייך לאַנג האַלטען? אַט דער פּרהצור איז געוואָרען אַ חתן פאַר מיין מיזינקע, ביילקע הייסט עס, און לאַ אַרכו הימים — ס'האָט אַ ביסעל געדויערט ביז מיר האָבען געשטעלט אַ חופּה. פאַר וואָס זאָג איך, ס'האָט אַ ביסעל געדויערט? ווייל זי, ביילקע הייסט עס, האָט נישט געוואָלט דעם שידוך, אַזוי ווי מע וויל נישט שטאַרבען. וואָס מעהר אַט דער פּרהצור איז צו איהר צוגעשטאַנען מיט מתנות און מיט גילדענע זייגערלעך און מיט בריליאַנטענע פינגערלעך, איז ער איהר אַלץ מעהר נמאס געוואָרען. מיר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אַריינלעגען. איך האָב עס גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען נאָך איהר פּנים און נאָך איהרע אויגען און נאָך איהר וויינען, וואָס זי האָט געוויינט שטילערהייד. ביז איך מיך מיישב איינמאָל און רוף מיך אָן צו איהר אַזוי, פאַרבייגעהענדיג: „הערסט דו, ביילקע, זאָג איך, איך האָב מורא, זאָג איך, אַז דיין פּרהצור איז דיר אַזוי ליעב, זאָג איך, און אַזוי זיס, אַזוי ווי מיר?"... ווערד זי רויט ווי פייער און מאַכט צו מיר: „ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?" זאָג איך: „וואָס-זשע דען איז דער געוויין גאַנצע נעכט?" זאָגט זי: „איך וויין דען?" זאָג איך: „ניין, דו וויינסט נישט, נאָר דו חליפּעסט. דו מיינסט, זאָג איך, אַז דו באַהאַלסט דעם קאָפּ אין קישען, וועסט דו פון מיר פאַרדעקען, זאָג איך, דיינע טרערען? דו מיינסט, זאָג איך, אַז דיין טאַטע איז אַ יונגעלע, זאָג איך, אָדער דער מח איז

איהם אויסגעטריקענט געוואָרען און ער פאַרשטעהט ניט, זאָג איך, אַז דאָס טהוסט דו צוליעב דיין אַלטען טאַטען? דו ווילסט איהם, זאָג איך, פאַרזאָרגען מיט אַ גוט עלטער, ער זאָל האָבען וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, ער זאָל חלילה נישט דאַרפען געהן, זאָג איך, איבער די הייזער? אויב דו מיינסט אַזוי, ביזט דו, זאָג איך, אַ גרויסער נאַר, זאָג איך. מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, זאָג איך, און טביה איז ניט פון די עשרה בטלנים, זאָג איך, וואָס וועט זיך אוועקזעצען, זאָג איך, אויף לאָסקאָווע ברויט, און געלט, זאָג איך, איז בלאָטע, זאָג איך, ווי אין פסוק שטעהט. אַ סימן האָסט דו, זאָג איך, אַט איז דיין שוועסטער האָדעל אַ גוטע אביון׳טע, פון דעסטוועגען, זאָג איך, זעה, וואָס זי שרייבט פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, זאָג איך, פון עק וועלט, און ווי זי שעצט זיך גליקליך, זאָג איך, מיט איהר שלים־מזל פעפּערעל!"... אַנו, זייט אַ חכם און טרעפט, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס? „צו האָדלען, זאָגט זי, זאָלסט דו מיך, זאָגט זי, ניט גלייכען. האָדעל איז געווען, זאָגט זי, אין אַזאַ צייט, ווען די גאַנצע וועלט, זאָגט זי, האָט זיך געוויעגט, זאָגט זי, געהאַלטען אַט־אַט ביי איבערקעהרען זיך, האָט מען זיך געזאָרגט, זאָגט זי, פאַר דער וועלט, און זיך האָט מען פאַרגעסען; און איצט, זאָגט זי, אַז די וועלט איז אַ וועלט, זאָגט זי, זאָרגט זיך יעדער פאַר זיך און די וועלט האָט מען פאַר־געסען"... אַט אַזוי ענטפערט זי מיר דערויף, ביילקע הייסט עס, און געהט פאַרשטעהט, וואָס זי מיינט!

נו? איהר זעהט עפּיס אַ מבין אויף טביה׳ס טעכטער? איהר האָט זי באַדאַרפט זעהן צו דער חופה — אַ פּרינצעסין! איך בין נאַר געשטאַנען און געשפּיעגעלט זיך אין איהר און געטראַכט צו זיך אַליין: „אַט דאָס איז ביילקע, טביה׳ס טאָכטער? וואו האָט זי זיך אויסגעלערענט אַזוי שטעהן, און אַזוי געהן, און אַזוי האַלטען דעם קאָפּ, און אַזוי אָנטהון זיך, ס׳זאָל אויף איהר זיין, ווי אויס־געגאָסען?"... נאָר לאַנג שפּיעגלען זיך אין איהר האָט מען מיך נישט געלאָזט, וואָרום דעם זעלבען טאָג פון דער חופה, אַרום האַלב

זעכס פאר־נאכט, האט זיך דאס פארעל אויפגעהויבען, און ה ל ד מ ש ה מ ר ד כ י — מען איז אוועק מיט׳ן קוריער צו אלדי גוטע יאהר, קיין „נאטאליע״, ווי די מארע איז ביי די גרויסע, און צוריק איז מען געקומען ערשט העט ארום חנוכה, און מע האט געשיקט נאך מיר, איך זאל למען־השם תיכף־ומיד קומען צו פאהרען קיין יעהופעץ. איז דאס מיר באלד אריין אין קאפ אריין: ממה־נפשך, זיי זאלען וועלען, איך זאל גלאט אזוי קומען, וואלטען זיי אנגעזאגט, איך זאל קומען — און א סוף. צו וואס טויג נאך דער „למען־השם״ מיט׳ן „תיכף־ומיד״? מסתמא מוז דאך דא זיין עפים א זאך! פרעגט זיך א קשיא: וואס פאר א זאך? און אלערליי מחשבות און געדאנקען, גוטע און שלעכטע, קריכען מיר אין קאפ אריין: אפשר האט זיך שוין דאס פארפאלק דארטען צעאמפערט, ווי די קעץ, און עס האלט ביי גט׳ען זיך? און באלד טאקי שלאג איך מיר אפ: ביזט א נאר, טביה, למאי זאלסט דו וועלען אויסלעגען אויף שלעכטען? פון וואנען ווייסט דו, וואס מען רופט דיך? אפשר האבען זיי זיך פארבענקט נאך דיר און ווילען דיך זעהן? אדער אפשר וויל ביילקע, אז איהר טאטע זאל זיין נאהענט נעבען איהר? אדער אפשר וויל נאר פדהצור דיר געבען א שטעלע, דיך צונעמען צו זיינע געשעפטען און מאכען דיך פאר א משגיח אויף זיינע פאדראדען? סיי־ווי־סיי, פאהרען דארף מען. און איך זעץ מיך אויף און ו י ל ד ח ר נ ה — איך פאהר קיין יעהופעץ. פאהרענדיג אזוי, געהט מיר איבער דער כח־הדם, און עס שטעלט זיך מיר פאר, אז איך האב אוועקגעווארפען דאס דארף, פארקויפט די בהמה׳לעך, מיט׳ן פערד־און־וועגעלע, מיט הכל בכל, און בין אריבערגעפאהרען אין שטאדט און בין געווארען ביי מיין פדהצור׳ן פריהער משגיח, דערנאך קאסיר, דערנאך כל־ולך איבער אלע זיינע פאדראדען, און דערנאך א שותף צו אלע זיינע געשעפטען גלייך מיט איהם, האלב אויף האלב, און פאהר ארוים גלייך מיט איהם אויף א פאר ברענענדיגע סוסים, איינער א בולאנער, דער אנדערער א קאשטאנעוואטער, און איך וואונדער מיך אויף זיך אליין: מ ה

ז ה ו ע ל מ ה ז ה — ווי קום איך, אַזאַ שטיל מענטשעל, ווי טביה, צו אַזעלכע גרויסע געשעפטען? וואָס טויג מיר דער טאָרעראָם מיט'ן יריד, מיט'ן הו־האַ, טאָג ווי נאַכט, ווי זאָגט איהר: להושיבי עם נדיבים — זיך טויטשען מיט די מיליאָנ־שטשיקעס? לאָזט מיך אָפּ, איך וויל האָבען אַ רוהיג עלטער, אריינקוקען אַמאָל אין אַ משניות, זאָגען אַ קאַפּיטעל תהלים, מע דאַרף דאָך אַמאָל אין זינען האָבען יענע וועלט אויך, צי ניין? ווי זאָגט שלמה המלך: אַ מענטש איז אַ טשיסטע בהמה, ער פאַר־געסט, אַז וויפיעל ער זאָל ניט לעבען, מוז ער אַמאָל שטאַרבען... אַט מיט אַזעלכע געדאַנקען און מחשבות ביז איך געקומען צו פאָהרען למזל קיין יעהופּעץ גלייך צו מיין פדהצור'ן. מילא, איך זאָל מיך געהן באַריהמען, דערצעהלען אייך רוב גדלו ורוב עשרו — זיין דירה מיט זיין זיצעכטס, איז ניט שייך צו זאָגען. איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געהאַט די זכיה צו זיין ביי בראָצקי'ן אין שטוב, נאָר איך בין מיר משער על־פּי שכל, אַז שענער ווי ביי דעם פדהצור קאָן שוין גאָרניט זיין! איהר קאָנט פאַרשטעהן שוין פון דעם אַליין, וואָס פאַר אַ דירה־מלוכה דאָס איז, אַז דער שומר, וואָס ביי דער טהיר, אַ ווערגעלעץ מיט זילבערנע קנעפּ, האָט מיך בשום אופן נישט געוואָלט אריינלאָזען אינווייניג, האָטש געב איהם אַ קרענק. וואָס טהוט זיך דאָ? די טהיר איז אַ גלעזערנע טהיר, זעה איך, ווי ער שטעהט, אַט דער ווערגעלעץ, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען, און רייניגט מלבושים. ווינק איך צו איהם, רעד מיט איהם אויף שטום־לשון און באַווייז איהם מיט די הענט, אַז ער זאָל מיך אריינלאָזען אינווענינ, מחמת דעם בעל־הבית'ס ווייב קעהר מיר אַן אַ לייבליכע טאָכטער... פאַרשטעהט ער אָבער נישט אויפ'ן וואונק, אַ גויישער קאָפּ, ווייזט ער מיר אויך מיט די הענט, אויך אויף שטום־לשון, אַז איך זאָל געהן לעזאזל — נעמען דעם וועג הייסט עס. נאָט אייך אַזאַ שלים־מזל! צו איין אייגענער טאָכטער זאָל מען דאַרפען האָבען זכות אבות! „אַז אַך און וועה איז צו דיין גרויען קאָפּ, טביה, צו וואָס דו האָסט זיך דערלעבט!" —

אזוי טראַכט איך מיר און קוק דורך דער גלעזערנער טהיר און דער־זעה עפּים אַ מיידעל דרעהט זיך אַרום. „אַפּנים, אַ פּאַקאַיאָווע זייערע", טראַכט איך מיר, מחמת די אויגען איהרע זענען ווי ביי אַ גנב'טע. אַלע פּאַקאַיאָוועס האָבען גנבה'שע אויגען. איך בין איין איינגעהער אין אַלע נגיד'ישע הייזער און בין באַקאַנט מיט אַלע פּאַקאַיאָוועס... טהו איך צו איהר אַ וואונק: „עפען אויף, קעצעלע!" פּאַלגט זי מיך און עפענט די טהיר און מאַכט צו מיר דוקא אויף אידיש: „וועמען דאַרפט איהר?" זאָג איך: „דאַ זיצט פדהצור?" זאָגט זי צו מיר העכער: „וועמען דאַרפט איהר?" זאָג איך צו איהר נאָך העכער: „אַז מע פרעגט דיך, זאָלסט דו ענטפערען על ראשון ראשון; דאַ זיצט פדהצור?" זאָגט זי: „דאַ"... „ווי באַלד אַזוי, זאָג איך, ביזט דו פון מיינע מענטשען. זאָג איך; געה, זאָג איך, זאָג דיין מאַדאַם פדהצור, זאָג איך, אַז זי האָט אַ גאַסט, זאָג איך, דער טאַטע איהרער, טביה, איז געקומען. זאָג איך, צו־גאַסט און שטעהט שוין, זאָג איך, אַ היבשע ווייל־ע אין דרויסען, זאָג איך, כעני בפּתח, וואָרום ער האָט נישט זוכה געווען, זאָג איך, צו געפינען חן און לייטזעליגקייט אין די אויגען פון אַט דעם דאָזיגען עשו מיט די זילבערנע קנעפּ, די כפּרה, זאָג איך, זאָל ער זיין פאַר דיין מינדסטען נאָגעל!" אויסגעהערט מיינע דבורים, האָט דאָס מיידעל מיט אַ געלעכטער פון אַ משומדת פאַר־האַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, אַוועקגעלאָפען אַרויף, אַראָפּגעלאָפען אַראָפּ, אַריינגעלאָזט און אַריינגעפיהרט מיך אין־ווענינג אין אַ מין פּאַלאַץ, וואָס מיינע אבות אבותינו האָבען עס נישט געזעהן אין חלום אפילו. זייד און סאַמעט און גאָלד און קרישטאַל, און אַז איהר געהט, פיהלט איהר נישט די טריט, מחמת איהר שפּאַנט מיט די זינדיגע פּיס אויף די טייערסטע דיוואַנעס, ווייך ווי שניי. היינט זייגערס, זייגערס! אויף די ווענט זייגערס, אויף די טישען זייגערס, אַהן אַ שיעור זייגערס! „רבונו יונה! האָסט אַ סך אַזוינע? צו וואָס דאַרף עס אַ מענטש אַזוי פיעל זייגערס?" אזוי טראַכט איך מיר און געה מיר, די הענט פאַרלעגט אַרונטער.

אַ ביסעל ווייטער; איך טהו אַ קוק — עטליכע טביה'ס מיט אַ מאָל שניידען זיך אַקעגען מיר פון אַלע זייטען, איין טביה געהט אַהער, דער אַנדרער טביה אַהין, איינער צו מיר, דער אַנדערער פון מיר — טפו זאָלסט דו ווערען! פון אַלע פיער זייטען שפּיעגלען! נאָר אַזאַ מין פויגעל, ווי אַט דער פּאָדראַטשיק, קאָן זיך פּאַרגינען אַזוי פיעל זייגערס מיט אַזוי פיעל שפּיעגלען!... און עס קומט מיר אויף די געדאַנקען פּרהצור, אַ גראַבּס און אַ קיילעכיגס, מיט אַ ליסינע איבער'ן גאַנצען קאָפּ, און סע רעדט הויך און סע לאַכט דריבנימשקע, און איך דערמאָן מיך, ווי אַזוי ער איז געקומען צו מיר דאָס ערשטע מאָל אין דאָרף אַריין מיט די ברענענדיגע סוסים, זיך צעלעגט ביי מיר, ווי ביי זיין טאַטען אין ווייננאַרטען, זיך באַקאַנט מיט מייןביילקען, מיך אַוועקגערופען אויף אַ זייט און איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויהער, נאָר אַזוי הויך, אַז מע האָט געקאָנט הערען אויף יענער זייט יעהופּעץ. וואָס איז געווען דער סוד? דער סוד איז געווען, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען און ער וויל, אַז ס'זאָל זיין איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה. מילא, אַז מיין טאָכטער איז איהם געפעלען — דאָס פאַרשטעהט מען מיט'ן שכל, נאָר אַט דער איינס־צוויי־דריי איז מיר אַריין כ ח ר ב פּ י פ י ו ת — ווי אַ טומפּער מעסער אין האַרצען אַריין. וואָס הייסט דאָס איינס־צוויי־דריי און אַ חופּה? און וואו בין איך? און וואו איז ביילקע? אַי, האָט זיך מיר געוואָלט איהם אַריינהאַקען אַ פּאָר פּסוקים מיט אַ מדרש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען! נאָר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: „ל מ ה ז ה א נ כ י — וואָס דאַרפסט דו זיך מישען, טביה, צווישען קינדער? אַ סך האָסט דו גע'פּועל'ט ביי דיינע עלטערע טעכטער, אַז דו האָסט געוואָלט זאָגען דעות אויף זייערע שידוכים? האָסט זיך אָנגעריט ווי אַ פּויק, אויסגעשאָטען די גאַנצע תורה דיינע, און ווער איז געבליבען אַ נאַר? — טביה!"

הקיצור, לאָמיר אַוועקוואַרפען, ווי זאָגט איהר דאָרטען אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה.

האב איך זיי, הייסט דאָס, צוליעב געטהאָן און בין צו זיי געקומען קיין יעהופּעץ, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: שלום־עליכם! עליכם־שלום! ווי געהט עס? וואָס מאַכט איהר גוטס? זיצט! אַ דאַנק, מע קאָן באַשטעהן! — מיט די אַלע איבעריגע צערעמאָניעס, ווי געוויינטליך. איך זאָל זיין דער ערשטער אויפ׳ן ארויספּאָהר, זיי אַ פּרעג טהון: מ ה י ו ם מ י ו מ י ם — וואָס איז דאָס רופען, וואָס איהר האָט מיך גערופען? — פּאַסט נישט. טביה איז נישט קיין אידינע, ער האָט צייט. דערווייל קומט־צו אַ פּאַרשוין מיט גרויסע ווייסע הענטשקעס און זאָגט, אַז דער אָנ־בייסען שטעהט שוין אויפ׳ן טיש, און מיר הויבען זיך אויף אַלע דריי, און מיר קומען אריין אין אַ חדר אריין פון גאַלע דעמב: דער טיש אַ דעמבענער, די בענקלער דעמבענע, די ווענט פון דעמב, די סטעלי דעמב, און אַלץ איז געשניצט און געפּארבט און געמאָהלט און געצאַצקעט, און אויפ׳ן טיש — בגדי מלכות: טיי מיט קאַווע און מיט טשאָקאָלאַדע, און מיט פּוטער־געבעקס, און מיט גוטען קאָניאַק, און די בעסטע געזאַלצענס, און אַזעלכע מינים מאכלים, פּירות און אויבסען, ס׳איז מיר אַ חרפּה אויסצוזאָגען, נאָר איך האָב מורא, אַז מייןביילקע האָט זיי ביי איהר טאַטענס טיש קיינ־מאָל נישט געזעהן אפילו. און מע גיסט מיר אָן אַ כוסה און נאָך אַ כוסה, און איך טרינק לחיים, און איך קוק אויף איהר, אויף ביילקען הייסט עס, און איך טראַכט מיר: „האָסט זיך עס דער־לעבט, טביה׳ס טאָכטער, ווי מיר זאָגען אין הלל: מ ק י מ י מ ע פּ ר ד ל — אַז גאָט העלפט דעם אָרעמאַן, מ א ש פּ ו ת י ר י ם א ב י ו ן — איז איהם גאָרנישט צו ד׳ערקענען. דאַכט זיך, ביילקע — און פּאַרט נישט ביילקע“. און איך דערמאָן מיר אָן יענער ביילקע פון אַמאָל און איך פּאַרגלייך זי מיט דער ביילקע, וואָס אַצינד, און עס טהוט מיר האַרצעדיג באַנג — גלייך ווי איך וואָלט עפּיס געמאַכט אַ שלעכט געשעפט, אָפּגעטהאָן אַ זאַך, וואָס איז פאַרפאַלען, אַשטייגער, כדומה למשל, ווי איך וואָלט אויסבייטען מיין הארעפּאַשנעם פערדעל אויף אַ לאַשאַקעל, וואָס מע ווייסט

נאך נישט, וואס פון דעם וועט אמאל זיין, אדער א פערד, אדער א דראנג. „ער, ביילקע, טראכט איך מיר, וואס פון דיר איז געווארען! אמאל, געדענקסט דו, ווי דו פלעגסט זיצען ביי־נאכט ביי א רויכערדיג לעמפעל און נייהען און זינגען א ליעדעל, אדער נעמען אין איין כהרף־עין אויסמעלקען צוויי בהמה׳לעך, אדער גאר פארקאטשען די ארבעל און אפקאכען מיר א פראסטען מילכיגען בארשט, אדער טייגלעך מיט פאסאלים, אדער פאמפעשקעס מיט קעז, אדער שקצים מיט מאהן, און א זאג טהון צו מיר: „טאטע, געה וואש זיך!" — איז דאך עס געווען, ווי דער בעסטער ניגון! איצטער זיצט זי מיט איהר פדהצור׳ן, ווי א בת־מלכה, צוויי מענטשען דערלאנגען צום טיש, קלאפען מיט די טעלער, און ביילקע? זי זאל עס אויסרעדען אפילו א ווארט! זעהט איהר, ער, פדהצור הייסט עס, רעדט שוין פאר זיי ביידען, דאס מויל מאכט זיך איהם נישט צו! זינט איך לעב האב איך נישט געזעהן, א מענטש זאל אזוי ליעב האבען פלאפלען און פלוידערען, דער שווארץ יאהר ווייסט וואס, און בשעת־מעשה לאכען דריבניטשקע מיט א קליין געלעכטערעל. דאס ווערד אנגערופען ביי אונז: אליין געזאגט א חכמה, אליין געלאכט... אחוץ אונז דריי זיצט נאך איין פארשוין ביי׳ם טיש, א נפש מיט רויטע באקען, איך ווייס נישט, ווער ער איז און וואס ער איז, נאר איין אכל׳ער, ווייזט אויס, דארף ער זיין נישט קיין קליינער, ווארום די גאנצע צייט, וואס דער פדהצור האט גערעדט און געלאכט, האט ער געפאקט אין די באקען, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ש ל ש ה ש א כ ל ו — ער האט געגעסען פאר דריי... דער האט געגעסען, און יענער האט גערעדט, און אלץ עפים אזעלכע פוסטע זאכען, וואס קריכען מיר נישט אין דער לינקער פאה: פאדראד, גובערנסקי פראוולעניע, אודעלני וועדאמאסט, קאזנאטשייסטווע, יאפאניע... פון אלסדינג האט מיך אינטערעסירט נאר איין יאפאניע, ווייל מיט יאפאניע האב איך מיך אנגעקעהרט א שטיקעל מחותן. בשעת מלחמה, ווייסט איהר דאך, זענען פערד געווארען בחשיבות גדול, מע האט זיי געזוכט

מיט ליכט, האט מען געטראפען מסתמא צו מיר אויך און מע האט גענומען מיין פערדעל צום סמיק, אויסגעמאסטען מיט איין ארשין, א טרייב געטהאן אהין־אהער און מע האט דעם געגעבען א ווייסען בילעט. האב איך זיי געזאגט, זאג איך: „איך האב געוואוסט פריהער, זאג איך, אז ס'איז אומזיסט אייער טרחה, ווי אין פסוק שטעהט: יודע צדיק נפש בהמתו — נישט טביה'ם פערד געהט אויף מלחמה"... נאר האט קיין פאראיבעל נישט, פאני שלום־עליכם, איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען און קאן אזוי חלילה אראפשלאגען זיך פונ'ם שליאך. ווי זאגט איהר, נחזור לעניננו — לאמיר בעסער געהן צום עיקר המעשה.

בקיצור, האבען מיר, הייסט עס, גאנץ פיין אויסגעטרונקען און פארביסען, אזוי ווי גאט האט געבאטען, און אז מען איז אויפ־געשטאנען פונ'ם טיש, נעמט ער מיך, פרהצור הייסט עס, אונטער דער האנט און פיהרט מיך אריין אין א באזונדער קאבינעט אריין, אויפגעפוצט כיד המלך — מיט ביקסען און מיט שפיזען אויף די ווענט און מיט הארמאטען אויפ'ן טיש, און זעצט מיך אוועק אין א מיין דיוואן, ווייך ווי פוטער, און נעמט ארויס פון א גאלדענער פושקע צוויי גרויסע גראבע שמעקענדיגע ציגיירען און פאררויכערט, איינע זיך, די אנדערע מיר, און זעצט זיך אוועק אקעגען מיר, ציהט אויס די פיס און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסט איהר, וואס איך האב געשיקט נאך אייך?" „אהא! — קלער איך מיר. — אט דאס וויל ער מסתמא א שמועס טהון מכח אבצעהן און דרייצעהן". נאר איך מאך מיך תמ'עוואטע און רוף מיך אן צו איהם אזוי: „השומר אחי אנכי — פון וואנען זאל איך וויסען?" מאכט ער צו מיר: „איך האב געוואלט רעדען מיט אייך טאקי וועגען אייך אליין". „א סלוזשבע", טראכט איך מיר און טהו א מאך צו איהם: „אבי נאר עפּיס גוטס, מהכתיתי, לאמיר הארכען". נעמט ער ארויס דעם ציגייער פון די צייהן, פרהצור הייסט עס, און הויבט מיר אן מיט א גאנצער דרשה: „איהר זענט, זאגט ער, א איד נישט קיין נאר און ווערט קיין פאראיבעל נישט האבען, וואס

איך וועל מיט אייך רעדען אָפּענטליך. איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז איך פיהר גרויסע געשעפטען, און אַז מע פיהרט אַזעלכע גרויסע געשעפטען, ווי איך...״ „יאָ, טראַכט איך מיר, דאָס מיינט ער מיך״, — און איך האָק איהם איבער אין מיטען און רוף מיך אָז צו איהם: „ווי די גמרא זאָגט, זאָג איך, שבת אין פּרק: מ ר ב ה נ כ ס י ם מ ר ב ה ד א ג ה. ווייסט איהר, זאָג איך, דעם פּשט פון דער גמרא?״ ענטפערט ער מיר אָפּ גאַנץ אָפּענטליך: „איך וועל אייך זאָגען, זאָגט ער, דעם ריינעם אמת, זאָגט ער, איך האָב, זאָגט ער, קיין גמרא קיינמאָל נישט געלערענט, זאָגט ער, און איך וויים אפילו נישט, זאָגט ער, וואָסער א פּנים זי האָט״. אַזוי זאָגט ער צו מיר, פּדהצור הייסט עס, און צעלאַכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערל. איהר פאַרשטעהט איין עסק? דאַכט מיר, אַז גאָט האָט דיך געשטראָפט, ביזט איין עם־הארץ, טאַ לאָז חאָטש זיין חאָטאַ פּאָקרישקע, וואָס דאַרפסט דו זיך נאָך באַריהמען דער־מיט? אַזוי טראַכט איך מיר און מאַך צו איהם: „איך האָב אייך טאַקי אַזוי געשאַצט, זאָג איך, אַז צו די זאַכען זענט איהר נישט שייך, נאָר לאָמיר, זאָג איך, הערען, וואָס ווייטער?״ מאַכט ער צו מיר: „ווייטער האָב איך אייך געוואָלט, זאָגט ער, זאָגען, אַז צו מיינע געשעפטען מיט מיין נאָמען, זאָגט ער, מיט מיין פּאָלאַ־זשעניע, פּאַסט מיר נישט, זאָגט ער, אַט דאָס, וואָס מע רופט אייך, זאָגט ער, טביה דער מילכיגער. איהר דאַרפט וויסען, זאָגט ער, אַז איך בין באַקאַנט ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאָר, זאָגט ער, און צו מיר אין שטוב אַריין, זאָגט ער, קאָן אַמאָל קומען אַ בראָצקי, אַ פּאָליאַקאָוו, און אפשר אַ רויטשילד אויך, טשעם טשאָרט ניע שוטיט?״... אַזוי מאַכט ער צו מיר, פּדהצור הייסט עס, און איך זיץ און קוק אויף זיין גלאַנצענדיגע ליסינע און טראַכט מיר: „עס קאָן זעהר זיין, אַז דו קאָנסט זיך ליטשנע מיט'ן גובערנאַטאָר און אַז רויטשילד זאָל אַמאָל קומען צו דיר אין שטוב אַריין, נאָר רעדען רעדסט דו, ווי אַ כלב שבכלבים״... און איך רוף מיך אָז צו איהם שוין אַ ביסעל מיט פּאַרדראָס: „וואָס־זשע, זאָג איך, מהוט מע!

דערצו, טאמער, זאג איך, קומט טאקי צו אייך אמאל ראטשילד?״ מיינט איהר דאך, אז ער פארשטעהט דעם שטאך? לא דובים ולא יער — עס הויבט זיך גארנישט אן!

„איך האב געוואלט, זאגט ער, אז איהר זאלט אוועקווארפען, זאגט ער, אט דאס מילכיגס, און זאלט זיך פארנעמען, זאגט ער, מיט עפּיס אנדערש״. „דהיינו, זאג איך, מיט וואס?״ „מיט וואס איהר ווילט, זאגט ער, ווינציג געשעפטען, זאגט ער, פארהאן אויף דער וועלט? איך וועל אייך, זאגט ער, אונטערהעלפען מיט געלט, וויפיעל מע וועט באדארפען, אבי, זאגט ער, איהר זאלט ווערען אויס טביה דער מילכיגער. אדער שאט, זאגט ער, ווייסט איהר וואס? טאמער וואלט איהר, זאגט ער, גאר איינס־צוויי־דריי אוועקגעפאהרען קיין אמעריקע? הא?״ אזוי מאכט ער צו מיר, רוקט אריין דעם ציגייער אין די צייהן אריין און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און די ליסינע גלאנצט... נו? וואס ענטפערט מען אזא גראבען יונג? תחילת האב איך מיר געטראכט: „וואס זיצסט דו, טביה, ווי א לייהמענער גולם? הויב דיך אויף, טהו א קוש די מזוזה, געב א קלאפּ מיט דער טהיר און הלך לעולמו — פּאשאל אהן א זיי־געזונט!״... אזוי שטארק האט דאס מיך א נעם געטהאן ביי דער לעבער!... „איין עזות פון א פּאדראטשיק! וואס הייסט, דו הייסט מיר אוועקווארפען איין עהרליכע בכבוד'ע פרנסה און פאהרען קיין אמעריקע? באשר טאמער וועט צו דיר אמאל קומען ראטשילד, בכן דארף טביה דער מילכיגער לויפען אין דער וועלט אריין?!״... און דאס הארץ קאכט אין מיר ווי א קעסעל, און א ביסעל אויפגעטראגען בין איך נאך פון פריהער; מיד האט געברענט אויף איהר, טאקי אויף מיין ביילקען: „וואס זיצסט דו דארטען, ווי א בת־מלכה, צווישען די הונדערט זייגערס מיט די טויזענד שפּיגלען, בשעת מע טרייבט דא דיין טאטען, טביה'ן, קאליסטראי, אויף הייסע קויהלען? לאם איך האבען די ברכות, טראכט איך מיר, וואס דיין שוועסטער האדעל האט בעסער געמאכט פון דיר! וואס אמת איז אמת, זי האט נישט אזא שטוב מיט

אזוי פיעל שמאכטעליאקעס, ווי דו, דערפאר האט זי אבער א מאן, א פעפערעל, איז ער דאך א מענטש, וואס קאטארי ער אליין איז ביי זיך הפקר, און דער גאנצער עיקר איז די וועלט... און דערצו האט ער א קאפ אויף די פלייצעס, נישט קיין לאקשענטעפעל מיט א גלאנצענדיגער ליסינע, און א פיסק האט פעפערעל — איז דאך עס גאלד מיט גאלד! איהם, אז איהר זאגט א פסוק, גיט ער אייך דריי פסוקים סדאטשע! ווארט אויס, פאדראטשיק מיינער, אט וועל איך דיר באלד ארייננהאקען א פסוק, וועט דיר ווערען פינסטער אין די אויגען!"... אזוי טראכט איך מיר און רוף מיך אן צו איהם בזה הלשון: „מילא, זאג איך, וואס די גמרא איז פאר אייך א סוד, בין איך, זאג איך, אייך מוחל; אז א איד זיצט אין יעהופעץ און הייסט פרהצור און איז א פאדראטשיק, מעג, זאג איך, די גמרא ליגען אויפ'ן בוידעם. אבער א פראסטען פסוק, זאג איך, דאס וועט דאך שוין פארשטעהן, זאג איך, א גוי אין פאסטעלעס אויך. איהר ווייסט דאך, זאג איך, וואס דער תרגום אונקלוס זאגט אויף לבן הארמי: מ ז נ ב ת א ד ח ז י ר ת א ל א מ א כ א נ ת ש ט ר י י מ י ל ת א?"... קוקט ער אויף מיר, ווי א האהן אין בני־אדם, און מאכט צו מיר: „וואס־זשע הייסט עס?" „דאס הייסט, זאג איך, אז פון א חזיר'שען עק קאן מען קיין שטריימעל נישט מאכען". „אקעגען וואס, זאגט ער, זאגט איהר דאס?" „אקעגען דעם, זאג איך, וואס איהר הייסט מיר פאהרען קיין אמעריקע". צעלאכט ער זיך דריבנישקע און מאכט צו מיר: „אמעריקע ניט, איז אפשר קיין ארץ־ישראל? אלע אלטע אידען פאהרען קיין ארץ־ישראל"... אזוי ווי ער האט דאס מיר אויסגע־רעדט, אזוי איז דאס מיר אריין, ווי איין אייזערנער צוויאק אין מוח אריין: „שא! אפשר איז דאס גארניט אזוי קרום, טביה, ווי דו מיינסט? אפשר איז דאס טאקי א פלאן? ווארום איידער האבען אזא נחת פון קינדער, ווי דו האסט, איז שוין אפשר גלייכער ארץ־ישראל? בהמה! וואס שטעלסט דו דא איין און וועמען האסט דו דא? דיין גאלדע עליו השלום ליגט דאך שוין במילא

אין דער ערד, און דו אליין, נישט אויסגערעדט זאל זיין, ליגסט דען נים נייען איילען אין דער ערד? ביז וואנען איז דער שיעור צו טאפטשען זיך אויף דער וועלט?"... און אגב דארפט איהר וויסען, פאני שלום־עליכם, אז מיך ציהט שוין לאנג אהין, קיין ארץ־ישראל; איך וואלט א בעלן געווען זיין ביי דער כותל מערבי, מערת־המכפלה, דער מוטער רחל'ס קבר, אנקוקען מיט מיינע אויגען דעם ירדן, דעם בארג סיני, דעם ים־סוף, פיתום מיט רעמסס, ווי זיי זעהען אויס, וכדומה אזעלכע זאכען. און מיינע מחשבות טראגען מיך אוועק אהין, אינ'ם געבענטשטען לאנד כנען, ווי זאגט איהר, ארץ זבת חלב ודבש. שלאגט ער מיר איבער, פדהצור הייסט עס, מיינע רעיונות סאמע אין מיטען און רופט זיך אן צו מיר: „נו? וואס דארף מען דא, זאגט ער, אזוי לאנג טראכטען? איינס־צוויי־דריי"... „ביי אייך, זאג איך, איז, ברוך־השם, אלסדינג איינס־צוויי־דריי, ווי די גמרא זאגט, זאג איך: הא גברא והא טרסקא... און ביי מיר, זאג איך, איז דאס א הארב שטיקעל משניות, ווארום אויפהויבען זיך, זאג איך, און פאהרען קיין ארץ־ישראל, דארף מען, זאג איך, האבען מיט וואס"... צעלאכט ער זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, שטעהט־אויף, געהט־צו צום טיש, עפענט אויף א טיש־קעסטעל און נעמט ארויס פון דארטען א טייסטער און צעהלט מיר אפ אחת ואחת, לאז זיך אייך דאכטען, א שענע מטבע, און איך בין דוקא נישט פויל אויף דער פען און נעם צענויף דאס ביסעל פאפיער — דער כח פון געלט — און לאז עס אראפ העט־וויים אין קעשענע, און וויל איהם זאגען חאטש א פאר פסוקים מיט א מדרש, וואס זאל פארענטפערען ארום און ארום, הערט ער מיך ווי דעם קאטער און מאכט צו מיר: „אט דאס וועט אייך זיין, זאגט ער, גענוג ביז אהין איבער'ן קאפ, און אז איהר וועט קומען, זאגט ער, אויפ'ן ארט און וועט דארפען געלט, זאלט איהר שרייבען, זאגט ער, א בריעף, וועט מען אייך איינס־צוויי־דריי באלד ארויס־שיקען געלט. און דערמאנען אייך נאך א מאל וועגען פאהרען, זאגט ער, פארשפארט מען דאך, ווארום איהר זענט דאך, זאגט ער,

עפים א איד מיט יושר און מיט סאוועסט"... אט אזוי מאכט ער צו מיר, פדהצור הייסט עס, און צעלאכט זיך דריבניטשקע מיט זיין קליין געלעכטערעל, וואס קריכט גלייך אין די קישקעס אריין. און עס פליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפ: „טאמער וואלסט דו איהם א שמיץ געטהאן דאס געלט צוריק אין פנים אריין און איהם דערצעהלט דעם פסוק, אז טביה'ן קויפט מען נישט פאר געלט און מיט טביה'ן שמועסט מען נישט פון יושר און פון סאוועסט?"... נאר איידער איך עפען א מויל אויף צו רעדען, טהוט ער א קלונג און רופט אריין ביילקען און מאכט צו איהר: „דושענקע, דו ווייסט? דיין פאטער ווארפט דאך אונז אוועק, ער פארקויפט אויס אלץ, וואס ער האט, און פאהרט ארויס איינס־צוויי־דריי קיין ארץ־ישראל"... „חלום חלמתי ואינני יודע — וואס ס'האט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט!"... אזוי טראכט איך מיר און קוק אויף מיין ביילקען — איהר זאלט זאגען, זי זאל זיך עס אפילו פארקרימען. שטעהט ווי א בוים, קיין טראפען בלוט אין פנים, קוקט פון איהם אויף מיר, פון מיר אויף איהם, און קיין איינציג ווארט! איך, אויף איהר קוקענדיג, שוויג אויך, שוויגען מיר, הייסט עס, אלע ביידע, ווי אין תהלים שטעהט: תדבק לשוני — עס האט אונז אפגענומען דאס לשון. דער קאפ דרעהט זיך מיר, די שלייפען קלאפען מיר, ווי פון א טשאד. פון וואס זאל עס זיין? — טראכט איך מיר. — אפנים, דאס איז פונ'ם שענעם ציגייער, וואס ער האט מיר געגעבען רויכערען? אט רויכערט דאך אבער ער אויך, פדהצור הייסט עס! ער רויכערט און רעדט, דאס מויל מאכט זיך איהם גארנישט צו, האטש די אויגלעך קלעפען זיך איהם, עס גלוסט זיך איהם, ווייזט אויס, האפען א דרימעל. „פאהרען דארפט איהר, זאגט ער צו מיר, פון דאנען קיין אדעס, זאגט ער, מיט'ן קוריער, און פון אדעס מיט'ן ים אזש ביז יאפע, און פאהרען מיט'ן ים, זאגט ער, איז די בעסטע צייט נאר איצט, ווארום, זאגט ער, שפעטער הויבען זיך אן די ווינטען מיט די שנייען, מיט די בערעס, מיט, מיט, מיט..." אזוי זאגט ער און די

צונג פלאנטעט זיך איהם שוין, אזוי ווי איינער, וואס וויל שלאפען, נאר ער הערט נישט אויף צו קלאפען ווייטער: „און אז איהר וועט זיין, זאגט ער, פארטיג צו דער נסיעה, זאלט איהר אונז, זאגט ער, געבען צו וויסען, וועלען מיר ארויספאהרען, זאגט ער, ביידע צום וואקזאל מיט אייך זיך אפגעזעגענען, ווארום ווען קאנען מיר זיך שוין זעהן?" אזוי לאזט ער אויס, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט א גרויסען געהניץ, שטעהט־אויף און רופט זיך אן צו איהר, צו ביילקען הייסט עס: „דושענקע, וועסט, זאגט ער, זיצען דא א ביסעל, און איך וועל, זאגט ער, געהן זיך צו־לעגען א ווײלע". „האסט נאך קיינמאל אזא גלייכס נישט געזאגט, ווי איך בין א איד! אצינד וועל איך חאטש האבען צו וועמען מיין ביטער הארץ אויסצולאזען". אזוי טראכט איך מיר און וויל מיך געבען א נעם צו מיין ביילקען, איהר אויס'לאמר'ן אלסדינג, וואס האט זיך צו־נויפגעזאמעלט ביי מיר פאר דעם גאנצען פריהמארגען, — ערשט אז זי טהוט א פאל צו מיר אויפ'ן האלז, ביילקע הייסט עס, און הויבט אן צו וויינען, אבער ווי אזוי, מיינט איהר, וויינען? מיינע טעכטער, נישט געדאכט זאלען זיי ווערען, האבען אלע אזא טבע: פריהער מענטשלען זיי זיך און בריה'ן זיך, און קומט צו עפּיס — וויינט מען, ווי א בערעזענע. אט נעמט, למשל, מיין עלטערע טאכטער, האדעל הייסט עס: קארג האט זי איינגעלעגט די וועלט אין דער לעצטער מינוט, בשעת זי האט באדארפט אוועקפאהרען אפריכטען גלות מיט איהר פעפערעל אין די קאלטע מדינות? נאר וויים איך, ס'א דמיון! יענע דארף ביי איהר הייצען די הרובע!

איך וועל אייך זאגען דעם רעכטען אמת: איך אליין, ווי איהר קענט מיך שוין א ביסעל, בין נישט קיין מענטש פון טרערען. גוט וויינען האב איך געוויינט נאר איין מאל, בשעת מיין גאלדע עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, און נאך איין מאל האב איך מיך גאנץ געשמאק אויסגעוויינט, בשעת האדעל איז אוועקגעפאה־רען צו איהר פעפערעל, און איך בין געבליבען אויפ'ן וואקזאל, ווי א גרויסער נאר, איינער אליין מיט מיין פערדעל, און נאך עפּיס א

פאַר מאָל האָט זיך געטראָפען, וואָס איך האָב מיך אַ ביסעל, ווי זאָגט איהר, צעיאַחמערט, און ווייטער געדענק איך עפּיס נישט, איך זאָל האָבען אַ טבע פון וויינען. נאָר ביילקע מיט איהרע טרערען האָבען מיך אַזוי פאַרקלעהמט ביי דער נשמה, אַז איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען, און איך האָב שוין נישט געהאַט דאָס האַרץ אפילו, איך זאָל איהר זאָגען אַ קרום וואָרט. מיט מיר באַדאַרף מען קיין סך נישט רעדען. איך הייס טביה. איך האָב באַלד פאַרשטאַנען איהרע טרערען. דאָס איז נישט געווען גלאַט אַזוי זיך טרערען. דאָס זענען געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, טרערען פון על חטא שחטאתי לפניך בנישט פאָלגען אַ טאַטען... און אַנשטאָט דעם, וואָס איך זאָל זי מכבד זיין, ווי זי איז ווערטה, און אויסגיסען כל חמתי אויף איהר פּדהצור'ן, האָב איך גאָר גענומען אויסרעדען איהר דאָס האַרץ מיט אַזאַ משל און מיט אַזאַ משל, ווי טביה קאָן. הערט זי מיך אויס, ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר: „ניין, טאַטע, נישט דאָס, זאָגט זי, וויין איך. איך האָב צו קיינעם, זאָגט זי, קיין טענות נישט, נאָר אַט דאָס, זאָגט זי, וואָס דו פאָהרסט אַוועק, זאָגט זי, איבער מיר און איך קאָן, זאָגט זי, דערצו גאַרנישט העלפען, אַט דאָס, זאָגט זי, בראַט מיך". „געה שוין, געה, זאָג איך, דו רעדסט, זאָג איך, ווי אַ קינד, האָסט פאַרגעסען, זאָג איך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט און אַז דיין טאַטע איז נאָך, זאָג איך, ביי אַלע חושים. ביי דיין טאַטען, זאָג איך, שפּיעלט אַ ראַליע זיך דורכ־פאָהרען קיין ארץ־ישראל און קומען צוריק, ווי אין פּסוק, זאָג איך, שטעהט געשריבען: ויסעו ויחנו — טודא אי נאַזאַד"... אַזוי רעד איך איהר אויס דאָס האַרץ, און אינוועניג ביי זיך טראַכט איך מיר: „טביה, דו לייגסט! פאָהרסט דו אַוועק קיין ארץ־ישראל, איז עליו השלום — אוים טביה!"... און פונקט ווי זי וואָלט טרעפען מיינע געדאַנקען, מאַכט זי צו מיר אַזוי: „ניין, זאָגט זי, טאַטע, אַט אַזוי טרייסט מען אַ קליין קינד; מע גיט דעם, זאָגט זי, אַ ליאַלקע, אַ שפּיעלעכעל אין די הענט אַריין און מע דערצעהלט

דעם, זאגט זי, א שענע מעשה פון א ציגעלע א ווייסע... אויב, זאגט זי, שוין יא דערצעהלען א מעשה, וועל איך, זאגט זי, דיר דערצעהלען, נישט דו מיר. נאר די מעשה, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, טאטע, איז מעהר טרויעריג, ווי שען".

אט אזוי מאכט זי צו מיר, ביילקע הייסט עס; טביה'ס טעכ־טער רעדען נישט גלאט. און זי נעמט און זי לעגט מיר אוועק א מענה־לשון, א גאנצע מגילה, אדער א מעשה פון טויזענד־איין־נאכט, ווי אזוי אט דער פדהצור איהרער איז פון קליין גרויס געווארען, אויסגעוואקסען פון סאמע נידעריגסטען גראד, זיך אליין מיט זיין איינענעם שכל ארויפגעשלאגען אויף דער העכסטער מדרגה, און איצט וויל ער דערגרייכען דערצו, אז צו איהם איז שטוב אריין זאל קומען בראצקי, שיט ער מיט נדבות, ווארפט מיט טויזענדער. נאר אזוי ווי געלט אליין איז נאך ווינציג, מע דארף נאך האבען יחוס אויך, לעגט ער איין די וועלט, פדהצור הייסט עס, צו באַ־ווייזען, אז ער איז נישט קיין אבי ווער, באריהמט זיך, אז ער שטאמט פון די גרויסע פדהצור'ס, אז זיין טאטע איז אויך געווען א באריהמטער פאדראטשיק. — „חאטש, זאגט זי, ער ווייסט גאנץ גוט, אז איך ווייס, אז ער איז געווען א כלי־זמר. היינט, זאגט זי, דערצעהלט ער אלעמען, אז זיין ווייב'ס טאטע איז געווען א מי־ליאנשטשיק"... „ווענען, זאג איך, מיינט ער דאס? מיך? אפשר איז מיר, זאג איך, באשערט געווען אמאל צו האבען מיליאנען, זאג איך, זאל איך דערמיט אפקומען". „וואס ווייסט דו, טאטע, זאגט זי צו מיר, ווי עס פלאמט מיר מיין פנים, אז ער שטעלט מיך פאר, זאגט זי, פאר זיינע באקאנטע און הויבט זיי אן דערצעהלען גרויסקייט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס און פון מיין גאנצער משפחה, אזעלכע זאכען, וואס ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען, און מע מוז דאס, זאגט זי, אלסדינג אויסהערען און מאכען א שווייג, ווארום ער איז, זאגט זי, אויף די זאכען א גרויסער קאפ־ריזניק". „ביי דיר, זאג איך, הייסט דאס א קאפריזניק, און ביי אונז, זאג איך, ווערד דאס אנגערופען פשוט א נכפה'ניק, זאג איך,

אָדער אַ מה־יעשה'ניק". „ניין, זאָגט זי, טאַטע, דו קענסט איהם ניט, ער איז גאָרניט אַזאַ שלעכטער, ווי דו מיינסט; ער איז נאָר אַ מענטש, וואָס אַ מינוט איז ער אַזוי און אַ מינוט איז ער אַנדערש. ער האָט, זאָגט זי, אַ גוט האַרץ און אַ ברייטע האַנט. איהם אַז מע מאַכט, זאָגט זי, אַ קרום פּנים, און אַבי מע טרעפט די גוטע מינוט, וועט ער אָוועקגעבען די נשמה, און ווער שמועסט, זאָגט זי, פון מיינעטוועגען — איז דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל! דו מיינסט, זאָגט זי, איך האָב אויף איהם שוין גאָר קיין שום שליטה ניט? אָט האָב איך ביי איהם נישט לאַנג גע'פּועל'ט אַרויסראַטעווען האָדלען מיט איהר מאַן פון די ווייטע גובערניעס. ער האָט מיר, זאָגט זי, געשוואָרען, אַז ער וועט זיך לאָזען קאָסטען אַ סך טויזענדער, נאָר מיט איין תּנאַי, אַז זיי זאָלען פון דאָרטען אַוועק גלייך קיין יאַפּאָניע". „וואָס עפּיס קיין יאַפּאָניע, זאָג איך, פאַר וואָס נישט קיין אינדיע, אָדער, למשל, קיין פּדן־ארם צו דער מלכּה שבא?" „ווייל אין יאַפּאָניע, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען. אויף דער גאַנצער וועלט, זאָגט זי, האָט ער געשעפטען; וואָס איהם קאָסט־אָפּ, זאָגט זי, אַ טאָג נאָר דעפּעשען אַליין, וואָלטען מיר אַלע, זאָגט זי, געהאַט אויף אַ האַלב יאָהר צו לעבען. נאָר וואָס קומט מיר אַרויס, זאָגט זי, אַז איך בין נישט איך?"... „עס קומט אויס, ווי מיר זאָגען, זאָג איך, אין פּרק: א ם א י ן א נ י ל י מ י ל י — איך בין נישט איך, דו ביזט נישט דו"... אָט אַזוי זאָג איך צו איהר מיט אַ ווערטעל און מיט אַ פּסוק, חאָטש דאָס האַרץ ווערד מיר צעריסען אויף שטיקער, זעהענדיג, ווי מיין קינד ווערד נעבאַך פאַרשוואַרצט, ווי זאָגט איהר, אין עושר און אין כּבוד... „דיין שוועסטער האָדעל, זאָג איך, וואָלט נישט אַזוי געטהאָן"... שלאָגט זי מיך איבער,ביילקע הייסט עס, און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך האָב דאָך דיר געזאָגט, זאָגט זי, אַז צו האָדלען זאָלסט דו מיך, טאַטע, נישט גלייכען. האָדעל האָט געלעבט, זאָגט זי, אין האָדעל'ס צייטען, און ביילקע, זאָגט זי, לעבט אין ביילקע'ס צייטען... פון האָדעל'ס צייטען, זאָגט זי, ביז ביילקע'ס צייטען, איז אַזוי ווייט,

זאגט זי, ווי פון דאנען קיין יאפאניע״... איהר פארשטעהט דעם פירוש־המלות פון אזא מין תרגום־לשון?

בקיצור, איך זעה, איהר האפט זיך, פאני; נאך צוויי מינוט, און א סוף צו אלע מעשיות. אנגעגעסען זיך זאט מיט צרות און יסורים פון מיין גליקליכער מיזינקע, בין איך ארויסגעגאנגען פון דארט א ב ל ו ח פ ו י ר א ש — א צעבראכענער, א צעברע־קעלטער, און האב געגעבען א שליידער אין דער ערד אריין דעם ציגייער, וואס האט מיר פארטשאדעט מיין קאפ, און רוף מיך אן צו איהם, צום ציגייער הייסט עס: „געהן זאלסט דו כף־הקלע, א רוח אין דיין טאטענס ערד אריין!״ „וועמען איז, רב טביה?״ הער איך א קול הינטער מיינע פלייצעס. איך דרעה אויס דעם קאפ, איך טהו א קוק — ס׳איז ער, אפרים דער שדכן, פארחאפט זאל ער ווערען! „ברוך־הבא, א איד, זאג איך, וואס טהוט איהר דא?״ „וואס, זאגט ער, טהוט א י ה ר דא?״ „געוועזן, זאג איך, צו־גאסט ביי מיינע קינדער״. „וואס, זאגט ער, מאכען זיי?״ „וואס, זאג איך, זאלען זיי מאכען? חוץ זייער שארען אויף אונז ביידען געזאגט געווארען!״ „ווי איך זעה, זאגט ער, זענט איהר רעכט צופריעדען מיט מיין סחורה?״ „נאך א מין צופריעדען, זאג איך, גאט זאל אייך ממלא זיין, זאג איך, בכפל כפלים״. „א דאנק אייך, זאגט ער, פאר דער ברכה, אפשר וואלט איהר מיר נאך, זאגט ער, צו דער דאזיגער ברכה צו־קויפען א מתנה?״ „איהר האט דען נישט גענומען, זאג איך, קיין שדכנות?״ „נישט מעהר, זאגט ער, זאל ער פארמאגען, טאקי אייער פדהצור אליין״. „וואס איז דען, זאג איך, ווינציגליך רח״ש?״ „נישט אזוי ווינציג, זאגט ער, ווי מיט א גוט הארץ געגעבען״. „דהיינו?״ „דהיינו, ס׳איז שוין נישטא, זאגט ער, א גראשען״. „וואו איז דאס, זאג איך, אהינגע־קומען?״ „חתונה געמאכט, זאגט ער, א טאכטער״. „מזל־טוב אייך, זאג איך, לאז גאט געבען, ס׳זאל זיין מיט מזל, איהר זאלט אין זיי דערלעבען, זאג איך, גרויס נחת״... „א שענעם נחת, זאגט ער, האב איך אין זיי דערלעבט. איך האב, זאגט ער, דערטאפט

איין אײדעם אַ שאַרלאַטאַן, גע׳הרג׳עט, זאָגט ער, געשלאָגען די טאָכטער, צוגענומען די עטליכע גילדען און אַוועק, זאָגט ער, קיין אַמעריקע״. „למאי האָט איהר איהם, זאָג איך, געלאָזט פאָהרען אַזוי ווייט?״ „וואָס האָב איך איהם, זאָגט ער, געזאָלט טהון?״ „איהר האָט געזאָלט, זאָג איך, איהם אָנזאָלצען אויפ׳ן עק״... „ס׳איז אַייך, אַפּנים, זאָגט ער, גוט אויפ׳ן האַרצען, רב טביה?״ „הלואי, זאָג איך, אויף אַייך געזאָגט געוואָרען, רבונו־של־עולם, חאָטש האַלב!״ „אַזוי גאָר? און איך האָב אַייך, זאָגט ער, גע־שאַצט, אַז איהר זענט אַ איד אַ נגיד; ווי באַלד אַזוי, זאָגט ער, טאַ נאַט־זשע אַייך אַ שמעק טאַבעקע״... אָפּגע׳פטר׳ט דעם שדכן מיט אַ שמעק טאַבעקע, בין איך געקומען צו פאָהרען אַהיים און האָב מיך גענומען אויספאַרקויפען מיין בעל־הבית׳שקייט פון אַזוי פיעל יאָהרען. מאָהלט אַייך, נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. איטליכס מעפּעל מיט איטליכס נאַרישקייט האָט ביי מיר צוגענומען אַ שטיק געזונט. די זאַך האָט מיר דערמאָנט גאָלדען עליו השלום, יענע זאַך האָט מיר דערמאָנט די קינדער, זיי צו לענ־גערע יאָהר. נאָר קיין זאַך האָט מיר נישט דערלאַנגט אַזוי טיעף, ווי דאָס פערדעל מיינס. אַקעגען מיין פערדעל האָב איך מיך גע־פיהלט עפּיס חייב... סטייטש, אָפּגעהאָרעוועט מיט דעם אַזוי פיעל יאָהרען, אינאַיינעם געבידעוועט, אינאַיינעם פאַרשוואַרצט געוואָרען, און פּלוצים גענומען און פאַרקויפט! פאַרקויפען האָב איך דאָס פאַרקויפט צו אַ וואַסער־פיהרער, ווארום פון די בעלי־עגלות קאָן מען ׳נאָר מבוזה ווערען. איך קום צו זיי פאַרקויפען מיין פערדעל, מאַכען זיי צו מיר: „גאָט איז מיט אַייך, רב טביה, ס׳איז דען ביי אַייך אַ פערד?״ „וואָס דען, זאָג איך, איז דאָס, אַ הענגלייכטער?״ „ס׳איז ביי אַייך, זאָגען זיי, נישט קיין הענגלייכטער, נאָר אַ למד־ואו׳ניק״. „וואָס הייסט דאָס, זאָג איך, אַ למד־ואו׳ניק?״ „דאָס הייסט, זאָגען זיי, אַ זקן פון זעכס און דרייסיג יאָהר, אָהן אַ סימן פון ציינער, מיט אַ גרויע ליפּ, און טרייסעלט מיט די זייטען, ווי איין אַלטע אידינע ערב־שבת אויפ׳ן פראָסט״... געפעלט אַייך אַזאַ

מיין בעל־עגלה־שפּראַך? איך וועל אייך געהן שווערען, אַז דאָס פערדעל נעבאַך האָט פאַרשטאַנען איטליכס וואָרט, ווי אין פסוק שטעהט: ידע שור קונהו — אַ סקאַטינע פיהלט, אַז מע האַלט דאָס ביי פאַרקויפען. אַ סימן האָב איך, אַז בשעת איך האָב צוגעקלאַפּט דעם וואַסער־פיהרער און געזאָגט צו איהם: „מיט מזל־ברכה", האָט מיין סום פלוצים אויסגעדרעהט צו מיר די חנ'עוו־דיגע מאָרדע און קוקט אויף מיר מיט שטומע אויגען, ווי איינער רעדט: „זה חלקי מכל עמלי — אַט אַזוי דאַנקסט דו מיר אָפּ פאַר מיין סלוזשבע?"... איך האָפּ אַ קוק אויף מיין פערדעל דאָס לעצטע מאָל, ווי דער וואַסער־פיהרער האָט דאָס גענומען אין די הענט אַריין לערנען מיט דעם בלק, און איך בלייב נאָכדעם שטעהן איינער אַליין און טראַכט מיר: „רבונו־של־עולם! ווי שכל'דיג דו פיהרסט דיין וועלט! אַט האָסט דו באַשאַפען אַ מביה'ן און האָסט באַשאַפען, להבדיל, אַ פערד, און ביידע האָבען זיי איין מזל אויף דער וועלט... נישמעהר, אַ מענטש האָט אַ מויל און קאָן זיך חאַטש אויס'טענה'ן, אויסרעדען דאָס האַרץ, און אַ פערד, להבדיל, וואָס? משטיינס געזאָגט, אַ שטומע צונג, ווי זאָגט איהר: „ומותר האדם מן הבהמה"...

איהר קוקט אויף מיר, פּאַני שלום־עליכם, וואָס סע האָבען זיך מיר געשטעלט טרערען אין די אויגען, און איהר טראַכט זיך אודאי: „אַט דער מביה האָט זיך פאַרבענקט, אַפּנים, נאָך זיין פערדעל?" וואָס עפּיס נאָכ'ן פערדעל, מענטש איינער? אַלסדינג טהוט מיר באַנג, און נאָך אַלעמען וועל איך בענקען. איך וועל בענקען נאָכ'ן פערדעל, איך וועל בענקען נאָכ'ן דאָרף, איך וועל בענקען נאָכ'ן סטאַראָסטע מיט'ן אוראַטניק, נאָך די בויבעריקער דאַטשניקעס, נאָך די יעהופּעצער נגידים, און אפילו נאָך אפרים דעם שדכן, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מגפה, וואָרום סוף־כל־סוף, אַז מע זאָל וועלען אַריינטהאָן זיך אַ ביסעל אין חקירה, איז ער דאָך נישט מעהר, ווי אַ איד אַיין אביון, וואָס זוכט נעבאַך פּרנסה. אם־ירצה־השם, אַז

גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אַהין, וואו איך פֿאָהר, ווייס איך נאָך אַליין נישט, וואָס איך וועל דאָרט טהון, נאָר דאָס איז קלאָר, ווי דער טאָג, אַז ראשית חכמה וועל איך זיין ביי דער מוטער רחל אויפ'ן קבר. איך וועל דאָרטען בעטען פֿאַר מיינע קינדער, וואָס איך וועל זיי מן הסתם שוין קיינמאָל נישט זעהן, וועל איך איהם אויך אין זינען האָבען, אפֿרים דעם שדכן מיין איך, איהם און אייך און כל ישראל. נאָט אייך דערויף מיין האַנט תקיעת־כף און זייט מיר געזונט און פֿאָהרט געזונט און לאָזט גריסען איטליכען באַזונ־דער נאָר פֿריינדליך.

לך-לך

געשריבען אין יאהר 1914.

לֶךְ־לְךָ

— א שענער, א גוטער, א ברייטער שלום־עליכם אויף אייך, פאני שלום־עליכם! עליכם ועל בניכם! איך קוק שוין אויף אייך לאנג ארוים, ס'האט זיך אנגעקליבען ביי מיר א היבש ביסעל סחורה פאר אייך. איך פרעג מיך אלץ נאך: א י כ ה — פאר וואס זעהט מען אייך ניט? זאגט מען מיר, אז איהר פאהרט ארום דארט איבער דער וועלט, אין די ווייטע לענדער ערגיץ, ווי מיר זאגען אין דער מגילה: ש ב ע ו ע ש ר י ם ו מ א ה מ ד י נ ה... נאר מיר דאכט, אז איהר קוקט אויף מיר עפיס מאדנע? אפנים, איהר קווייקעלט זיך און טראכט זיך בעת־מעשה: ס'איז ע ר, צי ניט ע ר? ס'איז ער, פאני שלום־עליכם, ס'איז ער! אייער אלטער פריינד טביה, בכבודו ובעצמו, טביה דער מילכיגער, דער אייגענער טביה, נאר אוים מילכיגער, גלאט א איד, א איד פון א גאנץ יאהר, א איד א זקן, ווי איהר זעהט, חאטש אפילו אין יאהרען גאר ניט אזוי אלט, ווי מיר זאגען אין דער הגדה: ה ר י א נ י כ ב ן ש ב ע י ם — נאך גאנץ ווייט צו זיעבעציג! אי, וואס עפיס אזוי ווייס די האר? גלויבט מיר, נישט פאר תענוג, ליעבער פריינד. א ביסעל אייגענע צרות, ניט צו פארזינדיגען, און א ביסעל פונ'ם כלל ישראל — א שלעכטע צייט! א ביטער שטי־קעל צייט אויף אידען!... נאר איך ווייס, וואס אייך קוועטשט. אייך קוועטשט איין אנדער זאך: איהר האט זיך דערמאנט מסתמא, אז מיר האבען זיך אמאל געהאט אפגעזעגענט, איידער איך האב באדארפט אוועקפאהרען קיין ארץ־ישראל. על־כן רעכענט איהר אודאי, אז דאס זעהט איהר שוין טביה'ן צוריקוועגס, פון ארץ־ישראל הייסט עס, און איהר גאהרט שוין מסתמא הארכען עפים

נייעס, אפנעמען א גרוס פון דער מוטער רחל'ס קבר און פון דער מערת-המכפלה און נאך אזעלכע זאכען? באדארף מען אייך באַ־רוהיגען, אויב איהר האט צייט און ווילט הארכען חידושים, אבער טאקי הארכען מיט קאפ, ווי אין פסוק שטעהט: ש מ ע נ י, — וועט איהר שוין דעמאלט אליין זאגען, אז א מענטש איז א בהמה און אז מיר האבען א שטארקען גאט און ע ר פיהרט די וועלט.

בקיצור, וואס פאר א סדרה געהט ביי אייך איצט? ויקרא? ביי מיר געהט איין אנדער סדרה: די סדרה לך־לך. ל ך ־ ל ך — האט מען מיר געזאגט — דו זאלסט ארויסגעהן, טביה, מ א ר צ ך — פון דיין לאנד, ו מ מ ו ל ד ת ך — און פון דיין דארף, וואו דו ביזט געבוירען און אפגעלעבט אלע דיינע יאהרען, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — וואוהין די אויגען וועלען דיך טראגען!... און ווען דערמאנט מען זיך צו זאגען טביה'ן דעם דאזיגען פסוק? אקוראט דעמאלט, ווען ער איז שוין אלט און שוואך און עלענד, ווי מיר זאגען ראש־השנה אין די תפלות: א ל ת ש ל י כ נ ו ל ע ת ז ק נ ה !... נאר איך חאפ אייך איינס פאר'ן אנדערען, שיער פארגעסען, אז מיר האלטען נאך גאר פון פארענט און אז איך האב אייך נאך ניט דערצעהלט, וואס אין ארץ־ישראל הערט זיך. וואס זאל זיך דארטען הערען, ליעבער פריינד? א לאנד — אויף אונז ביידען אזא יאהר! א ר ץ ז ב ת ח ל ב ו ד ב ש — שטעהט נאך אין דער תורה געשריבען! איין חסרון נאר, וואס ארץ־ישראל איז אין ארץ־ישראל, און איך ביז, ווי איהר זעהט אטא, נאך דערוויייל אין חוץ־לארץ... אויף טביה'ן, הערט איהר, איז, אפנים, געזאגט געווארען דער פסוק פון דער מגילה: כ א ש ר א ב ד ת י א ב ד ת י — געווען א שלים־מזל און א שלים־מזל וועל איך שוין שטארבען. דאכט זיך, אט־אט שוין געשטאנען כמעט מיט איין פוס אויף יענער זייט, אינ'ם הייליגען לאנד הייסט עס, געבליבען נאר נעמען א בילעט, זיך אויפזעצען אויפ'ן שיף און — פאשאל. וואס־זשע טהוט גאט? איז זיך מיישב, וועט איהר הערען א שענס, מיין עלטערער איידעם, מאטעל קאמזויל, דער חייט פון

אנאטעווקע, ניט דא געדאכט, ניט פאר קיין אידען געדאכט, און לעגט זיך אוועקעט א געזונטער, א שטארקער, און מאכט א שטארב! דאס הייסט, קיין גרויסער גבר איז ער ניט געווען קיינמאל. משטיינס געזאגט, א בעל־מלאכה, געזעסען יומם ולילה ע ל ה ת ו ר ה ו ע ל ה ע ב ו ד ה — אויף דער נאדעל מיט'ן פאדעם און געשטשאבעט, מחילה, תחתונים. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט באקומען דאס טרוקענע, אנגעהויבען קאכיקען, געקאכיקעט און געקאכיקעט, ביז ער האט אויסגעשפיגען דאס לעצטע ביסעל לונג — עס האט נישט געהאלפען שוין ניט קיין דאקטאר, ניט קיין טאטער, ניט קיין ציעגענמילך, ניט קיין טשעקאלאדע מיט האניג. א וואוילער יונגאטש געווען, אפילו א פראסטער, נישט קיין בן־תורה, נאר איין עהרליכער, אהן חכמות, ליעב געהאט מיין טאכ־טער — דאס חיות! און מפקיר געווען זיך פאר די קינדער, און פאר מיר — געווען גאר די כפרה!

בקיצור, אפגעזאגט דעם פסוק: ו י מ ת מ ש ה — גע־שטארבען מאטעל, האט ער איבערגעלאזט מיר א רעכטע באמבע: וואו האב איך שוין געקאנט אפילו אין זינען האבען דעמאלט ארץ־ישראל? איך האב שוין געהאט א גוטען ארץ־ישראל ביי זיך אין דער היים! ווי אזוי לאזט מען איבער, איך פרעג אייך אליין, א טאכטער איין אלמנה מיט פיצלעך קינדער יתומים אהן א שטיקעל ברויט? חאטש אפילו אין פלוג, אז מע וויל צוריק, וואס קאן איך איהר העלפען — א לעבעדיגען זאק? איך ווער דאך איהר דעם מאן איהרען צוריק ניט לעבעדיג מאכען, און איהרע קינדער דעם טאטען פון יענער וועלט ניט אומקעהרען, און אליין איז מען דאך אויך נישט מעהר ווי א זינדיגער מענטש, אויף דער עלטער ווילט זיך א ביסעל אויסרוהען די ביינער, פיהלען, אז מען איז א מענטש, ניט קיין סקאט. גענוג געטארעראמט! גענוג גע'עולם־הזה'וועט! מע באדארף שוין א ביסעל א טראכט געבען פון י ע נ ע ר וועלט אויך, שוין צייט! ובפרט, אז איך האב שוין געמאכט א תל פון מיין ביסעל האדאבע: דעם סוס, ווי איהר ווייסט, לאנג געגעבען דעם

וועג, די בהמה׳לעד אויסגעפּאַרקויפט עד לפ״ק, געבליבען נאָר אַ פּאָר ביקלעך, וואָס סע קאָן אַמאָל ווערען פון זיי לייט, אַז מע זאָל זיי גוט האָדעווען, — און פּלוצים געה ווער אויף די עלטערע יאָהרען איין אבי יתומים, אַ טאַטע פון קליינע קינדער! זענט איהר שוין פאַרטיג? האָט צייט! די רעכטע געדיכטע געהט ערשט ווייטער, וואָרום ביי טביה׳ן, אַז עס טרעפט זיך אַ צרה, ווייסט איהר דאָך שוין, אַז סע שלעפּט זיך נאָך פון הינטען נאָך אַ צרה. אַשטייגער, אַז ס׳האָט זיך אַמאָל געמאַכט איין אומגליק — ס׳איז געפאַלען ביי מיר אַ בהמה׳לע, האָט זיך באַלד פאַווטירנע, ניט פאַר אייך געדאַכט, אָוועקגעלעגט נאָך אַ בהמה... אַזוי האָט שוין גאָט באַשאַפען זיין וועלטעל, און אַזוי וועט דאָס שוין בלייבען — אַ פאַרפאַלענע זאַך!

בקיצור המעשה, מיט מיין מיזינקע, מיט מיין ביילקען הייסט עס, געדענקט איהר דאָך די געשיכטע מיט׳ן גרויסען געווינס, וואָס זי האָט געמאַכט, געפּאַקט אַ העכט, אַ פדהצור, אַ קנאַקער, אַ פּאָד־ראַטשיק פון דער מלחמה, וואָס האָט געבראַכט צו פיהרען קיין יעהופּעץ פולע זעק און האָט זיך פאַרקאַכט אין מיין טאָכטער, גע־וואָלט אַ שענע, געשיקט צו מיר אפרים דעם שדכן ימח שמו, אויס־געשלאָגען אַ קניע ערד, שיער דעם שלאַק באַקומען, גענומען זי, ווי זי שטעהט און געהט, אַפּגעשיט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט מתנות, דימענטען און בּאַרליאַנטען — דאַכט זיך, אַזאַ גליק, איאָ? נו, האָט זיך פון דעם גאַנצען גליק אויסגעלאָזט מסתמא אַ טייך, און נאָך וואָס פאַר אַ טייך! אַ טייך מיט אַ בלאָטע, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין! וואָרום אַז גאָט הייסט, דאָס רעדעל זאָל זיך געבען אַ דרעה־איבער צוריק, איז מיט דער פּוטער אַראָפּ, ווי מיר זאָגען אין הלל: אַט, דאַכט זיך, נאָר־וואָס איז געווען מ ק י מ י מ ע פ ר ד ל, און איידער מע קוקט זיך אַרום, איז שוין טראַד: ה מ ש פ י ל י ל ר א ו ת ב ש מ י ם ו ב א ר ץ — אין דער ערד מיט די פּאַסטאַראַנקעס... גאָט האָט ליעב שפּיעלען זיך מיט אַ מענטשען. אוי, האָט ער ליעב שפּיעלען זיך! אַזוי האָט ער זיך געשפּיעלט מיט טביה׳ן וויפיעל מאָל: ע ו ל י ם

ו י ו ר ד י ם — ארויף און אראפ! און אזוי איז געווען אויך מיט
מיין פאדראטשיק, מיט פדהצור'ען. איהר געדענקט דאך מסתמא
דאס גרויסקייט זיינס מיט'ן הייזעל, מיט די דרייצעהן דיענסטען,
מיט די שפיעגלען, און מיט די זייגערס, און מיט די צאצקעס אין
יעהופעץ? פי—פו—פא! געדענקט איהר, איך האב אייך דער־
צעהלט, דאכט זיך, ווי אזוי איך האב צוגערעדט דעמאלט מיין
ביילקען, געבעטען זיך ביי איהר, זי זאל זעהן, אז ער זאל איהר
אוועקקויפען דאס הייזעל, און למען־השם — אויף איהר נאמען?
נו, האט מען דאך מיך מסתמא געהערט, ווי המן דעם גראגער —
וואס פארשטהעט א טאטע? א טאטע פארשטעהט גארניט! וואס־
זשע, מיינט איהר, איז געווען דער סוף? דער סוף איז געווען —
וואו איהר האט ערגיץ א שונא: אחוץ וואס ער האט זיך פונ'ם
גאנצען טראסק געשטעלט, געבליבען דעראונטער, אויסגעפארקויפט
אלע שפיעגלען מיט אלע זייגערס, מיט'ן ווייב'ס דימענטען און
בארליאנטען, האט ער זיך נאך פארשמירט מיט סכנת־נפשות, גע־
מוזט ווערען א בורח, נאך פאר קיין אידען געדאכט, און מאכען איין
אפטריט און אוועקגעפאהרען אהין, וואו דער ליעבער שבת־קודש
געהט אוועק — קיין אמעריקע הייסט עס. אהינצו־צו פאהרען דאך
אלע שווערע הערצער, זענען זיי אויך געפאהרען אהינצו־צו, די
ערשטע צייט גוט פארשווארצט געווארען, דאס ביסעל מזומנ'ס,
וויפיעל ס'איז געווען, האט מען אויפגעגעסען, און אז ס'איז ניט
געווען מעהר וואס צו קייען, האט מען נעבאך געמוזט נעמען זיך
צו דער ארבייט, געטהאן כל עבודת־פרך, ווי די אידען אין מצרים,
ביידע, אי ער, אי זי! איצט שרייבט זי, אז ס'איז זיי שוין, ברוך־
השם, נישקשה'דיג: זיי ארבייטען זאקען אויף א מאשינע און
מאכען א לעבאכטס... אזוי רעדט זיך עס דארטען, אין אמעריקע.
אויף אונזער לשון וועט עס הייסען: דאס שטיקעל ברויט שלעפט
זיך... דאס גאנצע שטיקעל גליק, וואס זיי זענען מעהר ניט ווי צוויי
מענטשען, שרייבט זי, אהן א קינד, אהן א רינד — גם זו לטובה!
נו, פרעג איך אייך, זאל ניט א רוח אין זיין פעטער'ס מוהמע אריין

געפלויגענע געוואָרען?... איך מיין טאַקי אפרים דעם שדכן מיין איך, פאַר'ן שענעם שידוך, וואָס ער האָט מיר נאַראַיעט, און פאַר דער בלאַטע, וואָס ער האָט מיך אריינגעפיהרט! וואָס וואָלט איהר געווען אַזוי ביטער, למשל, זי זאָל געווען חתונה האָבען פאַר אַ בעל־מלאכה, ווי צייטעל, אָדער פאַר אַ לעהרער, ווי האָדעל? אַי, די האָבען אויך ניט געמאַכט אַזאַ גליק? איינע איז אַ יונגע אַלמנה, און די אַנדערע איז אין אַלדי גוטע יאָהר ערגיץ פאַרשיקט אויף פּאָסעליעניע? איז דאָך עס אַ גאָט־זאַך — וואָס קאָן אַ מענטש פאַרזאָרגען?... הערט איהר, אַ חכמה אַ אידינע איז געווען טאַקי מיינע, גאָלדע עליו השלום, דערמיט אַליין שוין, וואָס זי האָט זיך באַצייטענס אַרומגעקוקט, אָפּגעזעגענט זיך מיט דער נאַרישער וועלט און הלך לעולמו. ווארום, זאָגט שוין איהר אַליין, איידער האָבען אַזאַ צער־גידול־בנים פון טעכטער, ווי טביה האָט, איז ניט גלייכער טויזענד מאָל ליגען אין דער ערד און באַקען בייגעל?... נאָר ווי שטעהט דאָרטען אין פּרק: בעל־כרחך אתה חי — אַ מענטש נעמט זיך ניט אַליין, און אַז מע נעמט, גיט מען איבער די הענט, זאָגט איהר... דערווייל האָבען מיר זיך אָראָפּגעשלאָגען פון'ם שליאַך, איז דעריבער נחזור לעניננו הראשון — לאָמיר איבערלאָזען, ווי איהר זאָגט אין אייערע ביכלעך, דעם בן־מלך און זיך אומקעהרען צו דער בת־מלכה. וואָר־זשע, הייסט עס, האַלטען מיר? ביי דער סדרה לך־לך. נאָר איידער מיר וועלען צוקומען צו דער סדרה לך־לך, וועל איך אייך בעטען זיך מטריח זיין מיט מיר אָפּשטעלען זיך אויף אַ ווייַלע ביי דער סדרה בלק. דער מנהג העולם איז אפילו פון זינט די וועלט שטעהט, אַז פריהער לערענט מען לך־לך, דערנאָך בלק. מיט מיר האָט מען אָבער, פאַרקעהרט, פריהער געלערענט בלק, דערנאָך לך־לך. און געלערענט האָט מען מיט מיר בלק אַזוי שעון, אַז איהר' מעגט עס האָרכען. עס קאָן אייך אַמאָל צונוץ קומען.

בקיצור, דאָס איז געווען שוין לאַנג, באַלד נאָך דער מלחמה איז דאָס געווען, אין דער סאַמע היץ פון קאָנסטיטוציעס, בעת עס

האבען זיך אנגעהויבען די ישועות ונחמות אויף אידען, פריהער
אין די גרויסע שטעדט, דערנאך אין די קליינע שטעדטלעך, נאר
צו מיר איז דאס ניט דערגאנגען, און עס האט ניט געקאנט דערגעהן
בשום אופן. פאר וואס? פשוט! מע זיצט אפ אזא צייט צווישען
גויים, מיט סאמע עשו'ן, — איז מען אויסגעבונדען מיט אלע בעלי־
בתים פון דארף. י ד י ד נ פ ש א ב ה ר ח מ ן — „באטיושקא
טעוועל“ איז ביי זיי דאס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל! וואס איז
שייך? איין עצה — איז „יאק טעוועל סקאזשע“. א רפואה צו
קרחת — איז „דא טעוועליא“. א גמילות־חסד — אויך ביי טביה'ן.
נו, האב איך עפים באדארפט אין זינען האבען אזעלכע זאכען,
פאגראמען, נארישקייטען, אז די גויים אליין האבען מיר געזאגט
וויפיעל מאל, אז איך זאל כלל וכלל קיין מורא ניט האבען — זיי
וועלען ניט דערלאזען!... און כך הוה — וועט איהר הערען א שענס.

בקיצור, איך קום צו פאהרען איינמאל אהיים פון בויבעריק —
איך בין נאך דעמאלט געווען ב ג ד ל ו ת י — אין די פעדערען,
ווי זאגט איהר, נאך געהאנדעלט מיט מילכיגס, קעז און פוטער און
שאר ירקות; אויסגעשפאנט דאס פערדעל, אונטערגעווארפען דעם
היי און האבער, נישט צייט געהאט אפילו זיך וואשען צום עסען,
איך טהו א קוק — א פולער הויף מיט גויים, די גאנצע הראמאדע,
אלע פיינסטע בעלי־בתים, פונ'ם סטאראסטע איוואן פאפערילע ביז
דעם לעצטען גוי, טראכים דער משערעדניק, און אלע זעהען זיי מיר
אויס עפים מאדנע, יום־טוב'דיג!... האט מיר אפילו תחילת גע־
געבען א טיאכקע אין הארצען: וואס פאר א יום־טוב אין מיטען
דרינען? צי איז מען ניט געקומען מיט מיר לערנען בלק?... נאר
צוריק טראכט איך מיר: פע, טביה! מעגסט זיך שעמען פאר
זיך אליין: כל ימיו זיצסט דו איין איד, להבדיל, צווישען אזוי
פיעל גויים בשלום ושלוה, און מע האט דיך ניט אנגעריהרט, איהר
זאלט זאגען, אויף א האר!... און איך נעם און געה ארויס צו זיי
מיט א ברייטען שלום־עליכם: „ברוכים הבאים, זאג איך צו זיי,
וואס טהוט איהר דא, מיינע ליעבע בעלי־בתים? און וואס וועט

איהר עפּיס זאָגען נוטס? און וואָס וועט איהר דערצעהלען נייעס?"... טרעט אַרויס דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר גאַנץ אַפּענטליך און גאָר אָהן שום הקדמות: „מיר זענען געקומען, זאָגט ער, צו דיר, טעוועל, מיר ווילען דיך שלאָגען". וואָס זאָגט איהר אויף דער שפּראַך? דאָס וועֶרד אָנגערופען ביי אונז „לשון סגי־נהור" — גערעדט פאַרשטעלט הייסט עס... מילא, ווי אַזוי מיר איז געוואָרען אויפ'ן האַרצען — קאָנט איהר אייך משער זיין. נאָר אַרויסבאַווייזען — פּעו! אדרבה ואדרבה! טביה איז ניט קיין יונגעלע... רוף איך מיך אָן צו זיי גאַנץ לעבעדיג: „מזל־טוב אייך, זאָג איך, נאָר וואָס האָט איהר זיך, קינדער, אַזוי שפּעט דערמאָנט? אין אַנדערע ערטער, זאָג איך, האָט מען שוין פון דעם כמעט פאַרגעסען!"... רופט זיך אָן צו מיר איוואַן פּאַפּערילע, דער סטאַראָסטע הייסט עס, שוין דוקא גאַנץ ערנסט: „פאַרשטעהסט דו מיך, טעוועל, זאָגט ער, מיר האָבען זיך, זאָגט ער, אַלע נע'ישוב'ט, צי מיר זאָלען דיך שלאָגען, צי ניט שלאָגען? אומעדום, אין אַלע ערטער, שלאָגט מען אייך, פאַר וואָס, זאָגט ער, זאָלען מיר דיך דורכלאָזען?... איז געבליבען ביי דער הראַמאַדע, זאָגט ער, אַז מיר זאָלען דיך שלאָגען... נאָר וואָס דען, מיר ווייסען נאָך אַליין ניט, וואָס מיר זאָלען מיט דיר טהון, טעוועל: צי מיר זאָלען דיר נאָר אויסהאַקען די שויבען, זאָגט ער, און צעטרענען די פּערינעס מיט די קישעלעך און אַרויסלאָזען די פּעדערען, צי מיר זאָלען דיר פאַרברענען, זאָגט ער, די האַטע מיט דער שטאַל, מיט דער גאַנצער האָדאָבע דיינער?"

דאָ איז מיר שוין געוואָרען גוט קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און איך באַטראַכט מיינע לייט, ווי מע שטעהט אָנגעלעהענט אויף די לאַנגע שטעקענס און מע שושקעט זיך מיר עפּיס שטילערהייד. משמעות הייסט עס, אַז ס'איז ביי זיי נאָר קיין קאַטאַוועס ניט? וויבאַלד אַזוי, טראַכט איך מיר, איז דאַך, ווי מיר זאָגען אין תהלים: באו מים עד נפש — ביזט דאָך מאַקי, טביה, גוט אין דער צרביים! וואָרום טאָמער אל תפתח פה לשטן — א

קשיא אויף כרוקעלע? „ע, טביה, קלער איך מיר, מיט'ן מלאך־המות טאר מען זיך ניט שפּיעלען — מע באַדאַרף זיי עפּיס זאָגען!“... און וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך בדרוש זיין, ליעבער פריינד, ס'איז באַשערט געווען, אַפּנים, אַ נס, האָט מיר דער אויבערשטער אריינגעגעבען אַ זין, איך זאָל ביי זיך ניט אַראָפּפאַלען, און איך נעם מיך אָן מיט האַרץ און רוף מיך אָן צו זיי, צו די גויים הייסט עס, דוקא אין גוטען מוטה: „שמעו־נא, רבותים, זאָג איך, הערט־זשע אויס, זאָג איך, מיינע ליעבע בעלי־בתים, וויבאַלד, זאָג איך, אַז הראַמאַדע האָט אַזוי גע'פּסקנ'ט, איז דאָך ניט שייך, זאָג איך, מסתמא ווייסט איהר, זאָג איך, בעסער, אַז טביה האָט ביי אייך פאַרדיענט, איהר זאָלט מאַכען אַ תל, זאָג איך, פון זיין חאַדאַבע און פון זיין גאַנץ פאַרמעגען... נאָר וואָס דען, זאָג איך, דאָס ווייסט איהר, זאָג איך, אַז ס'איז פאַרהאַן נאָך העכערס פאַר אייער הראַמאַדע? איהר ווייסט, זאָג איך, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט? איך זאָג ניט, זאָג איך, מ י י ן גאָט, א י י ע ר גאָט — איך שמועס פון יענעם גאָט, זאָג איך, פון אונזער אַלעמענס גאָט, וואָס זיצט, זאָג איך, אָט דאָרטען אויבען און זעהט צו אַלע פאַר־לאָסטען, זאָג איך, וואָס טהוען זיך אָפּ אָט דאָ אונטען... עס קאָן זיין, זאָג איך, אַז ער אַליין האָט מיר אָנגעצייכענט, אַז איך זאָל געשטראָפט ווערען אומזיסט־אומנישט דורך אייך, דורך מיינע בעסטע גוטע פריינד, און עס קאָן זיין ווידער, זאָג איך, אַקוראַט פאַרקעהרט, אַז ער וויל, אדרבה, בשום אופן ואופן ניט, אַז מע זאָל טביה'ן טהון שלעכטס... ווער־זשע, זאָג איך, קאָן דאָס וויסען, וואָס גאָט וויל? אדרבה, זאָג איך, אפשר געפינט זיך דאָ צווישען אייך איינער, וואָס וועט זיך אונטערנעמען, זאָג איך, דערגעהן דאָ אַ טאָלק?“...

בקיצור, זיי האָבען, אַפּנים, געזעהען, אַז מיט טביה'ן וועלען זיי זיך ניט אויס'טענה'ן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאַפּערילע הייסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבען צו דיר, טעוועל, אייגענטליך, גאָר־

נישט ניט. דו ביזט, זאגט ער, טאקי א זשיד, נאר ניט קיין שלעכ־טער מענטש. נאר איינס צום אנדערען, זאגט ער, געהער זיך ניט אן — שלאגען דארף מען דיך; הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט — פארפאלען! מיר וועלען דיר, זאגט ער, חאטש אויסהאקען די פענ־סטער. דאס, זאגט ער, מ ו ז ע ן מיר, ווייל טאמער, זאגט ער, פאהרט עמיצער דורך, טא לאז מען, זאגט ער, זעהען, אז מע האט דיך געשלאגען, אניט, זאגט ער, וועט מען אונז נאך שטראפירען"... אט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאט זאל מיר אזוי העלפען בכל אשר אפנה! נו, איצט פרעג איך אייך, פאני שלום־עליכם, איהר זענט דאך עפּיס א איד וואס קאטאָרי איהר פאהרט אויס די וועלט — איז שוין טביה גערעכט, וואס ער זאגט, אז מיר האבען א שטארקען גאט?...

האב איך אייך, הייסט עס, שוין גע'פטר'ט די סדרה בלק. אצינד וועלען מיר זיך אומקעהרען צוריק צו דער סדרה לך־לך. די דאזיגע סדרה האט מען מיט מיר געלערענט אט דא ערשט ניט לאנג, און טאקי אויף דער רעכטער אמת. דא האט שוין ניט געהאלפען, פארשטעהט איהר מיך, קיין שום דרשות מיט קיין שום מוסר זאגען. ומעשה שהיה כך היה — מע דארף עס אייך איבערגעבען אקוראט, מיט אלע פּישטשעווקעס, כ א ש ר א ה ב ת י — אזוי ווי איהר האט ליעב.

ויהי בימי מענדעל ביילים — דאס איז געווען אקוראט אין יענער צייט, ווען מענדעל ביילים, אונזער כפרה־היהנדעל, איז אפּ־געקומען חבוט־הקבר, גערייטערט די נשמה פאר פרעמדע זינד, און די וועלט איז געגאנגען חאדאראם, — זיץ איך מיר אזוי איינמאל אויף דער פריזבע ביי מיין שטוב פארטיעפט אין מחשבות. זומער־לעבען. די זון באקט, און דער קאפּ טראגט: „סטייטש, סטייטש, היתכן! היינטיגע צייטען! אזא קלוגע וועלט! אזעלכע גרויסע מענטשען! און וואו איז גאט? דער אלטער אידישער גאט? וואס שווייגט ער? ווי דערלאזט ער אזא זאך? סטייטש און סטייטש און ווידער א מאל סטייטש!" און טראכטענדיג אזוי פון גאט,

פארטיעפט מען זיך שוין אגב אין הימעל־זאכען און מע פאלט אריין אין חקירה: וואס איז ד י וועלט? און וואס איז י ע נ ע וועלט? און פאר וואס זאל ניט קומען משיח? „אי, טראכט איך מיר, וואלט ער געטהאן, ווי א חכם, טאקי משיח מיין איך, ווען ער חאפט זיך אראפ צו אונז אצינדערט רייטענדיג אויף זיין ווייס פערדעל! דאס וואלט געווען א שענע זאך! ער איז נאך קיינמאל, דאכט מיר, אזוי נויטיג ניט געווען פאר אונזערע אחינו בני ישראל, ווי היינט! איך ווייס ניט, ווי אזוי די נגידים, די בראצקים, למשל, אין יעהופעץ, אדער די רויטשילדס אין פאריז? טע קאן זיין, אז זיי האבען איהם אין זינען אקוראט אין דער לינקער פאה; נאר מיר, אידען ארעמע לייט, פון כתרילעווקע און פון מאזעפעווקע און פון זלאדייעווקע, און אפילו פון יעהופעץ, און אפילו פון ארעס, קוקען ארויס, אוי, קוקען מיר ארויסעט אויף איהם! ממש די אויגען קריכען אזש פון קאפ! אונזער גאנצע האפענונג אצינד איז דאך נאר, טאמער וועט גאט טהון א נס, עס וועט קומען משיח!“...

דערווייל, אזוי ווי איך זיץ מיר פארטיעפט אין די דאזיגע רעיונות, איך טהו א קוק — א ווייס פערדעל, און עמיצער זיצט אויף דעם רייטענדיג, און גלייך צום טויער פון מיין שטוב! טפררו — אפגעשטעלט זיך, אראפגעקראכען, צוגעבונדען דאס פערדעל צום טויער, און אליין גלייך צו מיר: „זדראסטאי, טעוועל!“ „זדראַ־סטאיטי, זדראסטאיטי, וואשע בלאהאראדיע!“ — ענטפער איך אפעט גאנץ ברייטליך, און אין הארצען טראכט איך מיר: ו י ב ו א ה מ ן — מאכט רש״י: אז מע קוקט ארויס אויף משיח'ן, קומט דער אוראטניק... און איך שטעה־אויף אקעגען איהם, אקעגען דעם אוראטניק הייסט עס: „ברוך הבא א גאסט, זאג איך, וואס הערט זיך עפיס אויף דער גרויסער וועלט און וואס וועסט דו, זאג איך, עפיס זאגען גוטס, אדוני פריץ?“ און דאס הארץ פאלט מיר שיער ניט ארויס — איך וויל שוין וויסען, וואס און ווען? און ער, דער אוראטניק הייסט עס, האט זיך אבער צייט. ער פאררויכערט זיך גאנץ פיין א פאפירעסעל, בלאזט ארויס דעם רויך, שפייעט אויס

און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייפּעל צייט, אַשטייגער, דאַרפסט דו האָבען, טעוועל, זאָלסט קאָנען פּאַרקויפען, זאָגט ער, דיין האָטע מיט דיינע אַלע בעבעכעס?“ קוק איך איהם אָן: „צו וואָס, זאָג איך, זאָל איך פאַרקויפען, זאָג איך, מיין האָטע? ווּעמען, למשל, מאַכט זי, זאָג איך, ענג?“ „ענג, זאָגט ער, מאַכט זי קיינעם ניט. נאָר איך בין געקומען, זאָגט ער, דיך אַרויסשיקען, זאָגט ער, פון דאָרף“. „סדר־הכל, זאָג איך, מעהר ניט? פאַר וואָסערע מעשים טובים? מיט וואָס, זאָג איך, האָב איך פאַרדיענט ביי דיר אַזאַ כבוד?“... „דאָס איז ניט איך שיק דיך אַרויס, זאָגט ער, די גובערניע שיקט דיך אַרויס“. „די גובערניע? — זאָג איך. — וואָס האָט זי אָזעלכעס דערזעהען אויף מיר?“ „נישט נאָר דיך אַליין, זאָגט ער, און נישט נאָר פון דאַנען, נאָר פון אַלע דערפער אַרום און אַרום, פון זלאַדילעווקע, זאָגט ער, און פון ראַבילעווקע, און פון קאָסטאָ־לאָמעווקע, און אפילו, זאָגט ער, אַנאַטעווקע, וואָס איז ביז אַהער געווען אַ שטעדטעל, ווערד דאָס שוין איצטער אויך, זאָגט ער, אַ דאָרף, און מע וועט אַרויסטרייבען פון דאָרט, זאָגט ער, אַלע — אַלע אייערע“... „אפילו לייזער־וואָלף דעם קצב, זאָג איך, אויך? און נפתלי־גרשון דעם לומער אויך? און דעם דאָרטיגען שוחט? און דעם רב?“ „אַלע! אַלע!“ — זאָגט ער און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי אַ שניידער־אַפּ מיט אַ מעסער... איז מיר אפילו גע־וואָרען עפּיס ווי אַ ביסעל גרינגער, ווי זאָגט איהר: צרת רבים חצי נחמה. נאָר פאַרדריסט דאָס מיך, און אַ פייער ברענט אין מיר, און איך בין מיך מיישב און רוף מיך אָן צו איהם, צום אוראַטניק הייסט עס: „זאָג מיר, זאָג איך, דו ווייסט האָטש, זאָג איך, וואָשע בלאַהאָראַדיע, אַז איך זיץ דאָ אין דעם דאָרף אַ סך פריהער פון דיר? דו ווייסט, זאָג איך, אַז אָט דאָ, אין דעם ווינקעל, איז נאָך מיין טאַטע עליו השלום, זאָג איך, געזעסען, און מיין זיידע עליו השלום, און מיין באָבע עליו השלום?“ און איך פויל זיך ניט און רעכען איהם אויס די גאַנצע משפּחה ביי די נעמען, וואו ווער ס'איז געזעסען און וואו ווער ס'איז געשטאָרבען... הערט ער מיך

דוקא אויסעט, דער אוראַטניק הייסט עס, און אַז איך האָב געקאַנ־
טשעט, מאַכט ער צו מיר: „דו ביזט אַ ציקאַווע איד, זאָגט ער,
טעוועל, און דו האָסט אין זיך נייען מאָס רעד. צו וואָס טויגען מיר
דיינע מעשיות, זאָגט ער, פון דיין באַבען מיט דיין זיידען? לאָזען
זיי, זאָגט ער, דיר האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן! און דו, טעוועל,
נעם, זאָגט ער, צענויף דיינע בעבעכעס און פאָהר־פאָהר נאָ באַר־
דיטשעוו!“... פאַרדריסט עס מיך שוין נאָך מעהר: גענוג דו
זאָגסט מיר אַז, עשו, אַזאַ גוטע בשורה טובה, מאַכסט דו נאָך
חוזק: פאָהר־פאָהר נאָ באַרדיטשעוו!... לאָם איך איהם חאָטש אַ
ביסעל אויס׳לאמר׳ען... און איך רוף מיך אָן צו איהם: „וואַשע,
זאָג איך, בלאַהאָראָדיע! וויפיעל צייט, זאָג איך, ביזט דו שוין
דאָ פּריץ, האָסט דו עפּים געהערט, זאָג איך, אַ סך מאָל, עמיצער
פון די שכנים זאָל זיך אויף מיר באַקלאָגען, אַז טביה האָט איהם
באַ׳גנבה׳ט, אָדער באַ׳גזל׳ט, אָדער אויסגענאַרט, אָדער אַזוי צוגע־
נומען? אַנו, צעפרעג זיך אַקאַרשט ביי די בעלי־בתים, זאָג איך,
צי האָב איך ניט געלעבט מיט זיי אַ סך בעסער, זאָג איך, ווי דער
בעסטער בעל־הבית? צי בין איך ניט געווען, זאָג איך, אדוני פּריץ,
ביי דיר אַליין, זאָג איך, וויפעל מאָל בעטען דיך פאַר די גויים,
זאָלסט זיי אַזוי ניט אַביזשאַיען?“... האָט דאָס איהם שוין, אַפּנים,
ניט געשמעקט! שטעהט ער אויף, דער אוראַטניק, צעקוועטשט דעם
פּאַפּיראָס מיט די פינגער, טהוט איהם אַ וואָרף־אָפּ און מאַכט צו
מיר: „איך האָב, זאָגט ער, קיין צייט ניט מיט דיר צו באַלאַקען
פוסטע רעד. ס׳איז מיר אָנגעקומען, זאָגט ער, אַ פּאַפּיער — און
ווייטער געהט מיך ניט אָן! קום, זאָגט ער, וועסט דו מיר, זאָגט
ער, חתמ׳ענען דאָס פּאַפּיער, און צייט אויף אַרויסצופאָהרען גיט
מען דיר, זאָגט ער, דריי טאָג, זאָלסט קאָנען, זאָגט ער, אויספאַר־
קויפען אַלסדינג און צונרייטען זיך אין וועג אַריין“. דערזעהן, ס׳איז
ביטער, רוף איך מיך אָן צו איהם: „דו גיסט מיר, זאָג איך, דריי
טעג גיסט דו מיר? דריי יאָהר זאָלסט דו לעבען, זאָג איך, דערפאַר
אין עושר און אין כבוד. גאָט זאָל דיר, זאָג איך, צאָהלען בכפל

כּפלים, זאָג איך, פאַר דער גוטער בשורה, וואָס דו האָסט מיר גע־בראַכט אין שטוב אַריין"... גוט־גוט אַריינגעזאָגט איהם, ווי טביה קאָן! איך האָב מיך מיישב געווען: ממה־נפשך, סאַי ווי סאַי מאַטי פערד — וואָס האָב איך דאָ אָנצוווערען? וואָלט איך גע־ווען יונגער חאָטש מיט אַ יאָהר צוואַנציג, און וואָלט מיר געלעבט מיין גאָלדע עליו השלום, און וואָלט איך געווען דער אייגענער טביה דער מילכיגער, וואָס אַמאָל, אין די שנים קדמוניות, — עהע־הע! וואָלט איך זיך אַזוי גיך ניט אונטערגעגעבען! איך וואָלט זיך געבאָרעט, געשלאָגען זיך ביז'ן בלוט אַריין! נאָר אַזוי — וואָס? מ ה א נ ו מ ה ח י י נ ו — וואָס בין איך היינט און ווער בין איך? אַ פּלג־גוף, אַ שברי־כּלי, אַ צעבראָכענער שאַרבען! „אך טי, רבונו של עולם, גאָטעניו! — טראַכט איך מיר. — וואָס האָסט דו זיך עפּיס צוגעטשעפּעט צו טביה'ן גראָד? פאַר וואָס זאָלסט דו בעסער ניט אַ שפּיעל טהון זיך אַ מאָל אויף אַ טשיקאַוועס, למשל, מיט אַ בראָצקי'ן, אָדער מיט אַ רויטשילד'ען? פאַר וואָס לערענט מען מיט זיי ניט די סדרה לך־לך? זיי וואָלט, דאַכט מיר, בעסער אָנגעשטאַנען? ערשטענס, וואָלטען זיי דערפיהלט דעם אמת'ען טעם, וואָס הייסט אַ איד. והשנית, לאָזען זיי אויך זעהען, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט"...

בקיצור, דאָס איז אָבער אַלץ פּוסטע דבורים. מיט גאָט טענה'ט מען זיך ניט אויס, און איהם קיין עצות, ווי אַזוי צו פיהרען די וועלט, גיט מען ניט. ער, אַז ער זאָגט: ל י ה ש מ י ם ו ל י ה א ר ץ — קומט אויס, אַז ער איז בעל־הבית, און מיר דאַרפען איהם פאָלגען. וואָס ער זאָגט, איז געזאָגט!... געה איך אַריין אין שטוב אַריין און טהו מיר אַ זאָג צו מיין טאָכטער דער אַלמנה: „צייטעל, זאָג איך, מיר קלויבען זיך אַרויס, זאָג איך, פון דאַנען ערגיץ אין אַ שטאָדט אַריין. געגוג שוין געזעסען אין דאָרף, זאָג איך. משנה מקום, משנה מזל... דו נעם אַקאָרשט, זאָג איך, און הויב אָן באַצייטענס זיך צו גרייטען מיט'ן בעטגעוואַנט, מיט'ן סאַמאָוואַר און מיט די שאר ירקות, און איך וועל, זאָג איך, געהן

פארקויפען די חאטע. ס'איז אנגעקומען, זאג איך, א פאפיער, אז מיר זאלען אפרייניגען, זאג איך, דאס ארט און אין דריי טאג ארום זאל דא אונזער דעך ניט בלייבען!"... דערהערט פון מיר אזא בשורה, אז זי מאכט ניט קיין געוויין, די אלמנה מיינע, און די קינ־דערלעך איהרע, אויף איהר קוקענדיג, האבען זיך גלאט צעוויינט, און ס'איז געווארען, וואס זאל איך אייך זאגען, תשעה־באב אין שטוב! ווער איך שוין אין כעס און לאז אוים מיין גאנץ ביטער הארץ אויף מיין טאכטער נעבאך: „וואס האט איהר זיך גענומען, זאג איך, אויף מיין לעבען? וואס האט איהר זיך, זאג איך, צע־יאחמערט פלוצים אין מיטען דרינען, ווי איין אלטער חזן צו די ערשטע סליחות?... וואס בין איך עפים — א בן־יחיד, זאג איך, ביי גאט? א ציטעריגער? קארג אידען, זאג איך, ווערען איצטער ארויסגעטריבען פון די דערפער? געה האר, זאג איך, וואס דער אוראטניק דערצעהלט זיך אן! א סברא, זאג איך, אז דיין אנאַ־טעווקע, וואס איז ביז אהער געווען א שטעדטעל, ווערד דאס שוין אויך, זאג איך, מיט גאט'ס הילף, א דארף, צוליעב די אנאטעווקער אידען, זאג איך, מע זאל זיי קאנען ארויסטרייבען אלעמען. ווי־באלד אזוי, זאג איך, מיט וואס־זשע, זאג איך, בין איך ערגער פון אלע אידען?"... אט אזוי רעד איך איהר אוים דאס הארץ, דער טאכטער מיינער. איז דאך עס אבער א אידינע. זאגט זי צו מיר: „וואוהין וועלען מיר זיך, זאגט זי, קלויבען פלוצים אין מיטען דרינען? וואו וועלען מיר, זאגט זי, געהן זוכען שטעדט?"... „שטיא! — זאג איך. — אז גאט איז געקומען, זאג איך, צו אונזער עלטער־עלטער־זיידען, צו אברהם אבינו'ן, און האט איהם געזאגט, זאג איך, ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — זאלסט ארויסגעהן פון דיין לאנד, האט איהם דען אברהם, זאג איך, איבערגעפרעגט דאס אנ־דערע ווארט אפילו: וואוהין?... גאט האט איהם געזאגט, זאג איך, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — איז דער פשט: נא ווסיע טשעטירע סטארעני... מיר וועלען געהן, זאג איך, וואוהין די אויגען טראגען, וואוהין אלע אידען געהען! וואס סע וועט זיין,

זאג איך, מיט כל ישראל, דאס וועט זיין מיט רב ישראל. און מיט וואס, זאג איך, ביזט דו מעהר מיוחסת פון דיין שוועסטער ביילקע, די נגידית'טע? איהר שטעהט אן צו זיין מיט איהר פרהצור'ע אצינד אין אמעריקע און מאכען א לעבאכטס, מעג דיר' אויך, זאג איך, אנשטעהן... דאנקען השם־יתברך, זאג איך, וואס מיר האבען חאטש מיט וואס צו ריהרען זיך. א ביסעל, זאג איך, איז נאך דא פון פריהער, און א ביסעל פון דער חאדאבע, וואס מיר האבען פארקויפט, און א ביסעל וועט אריינפאלען פון דער חאטע. פון א ביסעל און א ביסעל, זאג איך, ווערד א פולע שיסעל — און גם זו לטובה! און אפילו מיר זאלען, זאג איך, חלילה גארנישט האבען, איז אונז, זאג איך, נאך אלץ בעסער פון מענדעל ביילים!"...

בקיצור, איך האב ביי איהר יאקאש גע'פועל'ט, זי זאל זיך ניט שטארק פאר'עקשנ'ען. איך האב איהר געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, אז דער אוראטניק קומט און ברענגט א פאפיער, אז מע הייסט געהן, קאן מען קיין חזיר ניט זיין און מע דארף געהן. און אליין בין איך אוועק אין דארף מאכען א טאלק מיט דער חאטע, און גלייך צו איוואן פאפערילע, צום סטאראסטע הייסט עס. ער איז א גוי א בעל־הגוף און פגר'ט נאך מיין דירה! געקומען צו איוואנ'ען, דערצעהל איך איהם ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום — א איד איז קליגער פון א גוי — און איך זאג איהם, זאג איך: „הנה זיי וויסען, איוואנו סערדיצע, אז איך וואַרף אייך אוועקעס"... זאגט ער: „וואס עפּיס?" זאג איך: „איך פאהר אריבער, זאג איך, אין שטאדט אריין. איך וויל זיין, זאג איך, צווישען אידען. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאן, זאג איך, טאמער חלילה טהוט מען א שטארב"... מאכט צו מיר איוואן: „פאר וואס זשע זאלסט דו ניט שטארבען דא? ווער לאזט דיך ניט?" דאנק איך איהם זעהר און זאג איהם: „שטארבען דא שטארב שוין דו בעסער, זאג איך, דו ביזט בילכער, און איך וועל בעסער געהן שטארבען, זאג איך, צווישען מייניגע... קויף אפּ, איוואנו, ביי מיר, זאג איך צו איהם, מיין חאטע מיט'ן גארטען. איין אנדערען וועל איך, זאג

איך, ניט פארקויפען, דיר — יא". „וויפיעל, זאגט ער, ווילסט דו פאר דיין חאטע?" „וויפיעל, זאג איך, גיסט דו?" אהין־אהער, ער מיר: „וויפיעל ווילסט דו?" איך איהם: „וויפיעל גיסט דו?" — מע האט זיך גענומען דינגען זיך, פאטשען אין די הענט אריין, אזוי לאנג גערונגען זיך און געפאטשט זיך, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראפ, ביז מע האט זיך אויסגעדונגען פאר'ן מקח, און טאקי פאווטירנע גענומען ביי איהם אויף דער יד א פיינעם אדערויף, ער זאל זיך חלילה ניט אויפטרענען — א איד איז קליגער פון א גוי, — און אט אזוי האב איך אויסגעפארקויפט אין איין טאג, בחצי־חנם געוויינטליך, דאס גאנצע דאברע־מזל, געמאכט פון אלס־דינג גאלד, און בין אוועק דינגען א פוהר, פארנעמען דאס איבער־געבליבענע ביסעל ארעמקייט — וועט איהר הערען נאך א שענס, וואס ביי טביה'ן קאן זיך פארלויפען! איהר לעגט נאר צו קאפ, איך וועל אייך שוין לאנג נישט האלטען, איבערגעבען עס אייך, ווי זאגט איהר, ב ש ל ש ה ד ב ר י ם — אין צוויי ווערטער.

בקיצור, פאר'ן אוועקפאהר קום איך אהיים, טרעף איך שוין ניט קיין שטוב, נאר א חורבה. די ווענט נאקעט, זיי וויינען ממש מיט טרערען! אויף דער ערד — פעקלעך מיט פעקלעך מיט פעק־לעך! אויפ'ן פריפעטשיק זיצט די קאץ, ווי א יתומה נעבאך, טרויעווערדיג — עס האט מיך אזש א נעם געגעבען ביי'ם הארצען און טרערען האבען זיך מיר געשטעלט אין די אויגען... איך זאל מיך ניט שעמען פאר מיין טאכטער, וואלט איך מיך גוט־גוט אויסגע־וויינט, ווי זאגט איהר, פארט באטקאווטשטשינע!... דא אויסגעוואכ־סען, דא פארשווארצט געווארען כל ימיו, און פלוצים אין מיטען דרינען — לך־לך! זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס'א פארדרא־סיגע זאך!... טביה איז דאך אבער ניט קיין אידינע, האלט איך מיך איין און מאך מיך פרייליך און רוף מיך אן צו מיין טאכטער דער אלמנה: „קום נאר אהער, זאג איך, צייטעל, וואו ביזט דו ערגיץ?" געהט זי ארויס פון צווייטען אלקיר, צייטעל הייסט עס, מיט רויטע אויגען און מיט א געשוואלענער נאז. אהא, טראכט

איך מיר, מיין טאכטער האט זיך דא שוין ווידער צע׳יעלה׳ט, ווי א אידינע צו ונתנה־תוקף! אט די ווייבער, הערט איהר, זענען אייך קיין קאטאוועס ניט — באלד עפּים, איז געוויינט! וואלוועלע טרערען ביי זיי! „שטיא! — זאג איך איהר. — וואס וויינסט דו שוין ווידער? ביזט דו ניט קיין נאר? — זאג איך. — בארעכען זיך נאר, זאג איך, דעם חילוק פון דיר ביז מענדעל ביילים“... וויל זי ניט הערען און מאכט צו מיר: „טאטע, זאגט זי, דו ווייסט ניט וואס איך וויין“... זאג איך: „איך ווייס גאנץ גוט. פאר וואס זאל איך ניט וויסען? דו וויינסט, זאג איך, ס׳טהוט דיר באנג די היים... ביזט אמ דא, זאג איך, געבוירען געווארען און אויסגע־וואכסען — פארדריסט עס דיך!... גלויב מיר, זאג איך, איך זאל ניט זיין טביה, איך זאל זיין איין אנדערער, וואלט איך אליין אויך, זאג איך, געקושט אט די נאקעטע ווענט מיט אט די לעדיגע פּאלי־צעס... איך וואלט אליין אויך, זאג איך, צוגעפאלען צו אט דער דאזיגער ערד!... עס טהוט מיר באנג, זאג איך, איטליכס ברעקעל גלייך מיט דיר. נארעלע! אפילו אט די קאץ, זאג איך, זעהסט דו, אז זיצט זי דארט א פאר׳יתום׳טע אויפ׳ן פּריפּעטשיק? א שטומע צונג, א חיה, זאג איך, פון דעסטוועגען איז א רחמנות, זי בלייבט אליין אהן א בעל־הבית — צער־בעלי־חיים“... „ס׳איז דא, מאהל דיר, זאגט זי, א גרעסערער רחמנות“... „דהיינו?“ „אט פאהרען מיר אוועק, זאגט זי, און לאזען איבער דא איין מענטשען אליין, עלענד ווי א שטיין“. פארשטעה איך ניט, וואס זי מיינט, און רוף מיך אן צו איהר: „וואס בעלעבעטשעסט דו, זאג איך? וואסערע פלאמען? וואס מענטש? וואסער שטיין?“ מאכט זי צו מיר: „טאטע, איך רעד ניט פונ׳ם וועג, איך רעד, זאגט זי, פון אונזער חוה׳ן“... און ווי זי האט מיר אויסגערעדט דעם דאזיגען נאמען, איז שווער איך אייך, ווי מיט א הייסען אקרעפּ, אדער מיט א שייט־האלץ איבער׳ן קאפּ! און איך פאל אן אויף מיין טאכטער און נעב איהר אוועק א וויסטען סוף: „וואס עפּיס פלוצים אין מיטען דרינען חוה, זאג איך? איך האב דאך אנגעזאגט, זאג איך,

וויפיעל מאל, אז חוה לא יזכר ולא יפקד!"... מיינט איהר, אז זי שרעקט זיך איבער? אבער גאר לא! טביה'ס טעכטער האבען אין זיך א כח! „טאטע, מאכט זי צו מיר, דו בייזער זיך נאר ניט אזוי שטארק און דערמאן זיך בעסער, וואס דו אליין, זאגט זי, האסט געזאגט וויפיעל מאל, אז סע שטעהט געשריבען, אז א מענטש דארף האבען רחמנות אויף א מענטשען, ווי א טאטע אויף א קינד"... איהר הערט ווערטער? ווער איך מסתמא נאך מעהר אויפגעקאכט און געב איהר אוועקעט א גאב, ווי איהר קומט: „פון רחמנות, זאג איך, רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז איך בין געלעגען ווי א הונט פאר'ן גלח, ימח שמו, איהם געקושט די פיס, און זי איז אפשר געווען, זאג איך, אין צווייטען חדר און אפשר געהערט איטליכס ווארט?... אדער וואו איז געווען, זאג איך, איהר רחמנות, אז די מאמע עליו השלום איז געלעגען, זאג איך, ניט פאר דיר געדאכט, אט דא אויף דער ערד מיט שווארצען איבערגעדעקט? וואו איז זי דעמאלט געווען?... און די נעכט, וואס איך בין, זאג איך, ניט געשלאפען? און דאס קרענקען, וואס האט מיך, זאג איך, געקרענקט די גאנצע צייט ביז היינטיגען טאג נאך, אז איך דערמאן מיך, זאג איך, וואס זי האט מיר אפגעטהאן, אויף וועמען זי האט אונז אויסגעביטען — וואו איז, זאג איך, דער רחמנות אויף מיר?"... און עס פארבאקט מיך ביי'ם הארצען און איך קאן ניט רעדען מעהר... מיינט איהר דאך אודאי, אז טביה'ס טאכטער האט נישט געפונען, וואס מיר דערויף אפצוענטפערען? „דו אליין, זאגט זי, זאגסט דאך, טאטע, אז דער מענטש, וואס האט חרטה, איז איהם אפילו גאט אליין אויך מוחל"... „חרטה? — זאג איך. — צו שפעט! דאס צווייגעלע, זאג איך, וואס האט זיך איינמאל אפגעריסען פון בוים, מוז, זאג איך, פארטריקענט ווערען! דאס בלעטעל, זאג איך, וואס איז אפגעפאלען, מוז פארפוילט ווערען, און מעהר, זאג איך, זאלסט דו מיט מיר ניט רעדען דערפון — עד כאן אומרים בשבת הגדול!"...

בקיצור, דערזעהן, אַז מיט ווערטער קאָן זי מיט מיר גאָרניט מאַכען, טביה איז ניט דער מענטש, וואָס מע רעדט איהם איבער, פאַלט זי צו מיר שוין גאָר צו און הויבט מיך גאָר אָן צו קושען אין די הענט אריין און מאַכט צו מיר: „טאַטע, זאָגט זי, זאָל איך שלעכטס האָבען, זאָל איך שטאַרבען אַט־אָ־דאָ אויפ'ן אָרט, אויב דו וועסט זי איצטיגס מאָל, זאָגט זי, אַפּשטויסען, ווי דו האָסט זי אַפּגעשטויסען דעמאָלט אין וואַלד, אַז זי איז, זאָגט זי, צוגעפאַלען צו דיר, און דו האָסט פאַרקערעוועט, זאָגט זי, דאָס פערדעל און ביזט אַנטלאָפען!“... „וואָס פאַר אַ פּריטשעפּע, זאָג איך, אויף מיין קאָפּ? וואָס פאַר איין אָנשיקעניש?! וואָס האָסט דו זיך גענומען, זאָג איך, אויף מיין לעבען?!“... לאָזט זי מיך ניט אָפּעט, האַלט מיך צו ביי די הענט און טענה'ט זיך איהרס: „זאָל איך שלעכטס האָבען, זאָגט זי, זאָל איך שטאַרבען, אויב דו וועסט איהר ניט מוחל זיין, זאָגט זי, וואָרום זי איז דיר אַ טאָכטער, זאָגט זי, גלייך ווי איך!“... „וואָס ווילסט דו, זאָג איך, פון מיין לעבען? זי איז ניט מיין טאָכטער מעהר! זי איז שוין, זאָג איך, לאַנג געשטאָרבען!“... „ניין, זאָגט זי, זי איז ניט געשטאָרבען און זי איז שוין צוריק דיין טאָכטער, זאָגט זי, ווי געווען, וואָרום פון דער ערשטער מינוט, זאָגט זי, אַז זי איז געוואָוירע געוואָרען, אַז מע שיקט אונז אַרויס, האָט זי געזאָגט צו זיך אַליין, אַז דאָס שיקט מען אַרויס אונז אַלעמען, זי אויך, הייסט עס. דאָרט וואו מיר — אַזוי האָט מיר חוה אַליין געזאָגט — דאָרט איז זי. אונזער גלות — דאָס איז איהר גלות... אַ סימן, זאָגט זי, האָסט דו, טאַטע, אַט איז אַפילו דאָס פּעקעל איהרס“... אַזוי מאַכט צו מיר מיין טאָכטער, צייטעל הייסט עס, אין איין אָטעם, ווי די עשרת בני המן אין דער מגילה, און לאָזט מיך אַפילו ניט אַ וואָרט אַרויסרעדען און טהוט מיר אַ ווייז־אָן אויף עפּיס אַ פּעקעל אין אַ רויטער פעטשיילע איינגעוויקעלט, און טאַקי פאַווטירנע טהוט זי איין עפען־אויף די טהיר פון צווייטען אַלקיר און אַ רוף־אויס: „חוה!“ — ווי איהר זעהט מיך אַ אידען... און וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ליעבער פריינד? טאַקי

פונקט אזוי ווי ביי אייך אין די ביכלעך ווערד באשריבען, באווייזט זי זיך, חוה הייסט עס, פון אלקיר ארויס — א געזונטע, א גלאטע, א שענע, ווי געוועזן, ניט געמינערט א האר, נאר דאס פנים א ביסעל פארזארגט, די אויגען א ביסעל פארצויגען, און דעם קאפ האלט זי הויך, מיט גדלות, בלייבט שטעהן א ווײלע, קוקט אויף מיר, איך — אויף איהר. דערנאך ציהט זי אויס צו מיר ביידע הענט, און נאר איין ווארט קאן זי ארויסרעדען, איין־און־איינציג ווארט, און שטיל:

— טא־טע... . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

האט קיין פאראיבעל ניט, אז איך דערמאן מיך, שטעלען זיך מיר נאך איצט אויך טרערען אין די אויגען. נאר מיינט ניט פון דעסטוועגען, אז טביה האט חלילה געלאזט א טרער, אדער ארויסבאוויזען, ווי זאגט איהר, מיאכקי לבבות — בלאטע!... דאס הייסט, וואס איך האב געפיהלט בעת־מעשה אינווייניג אין הארצען — דאס איז עפּיס אנדערש. איהר זענט דאך אליין אויך א טאטע פון קינדער און איהר ווייסט גלייך מיט מיר דעם פּשט פון׳ם פסוק „כרחם אב על בנים“ און דעם טעם פון דעם, בעת א קינד, עס מעג זיך ווי פארזינדיגען, נאר אז סע קוקט אייך גלייך אין דער נשמה אריין און זאגט אייך: „טאטע!“ — אנו, זייט דעמאלט א בריה, אדרבה, און טרייבט עס אפּ!... און צוריק אבער, דער כח־הדם ארבייט, און עס קומען מיר אקעגען באלד דאס שענע שפּיצעל, וואס זי האט מיר אפּגעטהאן... חוועדקע גאלאגאן, אייינגעזונקען זאל ער ווערען... און דער גלח, ימח שמו... און מיינע טרערען... און גאלדע עליו השלום׳ס טוידט... ניין! זאגט שוין איהר אליין, ווי קאן מען דאס פארגעסען, ווי קאן מען דאס פארגעסען?... און ווידער צוריק — סטייטש! פארט א קינד... כרחם אב על בנים... ווי טאר א מענטש זיין איין אכזר, אז גאט אליין זאגט אויף זיך, אז ער איז איין אל

ארד אפּים!... ובפרט, זי האָט חרטה און וויל זיך אומקעהרען צוריק צו איהר טאַטען און צו איהר גאָט!... וואָס זאָגט איהר, פּאַני שלום־עליכם? איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד, וואָס קאַטאָרי איהר מאַכט ביכלעך און איהר גיט דער וועלט עצות — זאָגט שוין איהר אליין, וואָס האָט טביה באַדאַרפט טהון? אַרומנעמען זי, ווי איין אייגענע, קושען זי און האַלזען זי און זאָגען איהר, ווי מיר זאָגען יום־כפור צו כל־נדרי: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך — קום צו מיר, דו ביזט מיין קינד? צי אפשר פאַרקערעווען דעם דישעל, אַזוי ווי דעמאָלט, און זאָגען איהר: ל ך ־ ל ך — געה דיר געזונדערהייד פון וואַנען דו ביזט געקומען?... ניין, לאָז זיך אייך דאַכטען, למשל, עלעהיי איהר זענט אויף טביה'ס אָרט, און זאָגט מיר בהן שלי, נאָר אפּעגטליך, ווי פאַר איין אמת'ען גוטען פריינד: ווי אַזוי וואָלט א י ה ר זיך נוהג געווען?... און אויב איהר קאָנט עס מיר ניט זאָגען באַלד, געב איך אייך צייט אויף צו באַטראַכטען זיך... און דערוויילע דאַרף מען געהן — די איינייקלעך וואַרטען שוין אויף מיר, קוקען אַרויס אויפ'ן זיידען. איהר דאַרפט וויסען, אַז איינייקלעך זענען נאָך טויזענד מאָל טייערער און אייַנגעבאַקענער פון קינדער. ב נ י ם ו ב נ י ב נ י ם — אַ קליינינקייט! זייט מיר געזונט און האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך האָב אייך אָנגעקלאַפּט אַ קאָפּ — איהר וועט שוין דערפאַר האָבען וואָס צו שרייבען... אַז גאָט וועט הייסען, וועלען מיר זיך נאָך זעהען מסתמא. אַ גוטען!

והלקלקות

אַ פערשפעטיגטע מעשה פון טביה דעם מילכיגען,
דערצעהלט נאָך פאַר דער מלחמה, נאָר איבער דעם גלות
און איבער דער מהומה האָט זי ביז אַהער ניט געקאָנט
זעהען די ליכטיגע וועלט.

געשריבען אין יאהרען 1914—1916.

וַחֲלַקְלַקּוֹת

— איהר געדענקט דאך מסתמא, פאני שלום־עליכם, ווי איך האב
אייך אנומעלטען איינגעטייטשט די פרשה „לך־לך" מיט אלע ל"ב
פירושים, דערצעהלט, ווי אזוי עשו האט זיך פיין צערעכענט מיט
זיין ברודער יעקב, גוט באצאהלט איהם פאר דער בכורה, ארויס־
גע'משלח'ט מיך פונ'ם דארף מיט האק און פאק, מיט קינדער און
קינדס־קינדער און מיט די בעבעכעס, ווי עס באדארף צו זיין, גע־
מאכט א תל־עולם פון דער גאנצער חאדאבע מיט'ן ביסעל ארעמ־
קייט, מיט'ן פערדעל, להבדיל, פון וועלכען איך קאן נאך עד־היום
ניט רעדען אהן טרערען אין די אויגען, ווי מיר זאגען תשעה־באב
אין די קינות: ע ל א ל ה א נ י ב ו כ י ה — עס האט פאר־
דיענט, מע זאל נאך דעם לאזען א טרער... מילא, בין איך אייך
דאס מוחל. ווארום, צוריק שמועסענדיג, איז דאך ווידער א מאל
די אייגענע מעשה: מיט וואס בין איך דאס מעהר בן־יחיד ביי
דעם רבונו־של־עולם פון אלע אנדערע אחינו בני ישראל, וואס
פאני טרייבט האלז־און־נאקען פון די הייליגע דערפער, קעהרט און
רוימט און רייניגט און קארעניעט אויס מיט'ן ווארצעל וואו נאר
ס'איז פארהאן א סימן פון א איד, ווי מיר זאגען אין „יעלה ויבוא":
ו י פ ק ד ו י ז כ ר — עס זאל גאר קיין סליאד ניט בלייבען?
מיט וואס האב איך דא, משטיינס געזאגט, זיך איבערצונעמען פאר־
נאט מעהר פון אלע ארויסגעטריבענע דארפישע אידען, וואס בלאנ־
קען זיך איצט ארום אויף אלע וועגען מיט ווייב און קינדער, ווי
די בלודנע שאף, ווייסען ניט וואו א נאכט איבערצונעכטיגען,
האבען ניט וואו א קאפ אנצושפארען, ציטערען יעדע מינוט, טאמער
באווייזט זיך פון דער ווייטען א קנעפעל פון א אוראטניק, אדער
גלאט אזוי א שווארציאהר, ווי מיר זאגען אין מעביר סדרה זיין:

י ש א ה׳ ע ל י ך ג ו י?... אי, וואס? טביה איז נישט קיין עם־הארץ, ווי אנדערע דארפישע אידען, פארשטעהט א קאפיטעל תהלים, איז נישט פרעמד אין א מדרש און קאן אפדראפען, מיט גאט׳ס הילף, א פרשה חומש מיט רש״י אויך? — מילא בכן? ווילט איהר, אז עשו זאל דאס אפשאצען, ווי עס געהער צו זיין, און זאל האבען דרך־ארץ פאר אזא אידען? אדער אפשר קומט מיר גאר א דאנק דערפאר? חאטש אין תוך גערעדט, איז דא נישטא מיט וואס צו שעמען זיך, און קיין חסרון איז דאס אודאי ניט, — איך מיין טאקי דאס, וואס מען איז, גאט צו דאנקען, א איד מיט לייטען גלייך, מען איז ניט בלינד אין די שווארצע פינ־טעלער, מען איז בא׳הבינ׳ט אין א פסוק און מע ווייסט, וואו איין און וואו אויס, ווי אין פרק שטעהט געשריבען: ו ד ע מ ה ש ת ש י ב — אז וואויל איז דעם וואס ווייסט... איהר מיינט אפשר, פאני שלום־עליכם, איך זאג דאס אייך גלאט אזוי, פונ׳ם ארבעל? אדער איך וויל זיך דא אויספיינען פאר אייך, באריהמען זיך אין מיטען דרינען מיט מיין גרוים קענטשאפט און מיט מיין לומדות? האט קיין פאראיבעל ניט, דאס קאן זאגען נאר אזעלכער, וואס קען נים טביה׳ן. טביה רעדט ניט גלאט אזוי אין דער וועלט אריין, און קיין פוסטער באריהמער, ווייסט איהר דאך, איז ער קיינמאל נים געווען. טביה האט ליעב צו דערצעהלען א זאך, וואס טאקי ב ע י נ י ר א י ת י — ער אליין האט דאס דורכגעמאכט, מיט איהם אליין האט זיך דאס געטראפען. זעצט אייך צו אט־א־דא אויף א וויילעטשקע, וועט איהר הארכען א שענס, ווי אזוי עס קומט א מאל צונויף א מענטשען, אז מען איז נים קיין פראסטער בשר ודגים און מע האט א שטיקעל בעגריפיע אויך אין די עולמות העליונים און מע ווייסט, ווען און וואו און ווי אזוי ארייננצושרויפען א פסוק, חאטשבי פון אונזער אלטען תהלים.

בקיצור, דאס איז געווען, אויב איך האב קיין טעות ניט, שוין לאנג, גאר לאנג, איך האב מורא, אויב נישט אין דער סאמע היץ פון ב י מ י ם ה ה ם — פון פאני׳ס רעוואלוציעס מיט קאסנע־

טוציעס, בעת ברוקעלע האט זיך א לאז געטהאן איבער אידישע שטעדט און שטעדטלעך מיט א פריי געמיט און מיט אויפגעבונ־דענע הענט און גענומען מאכען א תכלית פון אידישען האב־און־גוטס, ככתוב, ווי אין סידור שטעהט געשריבען: שובר אויבים ומכניע זדים — געבראכען פענסטער און געריסען בעטגעוואנט... איך האב אייך שוין, דאכט זיך, א מאל געהאט געזאגט, אז איך אליין ווער ניט נתפעל פון אזעלכע זאכען, און שרעקען שרעק איך מיך אויך ניט איבער, ווארום ס'איז דאך א ממה־נפשך: איז דאס א באשערטע זאך, א גזירה מן השמים, דארף איך דאך ניט זיין קיין אויסנאם פונ'ם כלל ישראל, ווי מיר זאגען אין פרק: כל ישראל יש להם חלק? אלא וואס דען? ס'איז גלאט איין עפידעמיע, א מין אונטערגאנג, רחמנא ליצלן, א שטורעמווינט, וואס געהט פארביי, — איז דאך אודאי ניטא וואס ארפצופאלען ביי זיך! דער שטורעמווינט וועט זיך איינשטילען, דער הימעל וועט זיך אויסלייטערען און עס וועט זיין חדש ימינו כקדם. ווי זאגט דער גוי, להבדיל: „נע בולא או מיקיטע הראשע אי נע בודע“...

און כך הוה — אזוי איז געווען איצט אויך, אז ס'איז געקומען צו מיר די הראמאדע פון דארף, ווי איך האב אייך, דאכט זיך, שוין געהאט דערצעהלט אמאל, און מיר אנגעזאגט די גוטע בשורה טובה, אז מען איז דאס געקומען צו מיר טהון, וואס מע טהוט מיט כל ישראל, דאס הייסט, מקיים זיין די מצוה פון „בעי זשידאוו“. האב איך דאך מסתמא, ראשית חכמה, אויסגע'בטל'ט צו זייער קאפ אלע בייזע וויסטע חלומות, גענומען טענה'ן און פרעגען קשיות, ווי טביה קאן: סטייטש, ווי אזוי, און פאר וואס, און פאר ווען, און וואס איז דאס גלאט פאר א שטייגער אנפאלען אויף א מענ־טשען, זאג איך, אין מיטען העלען טאג און ארויסלאזען איהם די פעדערען פון די קישענס?...

מילא, טענות אהין, טענות אהער — איך זעה, ס'איז ארויס־געווארפען אלע מיינע רעד. ברוקעלע האט זיך איינגעשפארט.

זיי מוזען, זאגען זיי, יוצא זיין פאר נאטשאלסטווא. זיי האבען מורא, זאגען זיי, טאמער טראגט אן דער רוח א קנעפעל, א שווארץ־יאהר — לאז ער זעהען, זאגען זיי, אז זיי זענען לייטען־גלייך, ניט דורכגעלאזט א אידען גלאט אזוי, אהן א שום סימן פון א פאגראם. וואס פאר א פנים, זאגען זיי, וועלען זיי האבען ביי נאטשאל־סטווא?... על־כן, זאגען זיי, איז געבליבען ביי הראמאדע, אז עפּיס טהון מיט מיר — דאס מוזען זיי!...

האב איך מיך מיישב געווען סאמע אין דער לעצטער מינוט: „ווייסט איהר וואס, זאג איך זיי, וויבאלד אז הראמאדע האט אזוי גע'פסקנ'ט, זאג איך, איז דאך ניט שייך. וואס קאן זיין העכער פון הראמאדע? נאר וואס דען, זאג איך, דאס ווייסט איהר, זאג איך, אז ס'איז פארהאן א זאך, וואס ס'איז נאך העכער פון הראמאדע?"... זאגען זיי: „דהיינו, וואס קאן נאך זיין העכער?" זאג איך: „גאט. איך מיין ניט, זאג איך, אלהינו — נאש באג, אדער אלהיכם — וואש באג. איך מיין, זאג איך, א ל ה י נ ו ו א ל ה י א ב ו ת י נ ו — אונזער אלעמענס גאט... אט יענער, זאג איך, וואס האט באשאפען מיך און אייך, להבדיל, און אייער גאנצע הראמאדע — אט, זאג איך, וועמען איך מיין. איז ביי איהם, זאג איך, דארף מען א טאפּ טהון, אויב ער וויל, אויב ער הייסט, איהר זאלט מיר שלעכטס טהון. ווארום עס קאן זיין, זאג איך, אז ער הייסט טאקי אזוי, און עס קאן ווידער צוריק זיין, אז ער וויל עס בשום אופן ואופן ניט. אי, ווי אזוי קאנען מיר עס וויסען? ווע‌לען מיר ווארפען, זאג איך, גורל. אט, זאג איך, ליגט א תהלים פון גאט. איהר ווייסט דאך, זאג איך, וואס תהלים באדייט? ביי אונז הייסט עס תהלים, ביי אייך הייסט עס פסאלטיר. אט דער הייליגער פסאלטיר, זאג איך, וועט זיין צווישען אונז דער שופט, דער מיראוואי סודיא הייסט עס. ער, זאג איך, וועט פסק'ענען, צי איהר דארפט מיך שלאגען, צי ניט"...

קוקען זיי זיך איבער ציקאווע, און איוואן פאפּערילע דער סטאראסטע געהט ארויס פון אינמיטען און רופט זיך אן צו מיר:

„אשטייגער, זאגט ער, ווי אזוי וועט דאס דער הייליגער פסאלטיר פסק'ענען ?"... זאג איך: „אז דו וועסט מיר געבען, איוואנו, דיין הן שלי און טאקי דיין האנד תקיעת־כף, אז הראמאדע וועט פאלגען אלץ, וואס דער תהלים וועט פסק'ענען, וועל איך דיר, זאג איך, דעמאלט באווייזען"... נעמט איוואן און ציהט מיר אוים א יד און מאכט צו מיר: „גערעדט איז נערעדט". „אויב אזוי, זאג איך, איז גוט. איצט, זאג איך, וועל איך אויפמישען אין תהלים א בלעטעל, און דאס ערשטע ווארט, זאג איך, וואס ס'וועט זיך מיר ווארפען אין די אויגען, וועל איך אייך זאגען, און איהר, זאג איך, וועט אזוי גוט און פרום זיין דאס מיר נאכזאגען. איז אויב, זאג איך, עמיצער פון אייך אט־דא וועט עס קאנען מיר נאכזאגען, איז א סימן, זאג איך, אז גאט הייסט, איהר זאלט טהון מיט טביה'ן, וואס איהר ווילט, און אויב, זאג איך, ניט, איז א סימן, אז גאט הייסט ניט... זענט איהר מסכים ?" קוקט זיך איבער איוואן דער סטאראסטע מיט הראמאדע און מאכט צו מיר: „לאדנא". „אויב אזוי, זאג איך, און געב א עפען־אויף דאס תהלים'על פאר זיי, איז רעכט. אט, זאג איך, האט איהר עס: „ו ח ל ק ל ק ו ת"... קאנט איהר, זאג איך, זיך אונטערנעמען מיר נאכזאגען דאס ווארט „וחלקלקות" ?"... קוקען זיי איינס אויף דאס אנדערע און אלע אויף מיר און הייסען זיך איבער'חזר'ען דאס ווארט נאך א מאל. זאג איך: „ביי מיר האט איהר גע'פועל'ט חאטש דריי מאל, אויב איהר ווילט: „וחלקלקות! וחלקלקות! וחלקלקות!"... זאגען זיי: „ניין, טעוועל, דו זאג ניט: חאל־חאל־חאל! דו, זאגען זיי, זאג אונז מיט א מויל און מיט א טאלק און פאוואלינקע!" זאג איך: „אויך גע'פועל'ט! איך וועל אייך, זאג איך, זאגען מיט א מויל, און מיט א טאלק, און פאוואלינקע: ו־חלק־ל־קות! צו־פריעדען ?"...

האט זיך היטשקע פארטראכט א ווייל'ע און האט זיך א נעם גענומען צו דער ארבייט, איטליכער אויף זיין שטייגער: איינער האט א זאג געגעבען: „היידאמאקי". דער אנדערער: „לאמאקי".

בײ׳ם דריטען איז שוין גאָר אויסגעקומען: חייקאַליאַ״. וואָס איז איהם עפּיס געפעלען „חייקאַליאַ״? נאָך חיה־לאה נפתלי־גרשון דעם לומער׳ס, וואָס איז אַנאַטעווקע. איך זעה, ס׳איז אַ מעשה אַהן איין עק, רוף איך מיך אָן צו זײ: „איהר ווייסט, זאָג איך, קינדער? איך זעה, אַז די אַרבײט, זאָג איך, געהט בײ אײַך צו שווערליך. אַפּנים, זאָג איך, אַז „וחלקלקות״ איז ניט פאַר אײער קאָפּ; וועל איך אײַך געבען, זאָג איך, איין אַנדער וואָרט, אויך פון אונזער תהלים: „ממעמקים״... „ממעמקים קראתיך״...

האָט זיך דאָך מסתמא ווידער אַ מאָל אָנגעהויבען די אײגענע חתונה: בײ אײנעם איז דאָס אויסגעקומען „לאַחאַנקאַ קעראַסינאַ״. בײ׳ם צווײטען — „קריווליאַקאַ בוזינאַ״. דער דריטער האָט גאָר אַ שפּײ געטהאָן: „טפו! נעחאַי טובי ליחאַ האַדינאַ!״...

בקיצור, זײ האָבען, אַפּנים, געזעהען, אַז מיט טביה׳ן וועלען זײ זיך ניט אויס׳טענה׳ן, רופט זיך אָן צו מיר דער סטאַראָסטע, איוואַן פּאָפּערילע הײסט עס, בזה הלשון: „די מעשה, זאָגט ער, דערפון איז אַזוי. מיר האָבען צו דיר, טעוועל, אײגענטליך, גאָר־נישט ניט. דו ביזט טאַקי אַ זשיד, נאָר ניט קײן שלעכטער מענטש. אײנס צום אַנדערען אָבער געהער זיך ניט אָן — שלאָגען דאַרף מען דיך. הראָמאַדע האָט אַזוי גע׳פּסק׳ענט — פאַרפאַלען. מיר וועלען דיר, זאָגט ער, חאָטש אויסהאַקען אַ פּאָר פענסטער. און פאַר נויט, זאָגט ער, קאָנסט דו אַלײן זיך אויסהאַקען אַ פּאָר שויבען — אַבי פאַרשטאָפּען זײ דאָס מויל, האָפּט זײ דער שוואַרצ־יאָהר! טאָמער, זאָגט ער, פאָהרט דורך נאַטשאַלסטווע, לאָזען זײ, זאָגט ער, זעהען, אַז מע האָט דיך ניט דורכגעלאָזט. אַניט, זאָגט ער, וועט מען איבער דיר אונז נאָך שטראָפירען... און אַצינדערט, זאָגט ער, טעוועל, שטעל דעם סאַמאָוואַר און זײ אונז מכבד מיט טײ, און, פאַרשטעהט זיך, אַ האַלב עמער בראָנפען פאַר הראָמאַדע, וועלען מיר נעמען צו גלעזלעך און טרינקען פאַר דײן געזונט, וואָרום דו ביזט, זאָגט ער, אַ קלוגער איד, פון גאָט׳ס מענטשען״...

אַט מיט די ווערטער און מיט דעם לשון, ווי איך דערצעהל אייך, גאָט זאָל מיר אַזוי העלפען מיט אייך אינאיינעם בכל אשר אפנה!

נו, איצט פרעג איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד, וואָס קאַטאַרי איהר שרייבט — איז שוין טביה גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט און אַז אַ מענטש, כל־זמן ער לעבט, טאָר ביי זיך קיינמאָל ניט אַראָפּ־פּאַלען, ובפרט אַ איד, ובפרט אַזעלכער, וואָס איז ניט פרעמד פון א נ ש י ש ל ו מ נ ו — פון די שוואַרצע פינטעלעך! וואָרום נאָך אַלעמען, הערט איהר, קומט טאַקי פאָרט אויס, ווי מיר זאָגען אַלע טאָג אין דאַווגען: א ש ר י י ו ש ב י — אַז וואויל און אַז גוט איז דעם, וואָס קען. און ווי מיר זאָלען זיך ניט קליגען און ווי מיר זאָלען ניט ווערען געהן מיט אויבער־הסברות, מוזען מיר מודה זיין, אַז מיר אידען זענען פאָרט דאָס בעסטע און דאָס קליגסטע פאָלק פון אַלע פעלקער, ווי דער נביא זאָגט: מ י כ ע מ ך י ש ר א ל ג ו י א ח ד — ווי קאָן זיך גלייכען אַ גוי צו אַ אידען? אַ גוי איז אַ גוי, און אַ איד איז פאָרט אַ איד, ווי איהר אַליין זאָגט אין אייערע מעשה־ביכלעך, אַז אַ איד באַדאַרף מען זיין געבוירען... א ש ר י ך י ש ר א ל — אַז וואויל איז צו מיר, וואָס איך בין געבוירען געוואָרען אַ איד, ווייס איך דעם טעם פון גלות־יון און פון אַרומשלעפּען זיך צווישען די פעלקער און פון ו י ס ע ו ו י ח נ ו — וואו געטאָגט, דאָרט ניט גענעכטיגט, וואָרום פון זינט מע האָט מיט מיר געלערענט די סדרה „לך־לך“, — געדענקט איהר, איך האָב אייך אַמאָל געהאַט דערצעהלט וועגען דעם באריכות? — האַלט איך נאָך אַלץ אין איין געהן, און איך ווייס ניט פון קיין מקום־מנוחה, איך זאָל קאָנען זאָגען: „אַט־אָ־דאָ, טביה, בלייבסט דו זיצען“. טביה פרעגט ניט קיין קשיות. מע האָט איהם געזאָגט, ער זאָל געהן — געהט ער... אַט האָבען מיר זיך היינט באַגעגענט מיט אייך, פּאַני שלום־עליכם, אַט־דאָ, אויף דער באַהן. מאָרגען קאָן עס אונז פאַרטראָגען קיין יעהופּעץ. איבער־אַ־יאָהר קאָן עס אונז פאַרשליידערען קיין אָדעס, קיין וואַרשאַ, אָדער גאָר קיין

אמעריקע — סידען דער אויבערשטער זאל זיך ארומקוקען און זאגען: „ווייסט איהר וואס, קינדערלעך? איך וועל אייך נאר ארויפבערענגען משיח'ן!"... הלואי טהוט ער אונז דעם צו-להכעיס, דער אלטער רבונו-של-עולם! דערווייל זייט מיר געזונט, פאהרט געזונטערהייד און לאזט געריסען אונזערע אידעלעך און זאגט זיי דארטען, זיי זאלען זיך ניט זארגען: **א ו נ ז ע ר א ל ט ע ר ג א ט ל ע ב ט!**...